

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ALİ TARTANOĞLU

IRAK SADDAM KÖRFEZ

çark
kitabevi
yayınları

ÇARK KİTABEVİ YAYINLARI
ZAFER ÇARŞISI NO 26
YENİŞEHİR-ANKARA
TEL: 133 13 10

KAPAK : **NEZİH DANYAL**
DİZGİ : **GAZİ BÜRO**
BASKI CİLT : **ŞAHİN MATBAASI**

SUNUŞ

1988-89 yıllarında bir buçuk yıl kadar Irak'ın başkenti Bağdat'da Anadolu Ajansı temsilcisi olarak gazetecilik yapmıştım.

Bir başka ülkede, hele savaş ortasında gazetecilik güzel ve heyecanlı. Her yeni bir şeyler, yeni birileri. Türkiye'ye dışardan, Ortadoğu'ya bir yabancı olarak içerden bakabilmek. Dünyanın dört bir yanından bir sürü gazeteci, gazete, ajans, TV...

Irak ilginç, çarpıcı, bize göre güzel bir ülke; Iraklılar sıcak, sevimli, dost. Bağdat'ı özlüyorum, diyene inanmak gerek.

İşte bu kitapta biraz bunların esintisi var..

Ama gazetecilik, Irak'ta, rejim gereği epeyce zor. Hele memur gazeteci olmak istemiyorsanız.

Ajans muhabirliği daha da zor. Zaten *meçhul askerdir* ajans muhabiri. Haberleriniz kural olarak sizin değil ajansın adıyla kullanılır. Bir gazete adına yazsanız çok kolay değerlendirilecek haberler, ajans diye kullanılmaz. Başka imzalarla kullanılır.

Para her yerdaki gibi yetersiz. Bu normal. Ama olanı da ancak Ankara'ya gelip edinebilirsiniz. Yoksa borç...

Arapça bilmiyorsanız, İngilizce her zaman işe yaramaz. İnsanları, bilseler de İngilizce konuşmaya zorlayamazsınız. Radyoyu, TV'yi, gazeteyi anlayamazsınız. Elinizde teyp ya da metin, çevirecek adam aramaya çıkarsınız.

Aileniz yanınızda olmayabilir.

Yazdıklarınızın değerlendirilmeyişi, bütün bunları üzerine tuz biberdir. Diliniz değil ama içiniz yanar, ezilir.

İşte bu kitap, biraz da bu ezikliğin ürünü.

I

Hareket noktası gazeteci gözlemleri, saptamaları, haberleri, röportajları. Geri kalanı da aktarılan bilgiler, kişisel değerlendirmeler. Bilimsellik savı yok. Kusurları bağışlana.

Kitabın ortaya çıkışında getirdikleri öneriler, katlandıkları özveri, gösterdikleri anlayış ve hoşgörü, paha biçilmez yardım, destek, bilgi birikimi, dayanışma, sevgi ve dostluklarıyla, açtırdıkları evleri ve sofraları ile katkıda bulunan birçok insan var Türkiye’de ve Irak’ta.

Anadolu Ajansı eski Genel Müdürü Hüsamettin Çelebi, AP, Reuters ve AFP Bağdat muhabirleri Salah Nasravi, Subhi Haddat, Faruk Şükrü..

Bağdat Büyükelçiliği Müsteşarı Ahmet Ökçün başta olmak üzere elçiliğin çeşitli birimlerinde ve THY bürosunda çalışan dostlar Abdi Güven, Bekir Güneş, Bülent Günel, Cafer Abazaoğlu, Cemalettin Saylık, Ekrem Akkoyunlu, Enis Altınöglü, Gazi Bilgin, Hasan Kayaoğlu, Hamit Has, Binbaşı Halil Göçmen, Kamber Bayramlı, Nuri Özgün, Adem Murat ve oğlu Raad, Pınar Işık, Tuncay Ceylan, Albay Veysel Altıntaş, Zafer Baltacıoğlu, genç yaşta yitirdiğimiz Yaşar Gültekin, koruma görevlileri Efendi Kılıç ve Yaşar Eken.

Hatta Anadolu Ajansı muhabirini zaman zaman dalgınlıkla (!) memur sanıvererek, kimi önemli haberleri kendisine de geçmediği için ciddi ciddi öfkelenildiği olsa da Büyükelçi Sönmez Köksal.

Bağdat’daki çeşitli Türk şirketlerinde çalışan Mevlüt ve Hatice Can, Abdullah Cılız, Rıdvan ve Gülin Demirok, Ömer Kalender ve sınıf arkadaşım sevgili Önder Cengiz.

Sevgili meslektaşlarım Alexander Bolmatov, Alexander Levçenko, Evgeni Mikitenko, Hans ve Marlis Dahne, Salih ve Azra Konjhozich.

Hepinize yürekle sevgi... Sağolun.

Ve... En çok da eşim Neşe...

Ali Tartanoğlu

9 Aralık 1990, Ankara

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Sunuş	I
Giriş	1

BÖLÜM 1

YEŞİL TÜR BENİN İÇİ

1. Irak = Büyük Brader = Saddam, İç Politika, Devlet, Hukuk, Demokrasi Parlamento	7
· Parlamento ve Irak MGK'sı.....	8
Irak'da Demokrasi: Başkan Babadan.....	10
Happy Birthday to You Saddaaam.....	16
Yemül Biat: Saddam'a Bağlılık Günü.....	17
Her Yerdeeee Saaddaamm.....	18
Hep Ev Sahibi Saddam.....	19
Saddam'a Bağlı Kal: Yaşa.....	22
Babalar ve Oğullar: Udey.....	24
Yazmak mı zor, Yazmamak mı !.....	26
Takdir-i İlahi: Allah'ın Saddam'a Adalet Sınavı.....	26
Akrabalardan Devlet.....	29
Basın, Adalet, Halk ve Başkan Saddam.....	33
Ordu, Saddam ve Demokrasi.....	35
Muhaberat v e Iraklılar: "Şüyuu Vukuundan beter".....	37
Baas Partisi: Açık Muhaberat.....	41
Orduya Karşı Halk: Saddam'ın Demokrasi Planı.....	43
Basından Çeşitlemeler.....	45
2. Irak Görüntüleri	
Yevmül Şüheda: Şehitler Günü.....	49
İnsan Manzaraları.....	51
Ve Kadınlar.....	52
Taksi Şoförleri, Akıllı Kunduracı ve Sanatçılar.....	53

Hareket noktası gazeteci gözlemleri, saptamaları, haberleri, röportajları. Geri kalanı da aktarılan bilgiler, kişisel değerlendirmeler. Bilimsellik savı yok. Kusurları bağışlana.

Kitabın ortaya çıkışında getirdikleri öneriler, katlandıkları özveri, gösterdikleri anlayış ve hoşgörü, paha biçilmez yardım, destek, bilgi birikimi, dayanışma, sevgi ve dostluklarıyla, açtırdıkları evleri ve sofraları ile katkıda bulunan birçok insan var Türkiye'de ve Irak'ta.

Anadolu Ajansı eski Genel Müdürü Hüsamettin Çelebi, AP, Reuters ve AFP Bağdat muhabirleri Salah Nasravi, Subhi Haddat, Faruk Şükrü..

Bağdat Büyükelçiliği Müsteşarı Ahmet Ökçün başta olmak üzere elçiliğin çeşitli birimlerinde ve THY bürosunda çalışan dostlar Abdi Güven, Bekir Güneş, Bülent Günel, Cafer Abazaoğlu, Cemalettin Saylık, Ekrem Akkoyunlu, Enis Altınoğlu, Gazi Bilgin, Hasan Kayaoğlu, Hamit Has, Binbaşı Halil Göçmen, Kamber Bayramlı, Nuri Özgün, Adem Murat ve oğlu Raad, Pınar Işık, Tuncay Ceylan, Albay Veysel Altıntaş, Zafer Baltacıoğlu, genç yaşta yitirdiğimiz Yaşar Gültekin, koruma görevlileri Efendi Kılıç ve Yaşar Eken.

Hatta Anadolu Ajansı muhabirini zaman zaman dalgınlıkla (1) memur sanıvererek, kimi önemli haberleri kendisine de geçmediği için ciddi ciddi öfkелendiği olsa da Büyükelçi Sönmez Köksal.

Bağdat'daki çeşitli Türk şirketlerinde çalışan Mevlüt ve Hatice Can, Abdullah Cılız, Rıdvan ve Gülin Demirok, Ömer Kalender ve sınıf arkadaşım sevgili Önder Cengiz.

Sevgili meslektaşlarım Alexander Bolmatov, Alexander Levçenko, Evgeni Mikitenko, Hans ve Marlis Dahne, Salih ve Azra Konjhodzich.

Hepinize yürekle sevgi... Sağolun.

Ve... En çok da eşim Neşe'...

Ali Tartanoğlu

9 Aralık 1990, Ankara

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Sunuş.....	1
Giriş.....	1

BÖLÜM 1

YEŞİL TÜRBENİN İÇİ

1. Irak = Büyük Birader = Saddam, İç Politika, Devlet, Hukuk, Demokrasi Parlamento.....	7
Parlamento ve Irak MGK'sı.....	8
Irak'da Demokrasi: Başkan Babadan.....	10
Happy Birthday to You Saddaaam.....	16
Yemül Biat: Saddam'a Bağlılık Günü.....	17
Her Yerdeee Saaddaamm.....	18
Hep Ev Sahibi Saddam.....	19
Saddam'a Bağlı Kal: Yaşa.....	22
Babalar ve Oğullar: Udey.....	24
Yazmak mı zor, Yazmamak mı l.....	26
Takdir-i İlahi: Allah'ın Saddam'a Adalet Sınavı.....	26
Akrabalardan Devlet.....	29
Basın, Adalet, Halk ve Başkan Saddam.....	33
Ordu, Saddam ve Demokrasi.....	35
Muhaberat v e Iraklılar: "Şüyuu Vukuundan beter".....	37
Baas Partisi: Açık Muhaberat.....	41
Orduya Karşı Halk: Saddam'ın Demokrasi Planı.....	43
Basından Çeşitlemeler.....	45
2. Irak Görüntüleri	
Yevmül Şüheda: Şehitler Günü.....	49
İnsan Manzaraları.....	51
Ve Kadınlar.....	52
Taksi Şoförleri, Akıllı Kunduracı ve Sanatçılar.....	53

Bir Garip Tutsaklık.....	55
Bağdat'a Bir "Çiçek Pasajı".....	57

BÖLÜM 2

BATAKLIKLAR

Çölde Bir Garip Venedik.....	59
Bataklıklar ve Irak'ın Araplığı.....	61
Emperyalistler, Çapkın Türk Valisi ve Saddam.....	65

BÖLÜM 3

SAVAŞANLAR DİYARI IRAK

1. Kürtler.....	69
A) Irak Kürtleri.....	69
Kimyasal Silah mı?.....	70
Biz Türkiye'ye Gitmedik ki.....	72
Çelişkiler.....	73
Kuşmalar, Uzlaşmalar, Kürt Diasporasının Irak'ı.....	74
Ortadoğu Mozayğinde Kürtler ve Irak.....	79
Mozayige Nasıl Egemen Olunur?.....	80
B) İran'ın Kürtleri-KOMALA.....	83
Türkiye'ye Kaşlar Çatık.....	87
Biz İşçiyiz.....	87
Ütopya ve Örgütsel Biyografi.....	88
Düşmanımın Düşmanı.....	91
2. Halkın Mücahitleri.....	93
Humeyni Nefreti.....	96
Anayasaları Bile Hazır Ama Demokratik İslâmî?.....	98
Din ve Kadın.....	99
Paris'ten Bağdat'a.....	101
Recebî'nin Askerleri.....	102
Şimdi Ne Olacak?.....	104
3. Süleyman Efendi'nin Nasırı ve Filistinliler.....	107
Hani Benim Evim?.....	108

Arapların Filistinliye Ettikleri ve Biz.....	108
İki Tür Arap Yönetimi.....	111
Filistin-İrak İlişkileri.....	112
4. Savaşın Arapların Asıl Savaşı:	
İran-İrak Savaşı.....	118
Bu Savaşın Amacı Yoktur.....	120
Savaş Nasıl Bitti?.....	122
Fao.....	122
Mecnun Adaları.....	127
Halepçe'yi Boşalttık!.....	130
Esrarengiz.....	131
Savaş, İran Bile Bile Savaşmadığı İçin Bitti.....	132
Ve Ateşkes!.....	133
Barış Görüşmeleri.....	137
İran'a Söz.....	139
Özal'da mı?.....	142

BÖLÜM 4

IRAK PERERESTROİKASI

1. Özelleştirme ve Pahalılık.....	145
Satışı Cazipileştirmek Ama.....	147
Araplar: Eski Dostlar.....	148
Genel Görünüm ve Hedefler.....	151
2. Saddam'ın "6 Kasım 1983" (!) Planı ve Kuveyt.....	152
Evdeki Hesap.....	155
Korkutan Saddam.....	157
Amerika'ya Reel-Politik, Irak'a Moral-Politik.....	157
Demokrasi mi?.....	158
Özal Irak Başkanı Olsaydı.....	160

BÖLÜM 5

BAĞDATTA TÜRK OLMAK

1. Ente Türü? (Türk mûsûn?).....	163
Belgrad'la Bağdat'ın Ortası İstanbul.....	165
Türkiye: Bölgesel Mini Süper Güç.....	166
İlle de Demokrasi.....	167
Uçak Paralarının Ödeseniz.....	168
Şoförler.....	170
Bir İlginç Rehinelik Öyküsü.....	172
Halil Paşa(Reşid) Caddesi.....	174
Irak Basınının Babası: Mithat Paşa.....	178
Ortadoğu'da 37 Bin Şehit: Şehitlikler.....	180
İngiliz Savaş Mezarlığındaki Sürpriz.....	183
2. Şattülarap Sorunu: Bir Başka Türk Kalıtı.....	184
Şattülarap ve Politika.....	186
Şattülarap'ın Yatağını Değiştirsek.....	188
Şattülarap ve Arap Kardeşler.....	189

GİRİŞ

Bir yerde bir Batı'lı gazeteci *"Öyle Doğu'nun masallardaki egzotik Bağdat'ını aramayın. Kuşkusuz uçan halılar, kırk haramiler... binbir gece masalları... filan yok ama bu kadarı da fazla"* gibi birşeyler anlatıyordu.

Gerçekten sanki yüzlerce, binlerce dozer kentin bir ucundan girmişler, öbüründen çıkmışlar, sanki herşey baştanbaşa yeniden yapılmış gibi... İlk anda insanın gözüne eskiden kalma hiçbir şey çarpıyor.

Kış, soba, kömür, fuel oil, hava kirliliği gibi bir sorun da olmadığı için.. Bir de dümdüz.. Bir ucundan bakınca öteki ucunu görebilmek olası. Ama asıl neden şu. Birkaç otel ile kamu binası dışında yüksek bina yok! Konut olarak kullanılan apartman çok az. Onlar da kesinlikle dört kattan fazla değil. Bunların dışında kalan tüm yapılar bahçeli, iki katlı evler... En küçüğü yüzelli metrekaresi...

Arazi ve gelirler böyle bahçeli, iki katlı evler yapmaya elverişli olunca, yerel yönetimler de yık-yap'a izin vermeyip alt yapı hizmeti götürmekten çekinmeyince kent yayılmış da yayılmış. Ankara, 200 kilometrekarelik alanda üçbuçuk milyon kişiyi tıknefes yaşatmaya uğraşırken, Bağdat'ın dörtbuçuk milyonu tam dokuzyüz kilometrekareye yayılmış. Kentin iki ucu, bazı yerlerde elli atmış kilometre.

Her yan, başka zaman hiç dikkat çekmediği halde, ışığı arkalarından alınca, hele akşam üstleri nefis görüntüler veren, insanda

hem en boyaya, fırçaya ya da fotoğraf makinesine sarılma duygusu uyandıran hurma ağaçları ile dolu.

Yollar ya  gibi.. Ne bir çukur, ne bir  atlak. Biz, daha kentler arasında yapmaya u ra ırken, Bağdat'ın içi otobanlarla dolu.

Dicle, kentin ortasından akıp gidiyor. Kimi zaman Abu Nuvas, kimi zaman El Re id caddelerini yanına alarak... Kimi zaman bir kordon boyu haline gelerek... Mart'ta kabına sığamıyan, Ağustos sonunda bir dereye d n   en Dicle'yi Bağdat'da görünüş, akraba görmüş gibi oluyor insan. Hele Dicle'yi Türkiye'de, Diyarbakır'da hiç g rmed en Bağdat'a gelmi  se...

Ve savaş...

Çok yazıldı çizildi. İlk bakışta hiç *"savaşan bir ülkenin başkenti"* izlenimini vermez Bağdat. Yoktur da gerçekten böyle bir iz.

İkinci Dünya Savaşı'nın Londra'sını, Berlin'ini, bunların fotoğraflarını, filmlerini anımsatmaz Bağdat.

Tahran çok daha farklı olabilir. Bağdat'ın görünümünün açıklaması, herhalde iki tarafın hava güçleri arasındaki fark! İran'ın doğru dürüst işleyen yüz uçağı var ya da yoktu. Irak'ın ise 600 tane.. İran, Irak kentlerini ve Bağdat'ı savaşın ilk bir iki yılında birkaç kez bombaladı. Sonra bir daha Irak i lerine giremedi İran savaş uçakları. Oysa Irak için bu söz konusu olmadı. Sadece Tahran'ı değil, belli ba lı bütün İran kentlerini epeyce vurdu Irak.

Ayrıca Irak, *s zgeli i* on füze kullandıysa İran kentlerine karşı, özellikle o kentler savaşı sırasında, İran yine s zgeli i ancak dört ya da be  kez füze kullandı.

Bir de kullanılan füzelerin yıkım gücü önemli.

En açık anlatımla bir füze ancak iki katlı bir evi tahrib debiliyor g r nd    kadar. Ve çevredeki binaların camları kırılıyor; biraz yangın, yoğun bir duman.. O kadar. Klasik başlıklarla tüm bir kenti yıkabilmek için herhalde y zl rce, binlerce füze kullanmak gerekiyor. Uçakla atılan bombalar için de aynı şeyler söz konusu. Yeter ki n kle r ya da kimyasal başlık kullanılsın.

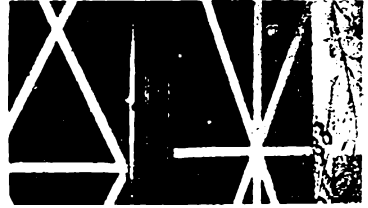
Böyle olunca Bağdat'ta kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı Londra'sı görünümü bulmak olanaksız.

...

(Bir sürü füze saldırısı içinde bir tanesini unutamiyorum. Oteldeki odama henüz girip kapıyı kapatmışım. Müthiş bir patlama, zangırdayan camlar... Ve benim ilk tepkim: Kolumu dirsekten kırılmış durumda alın hizama kaldırıp yüzüme siper ediyorum, inebilecek bir tokadı önlemeye çalışan bir çocuk gibi... Sonraları anımsadıkça hep gülümsüyorum.

Hemen pencereye koşup baktığımda otelin geniş bahçesinin, duvarının bittiği yerden elli metre ötede koyu kara bir duman bulutu ve alevler görüyorum.

Füze yakındaki bir kamu kuruluşunun ardiye, hurda deposu gibi bir yerine düşmüş. Çevrede memur lojmanları var. Füzenin düştüğü yandaki evlerin camları kırılmış. Oraya buraya, yanmış, eğri büğrü maden parçaları dağılmış. Ambulanslar, sirenler.. Yüzü gözü kan içinde birkaç kadın.. Kırılan ve sıçrayan camlardan yaralanmışlar.

Bu yüzden, Bağdat'ın bir savaş başkenti olduğunu anımsatan en belirgin gösterge camlardaki çapraz, enine, boyuna yapıştırılmış bantlardı. Füzenin kirdığı camlar dağılıp insanlara zarar vermesin diye.

Ne tuhaf! Füze, öldürebilir de. Ama insan kırılan cama karşı önlem alıyor. Ne komik bir çaresizlik!..)

...

Her köşe başında karşınıza çıkıveren sakat gençlerle, kara giysili kadınlar. Ve askerler... Askerler, üç hafta savaşp, Bağdat'a bir haftalık izin için dönenler.

Sakat gençler, savaş gazileri. Kara giysili kadınlar da savaşta bir yakını ölen kadınlar. Aslında ailede her ölen erkek için, yatağında eceliyle ölse bile, ailenin kadınları karalar giyip en az bir yıl yas tutmak zorunda. Yas ne kadar uzun sürerse kadın o ölçüde beğeniliyor. Aslında bir Hristiyan geleneği olarak bilinmesine ve Irak içinde Hristiyanların sayısı az olmasına karşın, başka birçok konuda olduğu

gibi Müslümanlar bu Hristiyan geleneğini de benimsemişler.

Kadınların bir kısmı, biraz daha orta direk olanlar, sokağa çıkarken üstlerine bir kara örtü alıyorlar. Ama bunun İran'ın kara çarşafıyla ilgisi yok. Çünkü Irak kadını bunu bir tür pelerin gibi kullanıyor. Önü açık. Altında gecelik var çoğunlukla. Sütlü kahve bacaklar hep çorapsız. Yani bu, yas karası değil. Yas karası giysiler, elbise. Etek bluz da olsa, bütün de olsa tümüyle siyah. Ve o denli çoklar ki... Yıkıntılar değil Bağdat'ta savaşın izi. Bu üç grup insan. İzinli askerler, kara giysili yaşlı kadınlar, sakat gençler.

Buncacık değildir savaş yâreleri. Yine söylentidir ama, savaştan, uzun süre sonra sağ salım dönen oğlunu bıçaklayıp öldüren babalar anlatılır. Çünkü bir bireyi şehid olan aileye devlet epeyce bir yardım yapmaktadır. Ev gibi, arsa gibi, araba gibi... Aile bireylerine maaş bağlamak gibi.. Şehidin dirilivermesi bunların hepsinin yitirilmesi paniğini yaratır babanın kafasında ve...

Ya da... Oğlan şehid olmuştur. Yani devlet öyle bildirir. Bizde de yeryer görüldüğü gibi, gelin evden çıkmasın diye tutar, ölenin küçük kardeşiyle evlendirirler. Amma oğlan ölmemiştir, sadece tutsak olmuş, şimdi de serbest bırakılmıştır. Varın düşünün o kardeşin, o gelinin, o kocanın içine düşeceği karmaşayı...

Bunun ötesinde nüfus artsın, ölenlerin yerine asker yetişsin diye, devlet evlenmeleri özendirir. Uzun vadeli taksitlerle ödenecek yüklü yardımlar yapar. Bir de, gelinle damat birkaç günlük balaylarını Bağdat'ın en lüks otellerinde geçirirler, tüm harcamalar devletten. Bundandır, özellikle Perşembe günleri ve akşamları El Reşid'in, Mansur Melia'nın, Sheraton'un, Filistin Meridyen'in önünün yarımşar saat arayla, hatta bazan üstüste iki ayrı düğünün davul dümbelekleri, lu-lu-luları ile çınlaması.

Ve kuşkusuz moral erozyon... Çok yaygın olmasa da... Yani Fuhuş... Babaları, ağabeyleri savaşa katıldığı için geçim güçlüğü çeken genç kızlar, kadınlar... Dünyanın dörtbir yanından gelmiş ünlü revü gruplarının gösterilerinin, Bağdat'ın en kalburüstü ailelerince kadınlı erkekli izlendiği gece kulüplerinin yerini artık son derece sölil, karanlık denebilecek denli loş salonlarında bir tek yatak aşamasının

sonraya bırakılışı kadın erkek ilişkilerinin hem de, Saddam'a övgüler yağdıran şarkılar eşliğinde yaşandığı barlar almıştır. Polisler gece yarısından sonra özellikle bir kadın bir erkekli araçları durdurup kimlik kontrolü yaparlar, sözümona fuhuşu önlemek için. Hatta ateşkesten sonra İçişleri Bakanlığı bir kararname ile erkeklerin kadın berberliği yapmasını yasaklayan tuhaf bir uygulama başlatmıştı. Sorduklarım, "çoğu kadın satıyor da ondan" demişti. Sanki kadınlar kadın satamazmış gibi... Ticaret değil mi?!

Sokaklarda Iraklı gençlerle Kuveytli gençlerin kavga ettiklerine rastlayabilirsiniz. Kız yüzünden... Bunda belki biraz *mahallenin namusu(l)*-da etkindir. Ama asıl neden Kuveytlilere sinirlenmeleridir. Iraklı gençler, kendileri böyle açıklarlar. Derler ki, "biz onları korumak için cephelerde ölelim. Onlar ceplerinden taşan paraları bizim kızlarımızı ayartmaya uğraşsınlar... Olmaz böyle şey. Bir baldırı çıplak yapsa bu kadar koymaz. Başkası yapsa bu kadar koymaz..."

Gerçekten Kuveytliler bombeyaz, kimisi saf ipekten "dıştaşe"leri (o bildiğimiz uzun entariler), altlarında son model Amerikan arabalarıyla derhal ayırdedilirler. Hele hele kızlar tarafından...

Bu konunun bir başka yanı daha var. Bizim dışsatımcı gençlerden biri, bir Iraklı kızla evlenmiş. Birgün evlerine bir başka arkadaşıyla birlikte konuk olduk. Gelinimiz anlatıyor:

"-Bizim kızlar Iraklı oğlanlarla evlenmek istemezler. Evlenmemeyi, evliliği geciktirmeyi, ya da olasıysa bir yabancı ile evlenmeyi yeğlerler. Çünkü bizim erkekler bunca yıldır savaşıyorlar. Öldürmek onların artık işi gücü olmuş. Ya Vietnam'dan dönen Amerikalı askerler gibi damlara çıkıp ateş edecek kadar sağa sola, dengeleri bozulduysa?... Ya en ufak öfkelenmede bize yönelirlerse.. Kolay mı onların en yakınında, eşleri olmak?.."

Aslında savaş, kadının konumunu çok etkilemiştir Irak'ta. Çalışacak, üretecek yaştaki erkekler soluğu cephede alınca, yerlerini her kademede kadınlar doldurmuştur. Bakanlıklar, kamu kuruluşları, hatta özel işletmeler kadınlarla dolmuştur. Zaten bu anlamda Irak, öteki, özellikle Körfez' deki Arap ülkeleri ile karşılaştırılmayacak denli

laiktir. Bunun Irak kadınına belli bir toplumsal güç de kazandırdığı, savaş sonrasında savaşa programlanmış ve savaş koşullarını evde de sürdürmeye kalkacak erkeklere pek fırsat bırakmayacağı rahatça söylenebilir. Ama bunun daha çok savaş başladığında zaten evli olan kadınlar için sözkonusu olduğu, henüz bekar olanların ise, yatağındaki bir savaş makinası ile uğraşmaktansa daha kolay yöntemleri yegleyebileceği de tartışmada saygıdeğer bir görüş olarak belirebilir.

Yani kısaca Bağdat'ta savaşın izlerini yollarda, sokaklarda, binalarda değil, insanlarda, insanlar arasında görebilirsiniz en iyi.

BÖLÜM 1

YEŞİL TÜR BENİN İÇİ-

1. Irak = Büyük Birader = Saddam, İç Politika, Devlet, Hukuk, Demokrasi Parlamento

Meclis-i Vatanî... Irak parlamentosunun adı bu. Ulusal Meclis diye çevirmek olası.

Irak'ta, İngiliz mandası dönemi dahil bağımsızlığın ilan edilip Krallık'ın kurulmasından 1958'de yıkılmasına kadar şöyle veya böyle bir parlamento bulunmuş. '58'den '80'e kadar ise bir parlamentonun adı bile pek anılmamış. Çünkü bu arada zaten üç-dört darbe ve yönetici grup değişikliği olmuş. Çok kan dökülmüş. Kral Faysal, hemen yakalanabilen pekçok erkek yakını, Prenslar, Kral'a yakın yöneticiler öldürülmüş, 1958 ayaklanmasında. Cesetleri parçalanıp sokaklarda sürüklenmiş.

Arada Abdülkerim Kasım, Abdüsselam Arif gibi bir takım generaller gelip geçmiş. Hatta bunlardan Abdüsselam Arif, halk tarafından ciddi ciddi sevilmiş. Bizim Cemal Gürsel gibi, Ağa, baba tipli bir adam. Saddam ve arkadaşlarının suikastinden kurtulmuş. Ama sonunda darbe sırasında makam masası başında öldürülmüş. Hatta halk inanmamış. Homurdanmaya, sokaklara dökülmeye başlamış. Darbeciler pabucun pahalı olduğunu görünce televizyonda milyonlarca insana göstermişler başı masasına düşmüş, bir kan gölü içindeki Generali. Bir subay saçlarından tutup geriye çekmiş, kamera zoom yapmış. Halkı öyle sakinleştirebilmişler.

Bizim Bağdat Büyükelçiliği'nin kırk yıllık emektar makam şoförü Adem Amca (Adem Murat) sevimli sevimli anlatırdı.

Şimdiki Ürdün Kralı Hüseyin ile öldürülen Irak Kralı Faysal da kardeş çocukları.

İşte bütün bu hengâmeler atlatılıp, Baas Partisi ülke yönetiminde tartışmasız güç haline gelebildikten sonra, 1980'de yeniden girer ülke politikasına parlamento.

Ulusal Meclis için ilk seçim Temmuz 1980'de, Otonom Kürt Bölgesi Yasama Meclisi için de Eylül 1980'de yapıldı.

4 yıl olan yasama dönemi tamamlanınca ikinci seçimler 1984 yılında yapıldı. 1980 seçimlerinde oyların yüzde 75'ini kazanan Baas bu kez yüzde 73'de kaldı. Meclisi Vatani'nin Haziran 1988'de tamamlanan ikinci döneminde Meclis'teki kadın üye sayısı 33 oldu.

Üçüncü dönem seçimleri ise 1989'da yapıldı. Yine Baas çoğunluğu meclise girdi.

Baas partisinin adayları dışında vatandaşlar seçimlere tek tek, birey olarak katılabiliyorlar. Seçilebilmek için 21, seçebilmek için 19 yaşını doldurmuş olmak gerekiyor. Adaylıklar, Yüksek Seçim Kurulu tarafından onaylanabileceği gibi geri çevrilebiliyor da. Adaylar, yine bu kurulun belirleyeceği bir miktar parayı da gösterilen banka hesabına yatırmak zorundalar. Seçimler sonunda belli oranda oy alamayan adayın parası hazineye kalıyor. Amaç, her aklına gelenin, seçilme garantisi olmadığını bile bile, salt hevesini tatmin etmek için aday kalabalığı yaratmasını önlemek!

Baas üyesi adaylar, doğal olarak parti tarafından destekleniyorlar. Parti zaten devlet. Bu nedenle, biraz denge - sağlayabilmek için öteki adayların seçim kampanyaları ve bunun giderleri alınan güvence parası karşılığında devlet tarafından karşılanıyor.

Irak Meclisi'nin ilginç özelliklerinden biri, denge nasıl olursa olsun, Meclis Başkanı'nın mutlaka bir Şii olması. Burada asıl denge Meclis içindekinden çok, ülke çapındaki denge. Ülke nüfusunun yüzde 60'a yakını Şii. Saddam ve ekibi ise, kalan yüzde 40'tan.

Bu uygulama bir yazılı kurala dayanmıyor. Tamamen bir gelenek.

Parlamento ve Irak MGK'sı

Parlamento'nun yerine, ağırlığına gelince.

Bu Parlamento'nun yasa yapma yetkisi yok! Yasama yetkisi *"halk adına karar veren" Devrim Komuta Konseyi'ne* ait. Daha doğrusu bizim 12 Eylül MGK'sı ile Danışma Meclisine benzer bir yapı.

Yani bir takım teknik konular Meclis-i Vatani'de de görüşülüyor. Ama asıl yetki DKK'da. Meclis zaten sürekli toplantı halinde değil. Oturumlar halka ve özellikle basına kapalı. Teknik konularda oluşturduğu taslaklar da ancak DKK'nın onayı ile yasalıyor.

Bunun dışındaki önemli konularda ise zaten herşey DKK'nın (Meclis al-Glyadet al Thawra) 9 kişisi arasında bitiyor.

Ama bu arada garip şeyler oldu. 1987 sonunda, Başkan Saddam Hüseyin'in başlattığı hafif demokratikleşme ve libelleşme kampanyası çerçevesinde çıkarılan bir kararname ile Parlamento'ya Bakanlar dahil tüm kamu görevlilerini denetleme yetkisi verildi. Yetki, gerekiyorsa görevden almaya kadar gidebiliyor. Tabi, bakanın görevden alınması da bir tür tavsiye kararı biçiminde yukarıya, Saddam'a gidiyor. O uygun görürse uygulanıyor. Yani Meclis'in yetkisi burada bile tam ve sınırsız değil. Ama bir tür **İlk derece Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan**. Hele karar Başkan tarafından da onaylanırsa iş iyice ciddileşiyor. Nitekim Nisan-Mayıs 1988'de Sağlık Bakanı bu süreçle koltuğundan oluverdi. Bakanlığın 20 kadar üst düzey bürokrati ile birlikte.

Doğru dürüst yasama yetkisi olmayan bir meclise böyle, bir tür yargı yetkisi verilince ortaya çıkan garip durum, bir yandan kaderleri Şaddam'ın iki dudağı arasında olan bakanları Meclis karşısında tir tir titretirken bir yandan da Irak ölçülerinde **müthiş bir demokrasi adımı(!)** olarak değerlendirildi. Ama bu yetki, seçilmemiş, tersine bir darbe sonucu görevi gasbetmiş bir Devlet Başkanı tarafından onaylanmayıp tamamen geçersiz kalıveriyormuş... Bu noktayı Irak'ta tartışamazsınız.

Taha Yasin
Ramazan

Sadun
Hammadi

Tarık Aziz

Latif Jassım
Nsayyif

Bakanlar Kurulu, kimileri çok iyi yetişmiş, alanlarında uzman kişilerden de oluşsa yine tıpkı, bizim ara dönem kabineleri gibi, hele hele 12 Eylül kabineleri gibi, tamamen bir uygulayıcı konumunda. Kuşkusuz aralarında Tarık Aziz (Dışişleri) gibi, Latif Jassım Nsıyyif (Kültür ve Enformasyon) gibi, Sadun Hammâdî (Meclis eski başkanı, Dışişleri eski Bakanı-1975 Cezayir anlaşmasının Irak tarafındaki mimarı-, ateşkesten sonra bir ara Dışişleri ile görevli Devlet Bakanı, şu anda Başbakan Yardımcısı) gibi, Taha Yasin Ramazan (Başbakan Birinci Yardımcısı, Başbakan da Saddam çünkü) gibi güçlü, Devrim Komuta Konseyi üyesi olabilecek kadar güçlü olanlar da var. Ama onlar bile basit teknik konular dışında Saddam'dan başka türlü düşünseler bile **düşünemiyorlar**. Hele önemli konularda...

Kısaca Irak = Büyük Birader (Big Brother) = Saddam Hüseyin...

Saddam, başlı başına bir konu. Ama onu ancak başka konularla birlikte en iyi anlatmak mümkün.

Irak'da Demokrasi: Başkan Baba'dan

Saddam Hüseyin, 27 Kasım günü Arap Barolar Birliği Yönetim Kurulu üyelerini kabulü sırasında yaptığı konuşmada halkına genel siyasi af, çok partili yeni demokratik sistem ve bu partilerin özgürce katılabilecekleri seçimler sözverdi.

Saddam'ın her çıkışı gibi bu kez de televizyon bizim için bir ziyafetti. Görüşme bir resmi kabulden çok tarafların karşılıklı tartışabildikleri rahat bir açık oturum havasında geçiyordu. Başkan konuya, özellikle Arap kardeşi ve partidaşı Hazıf Esad'a yönelik eleştirileri oklarıyla girdi ve dedi ki:

"Yöneticiler gelip geçicidir. Önemli olan demokratik bir biçimde yönetimde bulunmaktır. Buna da o ülkenin halkları karar verir. Başkaları değil! Böyle olursa da kimin kalacağı, kimin gideceği belli olmaz. Hafız Esad, Saddam Hüseyin ya da Hüsnü Mübarek... Şimdi Başkan Esad'a diyorum ki; ikimiz de istifa edelim. Sonra iki ülkede de tarafsız uluslararası siyasi gözlemciler gözetiminde başkanlık seçimleri yapılsın. Bakalım kim gider kim kalır?.."

Saddam gibi kendisi de seçilmeden Başkan olmuş birisi de demek demokrasiyi böylesine iyi bilebilirmiş. Bereket karşısına aldığı da, tenceresi daha az kara olmayan biri.

Böyle başkanlıktan, demokrasiden, seçimlerden sözedince, ne de olsa hukukçu olan konuklar sorular sormaya başladılar. Başkan, müddelerini burada verdi.

"Aslında çalışmalarımız iki yıldır sürüyordu. Ama savaş koşullarında bu hazırlıkları yaşama geçirmeye olanak bulamadık. Gerek ülke içindeki siyasi tutuklular, gerekse ülke dışındaki siyasi sürgünler için bir genel siyasi affı *hemen* çıkaracağız. Casuslar ve savaş sırasında İran'a, İran ordusuna yardımcı olan hainler dışında kuşkusuz. Ayrıca Irak'lılar varolan Baas ve iki kürt partisi dışında özgürce yeni siyasi partiler kurabilecekler, bunlara üye olabilecekler. İşte eskilerle birlikte bu yenilerin de katılabileceği özgür bir seçimle yepyeni bir yasama meclisi kurulmasını sağlayacağız."

Başkanın bu sözleri, aralarında Irak'lı olmayanların da bulunduğu konuk hukukçuların heyecanlı alkışlarıyla kesildi.

Bu konuşmanın ardından ilk adım olarak genel af kararı hemen bir Devrim Komuta Konseyi kararına dönüştürülerek yayınlandı.

Irak'da hapisane, mahkum ve tutuklularla başka ülkelerde olduğu gibi Adalet ya da İçişleri bakanlığı değil, Çalışma ve Sosyal güvenlik bakanlığı ilgileniyor. Bu bakanlığın cezaevleri ile ilgilenen genel müdürlüğünün adı da "Erişkinleri Yeniden Yetiştirme Genel

Müdürlüğü"l..

Bu cezaevlerinde kaç siyasi mahkum ve tutuklu bulunduğu, teslim olmamış, yakalanmamış ama aranan ya da yurt dışında bulunan *sakıncalılar*'ın sayısı hakkında bir bilgi yok.

Cezaevlerinin en kalabalık, hatta artık evsahibileşmiş konukları, İran yanlısı Dava Partisi üyeleri. Bunların af kapsamına girmesi olasılığı hemen hemen yok.

İkinci grup, komünistler. Evet, anayasasında hala "İrak, Sosyalist bir halk Cumhuriyeti'dir" yazılı Irak'ta, bu böyle! Ama üyelerinin çoğu vaktiyle yurt dışına kaçtığı için, cezaevlerindeki komünistlerin sayısının çok olmadığı sanılıyor. -

60'lı ve 70'li yıllarda ardarda yaşanan her darbenin, yasadışlaştırdığı bir önceki darbenin liderleri de çoğunlukla sürgünde.

Dava partililer af dışında. Komünistler ve diğerleri ülke dışında. Öyleyse kim affedilecek?! Bunu Iraklı yetkililere sormak zor. Görmeden birşey söylemek de zor ama asıl amacın komünistlerin ülkeye dönmesi olduğu söyleniyor. Af ile çok partili siyaset arasında böyle bir bağlantı kuruluyor.

Şu andaki siyasi tablo ise şöyle.

Ulusal İlerici Cephe içerisinde örgütlenmiş Arap Baş Sosyalist Partisi ile Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan Devrimci Partisi, ülkenin yasal üç siyasi partisi. Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi ile Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği ve bundan kopan Birleşik Sosyalist Parti ise doğal olarak yasadışı.

Ulusal İlerici Cephe, Baas ile Komünist Parti arasında imzalanan bir protokolle kuruldu. 1975 yılında Kürt parti ve örgütleri ile diğer ulusal ve bağımsız güçler de Cephe'ye katıldı. Genel Sekreterliğini Naim Haddad'ın yaptığı Irak Komünist Partisi Mart 1979'da Cephe'den ayrıldı. Daha sonra kapatılan ve yasaklanan Parti'nin tutuklananlar dışında kalan üyelerinin büyük bir bölümü de ülkeden ayrıldı. Ancak, ülke yönetimine ortak olacak kadar güçlenmiş bu Parti'nin, en güçlü döneminde bile üye sayısının 4 bin kadar olduğu söyleniyor bugün. İnanmak biraz güç. Ama bunun doğru olup olmadığını soracak komünist de yok şu anda ülkede.

1974'te Şam'da kurulan Arap Baas Sosyalist Partisi ise, 1973-79 döneminde Komünist Parti ile olan altı yıllık ortaklık dışında 1968'den beri ülkeyi tek başına yönetiyor. (Hemen hemen bütün Arap ülkelerinin bir Baas partisi var. Ama büyük bir çoğunluğunda yasa dışı. Pek azında yasal ama, Amerika'daki Komünist Parti gibi varla yok arası etkisiz. Sadece Suriye ve Irak'ta iktidarda. Kuşkusuz bu *iktidar* bir demokratik seçim iktidarı değil.)

Partinin bütün Arap ülkeleri çapındaki *genel* genel sekreteri 1990 başında Bağdat'da ölen Suriyeli bir Hristiyan, Michel Eflaq. Saddam Hüseyin ise bu *genel* genel sekreterin, *genel* genel sekreter yardımcılığının yanısıra, Parti'nin Irak özelindeki genel sekreteri.

Ve Saddam Hüseyin, duvarlara pul yapıştırmaktan başlayıp devlet başkanına suikast düzenlemeye, oradan devlet başkanlığına uzanan bir süreçte aralıksız neredeyse 30-35 yıldır Irak politik yaşamının kimi kez "içerde", kimi kez "dışarda", kimi kez sürgünde ama daima ta ortasında olan hukukçu Saddam Hüseyin, 11 yılı Başkan Yardımcısı olmak üzere 22 yıldır da bu ülkeyi yönetiyor. Başkan yardımcısı olduğu dönemde bile perde arkasındaki asıl söz sahibi olarak biliniyordu.

Nitekim 1975 Cezayir Arap Zirvesinde ülkesini temsil eden, bu sırada Cezayir yöneticilerinin girişimiyle İran Şahı Rıza Pehlevi ile iki ülke arasındaki anlaşmazlıkları doğrudan görüşüp, ünlü **1975 Cezayir Anlaşmasını** imzalayan da o yılların henüz 38 yaşındaki genç Devlet Başkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin'dir.

Yine bugüne dönelim.

Başkan Hüseyin'in bir dizi demokrasi sözü esintisi içinde yapılan üçüncü dönem milletvekiliği genel seçimleri Irak ölçülerinde önemli ve ilginç özellikler gösterdi.

Bir kez, 250 sandalye için 800 aday başvurdu. Bunların büyük bir kısmı ise beklenenin tam tersine iktidardaki Baas Partisi adayları değil, bağımsız adaylar oldu. Hatta Parti içinde aday belirlenmesi için ilk kez uygulanan aday seçimlerinde, milletvekili adaylığını kazanmasına yüzdeyüz gözüyle bakılan, Parti'nin kadın kolları başkanı bir hanım, sürpriz bir sonuçla seçilemedi. Başkan'a çok yakın, Parti'ye çok hizmet etmiş olduğu bilinen bu hanım, ön seçimde adaylığa seçilenden çok daha az oy aldı.

Tabanda bu havayı yaratan tavan girişimleri de az değildi. Başkan'ın demokrasi vaatlerinin hemen ardından genel af resmen ilan edildi. Onun ardın da Devrim Komuta Konseyi 7 saat süren bir toplantıdan sonra *"yeni siyasi partilerin kurulmasına, diğer*

temel hak ve özgürlüklerin yeniden düzenlenmesine olanak vermek amacıyla" 20 yıldır geçici kaydıyla yürürlükte bulunan anayasayı süreklisiyle, bütün bu gelişmeleri kapsıyacak biçimde değiştirmeyi kararlaştırdı. Başkan, yeni anayasanın hazırlanması için bir *komite* (Parlamento değil) oluşturulmasını ve referanduma sunulmasını buyurdu.

Ama, o sıralarda "Dışişleri ile Görevli Devlet Bakanı" ünvanını taşıyan Dışişleri eski Bakanı ve Meclis eski Başkanı Sadun Hammadi de, Ağustos 1988 de Wall Street Journal'a, bir yandan bu gelişmelerin işaretini *"tek parti sisteminin yumuşatılması ve yeni siyasi grupların oluşması, hatta muhalif gazetelere izin verilmesi"*nden söz ederek

verirken bir yandan da "Eleştirilerin kaos yaratacağından endişeleniyorum." demekten kendini alamıyordu.

(Aslında bu anlamda değişik siyasi partiler her zaman kurulabilirdi. Geçici -20 yıldır- anayasanın 26'ncı maddesince bu mümkün.

Ama uygulamada, iktidardaki Baas dışında birtık, başkanlığını eski Ticaret Bakanı ve halen Devrim Komuta Konseyi üyesi olan Hasan Ali'nin yaptığı, yine rejim yanlısı ve yine Baas ağırlıklı İlerici Ulusal Cephe var. O da Baas'ın ezici ağırlığı ve Komünistlerin ayrılması karşısında etkinliğini önemli ölçüde yitirmiş durumda.)

Sıkı rejimin gevşeyeceğinin ilk işaretleri 1987 sonlarında verilmişti. Bağdat Üniversitesi'nde öğrencilere, eleştirilerini bir *glasnost* duvarına özgürce (!) yazabilmeleri olanağının tanındığı, bir kararname ile duyuruldu. Ama pek heveslisi çıkmadı bunun. Çünkü yazarların imza da koyması zorunluğu getirilmişti..

Saddam Hüseyin bununla da yetinmeyip kamu görevlilerini DKK kararlarına, çeşitli önerilerle, eleştirilerle katkıda bulunmaya, hatta kendi kararlarını bile eleştirmeye çağırmıştı.

Saddam Hüseyin'in eleştirileri hoşgörme kapasitesi 1987'den sonra, *ekonominin yararına ve yaşama standardını yükseltecek nitelikte olmak koşuluyla* epeyce arttı, görüşündeler yabancı gözlemciler.

Bir kez, konulan sınır bile ilginç. Hoşgörülebilecek eleştiriler ancak ekonomik ve yaşam standardı ile ilgili olacak. Başka konular hoşgörü kapsamına girmiyor. Nitekim gazetelere bile yansımaya izin verilen kimi haberlere göre, aralarında asker kaçaklarının da bulunduğu, hükümetin af ilanına inanarak teslim olan kimi Iraklıların asıldıkları söyleniyordu.

Irak'ın tek adamı, Büyük Birader'i siyasal liberalizmden çok, ekonomik liberalizme hevesli. Bir başka deyişle ünlü glasnost-perestroika ikilisinin glasnost ayağından çok perestroika ayağına...

Happy Birthday to You Saddaaam

28 Nisan...

İyi ki doğdun ya Reis.

Küçücük ilkokul çocukları koro halinde "happy birthday to you"nun Arapça'sını Saddam'a özgüleştirecek söylüyorlar. Törenler, geçit resimleri, şenlikler, eğlenceler, açılışlar, sergiler, temel atmalar, konferanslar, seminerler... Başkan için yazılmış şiirler, bestelenmiş orkestra sütünleri... Hepsi başkan Saddam'ın yaşgünü için. Yaşgünü, bütün ülkede bir bayram gibi kutlanıyor. Gazetelerde sürüsüne bereket yazı ve kutlama mesajı.

Televizyon, Başkan'ı, konuğu Yaser Arafat'la birlikte yaş günü pastası keserken gösteriyor.

Fao'nun kurtarılışından sadece 10 gün sonraya rastlayan 51'inci yaş gününde Başkan'ın çok mutlu olduğu söyleniyor. Fao'nun kurtarılışı en büyük yaş günü hediyesiymiş.

1979, 42. Yaş Günü

Bağdat Belediyesi'nden açıklanıyor. Yeni bir başkanlık sarayı yapılacak. Bunun için açılan mimari proje yarışmasına 60 proje katılmış. Bunların incelemesi sürüyor. Yarışmaya yalnızca Iraklı ve Arap

mimarlar katılıyor. Yarışmacılara, tasarımlarında yardımcı olmak amacıyla, son mimari gelişme ve projeleri görebilmeleri, İspanya'daki Granada sarayı gibi tarihi sarayları ziyaret edebilmeleri için gerekirse yurtdışına gezi dahil zengin olanaklar sağlanıyor.

360 bin metrekaRELİK bir alana yapılacak saray, Başkan Hüseyin'in buyruk ve yönergeleri çerçevesinde, ışığında oluşturuluyor.

Başkan Hüseyin mimarlara "Bina, Irak'ın Arap topluluğuna çok emeğinin geçtiğini gelecek kuşaklara anlatsın. 8 kapısı olsun. Bunlara Bağdat, Kudüs, Mekke gibi adlar verilsin. Bağdat kapısı, Iraklı kadınların orduya bağışladıkları altın ve takılardan oluşsun. Savaşta ölen askerlerin miğferleri ile süslensin. Binanın çelik aksamında askerlerin silahları da kullanılsın." buyruğunu veriyor.

Yevmüİ Blat: Saddam'a Bağlılık Günü

Bugün 14 Kasım.

Bugün "yevm al biat". Yani "Saddam'a bağlılık günü." Bir resmi bayram.

İran-İrak savaşının başından bu yana İran'ın en büyük isteği Saddam Hüseyin'in devrilmesi ya... İran yöneticileri bu isteği "Zaten Irak halkı da Saddam'ı istemiyor. Halk arasında Saddam'ın hiç popülaritesi yok" teziyle sürekli yineliyorlar ya...

1982'nin 14 Kasım günü Bakanlar Kurulu toplanıyor. Baas Partisi Bölge Yönetim Kurulu ile birlikte. Toplantıya Saddam Hüseyin başkanlık ediyor.

Başkan Hüseyin, İran'ın bu politikasının amacının Irak halkını aşağılayarak Pers İmparatorluğu'nu yeniden kurmak olduğunu söylüyor. Ve popülariteyi ölçecek bir seçim çağrısında bulunuyor. Ama iki ülkede birden. Yani İran halkı Humeyni'yi, Irak halkı Saddam'ı oylayacak. Başkan, bunun için uluslararası, bağlantısız ya da İslam ülkeleri temsilcilerinden oluşacak tarafsız bir komisyon kurulmasına da hazır olduğunu belirtiyor. (Tıpkı Hafız Esad'a önerdiği gibi)

Eğer oyların üçte ikisi olumlu çıkarsa o lider başarılı sayılacak.

Başkanın bu konuşması radyo ve televizyonda yayınlanır yayınlanmaz da bütün ülkede halk sokaklara dökülüyor, "Saddam'a evet, Başkan Saddam'a evet" sloganları ile gösterilere başlıyorlar.

Sokaklara dökölüşün ve gösterilerin ne denli doğal, ne denli kendiliğinden olduğu bilinmez.

Gösteriler birkaç gün daha sürüyor ve ondan sonra gelenekselleşip her yıl aynı tarihte yinelenir oluyor. Büyüklerin, en *büyüğe(!)* yolladıkları bağlılık mesajları televizyondan okunuyor. Başkan'ın, bağlılıklarını sunanları kabulleri gösteriliyor.

Halk, bu tür bütün gösterilerin yapıldığı Filistin Caddesinde.

Gazeteler "Irak halkı geçmiş ve gelecek hiçbir lidere Saddam Hüseyin'e duyduğu bağlılığı duymamıştır, duymayacaktır." diye yazıyor.

Bil ruh, Bil dem. Lebbeyk ya Saddam!

Canımız, kanımız senin... Sen çok yaşa Saddam!

Her Yerdeee Saaddaamm...

Bir ortaokul ya da lise. Çocuklar bahçesinde top oynarlar, beden eğitimi derslerini yaparlar. Bu derslerin başında ilginç bir görüntü yeralır. Tek sıralı safta öğrenciler. Karşılarında öğretmen. Hani biz de de öğretmen beden eğitimi derslerinde merhaba der, öğrenciler de sağol, diye karşılık verir ya.. Öyle birşeyler oluyor. Öğretmenin ne dediğini anlayamıyoruz, duyamıyoruz caddenin gürültüsünden. Ama öğrencilerin kısa aralıklarla iki kez "Saddaaam", "Saddaaam" diye haykırdıklarını duyuyoruz. Bir anlam veremiyoruz. Sora sora öğreniyoruz ki öğretmen "liderimiz", "başkanımız", diyormuş, öğrenciler de sözü, "Saddaaam" diye tamamlıyormuş. Bu bir resmi kural. Bizim ilkokullarda "Türk'üm, doğruyum, çalışkanım. Yasam..." tekerlemesi gibi.

Irak, nüfusu bizden de genç bir ülke. Yani milyonlarca insan yıllardır bu müthiş beyin yıkama tezgâhından geçiyor!

Irak'a giden herkesin dikkatini çeken bir şey. Apartman yüksekliğinde dev Saddam tabloları. Yağlıboya. Her yerde. Abartmasız, aklın alacağı alamıyacağı her yerde. Hatta Irak'da çok yaygın olan yabancı şirket bürolarında bile! Üstelik zorunluymuş. Bizim Türk Hava Yolları'nın Bürosu'nda da Atatürk'ün resmi ile Saddam'ın

resmi yanyana asılıydı.

Saddam'dan söz etmek isteyen herkes, bir kez mutlaka "Reis gaid Saddam Hüseyin-Lider Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin" diyor. Ama ayrıca bir de mutlaka "Hafaza huAllah-Tanrı korusun"u ekliyor. Saddam'dan bahsedilen yer bir resmi toplantı ise mutlaka bir de alkış kopuyor. Peygamber anılınca salavat getirilmesi gibi..

Televizyonda arıza yüzünden yayın kesilince bizde bir zamanlar manzara resmi koyarlardı. Orada Saddam resmi de koyuyorlar. Kamu yararı spotu yerine Saddam'ın özdeyişlerini veriyorlar. Şarkılar, türküler, şiirler, gazeteler, kitaplar silme Saddam dolu.

Arap liderler, özellikle Kral Hüseyin ve Hüsnü Mübarek (tabi o zamanlar) Bağdat'ı çok ziyaret ediyorlar. Hele Kral Hüseyin neredeyse her ay, sabah kahvesini içmeye gelir gibi üç beş saatliğine geliveriyor. Ve Mübarek ya da başkalarına gösterilmeyen özel bir ilgi görüyor. Kendi kullandığı özel uçağıyla Bağdat'a gelen Kral'ı havaalanında karşıladıktan sonra kendi kullandığı makam arabasına alıp kente götürüyor Saddam Hüseyin. Arabaya koruma filan almıyor. Birlikte Bağdat'ı geziyorlar. Trafik normal akışını sürdürüyor. Kırmızılar yanıyor, yeşiller yanıyor. Ve Saddam gayet sakin kırmızılarda durup yeşillerde geçerek hem geziyor, hem konuşuyor adaşıyla. Göstermek istediği bazı yerleri gösteriyor, götürmek istediği yerlere götürüyor. Bu arada devlet işleri de not tutulmadan, diplomasiye, protokole gerek kalmadan görüşülebiliyor.

Hep Evsahıblı Saddam

Ama bu sadece Kral Hüseyin'le olabilen bir yakınlık. Arap olmayanlarla sözkonusu olabilmesi zaten çok uzak bir olasılık da... Diğer Arap liderlerle olmasına da pek rastlanmıyor. Zaten başka da pek gelip giden yok. Çünkü Saddam hemen hemen hiçbir yere gitmiyor. Bütün dış geziler başkan yardımcılığı döneminde kalmış

sanki. Özellikle Başkan olduktan sonra yani on yılı aşkın bir süredir birkaç çok zorunlu ziyaretin dışında galiba hep evsahipliği yapmış. Bu kimıldamayışa en büyük gerekçe, savaş hali kuşkusuz. Tabi açıklanmayan başka nedenler de var.

En az beş yıldır, yaptığı tek ziyaret de galiba 1989 Kahire ziyareti. Ülkede 1,5 milyonun üzerinde Mısırlı işçi var. Cephede Mısırlı gönüllüler var. Hüsnü Mübarek, Kral Hüseyin kadar olmasa da iki üç ayda bir Bağdat'a geliyor. Ama Saddam Hüseyin, çat kapı gelip giden (gerçekten Kral'ın ve Mübarek'in ziyareti bizim bildiğimiz, o aylar önceden diplomatik yollardan ince ince programları, protokolü hazırlanan, basın toplantılarında kamuoyuna açıklanan, yolların bayraklarla süslendiği, karşılıklı yemeklerin verilip, nutukların okunduğu, sonunda ortak bildirilerin yayınlandığı ziyaretlerden değil. O kadar zahmete gerek yok. Biz gazetecilerin ziyaretten, ancak ya yolda sokaktaki bazı olağandışılıklardan dolayı ya da akşam haberlerini izlerken televizyonda, tam konuk ayrılırken, veya yapılan kuru bir yazılı açıklamadan sonra haberi oluyor.) Küçük Kral'ın ülkesini değil de Mısır'ı ziyaret ediyor.

İlginç bir ziyaret. Bir gün önceden Başkan Hüseyin'in Devrim Komuta Konseyi'ndeki yardımcısı İzzet İbrahim'in Mısır'ı ziyaret edeceği açıklanıyor. Erteki akşam televizyonda haberleri izlerken birden yerimizden doğruluyoruz. Karşılama töreninde Mübarek'in yanındaki İbrahim değil, Başkan Hüseyin'in ta kendisi!..

Sonradan fısıltı gazetesinde okuduklarımıza göre sadece kamuoyuna değil Mısır yetkililerine, hatta Mübarek'in kendisine bile İzzet İbrahim denmiş. Mübarek bile gelenin İbrahim değil Saddam olduğunu uçağın inmesine yarım saat kala öğrenmiş. Protokol altüst olmuş. İbrahim'i, onun dengi karşılayacaktı. Bu defa palas pandiras Mubarek yollara düşmüş. Karşılama töreni İbrahim'e göre ayarlanmıştı. Saddam'a göre değiştirilmiş. Vb., vb.

Kuşkusuz Saddam'ın yapmak istediği, sevgili dostu Mübarek'e bir küçük şaka değildi. Ama uçaklarda, helikopterlerde çok ilginç(!) kazalar oluyor. Bunu da en iyi Saddam Hüseyin bilir! İkincisi bu tür ülkelerde yönetimi ve yöneteni değiştiren en kansız, en masum

darbeler, eylemler genellikle tepedeki 1 numaranın ülkede bulunmadığı bir zamana rastlar.

Yani zora da beylerin borcu var. Korku dağları bekler. Can aziz. Koltuk daha da aziz.

...

Bu nedenle Başkan, ülkesinde kalmayı yeğliyor. Ama boş durmuyor. Sık sık çıkıp geziyor, dolaşıyor. Ancak Kuzey'e pek gitmiyor. Daha çok Güney'e Basra, Fao taraflarına sivil, cephe boylarına da askeri denetim gezileri yapıyor. Çok değişik giysi ve görünümle... Halk arasına karışıyor. Onlarla sohbet ediyor. Çocukları seviyor. Otomobil kullanıyor. Ata biniyor. Ava çıkıyor. Cansız hedeflere atış çalışmaları yapıyor. Şattülarap'ta balık tutuyor, deniz motoru kullanıyor.

Herşeyi biliyor. Her konudan anlıyor. Mimarlıktan, tıptan, sağlıktan, tarımdan, öğretmenlikten, matematikten, ekonomiden, edebiyattan, hukuktan. Ve kuşkusuz askerlik, politika ve entrikadan...

Hukuk, öğrenimini gördüğü meslek(kitaplar öyle yazıyor); askerlik, ekonomi ve politika, yaşam okulunda öğrendikleri. Ama öteki konularda da, işin asıl uzmanları susup onu dinliyorlar. Bildiklerini, deneyimlerini unutup, o ne derse onu yapıyorlar.

Halk arasında (tabi biz yabancılar sadece televizyondan izleyebiliyoruz) sevimli bir baba. Koruyan, halkını kanatları altına almış bir anaç tavuk. Resmi kabullerde, törenlerde, toplantılarda genellikle sert hatlı, çatık kaşlı, beşuş çehreli. Az gülüyor. Ama zaman zaman kendini tutamayıp kahkahalar atabiliyor. Genellikle esprileri de o yapıyor. Çünkü genellikle konuşuyor. Yakışıklı, uzun boylu, dinç. Sadece, (kendisinin düzenlediği) bir suikast anısı olarak hala dizinde taşıdığı kurşun yüzünden garip bir yürüyüşü var. Sivil giyindiği zaman gerçekten çok şık ve titiz. Ama nedense hep genç damat izlenimi veriyor. Bir türlü sinmiyor sivil giysiler, Herhalde hep askeri giysilerle görmeye alıştığımızdan.

Arapçayı çok iyi konuşup konuşmadığı konusunda değişik görüşler, etkileyici konuştuğu konusunda ise görüş birliği var. Ses

tonu değişik, ilginç. Yürüyüşü, tavırları, mimikleri çok erkeksi. Özellikle yürüyüşünde bir külhanbeyi havası var.

Havana purosunu içiyor. Küba lideri çok iyi dostu. Kuveyt krizinde bile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Irak lehine oy kullanan tek ülke olan Küba'nın lideri Fidel Castro, Bağdat'lı dostunu purosuz bırakmıyor.

Kendisi de oturup kitap yazmış ama, imzasını taşıyan kitaplardan birçoğu çeşitli nedenlerle yaptığı uzun konuşmaların derlemesinden oluşuyor.

Gelişmiş olmasa da bir miktar İngilizce biliyor galiba.

Saddam'a Bağlı Kal: Yaşa

Yönetirken sert. Ufak tefek demokrasi ve hoşgörü gösterileri dışında bir "muhalafeti" düşünmesi bu aşamada zor. Kendisine bağlılığından kuşkulandığı ya da bunu saptadığı kimsenin geleceği oldukça karanlık. İster Arap olsun, ister Kürt olsun, ister Türk olsun. Ya da Müslüman veya Hristiyan. Hatta çok yakınları, akrabaları bile.. Bağlılıkları konusunda yarattıkları kuşkunun derecesine göre bir kenara itilmekten yok olmaya kadar değişik yaptırımlarla karşılaşabilirler. Hele açık açık isyan edip devirmeye kalkanların kurşuna dizilmeleri kaçınılmaz! Söylentiler ve edinilen izlenim bu.

Fao'nun kurtarılmasından sonra Başkan Hüseyin kahramanlara madalya dağıtmaya başlar. Ama madalyaların çoğu 7'inci kolorduya değil, harekattan birkaç gün önce bölgeye kaydırılan Cumhuriyet Muhafız Birlikleri'nin general ve subaylarına verilir. Fao'nun savunmasından sorumlu 7'inci kolordu komutanı Mahir Abdülreşit buna kırılır ve kızar. "Biz iki yıldır çamurun, batağın, soğuşun, çöl güneşinin altında bu harekata hazırlandık. Ve biz kazandık. Ama onlar, üç gün önce gelenler madalyaları toplayıp gittiler. Olmaz böyle şey!" der. Hem de baya yüksek sesle. Ve görevinden istifa ederek emekliliğini ister. İstek kabul edilir.

Paşa şimdi emekli. Evinde torunlarıyla oynuyor.

Birincisi... İstek Paşa'dan geldiyse, hemen kabul edildiği izlenimi var. Ama yüksek sesle söylediklerinden sonra "emirle" emekliye sevk edilmiş olması da hiç uzak olasılık değil. Paşa şimdilik aceleyle ölecek!

Savunma Bakanı Adnan Hayrallah(fotoğraftaki Saddam'ın yanındaki), Kuzey Irak'da bir helikopter kazasında öldü. Kazaya kum fırtınasının yolaçtığı idi resmi açıklama. Ama Kuzey Irak, tıpkı güneydoğu Türkiye gibi son derece sarp dağlarla kaplı bir bölge!

Bunlar, yukarıda da belirttiğimiz gibi hafifler. En azından "cezalandırıldılar" denilemeyenler.

Irak'ı Tanımak, Behemahal Saddam'ı Tanımaktır!

Aslında Irak'ı tanımak, önemli ölçüde Saddam Hüseyin'i tanımakla, onun eylemlerini, uygulamalarını, onunla ilgili, ona karşı tavırları izlemekle olası..

...

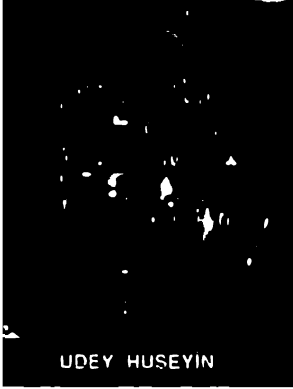
Saddam Hüseyin'in 5 çocuğu var. Üçü kız, ikisi oğlan. En büyük oğlan şimdilerde 27'sinde olsa gerek. En küçük kız da on yaşlarında.

Oğlanlardan Kusey, pek öyle ortalarda görünmeyen, oldukça sakın, pek politikayla, babasının işleriyle de ilgilenmeyen biri.

Udey çok daha farklı. Çok uzun boylu, çok yakışıklı, kara kaşlı, kara gözlü, devrik dudaklı, hovarda, gezmeyi, eğlenmeyi seven, tam anlamıyla bir "deli" kanlı.

Ayrıca, babası Udey üzerinde özellikle duruyor, durmaya alışıyor. Veliaht olarak düşündüğünden midir, başka nedenle midir, devlet işlerine sokuyor. Udey, Irak Milli Olimpiyat Komitesi başkanı, ayrıca kabinde bulunmadığı halde bir tür spor bakanı işlevini yürütüyor. Bağdat'da yayınlanan bir spor gazetesinin genel yayın yönetmeni ve başyazarı.

Babalar ve Oğullar: Udey

Babası, ne zaman cepheye gitse onu da götürüyor. Babasının yönettiği hareketlerin hemen tümünde öteki akraba devlet adamları, Sanayi ve Üretim Bakanı Hüseyin Kamil ve Savunma Bakanı Adnan Hayrallah (helikopter kazasında ölmeden önce) ile birlikte babasının yanında, koca haritaların açıldığı, generallerin esas duruşta beklediği masaların başında...

Ama babasının bütün bu "birşeylere, biryerlere hazırlama" çabalarına karşın Udey biraz, İngilizcedeki deyimle trouble-maker, yani biraz başbelası bir çocuk. Çok sık sorun çıkarıyor. Baba her seferinde bu sorunları temizlemek için devlet başkanlığını kullansa da yaptığı işten her seferinde hoşlanmıyor.

Bağdat'ta dolaşan bir söylentiye göre, geçmiş yıllarda lüks bir telin gazinosunda arkadaşları ile eğlenirken, yanında kocası olan bir adını "istiyor". Müdahale eden kocayı da derhal tabancasını çekip öldürüyor. Bu olay, yasanın ilgili maddesini bir kereye özgü değiştiren, onduran bir başka ilginç ve geçici yasayla değiştirilip, Udey'in orgulanmasına dahi gerek kalmadan kapatılıyor.

Hatta bir keresinde bir defile için Bağdat'ta bulunan Türk dansçenlerine de "asılıyor". Ama kızlar yabancı olduğu, işin diplomatik kandala dönüşmesi olasılığı bulunduğu için, bir biçimde, olay üyümeden kapatılıyor, derler.

Ama sonuncusunda baba da "yeter" diyor. Olay büyük.

Udey yine birini öldürüyor. Ama bu kez ölen öyle karısı beğenilen sıradan bir Iraklı erkek değil.

Bu kez ölen, Saddam'ın 15 yıldır yakın korumalığını yapan ve Başkan'ın neredeyse öz oğullarından çok sevdiği söylenen Kerkük taraflarından, Hristiyan bir koruma. Kamil Hanna.

Olay fısıltı basınında birden patlıyor. Bütün yakın sohbetlerin, diplomatik kulislerin en önemli konusu bu. Ama kimse kesin bir şey bilmiyor. Bilinen ve kesin olan sadece Kamil Hanna'nın Udey Hüseyin tarafından öldürüldüğü.

Olayın nasıl geliştiğine ilişkin fısıltı gazetesinde çıkan ilk senaryo, Udey ve kardeşi Kusey ile Hanna'nın bir içki masasında bulunduğu, bu sırada Kusey ile Hanna arasında sert bir tartışma çıktığı, tartışmanın büyüdüğü ve Udey'in, kardeşini korumak için tabancasını ateşlediği yolunda.

Deniyor ki, baba olaya çok kızmış. "Yeter ulan senden çektiğim. Ben hep senin pisliklerini mi temizleyeceğim? Defol! Görünme gözüme bir daha!" demiş. Oğlan da babasının gazabından korkmuş, Paris'e gitmiş.

Ama bir başka fısıltı daha var. Olaydan sonra Başkan Baba, Adalet Bakanına "Ne gerekiyorsa yapın!" diye buyruk vermiş ve hiç bir ayrıcalık yapılmamasını istemiş, öfkesinden ve oğluna bir ders vermek için. Bunun üzerine araya başta "Anne" Sacide hanım olmak üzere, akraba devlet adamları ve diğer yakın akrabalar girmiş ve oğlanın sadece "gözden uzaklaştırılması" sağlanmış.

Yok. Böyle olmamış. Baba da o sinirle silahını çekip oğlunu vurmuş. Sade, sokaktaki Bağdatlılar arasındaki söylenti biraz bununla ilgili; taksi şoförleri "Udey bir trafik kazası geçirmiş, hastanedeymiş" diyor.

Bunların bir kısmı sonradan doğrulanır gibi olsa da bu aşamada somut olarak ortada olanlar şunlar. Udey'in, başyazarı ve Genel Yayın Yönetmeni olduğu Al-riyaz gazetesindeki yazıları derhal kesildi, adı künyeden çıkarıldı. Gazetelerde Milli Olimpiyat Komitesi ve Futbol Federasyonu'ndaki görevlerinden çekildiğine dair küçük haberler yereldi.

Anne Sacide Hanım ise, o sırada Bağdat'ı ziyaret etmekte olan Mısır Devlet Başkanı'nın eşi Bayan Mübarek'i karşıladı, iki gün ağırladı, gezdirdi, tozdu. Ama sonra bir akşam konuğu onuruna verdiği yemeğe evsahibi olduğu halde katılmadı! Bayan Mübarek'in uğurlanışında havaalanında bulunmadı!

Yazmak mı Zor, Yazmamak mı?

Biz, Irak'da yerleşik gazeteciler olarak hiçbirimiz bunu yazamadık. Çünkü gerçekten çok tehlikeli bir konu idi. Biz yabancılar için bile. Zavallı Iraklı meslekdaşlar ise bizimle bile ancak ikili başbaşlıklarda konuşup olayla ilgili görüşlerini aktarabildiler. Nerde kaldı yazmak! Bu doğal. Ama Irak'a iki günlüğüne gelen Batılı meslekdaşlar da yazamadılar, yayınlamadılar. İsviçre radyosundan bir meslektaş, ülkesine döndükten birkaç gün sonra telefonla arayarak "Bizim patronlar da yayımlamıyor" dedi. Hayretle "Neden? Size ne oldu" diye sorunca "Yayınlarsak bir daha Irak'a giremeyiz, diyorlar" diye karşılık verdi. Eh... Hiç de haksız sayılmazlardı. İşin açığı, onların bir daha Irak'a giremeyiz, diye yazamadığını biz de "Irak'tan bir daha çıkamayabiliriz" diye yazamamıştık!

Takdir-i İlahi: Allah'ın Saddam'a Adalet Sınavı

Aradan iki hafta geçmişti ki hem Arapça yayınlanan gazetelerde hem de İngilizce The Baghdad Observer gazetesinde birinci sayfalarda bir koca haberle karşılaştık 22 Kasım günü. Başkan Hüseyin'in bizzat kaleme aldığı bir açıklama. Yorumsuz.

Diyordu ki Başkan baba: "**İza Hakemtül beynennas, entehakimu bil adı**". Bir ayet. Yani "**Haik arasında hakemlik yapacaksan adil ol!**" Böyle başlıyor açıklama. Aslında açıklama da değil. Saddam'ın, Adalet Bakanına yazdığı bir mektup.

Pek çok noktada aydınlatıcı olacağı için genişçe vermek gerek bu mektubu:

"Sayın Bakan,

18 Ekim Salı gecesi **takdir-i ilahi sonucu** meydana gelen bir

olay benim, ailem ve tüm Irak halkı için yararlı derslerle olduğu kadar derin bir acı ile de doludur. Bu olayda bir Irak vatandaşı, oğlum Udey tarafından öldürölmüştür.

Olayda ölen, bir devlet memuru olan postam, korumam Kamil Hanna Cecu'dur. Olayı duyduktan hemen sonra **Devrim Komuta Konseyi üyesi arkadaşlarımı** da çağırdım. Olayın görgü tanıkları olan Kamil Hanna'nın dayısını, kardeşini ve amcasını, üç arkadaşını ve Udey'in korumasını hep birlikte dinledik.

Olayın meydana gelişı hakkında görgü tanıklarının bize verdiği bilgi şöyledi.

18 Ekim gecesi Kamil Hanna bazı arkadaşlarını ve akrabalarını Dicle üzerinde, Başkanlık sarayının güneyinde, üst düzey devlet yöneticilerinin konutlarının ve Devlet Konukevinin tam karşısındaki Dügün Adası'nda (Ceziret-ül Aras) bir lokantaya davet etmiştir. Yemek sırasında içki de alan Kamil Hanna, gece yarısına doğru kendi tüfeğıyle sürekli ve şiddetli bir biçimde havaya ateş etmeye başlamıştır. Aynı günlerde ölkemizi ziyaret etmekte olan, Mısır Devlet Başkanı'nın sayın eşı de o sırada kalmakta olduğu Devlet Konukevinde dinlenmektedir.

O çevredeki evin balkonunda arkadaşlarıyla birlikte oturmakta olan oğlum Udey, silah seslerinin bir türlü kesilmemesi üzerine koruma görevlisini Kamil Hanna'ya göndererek "Ateş etmeyi kessin, devam ederse kendisini Saddam Hüseyin'e şikayet edeceğim" demesini istemiştir. Korumanın ilettiğı bu uyarı üzerine ateş etmeye 15 dakika kadar ara veren Hanna, sonra yine başlayınca, Udey, koruması ile birlikte Hanna ve konuklarının bulunduğu yere gitmiştir. Udey'in (Gönderdiğim haberi almadın mı?) sorusuna Kamil olumlu cevap verince Udey, bir sopayla Kamil'e vurmuş ve olay yerinden ayrılmıştır.

Kamil'in yakınları olan görgü tanıkları, Udey'in Hanna'nın başına değil, omuzuna vurmak istediğini, ama Hanna başını birden eğince sopanın başına isabet ettiğini belirtmişlerdir.

Olaydan sonra Kamil'in öldüğünü duyan Udey çok üzölmüş, bu yüzden **canına kıymaya kalkışmıştır**. Bu nedenle de hastaneye kaldırılmıştır. 21 Ekim günü tutuklanan Udey, iki kez de burada canına kıymak istemiştir. Ancak yine kurtarılmıştır. Udey halen tutukludur.

Olay tamamen bir takdiri ilahidir. Kamil Hanna'yı uzun zamandır

tanırım. Bana ve aileme karşı hiçbir olumsuz tavrını hatırlamıyorum. ***Oğlum Udey ise daha önce adam öldürmüş bir insan değildir.*** İşte bu nedenle olayın bir takdiri ilahi olduğu sonucuna vardım. Allah'ın takdirine kimse karşı gelemmez. Allah bizi bir sabır, dayanıklılık ve adalet sınavından geçirmek, adaleti nasıl gerçekleştireceğimizi görmek istemiştir.

Bütün Iraklılar, geniş Saddam ailesinin bir üyesidir. Onların sorunları ve acıları bizim için, kendi öz ailemizin sorunlarından hiç farklı değildir. Bu ailenin bireyleri arasında kendi öz çocuklarımız dahil adalet uygulaması açısından hiçbir ayırım gözetemeyiz. Benim çocuklarım da dahil bütün Iraklılar, yasalara uydukları sürece adaleti yanlarında, suç işlerlerse karşılarında bulmalıdırlar.

Sayın Bakan,

Udey hakkındaki dava hemen açılmalıdır. Olayın yasal yöntem hükümleri içinde soruşturulmasını, davaya bakacak yargıçların yasa ve adalete göre karar vermelerini rica ediyorum. Allah yardımcıları olsun."

...

Burada bazı noktalara dikkat çekmek gerek.

Udey tutuklu, cezaevinde. Ama bir iki kez hastaneye kaldırılmış. Baba, Adalet Bakanına buyruk vermiş. Demek söylentilerin bu tarafı doğru.

Takdir-i ilahi. Tanrı, Başkanı ve adaletini sınamak istiyor. Öz çocuklar dahil tüm Iraklılar yasa ve adalet önünde eşit. Kamil de iyi çocuktu. Hiç yaramazlığı görülmemiştir.

Udey, daha önce adam öldürmüş birisi değil. Bu noktada söylentilerle Başkan'ın söyledikleri çelişiyor.

Udey, Hanna'ya haber göndermiş "Ateş etmeyi kessin, yoksa babama şikayet ederim" demiş. Buraya sonra geleceğiz.

Ama sistem açısından en ilginç nokta görgü tanıklarının bizzat Devrim Komuta Konseyi üyeleri ile birlikte Saddam tarafından dinlenmesi. Konsey, ülkenin en üst yürütme ve yasama organı. En yaşamsal konuları da onlar karara bağlıyor. Ama sanık "Başkan'ın oğlu" olunca bir cinayeti de en önce onlar soruşturuyor. Kuşkusuz burada

Saddam'ın amacı bir anlamda tanık ve açıklık sağlamak. Oğlunun adam öldürmesini bile babası tek başına soruşturup hallediyor, denmesin. Ama ne farkeder. Üyelerin hepsi aşağı yukarı birer Saddam! Yani orada 9 tane Saddam olmaktan başka umarları pek yok.

...

Başkanın bu açıklamasından sonra fısıltı gazetesi biraz daha rahat ve ayağı yere basarak çalışmaya başladı.

Efendim olayın içinde bir "başka kadın" varmış. Kadın, Kamil Hanna'nın hemşehrisi ve komşusu. Evli. Ama avukat eşiyle ciddi geçimsizlikleri var. Kamil Hanna geçimsizliği biliyor. Kadına kendisini Başkan'la görüştürebileceğini, sorununu ona anlatmasını öneriyor. Bu, kadının, başkanla ilk karşılaşmasını açıklamak açısından pek mantıklı değil. Ama fısıltı gazetesi ancak bunu bulabilmiş. Her ne hal ise... Şu veya bu şekilde kadın Başkan'a çıkarılıyor. Arada Kamil Hanna var tabi. Ve kadın çok güzel, genç. Görüşmeler sıklaşıyor. Bir ilişki başlıyor. Ve herhalde kadının kocası ile sorunu böylece çözülmüş oluyor. (Kimi Batılı gazeteler bu «koca»nın kısa bir süre sonra Irak Havayolları Genel Müdürlüğüne getirildiğini yazdı.) Ama bu tarafta da 25 yıllık bir Sacide Hanım ile koca koca oğlanlar, hatta torunlar var. Sacide Hanım ve oğlanlar başta olmak üzere, aile bu ilişkiye karşı çıkıyor ama, 50'sini aşmış Başkan baba ve kocanın gönlü söz dinlemiyor. O kadar ki, ortada o sıralarda üç yaşına ulaştığından sözedilen bir altıncı çocuk, bir üçüncü oğlan, bir Ali var!

İşte Hanna'nın öldüğü gece Udey haber gönderip "Ateşi kes, yoksa babama şikayet ederim" dediydi ya... Ateş kesilmeyince korumasıyla birlikte Hanna'nın yanına gittiymiş ya... Orada Kamil "sen bana emir veremezsin. Ben ancak senin babandan emir alırım" diyor. Babasına sağladığı cici anneden dolayı Kamil'e zaten çok içerlemiş olan Udey "Sen benim babama ancak pezevenklik yaparsın" diye karşılık veriyor. Tartışma sertleşiyor ve ölüm!

Akrabalardan Devlet

Başkan'ın eşi Sacide Hanım ile Savunma Bakanı Adnan Hayrallah kardeş. Aynı zamanda ikisi de Başkanın dayızadeleri. Yani Başkan

dayısının kızı ile evli. Saddam'ın babası çok küçük yaşta ölünce Saddam'a Adnan ve Sacide kardeşlerin babası olan dayı bakıp büyütüyor. Bu ilişkiden bir evlilik çıkması doğal.

Adnan'la Saddam'ın ilişkileri de, aynı evde büyümenin doğal sonucu olarak kardeş gibi. Çocukluktan beri birlikteler yani. Delikanlı deliliklerini de, siyaseti de, hovardalığı da gerekirse birlikte yapmışlar. Adnan'ın Devrim Komuta Konseyi üyeliği ve Savunma Bakanlığı da bu anlamda doğal. Hatta Adnan'ın DKK üyeleri arasında, kuşkusuz belli ölçülerde ama, Saddam'a karşı sesini en çok yükseltebilen üye olduğu söyleniyor. Gerçi devlet işlerine bir noktada, aman ne biliyorsa yapsın, diyebiliyor Adnan. Ama aile içi konularda durum başka. Hele bu ikinci kadın konusunda... Hele işin içinde kızkardeşi de olunca Adnan "aman ne biliyorsa yapsın" diyemiyor pek.

Saddam'ın
Annesi

Hayrallah
Tulfé, dayısı

Kardeşi Barzan ile

Başkanın yaşamı ile ilgili kitaplarda pek belirtilmiyor. Ama başka kaynaklarda ana veya babalardan biri ayrı olan bir üvey kardeşi var Saddam'ın. Barzan Tikriti. (Saddam'ın da soyadı yakın zamana kadar Tikriti imiş. Saddam Hüseyin Tikriti. Tikriti, Samarra'i Anbari... Bunlar hep doğum yerlerini esas alan soyadları. Yani Anbarlı bilmem kim, Samarra'lı filanca, Tikrit'li Saddam veya Barzan... Saddam da Tikrit ilinin bir köyünden. Geçtiğimiz yıllarda Başkan Saddam'ın bir yönergesi ile özellikle üst düzey yöneticiler için bu tür soyadları yasaklanmış. Çünkü bu soyadları bölgecilik çağrıştırıyormuş!)

Kardeş Barzan'ın, Baas Partisinin Irak'ta kuruluşunda, eski başkan Abdüsselam Arif'in bir darbe sonucu 1968 Temmuz'unda devrilmesinde ve Ahmet Hasan el Bekr ile Saddam Hüseyin'li (Başkan yardımcısı olarak) Baas'ın yönetime egemen olmasında, ağabeyi

Saddam'a çok büyük katkıları desteği olmuş. Nitekim Saddam için son derece önemli olan istihbarat örgütü(sivil) Muhaberat'ın başına getirilerek ödüllendirilmiş.

Sanayi ve Askeri Üretim Bakanı Hüseyin Kamil de Saddam'ın anne tarafından uzak akrabalarından birinin oğlu. Yani yine kuzen. Üstelik başkanın kızlarından biriyle evli. Yani bir de damat.

Hüseyin Kamil'den önce Sanayi Bakanlığı görevini yürütmekte olan Hatem Abdülreşit de kardeşleri Tahir ve Mahir Abdülreşit ile birlikte yine başkanın kuzenlerinden. Tahir Abdülreşit ve Mahir Abdülreşit orduda generalliğe dek yükselmiş iki asker. Ancak Tahir Abdülreşit, İran'ın 598 sayılı Güvenlik Konseyi Kararını kabul ettiğini açıkladığı 18 Temmuz'dan birkaç gün sonra bütün sınır boyunca başlatılan son Irak hareketinde bir teftiş uçuşu sırasında bindiği helikopter (evet yine helikopter) düştüğü ya da İranlılar (belki de başka rufailer) tarafından düşürüldüğü için öldü. Diğer kardeş Mahir ise 7'inci kolordu komutanı iken Fao'nun kurtarılmasından sonra madalya dağıtımındaki dengesizliğe ve kendi birliklerinin ihmal edilmesine karşı çıktığı için emekliye ayrılmıştı. Yani yakın akraba Abdülreşit kardeşlerden biri hayatta değil. Diğer ikisi ise bir kenara itilmiş durumda. Oysa Mahir Paşa'nın kızı da Başkan'ın öteki oğlu Kusey ile evli. Yani başkanın dünürü aynı zamanda.

Oğlanlar tarafından bir başka dünür de başkanın DKK'ndeki yardımcısı İzzet İbrahim. İbrahim, Udey'in kayınpederi. Sessiz sakın, fazla güçlü olduğu izlenimi vermeyen bir adam. Başbakan birinci yardımcısı Taha Yasin, daha güçlü imiş izlenimi veriyor. Ama bir "halife" düşünüldüğünde Saddam'ın kafasından ikisinin de geçtiğine pek kimse olasılık vermiyor. İkisi de Saddam'ın büyük güvenine sahip. Yıllardır aynı koltuktalar. Başları da omuzlarının üzerinde, sağ salım.

...

1989 başlarında Başkan ile Sacide Hanım'ın ayrıldıklarına dair söylentiler de vardı. Tam o sıralarda Büyükelçiliklere bir davetiye geldi. Irak kadınlar birliğinin Basra'da düzenlediği "Irak Kadınlarının Savaştaki Rolü" konulu bir toplantı. Bayan "Sacide Hayrallah'ın himayesinde..."

Hayrallah, ağabey Adnan'ın soyadından da anlaşılacağı gibi Sacide Hanım'ın kızlık soyadı.

Acaba bu davetiye gerçekten Başkan'ın eşinden ayrıldığıнын bir kanıtı mı? Eğer öyleyse neden, bir toplantı Bayan Sadice Hayrallah'ın korumasında gerçekleşsin? Acaba bu, 25 yıllık kahrimeñ "kaşık düşmanının", ne de olsa Başkan'ın dayızadesi de olması nedeniyle, Başkan'dan ayrılıp Başkan'ın soyadını terketse bile, saygınlığını koruduğı yolunda bir mesaj mı, fısıltı gazetesinin dedikodularına karşı verilen?..

Damat Hüseyin Kamil

Dünür İzzet İbrahim

Bütün bunlar sadece "neler oluyor" sorusuna yanıt arıyanların ürettikleri fikirler olsa da şurası çok mantıklı. "Sen hem 25 yıldan, boyunca beş çocuktan sonra eve bir başka kadın daha getireceksin. Hem de o kadın yüzünden, o kadının gelmesine neden olan adam öldü diye benim oğlumu cezalandırmaya kalkacaksın. Yoo, bu kadarı fazla artık..." diye düşünmüş olması Sacide hanımın...

Zaten olayın duyulduğu ilk anlarda ayrılık söylentileri de hemen yayılmıştı. Hatta Sacide Hanım'ın değil, asıl ayrılmayı Başkan'ın istediğı, yüklüce bir servetle birlikte Mısır'a yerleşmesinin sağlanması karşılığında Sacide Hanım'ın da bunu kabul ettiği yolunda. Sonunda araya aile büyükleri girmişti.

Ama daha sonraki günlerde çok şaşırtıcı birşey oldu.

Başkan yine Basra'yı denetlemeye gitmişti. Yanında birtakım kadınlar, küçük kız çocukları da var. Televizyon hep uzaktan gösteriyor. Başkanın dışındakileri tanıyamıyoruz. Sonunda Fao'da düşman mermileri ile yarı yıkılmış bir camiye gezerken Başkan namaza durdu. Bu arada kamera yanındaki kadına yakın çekim yaptı. O ana kadar, tanrı biliyor, herhalde Başkan artık yeni hanımı böyle incelikle kamuoyuna tanıtıyor, diye düşünmüştük. Oysa değildi. Bu, bildiğimiz Sacide Hanım, diğerleri de kızları idi. Demek başkan kamuoyuna öyle değil de böyle bir sunuş yapmayı, fısıltı gazetesine böyle bir karşılık vermeyi uygun bulmuştu.

Basın, Adalet, Halk ve Başkan Saddam

Burada anlatmak istediğimiz, Saddam ailesi ilgili dedikodular değil. Bunların ne kadarının doğru olduğunu saptamak da zaten Irak gibi bir ülkede çok zor. Asıl yapılmak istenen, bu olayları fon yaparak bazı ayrıntılara değinmek.

Örneğin basının, halkın tutumu.

Irak basını, belki cinayet olayını biz yabancılardan çok daha iyi biliyordu. Üstelik söylenti boyutunu değil, gerçeğe çok yakın yanını... Ama tek sözcük yazamadılar.

Bu çok doğal. Hepsi en azından devletle şu veya bu boyutta ilintili. Dahası bir kısmı doğrudan devlet tarafından yayınlanıyor. Gazeteciler Cemiyeti Başkanı, yardımcısı hep yükseklerde birilerinin basın danışmanı, özel kalem müdürü, Enformasyon Bakanlığı'nda genel müdür vb. Bu gazetelerin yazarları da bu kişiler..

Örneğin ordu gazetesi olarak bilinen, Savunma Bakanlığı'nca yayınlanan, hatta kimi mensupları askerliğini bu gazetede çalışarak geçiren Al Gadisiya'nın genel yayın yönetmeni ve başyazarı Abdülmümin Cabbar, aynı zamanda Savunma Bakanlığı Siyasi Daire Başkanı!..

Koşullar bu olunca, ne yazarak, ne de yazmadılar diye eleştirerek, kinayarak ukalalık etmenin hiç anlamı yok. Ancaak!..

İşte tam bunlar sürerken aynı Al Gadisiya'nın genel yayın yönetmeni Abdülmümin Cabbar, Udey olayıyla ilgili bir yazı yazdı ki...

Kısaca "Her iyi at zaman zaman tökezler. Kimbilir belki merhum Kamil Hanna da bu davranışı hak etmişti. Ama Sayın Başkan buna kimi nasıl inandırırın? Başkan'ın adaleti, kanıta gerek olmayacak kadar ortadadır. Ayrıca bir de Udey'in cezalandırılması gerekmez." diyordu.

Kafasının gerisinde ne vardı, bilmiyoruz. Kuşkusuz bizden çok daha fazla şey biliyordu olay hakkında. Ama, bir kez af istemi doğrudan sanığın babası olan Devlet Başkanına yönelik. Mahkemeye değil.

Hepsinden önemlisi, ne demek, kimbilir ölen ne yapmıştı?.. Yani birisi davranışlarıyla hakederse Saddam ailesinin onu öldürmesi doğaldır mı?.. Ya herkes Udey'e özenmeye kalkarsa?. Mahkemelerin kapısına kilit mi vurulacak?!

Bu soruların bir anlamı yok. Başyazar haklı. Çünkü doğal yargıçlık ilkesi sözkonusu olmadan olay üzerine Başkan'ın emri ile Adalet Bakanı Ekrem Abdülkadir tarafından kurulan özel bir komisyon değerlendiriyor Udey'in durumunu. Salt o olay için kurulmuş. Bizim 12 Eylül öncesi DGM'ler gibi.

Zaten birkaç gün sonra da komisyon, kovuşturmaya gerek olmadığına karar veriyor!

Demek bunun böyle olacağını bilmiş başyazar Cabbar...

Bir başka ilginç nokta. Kamil Hanna'nın ailesi de Başkan'ı ziyaret ederek, Udey'den davacı olmadıklarını belirtip, oğlunu affetmesini istiyorlar Saddam'dan. Bunu da televizyon dakikalarca, ayrıntılarıyla veriyor. Bütün bunların Başkan'ın bilgisi dışında geliştiği düşünülemez. İstemeseydi en azından Kamil'in ailesinin ziyaretinin görüntülenmesine izin veremeyebilirdi.

Kısaca tam anlamıyla bir traji-komik!

Yukarda, bir kısım söylentileri, bazı ayrıntılara fon olsun diye aktardığımızı belirtmiştik. Bir başka önemli nokta da burda. Hele böyle Saddam'ın kendisinin karıştığı konularda doğru dürüst gazetecilik yapmak hemen hemen olanaksız. Duyabildiğiniz şeyler sadece söylentiler. Kaynaklar hemen tümüyle diplomatik olsa

da söylenti söylentidir. Bunun doğruluk derecesini Saddam'a soramazsınız. Ona sormayınca öteki yetkililere hiç zahmet etmeyin. Sorsanız bile yanıt alamazsınız. Basını memnun etmek gibi bir gerekçeyle kimse kendi kellesini tehlikeye sokmaz. Çünkü çok basit gerekçelerle, yani daha doğrusu böyle doğrudan Başkan'ı ilgilendirmeyen konularda bile koca bakanlar çok ağır şekilde on azından görevlerinden alınıyorlar. Bizzat Başkan'ın ağızından yapılan bir açıklamayla "Kendisine tanınan bütün olanaklara, sağlanan fırsatlara rağmen görevini başarıyla yerine getirme yeterliği bulunmadığı saptandığından" deniveriyor.

Niye bir de böyle netameli işlere karışsın...

...

Halk, Başkanını öyle seviyor(!) ki, adaletinden(!) o denli emin ki(!) cezalandırılmasını istediği oğlunu affetmesini bile isteyebiliyor!.. Biz senin adaletine inanıyoruz. bunu kanıtlamak için oğlunu cezalandırmana gerek yok. Nihayet bir korumayı öldürmüş.. Boşver, olur böyle şeyler... Diyor sevgili Iraklılar.

Peki ikide birde bu darbe söylentileri nereden çıkıyor?

Bunun yanıtı için önce bu söylentilerin kendisine, sonra ülkedeki Ordu, Saddam ve demokrasi ilişkisine gözetmek gerek.

Ordu, Saddam ve Demokrasi

Irak Dışişleri Bakanlığı 6 Kasım (1988) günü bir yandan Bağdat'daki büyükelçiliklere bildiriyor ki, 6 Ocak 1989 günü Irak Ordu Günü "zaferle sonuçlanan savaşın hemen sonrasında" büyük törenlerle kutlanacaktır. Ülkelerinin genel kurmay başkanları, kuvvet komutanları hatta savunma bakanları çağrılıdır.

Aynı çağrı sözkonusu ülkelere bir de o ülkelerdeki Irak Büyükelçileri aracılığıyla iletiliyor.

Ama Aralık'ın ortasında birdenbire tören iptal ediliyor ve çağrılılardan özür dileniyor. Gerekçe yok. Yani resmi gerekçe. Resmi olmayan gerekçe?.. Yine fısıltı gazetesi, bazı subayların tam Ordu Günü kutlamalarında gerçekleştirmek üzere planladıkları bir darbenin

haberalınmasını sunuyor gerekçe olarak.

Darbe girişiminin yönetimce öğrenilmesinde ilginç bir iddia var. Saddam, girişimi kendi son derece yaygın istihbarat ağından değil bir yabancı ülkeden öğreniyor. Büyük olasılık ABD. Bu ülke kendi istihbarat kaynaklarından sağladığı bilgiye dayanarak Irak'ın, Ordu Günü için davet ettiği Genelkurmay Başkanı gönderemeyeceğini bildiriyor. Irak bundan rahatsız oluyor. Nedenini deşeleince o ülke aldığı istihbaratı bildiriyor ve böyle bir günde genelkurmay başkanının Irak'ta olmasından endişe ettiklerini belirtiyor.

Darbeyi öğrenemediği için Irak İstihbaratı'nın başındaki yetkili hemen tutuklanıyor.

Darbe girişiminin başında, savaş sırasında bizzat Saddam tarafından sık sık madalyalarla öldürülen Hava Kuvvetleri komutanı

Mareşal Hamid Şaban'ın adı geçiyor. Kaynaklar Mareşal'in bir süredir ortalarında görünmediğinden söz ediyorlar. Yani anında idam edilmiş olabilir.

Girişimin bir başka sivri adı, daha önce Irak hava kuvvetlerinde görevli iken, karacı helikopter pilotlarını eğitmesi için Kara Kuvvetlerine aktarılan bir öğretmen pilot general.

Yani hareketin odak noktası Hava Kuvvetleri. Darbeyi örgütleyenlerin yoğun olarak bulundukları üs Samarra'da. Samarra, Bağdat'ın bir saat kadar kuzeyinde bir kent.

Darbecilerin Saddam ailesi içinde Udey olayından sonra başgösteren huzursuzluktan hatta bu huzursuzluğun taraflarında da cesaret aldığı söyleniyor.

Hatta, darbenin asıl, Saddam Hüseyin'in Aralık'ta yaptığı ani Mısır gezisinde uçakta gerçekleştirilmesi planlandığı halde, bu da önceden haber alınmış. Ve 200 kadar subay ile parti üyesi kurşuna dizilmiş.

Plana göre darbe, 6 Ocak günü yapılacak törenler sırasında, Enver Sedat suikastine benzer bir şekilde gerçekleştirilecek. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in, diğer yüksek düzey kişiler, Bağdat'daki kordiplomatik ve o gün için çağrılı konuklarla birlikte oturduğu şeref tribününe o sırada gösteri uçuşu yapan helikopterlerden (ya da bombardıman uçaklarından) yoğun bir biçimde ateş açılacak,

5. ve 3'üncü kolordu gibi daha çok Kuzey Irak'ta konuşlanmış birliklerin yanı sıra, Başkan'ın gururu, ilk kuruluşlarında salt Başkan'ı korumak üzere oluşturulmuş, bizim Cumhurbaşkanlığı muhafız alayına eş, Presidential Guards, Cumhurbaşkanlığı Muhafızlarının dahi planda rolleri bulunduğu ileri sürülüyor.

Peki neden?

Muhaberat ve Iraklılar: "Şüuyu Vakuundan beter"

Irak'da yönetim piramidinin tavanında kuşkusuz Saddam ve onun çevresindeki aile klanı var. Bunlar, yani aile, aynı zamanda bir güvenlik halkası.

Bu tavanın oturduğu temel ise bir sacayağı. Sacayağının biri sivil istihbarat örgütü olan **Muhaberat**. Başkan için aileden sonra en güvenilir olanlar da bunlar. Çok geniş ve yaygın olan bu örgüt için "Halka o kadar çok çekitirdiler ki, Saddam'a birşey olursa bu halk bu adamları çiğ çiğ yer." diyor. Ancak dalga dalga o kadar çok insan bunlarla ilişkili ki, onları çiğ çiğ yemeğe pek adam kalmayacağı da söylenebilir. Her ailenin bireyleri birbirleri hakkında basılı istihbarat formları doldurup veriyor. Bu formu bizzat gören diplomatlardan hem Türk diplomatlardan dinlediğimiz, bu. Yani toplum, otomatiğe bağlanmış durumda. Kuşkusuz yüzde yüz egemen olmak söz konusu olamaz. Ama halkın içinde bulunduğu ağır korku psikozunun, sinmişliğin (ki yabancılar dahi bundan yeterince alıyor payını) ardında, kraldan çok kralcı uygulamaları ile Muhaberat'ın büyük payı var.

Bir de kuşkusuz "şüyuu vukuundan beterdır"ın.

Bir kere o korku ve yıldıyı yaratmışlar. Arada gösteriyorlar da... Bunun ötesinde "düşman azapta gerek" yöntemiyle yetiniyorlar. Ya da Nazım Hikmet'in "tavşan korktuğu için kaçmaz, kaçtığı için korkar" dizesindeki mantığı kullanıyorlar.

Bu, o kadar yaygın ki...

Fotoğraf çekilmesi Bağdat'ın belirli yerlerinde yasak. Bunu zaten uyarı levhaları ile belirtmişler. Askeri kurumların, özellikle Başkanlık Sarayı'nın çevresinde sık sık "No Photography" levhaları var. Peki bu levhaların bulunmadığı yerlerde ne olacak? Özellikle Bağdat'ın bir yandan da tarihi ve turistik bir kent oluşu dikkate alınırsa?..

Burada artık iş, ilgililerin keyfine kalmış. O anda oralarda bulunan bir güvenlik görevlisi yoksa, halktan karışan olmaz, rahatça çekebilirsiniz. Varsa farketmeyebilir, etse sesini çıkarmayabilir. Ya da müdahale eder. Müdahale eder: uyarır. Çekmeyin, der. Müdahale eder, makinanızı alır, doğru karakola götürür, götürülebilir.

Avrupalı gazetecilerden biri Bağdat'a gelmiş, Bağdat muhabiri arkadaşıyla kenti geziyorlar. Tahrir (Kurtuluş) Meydanı'nda bir Tahrir anıtı var. Kurtuluş anıtı. Beton ayaklar üzerine oturtulmuş yatay, uzun, dikdörtgen beton bir pano üzerine çeşitli motifler, rölyefler vb. Modern anlayışla oluşturulmuş. İşte, Irak'ın kahramanlığı, bir sürü kurtuluşu,

savaşları, gelişmesi vb. anlatılıyor. Konuğun ilgisini çekmiş. Ama fotoğraf çekememiş. Oradaki polis hemen alıp ikisini de karakola götürmüş. "Yahu bu adam yabancı. Çektiği de nihayet bir anıt. Ne sakıncası var?" dendiye de kimse ikna olmamış.

Enformasyon Bakanlığı

Dış Enformasyon Genel Müdürü'ne telefon edip durum bildirilmiş. O da Bakanlığın bir görevlisini resmen gazetecileri kurtarmak üzere karakola göndermiş. Ama polisler gelen Bakanlık görevlisini de içeriye, bizim meslektaşların yanına atmışlar. Yalvar yakar, Genel Müdür'e bir daha telefon edilmiş. Genel Müdür bu kez İçişleri Bakanlığını, Emniyet Genel Müdürü'nü aramış. O, karakola telefon etmiş de garipeler kurtulmuşlar.

Her yerde, her zaman, hele hele "No Photography" yazılı yerlerde fotoğraf çekerseniz bu kadar kolay kurtulamamak bir yana üstünüze kurşunlar yağabilir.

Bağdat'ın ünlü ve bizim Anıtkabir örneği, yabancı resmi konukların götürülüp çelenk koydukları Meçhul Asker anıtı, Başkanlık Sarayı'nın ana girişlerinden birine çok yakın.

Bağdat'daki bir büyükelçi eşiyile birlikte uzaktan bu anıtın fotoğrafını çekmek istemiş. Ama hava akşamın alacası. Flaş patlayınca Saray'ın kapısındaki askerler basmışlar kurşunu, Saray'ın fotoğrafını çekiyor, diye. Karanlıkta ne yana dönük olduğu da görülemediği için. Zavallı elçi zor kurtulmuş. Hem askerlerin elinden hem yaralanmaktan, ölmekten..

Bütün bunlar tümüyle söylenti bile olsa, önemli olan yayılması yani *şüyu*. Dolayısıyla her zaman *vukuuna* gerek kalmayabilir. Bu korku yeter.

Biz şahsen, Bağdat'ın kazarı-kepçe örneği altüst ettik. Hele merkezindeki oldukça geniş bir alanda yüzlerce fotoğraf çektik.

Kuşkusuz belli şeylere dikkat ederek. Ve en ufak bir uyarı ile karşılaşmadık. Ama itiraf etmek gerekir ki içimizde daima bir ürperti oldu. Gözümüz makinanın vizörüne gitmeden önce, şöyle bir etrafı kolaçan ettik. Uyarı bir yana, yardım, yardım olmazsa en azından sempati bile gördük ama.. Sadece bir rastlantı. Çektiğimiz görüntülerin genelde yukarıdaki Tahrir Anıtı örneğinden pek farkı yoktu. Bizim başımıza da onların başına gelenler gelebilirdi. Rastlamadı işte...

...

Birgün bir konuk geldi. Türkiye'de okumuş üniversiteyi. Okulunu bitirip ülkesine döner dönmez de kendisini cephede bulmuş. 8 senedir asker! Ağabeyi de yine Türkiye'de okuyor. Beni ziyaret amacı, kardeşine ufak tefek birşeyler gönderebilmek zaman zaman. Önce bir ziyaret edelim, tanışalım, demiş. Biz Türkiye'ye gidişlerimizi, önceden ona haber vereceğiz. O da hazırladıklarını getirecek...

Tanıştığımız o ilk anları unutmak çok güç. Koskoca, saç baş ağarmış bir adam. Tertemiz, batılı giyimli, yakışıklı, uzun boylu... Karşımdaki koltukta oturuyor. Ama... Elleri, suçlu çocuklar gibi dizlerinin arasında. Korku içinde. Gözler sürekli kapıda. Sürekli "aman yavaş konuşalım" diyor. Sanki kapıdan her an Muhaberat askerleri ellerinde kalaşnikoflarla dalıvereceklermiş gibi...

Konuştukça rahatlıyor. İstanbul özlemi içinde. Türkçe konuşmayı özlemiş. Çok güzel de konuşuyor. Kolonya ikram ediyoruz. Bağdat'ta, en azından o sıralarda, epeyce lüks. "Aaa, bizim limon bu", diye sevinçle, "ohh" diye diye kokluyor. İçerde dolapta dolu bir şişe daha var. Gidip getiriyoruz. Önce almak istemiyor, ama sonra "Peki teşekkür ederim. Çok iyi olur. Soran olursa, buraya bunu almak için geldiğimi söylerim" diyor!

İçimiz cız ediyor. Yani öyle elini kolunu sallaya sallaya, bir ziyarete gelemez. Böyle maddi ama basit bir nedeni olmalı.

Başka birşey daha vermek istiyoruz. Buzdolabında gözümüze bir kangal sucuk ilişiyor. Bir kağıda sarıp getiriyoruz. "Madem öyle işe yarayacak, kolanya pek basit oldu. Şunu da al da daha sağlam bir gerekçen olsun dışardakilere karşı." diyoruz.

Çok seviniyor. Sucuk yiyebilmekten çok, ziyaret bahanesinin ikileşmesine...

İkinci gelişi, bizim bir Türkiye'ye gelişimizin öncesi. Biraz daha rahatlarmış. Ama yine ürkek. Soruyorum neden bu kadar çekindiğini. Siz yabancısınız, diyor. Yabancıysak, Amerikâfî, İngiliz değiliz yal Olsun, diyor o da, Iraklı ya da Arap değilsiniz yal

Hâlâ asker. Yani statüsü asker. Şimdilik, yani birkaç aydır Bağdat'da bir kamu kuruluşunda çalışıyor. Ama her an yine cepheye gidebilir. Bu nedenle yabancılarla görüşmesi en sakıncalı Iraklılardan.

Anlatıyor.. Hele orduya ait birimlerde her yerde yabancılarla görüşülmemesini tavsiye ya da emreden levhalar asılıymış.

"Biz ...'lar (doğum tarihini söylüyor) olarak İran Fao'yu aldığıında 25 bin kişi kadaydık. Fao'yu geri alırken bu sayı 10 binden azdı. Şimdi 73'lüler askere alınıyor. Ama bizi de hâlâ terhis etmiyorlar. Artık gına geldi." diyor.

Kafa dengi arkadaşlarla sohbet için bir yerde toplandıklarında oturmadan önce masanın alt kenarlarını yokladıklarından söz ediyor, mikrofon var mı, diye.

Karşımdaki insan, o korkuyu, o baskıyı çok derinden duyan bir Iraklı aydın. Sanırım bütünün bir temsilcisi sayılabilir.

Ama biz defalarca böyle buluşuyoruz. Çıkıp Bağdat'ı geziyoruz. Çok ilginç yerlere götürüyor. Alışveriş yapıyoruz. Durmadan ikram etmek istiyor. Kardeşine ses götürecekt, ondan ses getirecek biriyle olmaktan çok mutlu.

Ve ikimizin de başına birşey gelmiyor! Hele onun başına... Yani bildiğimiz kadarıyla.

Yukarda, o korku bir kez yerleşmeye görsün, korkutanın fazla bir şey yapmasına gerek kalmaz, demiştik. Zaman zaman kendisini anımsatsa yeter. Önemli olan, bu kendini göstermelere rastlamamak.

Bütün bunlar, Muhaberat hiçbirşey yapmadan salmış bu korkuyu, demek değil kesinlikle. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz kuşkusuz.

Baas Partisi: Açık Muhaberat

Baas Partisi, kurulduğu yıllardaki kadar etkin değil. Daha doğrusu bu etkinlik, ülke yönetimi açısından Saddam'la özdeşleşmiş.

Baas'ın birşey demesi, birşey yapması için Saddam'ın birşey demesi, birşey yapması gerek. Yani Baas, en azından Saddam sonrasına kadar sadece Saddam'ı büyüten, bütün ülke kadar büyüten bir büyüteçten başka birşey değil.

Saddam sadece Partinin Irak kolunun genel sekreteri, bir de tüm Arap ülkelerindeki Baasları kapsayan yapının genel sekreter yardımcısı. Yani bir de "büyük genel sekreter" var. Michel Eflaq. Aynı zamanda Partinin uluslararası düzeyde kurucusu. Ve Suriye asıllı Eflaq, yıllardır sessiz sedasız yaşadığı Bağdat'ta geçenlerde yine sessiz sedasız (bir takım protokol törenleri konuşmaları dışında... zaten epey yaşlıydı) öldü. Kendi ülkesi Suriye de değil sürgünde...

Oysa Suriye'de bir Baas partisi var. Baas felsefesinin özü Arap birliği, Arap dayanışması. Ama Irak ve Suriye düşman kardeş. Baas'ın babası Michel Eflaq, Baas'ı kurduğu, tüm Arap dünyasına yaydığı kendi anavatanında değil, yine Baas'lı ama anavatanına pek iyi gözle bakmayan, diplomatik ilişkisi bile olmayan bir başka ülkede, Irak'ta yaşamak ve ölmek zorunda kalıyor. Suriye de birçok Iraklı muhalıf için sürgün yeri.

Daha da ilginç Baas'ın kurucusu olarak, hem de kendi ülkesinde, Baas'ı kurduğu ve hala iktidarda olan ülkesinde değil de Bağdat'ta yaşamayı yeğlemiş bir kurucu olarak çok etkin, çok nüfuzlu olması gereken, Baas'ın uluslararasılığını temsil etmesi gereken Eflaq, tam bir münzevi gibi yaşırdı. Ne en ufak bir, açıklama, ne bir konuşma, ne

toplantılara katılma, ne mesajlar, ne gelen, ne giden!.. Sanki bir "evinde göz hapsi" durumu. Sadece kırk yılda bir çok önemli bazı günlerde Saddam'a kısa protokol ziyaretlerinde bulunurdu, o kadar. Biz dahil yüzlerce yabancı gazeteci, Enformasyon Bakanlığı yetkililerine yalvar yakar olurduk Michel Effaq ile görüşebilmek için. Ama bizim bildiğimiz hiçbirisi kabuledilmezdi. Kendisi mi istemezdi, yoksa izin mi verilmezdi? İkincisi çok daha büyük olasılık.

Baas'ın varlığı ancak başka partilerin varlığı ile belirginleşebilir bir ölçüde de. Ama onlar da yok.

Ne ki tüm ülkeye yayılmış bir örgütü var. Üyeler çok çeşitli olanaklarla, kayırmalarla, lojmanlar, yüksek maaşlarla donatılmış, belli bir prestije sahip olsalar da ciddi bir etkinlikleri yok. Parti, ideoloji, parti felsefesi gibi kavramların yerini tek adam karizması almış. Baas bir tür "açık Muhaberat"a dönüşmüş. Kuşkusuz ileri gelenlerin hepsi Parti üyesi. Ama burada önemli olan partinin felsefesine bağlılık değil. Sadece Başkan'a bağlılık.

Bunlara ilginç bir örnek, Kültür ve Enformasyon Bakanı Latif Jassim Nsaiyif. Bakanlığı için "Irak'ın propaganda Bakanlığı", kendisi için "Irak'ın Gobbels'i" deniyor. Belki de bundan, uzun yıllardır koltuğunu, sadece bakanlık koltuğunu değil, Devrim Komuta Konseyi üyeliği koltuğunu altında ve tabi en önemlisi kellesini sağlıkla omuzlarında tutabiliyor. Kendisi ve bakanlığı için Hitler Almanyası'na yapılan anıştırmalar, Bağdat'daki diplomatlardan naklen, yine kimi Iraklı üst düzey yöneticilere ait.

Kısaca Parti, Saddam için pek yararlı olmasa da zararsız bir ikinci güvenlik halkası. Sacayağının ikincisi.

Orduya Karşı Halk: Saddam'ın Demokrasi Planı

Orduya gelince...

Onun durumu biraz, hatta epeyce farklı.

Ülkenin en büyük örgütlü ve silahlı gücü. Parti de örgütlü ama silahlı değil. Muhaberat da hem örgütlü hem de silahlı ama, Ordu kadar büyük ve onun kadar silahlı değil.

Sekiz yıllık bir savaş deneyimi var. Harbokulları, harp akademileri, derken epeyce iyi yetiştiriliyorlar.

İran'ın ateşkesi kabul etmesinden sonra Irak tarafından kazanıldığı söylenen zaferi haklı olarak üstleniyor. Canıyla canıyla, savaşın en ağır yükünü de omuzlamış.

Ve artık silahlar susmuş. Artık ülkenin içinde bulunduğu durumu, savaşı, savaşın nedenlerini, zafer diye nitelense bile 8 yıl sonra gelinen noktayı, savaşın bireysel ve toplumsal olarak getirip götürdüklerini rahat rahat düşünmeye vakit bulabiliyorlar.

Savaş sırasında savaş ve düşmanla meşgul edilebilen bu bir milyonluk ordu, daha doğrusu onun komuta kademesi şimdi düşünmeye vakit bulabiliyor.

Ayrıca savaş sırasında yapılabilecek bir darbe derhal vatan hainliğini getirebilirdi. Gerçi sonuç yine kurşuna dizilmek olurdu ama bugün artık darbenin amacı "baskı ve terörle halkı yıllardır inleten bir diktatörü devirmek" olarak açıklandığında çok kolay, hatta dünya kamuoyunda bile çok kolay meşrulaştırılabilir.

E, bir yandan da, ateşkestten sonra başlayan bazı gelişmeler var. Yeni siyasi partilerin kuruluşuna izin verilecek. Serbest seçimler yapılacak. Siyasi af ilan edilmesi, göreceli de olsa, çok sığ da olsa basına bir özgürlük havasının pompolanması var. Bunlar ne?

"Şimdi yapılacak bir darbe kolayca bir diktatörlüğe karşı yapıldığı gerekçesiyle aklanabilir. Bunu Saddam da biliyor. Oysa piramidin üç ayağını dörde çıkararak denge gerçekleştirilebilir. Bu dördüncü ayak **halktır**. Yani sözü edilen demokratik gelişmeler sığ da olsa tamamlanabilirse biran önce, o zaman yapılacak bir darbe artık bir diktatörü devirmek diye kolayca açıklanamaz. Bu defa ipler bu tarafın elindedir. Çünkü darbe artık halka karşı yapılmış olacaktır. Demokrasiye karşı yapılmış olacaktır. Böylece mahkum edilebilecektir."

Yani, demokrasi sloganları altında yatan asıl neden, Ordu gibi güçlü bir kurumun karşısına yine onun kadar güçlü bir başka kurumu getirerek Başkanın durumunu sağlamlaştırmak, geleceğini garantiye almak...

Ülkenin, orduyla ilgili bir başka ilginç özelliği var. Saddam başta olmak üzere, ülkeyi yönetenlerin hiçbirisi Taha Yasin Ramazan hariç asker değil, asker kökenli değil. Hepsi üniforma giyiyor olsa da. Yani askerler, yönetimi kendilerinden saymıyor olabilir. Yani tipik bir asker-sivil soğukluğu.

Üstelik Baas üyeleri kadar itibarları, kayırılmaları da yok.

Peki neden başaramıyorlar?

"Emir komuta zinciri içinde yapmıyorlar da ondan (!)" diyeceklerin haklılık payı bulunabilir. Ama asıl önemlisi yine o sacayağı, yine o güvenlik halkası. Muhabirliğin o denli geliştiği ilişkilerde gizliliği sağlamak öyle zor ki. O Muhaberat zaten ülke güvenliğinden çok Saddam'ın güvenliği ile ilgili.

Bizim askerler belki Irak'ın askerlerinden daha deneyimli. Ama Saddam'ın hepsinden daha deneyimli olduğu kesin. 22 yıldır ülkeyi yönetiyor. Kaç darbe, kaç suikast atlatmış. Orduyu kontrol edebilecek önemli noktalara da Tikritli akrabalarını getiriyor. Diğer komutanları ise kimi zaman kayırarak kimi zaman acımasız temizliklerle hizada tutuyor.

"Herhangi bir komutanın yıldızları biraz parlamaya başladığı anda ondan kurtulmanın bir yolunu buluyor."

Basından Çeşitlemeler

Şimdi, yine o demokrasi, barış kıpırdanışlarına dönelim.

Gazetelerdeki sert polemiklerden, çeşitli eleştirilerden sözettiğimiz. Gerçekten yıllardır görülmeyen türden sert tartışmalar. Eleştiriler genellikle gazetelerin başyazarları ve genel yayın yönetmenlerinin imzasını taşıyor.

Önceki bölümde adından sözettiğimiz, Al Gadisiya gazetesinin aynı zamanda Savunma Bakanlığı Siyasi Daire Başkanı olan Genel Yayın Yönetmeni Abdülmü'min Cabbar, gazeteciliğin ne denli zor bir meslek olduğunu yumuşak bir üslupla anlatırken, başında bulunduğu gazeteyi örnek gösteriyor ve "Yazdıkların, haberlerin kimseyi memnun etmez. Bakan, muhabirleri asker gibi görür. Gazetecinin asker olmadığını anlatamazsın..." diye yakınıyordu 15 Ekim tarihli yazısında.

Pahalılık, bir başka eleştiri konusu. 1985'te 86'da tanesi 750 fils (1 Dinar'ın dörtte üçü) olan tavuğun 5 Dinar, kilosu 200 fils (dinarın beşte biri) olan salçanın 1 Dinar olması. Ev kiralarının memur maaşları ile denkleşmesi... Şube müdürü düzeyinde, birkaç dil bilen ve 200 dinar gibi birkaç yıl öncesinin iyi sayılan maaşını alan memurların bile çalışma saati sonrasında özel arabası ile korsan taksicilik yaptığına biz de tanık olduk.

Al Gadisiya gazetesinde, lisede belli bir not ortalamasını tutturamadan mezun olan gençlerin zorunlu olarak teknisyen okullarına kaydedilmesini eleştiren bir yazı yayınladı. Eğitim Bakanı bu yazıya, "Yazarın kendi kızı da bu uygulamaya tabi tutulduğu için bize kızıyor." diye karşılık verdi.

Aynı zamanda Irak resmî haber ajansı INA'nın Genel Yayın Müdür Yardımcısı olan yazar ise Eğitim Bakanına "Ben kendim için hiçbirşey istemiyorum. Ama sayın Bakan herhalde hergün gerekli gereksiz yaptığı, bir sürü gerçek dışı faaliyeti anlatıp durduğu demeçlerine INA bültenlerinde yer vermediğimiz için bu kadar kızdı." diye yanıt verdi.

Iraklı meslektaşlar böyle, bu ölçüde sert eleştiri dolu yazıların çok uzun zamandır ilk kez görüldüğünü söylüyorlar. Başkanın da bunları dikkatle izlediğine kuşku yok.

Kültür Bakanı Jassim, Irak Basını'nın önemli kalemleri ve yöneticileri ile yaptığı bir görüşmede ulusal-güvenliği zedeleyebilecek konular dışında haberlere sansürün sözkonusu olmadığını (!) söylüyor. Ama ulusal güvenliği zedeleyecek konular neler, onu söylemiyor.

Gazete haberlerine göre, savaş sırasında çıkarılan bütün yasaların yeniden gözden geçirilmesi için bir komisyon kuruluyor. Amaç, "savaş koşullarının etkisini taşıyan hükümleri temizleyerek, savaşın gerektirdiği kısıtlamalardan arınmış, barış ortamına daha uygun yasal metinler oluşturmak" diye açıklanıyor.

Hatta "savaştan önceki barış dönemi yasalarının da günün koşullarına daha uygun hale getirilmesi" için bir komisyon da daha önce kurulmuştu.

Turistik haritaların basımına yeniden başlanıyor. Bu haritaların basımı savaş nedeniyle durdurulmuştu. Hatta Irak'ı tanıtan turistik rehber kitaplarından birinde her bölümün girişinde bulunan küçük

minyatür Irak haritalarının üzerine bile kağıt yapıştırılmıştı.

Daha sonraki aylarda, epeyce gecikerek de olsa yurt dışına turistik amaçla çıkış yasağı kaldırılıyor. Otomatik telefon görüşmeleri (uluslararası) hemen ateşkesi izleyen aylarda açılıyor.

Halk sürekli, askerlerin terhis edileceğinden, edilmeye başlandığından sözediyor. Ama öyle 1 milyon askerin bir anda savaş öncesi 200-300 bin düzeyine inmesi söz konusu olmuyor. Yine de söylentiler tümüyle yanlış değil. Bir miktar terhis yavaş yavaş da olsa var. Resmen yapılan açıklamalar da zaten "askeri ve siyasi durumda çok önemli gelişmeler olmaması halinde bir kısım askerin terhis edilebileceği" yolunda idi ve bu konuda bir kararname de yayınlanmıştı. Hatta, terhis olacakların "tertip"leri, 57'liler, 58'liler, 59'lular diye, ama terhis olduktan sonra 45'er gün süreyle başta Fao olmak üzere tahribolan kasaba ve kentlerin onarımında çalışacakları bile söyleniyor.

Hava raporu...

Evet bildiğimiz hava raporu. Bağdat 30 derece, Basra 34 derece.

Bu bile insanların özlediği birşeydi Irak'ta. Gazeteler ve televizyon artık bu özlemi de gideriyor.

Bir yasa hazırlanıyor. Güvenlik güçleri mahkeme kararı olmadan, kimlik gösterip gerekçeyi açıklamadan kimseyi yakalayıp gözaltına alamayacak.

Devlet Başkanı'nın eşi Sacide Hanım (Udey olayından önce) basında hiç yer almazken, artık hiç değilse resimleri gittikçe büyüyor kadın dergilerinde gazetelerinde. Bu dergiler bir yandan Bayan Hüseyin'i düzenlenen çeşitli etkinliklere çekiyorlar, bir yandan da onun düzenlediği etkinlikleri ilgiyle izleyip ayrıntıyla veriyorlar.

Kadın yayın organlarındaki bir başka değişiklik. Ateşkesten önce yalnızca cephedeki erkeğine kahramanca destek olan ve sanki yemez-içmez, hiçbir sorunu yokmuş gibi gösterilen kadın, artık sorunları, acıları, sıkıntıları ile birlikte giriyor sayfalara.

E ne var bunlarda, demeyin. Bunlar yabancı kadın diplomatların ya da diplomat eşlerinin ilgiyle, heyecanla birbirlerine anlattıkları şeyler. Irak'ın koşulları bunları bile önemli haber yapıyor.

Bütün bu yumuşama belirtileri ile ilgili olarak Irak yönetimi içinde, Batı'da yaygın benzetmeyle, güvercinler ve şahinler bulunduğu

söyleniyor. Güvercinlerin yani yumuşama yanlılarının başında Başbakan Birinci Yardımcısı Taha Yasin Ramazan var. Saddam, şahinlerle güvercinlerin üstünde tarafsız otorite gibi görünüyor. Ama kuşkusuz güvercin politikası onun hoşgörüsü ve onayı altında geliyor, sürüyor ve kuşkusuz onun çizdiği sınırlar içinde...

2. Irak Görüntüleri

Yevmül Şüheda: Şehitler Günü

Irak'ın birçok önemli günü var. Bunlardan biri, bizce önemli günlerin en anlamlısı, Iraklıların en içten biçimde katıldıkları, *Yevm al Şüheda - Şehitler Günü*. Her yıl Aralık ayının ilk günü minarelerden okunan selalarla kiliselerin çanları sabahın erken saatinden itibaren birbirine karışıyor. 8 yıllık savaşta yüzbinlerce şehit vermiş bu insanlar akın akın mezarlıkları dolduruyor, akşama dek. Öyle coşku, sevinç, hoplama, zıplama, çalgı çengi yok. Tersine, bütün yüzler hüzünlü, bütün gözler dolu, kızarmış... Ençok da kadınlar. Anneler, bacılar, eşler... Televizyon ve radyo o gün özel yayın yapıyor. Gerçek savaş öykülerinden dramatize oyunlar, ağır marşlar, şarkılar, şiirler... Gazeteler de öyle. Kuşkusuz Saddam unsurunu hiç unutmamak gerek gazete ve televizyon denince. Görüntüleriyle, resimleriyle, fotoğraflarıyla, özdeyişleşmiş sözleriyle. Basın açısından şehitler günü dahi bir "Saddam günü"leşiyor.

Şehitler anısına 1982 yılında yaptırılan Şehitler Anıtı, türkuvaz çini kaplı, karşılıklı iç yüzeyleri birbirine bakan dev iki fındık kabuğu.. 40 milyon Irak dinarına malolmuş abartılı bir minnet anıtı.

Başkan Saddam, hemen her yıl ne yapıp edip şehitler gününde buraya geliyor, fatiha okuyor, hatta iki rekat namaz kılıyor. Anıt, *devletin* şehitlere bir minnet anıtı ve abartılı dedik. Gerçekten daha çok, protokol törenleri yapılıyor. Üst düzey "ricai" gelip saygı duruşunda bulunuyor, çelenk koyuyor. Halk pek rağbet etmiyor. Anıt da gazeteler ve televizyon gibi daha çok devletin. Halk kendi gariban mezarlıklarına gidip, oğullarının, eşlerinin gerçek mezarlarına su dökmeyi çiçek koymayı, bir mum yakmayı, diz çökmüş bir Kur'an okumayı yeğliyor.

Akşamüstü biz de fotoğraf makinemizle çıkıyoruz mezarlık ziyaretine. Önce Bağdat'daki en büyük Ermeni kilisesine gidiyoruz. Kilisenin kapısı kilitli. Ama mezarlık kilisenin bahçesinde.

Savaş Hristiyan, Müslüman, Şii, Sünni dinlememiş ki. Savaşta ölenlerin mezarları derhal seçiliyor. Mutlaka ölenin bir fotoğrafı zaten

var. Bu, genel gelenek. Savaş yitkilerinin mezarları ise bayraklarla, çiçeklerle süslü ayrıca. Ama iklim gereği, zaten çiçeğin az yetiştiği ülkede hazır çiçek satışı da neredeyse yok. Görüntüyü daha bir hüznölendiren çirkin, naylon çiçekler koymuşlar mezarlara.

Bir Şehit Ailesi

Oradan çıkıp Abdülkadir Ceylani mezarlığına gidiyoruz. Bir Sünni mezarlığı. Burada da yine bayraklar, fotoğraflar... Bir Hristiyan geleneği daha çok, ama sağında solunda yakılıp bırakılmış mumlar bulunanlar da var. Çiçek açısından burası biraz daha şanslı. Ya da düşünceli. Bir miktar gül görebildik. Ama hiçbirşey bulamadıysa yeşil yaprak döşemiş mezarın dört yanını. Bir de... Çok ilginç bir özellik. Mezarların büyük bölümü lahit tipi. Üstü ya dümdüz, masa gibi, ya da bizim Kaş-Kekova'daki gibi çatılaşmış. Savaşta ölenlerin mezarlarının üstünde sağında solunda küçük yazıtlar var. Nerede, ne zaman, hangi çarpışmalarda, hangi cephede öldüğünü, doğum tarihini, yerini belirten.

Bir mezarın başucunda bir kadın çömelmiş Kur'an okuyor. Arkadan görüyoruz. Şöyle bir çevresini dolaşıyoruz. Yüzünü görmek için. Gencecik. Yandaki mezarın kenarına da 50, 60 arası bir başka kadın ilişmiş. O da hem yavaş yavaş sağa sola sallanıyor, hem de sessiz sessiz ağlıyor. Kur'an okuyan kızımı. Mezarda yatan ise

oğlul Süleymaniye Kürtlerinden. Ben savaşmak istemiyorum, diye kaçmış cepheden oğlan. Yakalamışlar ve kurşuna dizmişler! Kur'an okuyan kız etekli bluzlu, sadece başı örtülü. Teyze de öyle. Yalnız onun, bluzunun üstünde bir de ince hırka var. Tertemiz ikisi de.

Biraz ötede bir başka mezar. Başında yine genç bir kadın. 25 ile 30 arası. O, tek başına. Kur'an filan da okumuyor. Başı açık. Çok daha modern ve havalı giysileri ve görünümü var. Saçları meçli. Tek ortak noktaları var. O da, Süleymaniyeli teyze gibi sessiz sessiz ağlıyor.

İnsan Manzaraları

Savaşanlar ülkesi Irak'ta insan mozaiğine dalınca etkileyici, olumlu ya da olumsuz ürpertici manzaralarla, insan manzaraları ile karşılaşmamak olanaksız.

58'liler... Savaş başladığında tezkere bekleyen, gün sayan 58'liler, 88'de hala askerdirler. (Daha yaşlılar da var hâlâ asker olan!)

Bir akşam üzeri komşu AP muhabiri Salah Nasravi'nin bürosundayız. "Rakın var mı arkadaş?" diyor. "Var diyip, yukarıya raki ve yanına birşeyler almaya çıkıyoruz. O da dışarıya başka meze almaya çıkıyor. 10 dakika sonra yine buluştuğumuz zaman onu alabildiğine durgun, hüzünlenmiş görüyoruz. Hayrola ne oldu?.. "Yav, yıllardır görmediğim üniversite'den bir arkadaşımı gördüm. Londra'daydı. Dönmüş. Şimdi mezecinin önünde karşılaştık. Eski ortak arkadaşları sordu. Kimi sorduysa ya ölmüş, ya tutsak, ya cephede... O da hüzünlendi ben de hüzünlendim." diyor. Salah ve arkadaşları o anda 38'in içindeler...

Bizim Büyükelçiliğin makam şoförü Adem amcanın oğlu Murat anlatıyor.

"Mahalleden bir arkadaşım vardı. Tahir. Yüksel yüksel yüzbaşı olmuştu orduda. Savaşın başından beri de cephedeydi. Savaş içinde evlendi, birkaç yıl önce de bir çocuğu oldu. Bir gün, bıktım artık hergün ölüp, hergün öldürmekten. Bir kere temiz ölsək de kurtulsak, demişti. Son Fao harekatında Fao'yla birlikte o da kurtuldu..."

Şehirler arası yollarda, üzerinde bayrağa sarılmış tabutlar

bulunan kavuniçi-bej taksiler görürsünüz. Çarpışmaların yoğunlaştığı sıralarda hükümet taksileri *emirle* cepheye gönderir. Herbiri bir şehit alıp ailesine teslim etmek zorundadır. Artık şoförler tabutu indirip, zili çalar çalmaz çocuk gibi kaçar olmuşlar. Çünkü anneler, babalar, eşler kapının önünde birden bire bayrağa sarılı tabutu görünce o şokla zaman zaman şoförleri dövüyorlarmış.

Bir sokakta birdenbire yüksek Kur'an sesi dolar kulağınıza. Bir yanı açık geniş dikdörtgen bir çadır görürsünüz. İçinde çepeçevre erkekler sessiz sessiz oturmakta ya da fısıltıyla konuşmaktadırlar. Hemen yanındaki evden kadınların ağlaşmakta olduğunu duyarsınız. Burası savaşta ölen bir oğulun, babanın, kardeşin henüz teslim edildiği bir evdir. Mahallenin Hristiyanları da gider Müslüman komşuya başsağlığına. 3 gün gümbür gümbür dinledikleri Kur'andan hiç rahatsız olmazlar. Hepsi Iraklıdır. Onların erkekleri de ölmektedir savaşta. Müslüman İranlı kurşunlar, Müslüman-Hristiyan ayırıp seçmez. Oturup beraber ağlaşırlar Hristiyan, Müslüman Iraklı kadınlar.

Ve Kadınlar...

Kadınlar... İri ayaklı, iri, geniş kalçalı, esmer tenli sıcak, güzel kadınlar. Kahrimen... Bir yandan önleri açık. Genel Müdür de olabilirler, sanatçı da olabilirler, işletmeci, dükkan sahibi, iş kadını, fabrika müdürü de olabilirler. Tabi tıpkı erkekler gibi rejime, lidere bağlılıkları ölçüsünde. Bu anlamda erkeklerle tam bir eşitlik içindeler. Hatta artıları var. Savaş döneminde çalışan kadınların sayısı, savaş öncesine göre olağanüstü artmış. Dışarı çıkmışlar. Para kazanmaya başlamışlar. Daha da önemlisi ailenin geçimini omuzlamışlar. Hem erkek, hem kadın, hem anne, hem baba.

Siyasi açıdan pek fark olmayabilir, vatandaş olarak devletle ilişkileri pek değişmeyebilir ama, sosyal yaşamda erkeklerle, kendi erkeğiyle ilişkileri ne olacak? Bunun aynı kalması olanaksız. Savaştan dönen erkeğin kendisi zaten büyük olasılıkla epeyce değişmiş olacak. Buna bir de karşısında bambaşka bir kadın bulmak eklenecek.

Ama Iraklı bir milyon erkek on senedir doğru dürüst eve dönemedikleri, hatta önemlice bir kısmı hiç dönemediği için bu konu şimdilik kendini pek farketmiyor.

Bu kadınlar arasında eşi şehit olalı, ya da tutsak düşeli evden dışarı adımını atmayan, oğlu izne gelmedikçe kızının nişanına izin vermeyen, sadece tutsak kocasından, oğlundan mektup geldikçe giyinip kuşanıp dışarı çıkabilenler de var.

Ve yine kadınlar vardır Irak'ta ailesinin hiçbir erkeği bir an dahi dizinin dibinden ayrılmamış. En çok Genelkurmayda, kuvvet komutanlıklarında, yani karargâhta, yani Bağdat'da askerliğini geçirmiş... Kolları dirseklerine kadar bilezik sıralı, şık mı şık. Çoğunun altında arabalar. Kabul günleri, Macide Rumi'nin konserleri... O da olmazsa kabul günlerinde ya da eşleriyle çocuklarıyla birlikte gidebildikleri gece kulüplerinde sihirli, kıvrak, kışkırtan Arap müziği eşliğinde Mısırlı dansözlere taş çıkartırcasına göbek dansı yapabilen kadınlar da vardır. Savaş zengini kocalarının parasıyla, dizlerinin dibindeki oğullarıyla, arada bir kocamış aslanlar gibi homurdanarak düşen Hümeyni füzelerini dahi pek farketmeden yaşıyıp giden...

Taksi Şoförleri, Akıllı Kunduracı ve Sanatçılar

Dünyanın her yerinde taksi şoförleri ilginç, sevimli, değişik insanlardır. Bulundukları, üyesi oldukları toplumun, ülkenin ipuçlarını

verirler. Gevezedirler, sıcaktırlar, hemen dost olabilirsiniz. Irak'ta da öyle.

Ramazan'dı. Bir iş için taksiye binmiştik. Şoför, bir süre sonra sigara yaktı, bize de uzattı "oruç tutmuyorsanız buyrun" diyerek. "Valla çoluk çocuk burda değil, bekarız. Zor oluyor." diye geçiştirmeye çalıştık. Gayet Bektaşî bir tavırla "Yani aileniz burda olsaydı bu iş daha mı kolay olacaktı mister?" dedi. Biraz muzurca, hafifçe gülümseyerek. Böyle bir konuşma için rahatça yetecek İngilizcesi var. "Sizin çoluk çocuk burda oldukları halde siz de tutmuyorsunuz. Demek yine de zor oluyor." dedik. Güya hazır cevaplık yapmıştık. "Bana bakmayın. Ben Hristiyanım." diyiverdi.

Kimisi böyle söyleşe söyleşe ineceğimiz yere ulaşınca para almamaya kalkarlardı. Sadece söyleşi hoşuna gittiği için...

Bir tanesi, (birçoğu) başkaydı. "Durağın varsa telefonunu ver de gerektikçe hep seni arayayım" dedik. Gülümsedi. "Askerim Basra'da. Birkaç saat sonra otobüsüm kalkacak. Ekmek parası işte. İzinli gelmiştim. Bitti." dedi.

Anlamak çok güç. Cepheden bir hafta izinli geleceksiniz. Hiç gelemeyebilirdiniz. Şimdi gider bir dahaki izne ve sonrakilere hiç gelemeyebilirsiniz. Buna karşın "Ben ölümden izinli geldim. Çalışıp ney edemem; yatıp dinleneceğim. Sizlerle birlikte olacağım" demiyorsunuz ve direksiyon sallıyorsunuz, cepheye gitmenize üç saat kala.. Evet anlamak güç. Ölüm kalım kavgasıyla, ekmek kavgasının birarada sürüp gidişine şaşar kalırsınız.

Mozaikten bir de esprili taş. Iraklı meslektaşım, usta yetenekli gazeteci, AP muhabiri Salah Nasravi anlatıyor:

"Yazlık sandalet alacaktım. Satıcı 7 dinar istedi. Böyle şeylerin kalitesinin genel olarak oldukça düşük olduğunu biliyordum. 7 dinar pahalıydı. Biraz da dalga geçmek için sordum: (Kaç gün dayanacak peki?) 3 gün, dedi. O da benimle dalga geçiyor sandım. Ciddi idi. Çaresiz, ben de onun ciddiyetine girdim. Peki ne yapacağız daha fazla dayanması için, diye sordum. Güldü. Biz sadece akıl satarsak nasıl para kazanacağız? Hele sen şu sandaletleri al, 7 dinarı ver önce, dedi. E haklıydı. Onu da verdik, sandaletleri paketledi. Adam karşı komşusu

kundura tamircisini gösterdi. Anlaşılmıştı. Gittim sandaletlerin çevresine birer dikiş attırdım. 1 dinar da ona verdim."

Salah'ın öyküsündeki gibi zeki, pırıltılı, alçakgönüllü, doğal, biraz rahat, biraz kaygısız insanlardır Iraklılar. Şairi, yazarı, tiyatrocusu, ressamı, heykeltıraşı bol. Üstelik hepsi de yetenekli. Her yıl 25 Ekim'de düzenlenen Bağdat sanat festivaline Türkiye'den davet edilen ressamlar, Iraklıların, özellikle resim dalında kimi Batı ülkelerinden çok önde olduklarını söylemişlerdi.

Kültür ve Enformasyon bakanlığı Müzik Dairesi Genel Müdürü Münir Beşir tam anlamıyla bir ud virtüözü. Uda konçertolar yapabilecek kadar. Elindeki saza bir doğu sazi diye bakmıyor. Çok sesli müzikle içiçe. Türkiye'ye ve Türklere, Türk müziğine çok yakın. Gençliğinde İstanbul'da Münir Nurettin'in ekibinde çalışmış.

Tiyatroda gayet usta oyuncular ve oyun yazarları var. Ancak ilginçtir, sinema alanında büyük bir sessizlik egemen. Ne televizyonda gösterilenler arasında ne de salonlarda Irak imzalı film görmek çok güç. En çok diğer Arap ülkelerinin, hele hele Mısır sinemasının örnekleri var.

Bir Garlp Tutsaklık

Irak'a giren yabancının ya 15 gün içinde işini bitirip ayrılması ya da oturma izni alması gerekiyor. Bu doğal. Hemen her ülkede benzer uygulamalar var.

15 günde Irak'tan ayrılanlar için bir sorun yok. Ama oturma izni alanların Irak'tan çıkması bir dert. Oturma izni alınca sanki bir tür Iraklılaşıyorsunuz. Öyle, dilediğiniz zaman çıkamazsınız.

Oturma izni aldığınıza göre, yaptığınız bir iş var demektir. İşte Irak'tan çıkmak için, yaptığınız işin ilgili olduğu bakanlıktan izin almanız gerek. Bakanlık, çıkış vizesi verin, diye ikamet polisine yazı yazacak. Ondan önce siz bir yazıyla Bakanlığa başvuracaksınız.

Bir kez başvurup birden çok giriş-çıkış vizesi almanız olanaksız. İşlem her seferinde yinelenecek.

Bizim işimiz Kültür ve Enformasyon Bakanlığı ile ilgili. Yani bu tür

işlemler açısından oraya bağlıyız. Dış Enformasyon Genel Müdürü Salah Muhtar'a multiple-visa deyince, mümkün değil, diyor. Ama özel olarak hastalık gibi, ölüm gibi, düşün gibi çok ivedi durumlarla karşılaşabiliriz. Bundan da önemlisi bir gazeteci olarak her an Bağdat'tan, Irak'tan ayrılmamızı gerektiren durumlar olabilir. Olsun. Her sefer ayrı başvuracaksınız. Gerekçe, savaş koşulları!

Her seferinde başvurduğunuzda da... Yazıyı yazacak görevli izinli olabilir. Başkası da, niyeysen yazamaz! Hiyerarşi içinde imzayı atacak olanlar izinli olabilir. Vekili nedense imzalamaz. Çaresiz izinlerin bitmesini bekleyeceksiniz. Hastanız ölebilir, öleniniz toprağa verilebilir, izleyeceğiniz olay bitebilir. Önemi yok!

Irak'ta bir yabancı öyle pat diye beğendiği evi kiralayamaz. Yine aynı yolla, bağlı olduğu bakanlıktan izin alması gerekir. Bu izin alma iki ay kadar sürebilir. Ve sonunda o evi tutmanıza izin verilmeyebilir. Yeniden ev aramak, yeniden izin istemek, aynı süreci yeniden yaşamak zorundasınız.

Bir araba almak için de aynı şeyler sözkonusu...

Hadi bunlar, kafanızı zorlaya zorlaya makul saymaya çalışabileceğiniz şeyler olabilir. Ama bir yabancı olarak yanınızda çalıştıracağınız insanlar için de izin almak zorundasınız. Yanınızda çalıştıracağınız insanın Irak'lı olması ile sınırlı değil bu koşul. Bir Türk işveren olarak, bir Fransız'ı da işe alacak olsanız izin almanız gerekir. Daha da garibi, bir Türk olarak yine bir Türk'ü yani TC vatandaşını işe alacak olsanız da...

"Aman dikkat et, yanında Iraklı çalıştıracaksan, Muhaberat'tan olabilir!"

Gerçi bir gazetecinin gizli saklı nesi olabilir? Biz yazdıklarımızı, aman daha çok kimse okusun, yayınlansın, kullanılsın diye çırpınıp duruyoruz. Ama sinek pis değil, mide bulandırır.

Kaldı ki Iraklılar da, hele bir yabancı gazetecinin yanında çalışmaya korkarlar.

Bağdat'ta Bir "Çiçek Pasajı"

Abu Nuvas Caddesi...

Dicle'yi Bağdat'ın göbeğinden alıp şöyle altı-yedi kilometre izleyen bir cadde.

Kıyılmamış henüz ırmak kıyısına. Söğüt dalları yer yer Dicle'de yıkıyor hâlâ. Hele mevsim güzel, hava uygunsa akşam öncesinde, gecenin ileri saatlerine dek el ele sevgililer, çoluk çocuk aileler gelip oturuyor kıyıdaki banklara ya da çimenlere. Onların Boğazı da, hele ilkyazda Dicle.

Yolun sağ yanında Jadriya Köprüsü'nden kent merkezine bahçe içinde güzel villalar, sonra Partililere özgülenmiş onlarca kamu konutu dizi dizi.

Bundan sonra başlıyor Abu Nuvas'ın en güzel bölümü.

Sağlı sollu her keseye göre gösterişi değişen sayısız meyhane, biracılar, balık lokantaları... Dicle'den tutuverdikleri iri iri sazanları küçük havuzlara atıyorlar. İçlerinden istediğiniz kadarını seçiyorsunuz. Havuzun yanbaşındaki iri kütüklerin yandığı bir kamp ateşi-benzeri. Balığı yan tarafından, yani ince yanından, karnından ya da sırtından değil, boydan boya yarıp, şişe geçiriyorlar bir kalkan gibi ve koyuyorlar ateşin yanına. Bir süre sonra masanıza tam bir balık-çevirme geliyor. Bir şişe de Lübnan rakısı...

Hele akşam oldu mu tam bir cümbüş.

Caddeye adını veren Abu Nuvas ünlü bir ozan. Biz Arap sanıyorduk. Birgün sevgili Iraklı meslektaşlarla yine bu meyhanelerden birinde söyleşıyorduk. Türkçe'den, Arapça'dan, Farsça'dan, Türk, Arap, İran müziğinden sözediyorlardı. Irak'lı dostlar İran müziğini de Farsça'yı da beğendiklerini söylediler. İran'lı ozan Ömer Hayyam'a hayranlıklarını anlatıyorlardı ki, "Amma yaptınız haa.. Sizin de Abu Nuvas'ınız var ya... O da sizin Ömer Hayyam'ınız değil mi?" deyince başladılar gülmeye. Meğer o da İran a şıl mış!

Abu Nuvas şaraptan, güzelden, şım len hiç uzak durmamış, rind, bektaşî bir ozan. Açık sözlü. Şiirleri çoğunlukla içki, kadın, politika üstüne. Gerektiği zaman açık saçık. Bu özellikleri yüzünden yaşadığı dönemin yöneticileri, kimi zaman ödüllere, armağanlara boğmuş onu.

Kimi zaman da zindanı boylamış.

Ünlü Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde yaşamış ve onunla çok iyi dost olmuş.

Öyle ilginç ve çarpıcı bir uyum ki, artık zeki, Abu Nuvas kafalı bir belediye başkanı mı caddeye bu adı vermiş, yoksa caddeye bu ad verildikten sonra mı akıllı, Abu Nuvas kafalı işletmeciler caddeyi böyle, meyhane cenneti haline getirmişler, bilinmez.

Hangisi olursa olsun, bu çok güzel ve çarpıcı uyumun bir hüznün verici anıştırması var. Cadde'ye bu adı verecek ya da bu ad verildikten sonra meyhanelerini başka yerde değil de burada açacak incelikte insanlar kuşkusuz bugün de çokça var Irak'ta. O meyhaneleri tıklım tıklım dolduracak, Abu Nuvas'ın ruhunu bol bol mutlandıracak saygı-değer içkiseverleri de var. Hatta onlara zaman zaman da olsa katılacak bizim gibi yabancılar da. Ammaaa...

Taa bin üç yüz, bin dört yüz yıl önce yaşayıp armağanlar kadar hapislikleri de göze alabilecek ölçüde yazdıklarını savunan gözüpük Abu Nuvasları ne yazık ki yok. Ya da ortalarda görünmüyor.

Hoş, artık Harun Reşidleri, Nabukadnezarları, Hammurabileri de yok! Abu Nuvas adı Cadde'den alınmak bile istenmiş; Başkan Baba tarafından, İran asıllı diye, İran'la savaşıyoruz diye...

BÖLÜM 2

BATAKLIKLAR

Çölde Bir Garıp Venedik

Arap denince akla herhalde önce, "su"lu sokaklarında gondolların süzüldüğü Venedik değil, çöl ve deve gelir. Ama Irak'ta öyle değil. Irak'ta sizi çöl ve devenin, yerini su ve ilkel kanolara bıraktığı 10 bin kilometre karelik çok etkileyici bir sürpriz bekler.

Irak'ın ünlü güney ili Basra'nın biraz kuzey'inde, Kurna kasabasında, taa bizim Doğu Anadolu yaylalarından kalkıp gelen Fırat ve Dicle iki sevgili gibi kucaklaşır ve gerçekten görkemli bir manzara oluştururlar. Dicle soldan, Fırat sağdan, zaten iyice genişlemiş, suyu iyice bollaşmış olarak gelir ve kasabanın tam önünde, rüzgar almış yelken gibi dolarak, şişerek, girdaplanarak birbirine karışır. O noktada ciddi ciddi derindir. Ve hiç de öyle Nisan suları almış, çamurlaşmış rengi yoktur Bağdat'daki gibi. Mavimsidir. İçinden sazlar fışkırır, kenarlarında salkım söğütlerle öpüşür sular. Balıkçılar ağla balık avlarlar. Karabataklar, balıkçıl kuşlar suya teğet geçerek, su üzerinde izler bırakarak uçuşurlar, oynasirlar.

İki tarih tanığı, uygarlık tanığı ve vahşet ve kan ve nice savaş tanığı ihtiyar nehir, kavuştukları noktada, şöyle bizim Kızılây meydanı kadar bir göl oluşturur oluşturmaz aşağı, güneye doğrulurlar yine. Artık, ünlü Şattülarap'tırlar. 80 kilometre sonra denize kavuşacaklardır.

Biz Kuzey'e devam edelim Dicle'yi izleyerek.

Ama izleyemezsiniz. Bir süre sonra kaybedersiniz Dicle'yi. Onun yerini sağlı sollu bir *koca deniz* alır. Hele doğuda kalan yanınız yani sağ yanınız zaman zaman tam anlamıyla bir deniz görünümü alır.

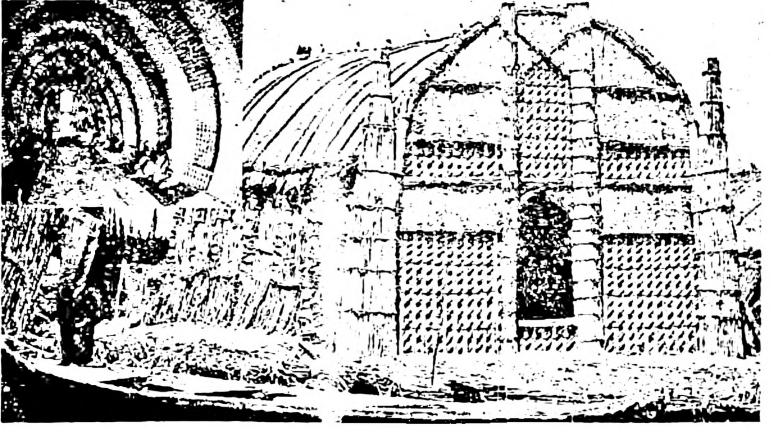
Sol yanda suyun bittiğini, bittiği noktayı görebilirsiniz de sağ yanda bu, bir saat sonra mümkün olacaktır. Suyun üzerinde sazdan evler vardır. Bildiğiniz hasır sazi. Bu kulübelerin önünde ya da suyun üzerinde kadınların, çocukların kullandığı kanolar vardır. Uzun sırkılarla itirile itirile kullanılan. Çoğunun ucu kıvrık havaya, Viking gemileri, Kızılderili kanoları gibi.

İşte burası Irak'ın, hele Türkiye'de pek az bilinen ünlü bataklıklarıdır (Marshland). Öyle metan gazları yayan, yoğun balçık, çamur değil. Kuzeyden güneye Amarra-Basra arasında, doğuda ise İran içlerine kadar uzanan, zaman zaman sazlarla kaplı, zaman zaman mavi, sonsuz bir su...

2000'e yaklaşırken artık devlet yavaş yavaş girmiş ama, yine de bu girişin geçmişi ençok otuz yıl geriye gidiyor. Yer yer kuzeyden güneye, toprak döke döke de olsa yollar yapılmış. Belirli merkezlere okullar, dispanserler açılmış. Belirli doğrultularda elektrik, hatta telefon hatları çekilmiş.

Ama insanlar büyük çoğunluk hala sazdan kulubelerde yaşıyor, kanolarla gidip geliyor. Ortadan geçen yol da artık kente ve çok ender de olsa Başkent'e gidip gelmede kullanılıyor. Saz kulübelerin içine giremedik. İran sınırına doğru, doğuya, derinliklere dalamadık. İzinsiz gitmiştik çünkü.

Sonradan o saz kulübelerin kiminin içinin fotoğraflarını gördük. Eski Türklerin çadırlarına gösterdikleri özeni göstererek bir ilkel mimari şaheseri, ya da süsleme görkemi yaratmışlar. Konya'daki İnce Manare medresesinin kapısını anımsatıyor. Ayrıca Iraklı meslektaşların söylediğine göre daha içerlerde görüntü bizim Manyas Kuş cenneti görüntüsü imiş.

Bataklıkların oluşumunda temel etken Fırat ve Dicle'deki taşkınlar. Zaten taşkın mevsiminde yüzölçümü genişliyor, onun dışında daralıyor. Bir sürü baraj inşaatı, kanallar vb. derken devlet de biraz istiyerek katkıda bulunuyor bu mevsimlik daralmalara. Çünkü yöre halkı büyük çoğunlukla Şii. Hele savaş ortasında İran'ın burnunun dibinde böyle bir durum, Sünni Irak yönetimini yeterince tedirgin ediyor. İkincisi, tarih boyunca olduğu gibi, uçsuz bucaksız sazlıkları ile, kanodan başka aracın işlemediği ulaşımıyla bölge, her türlü kaçağın, özellikle de asker kaçaklarının saklanması son derece elverişli. Yöre halkının yapısı da böylelerini saklamaya... Zaten o sırada subaylar dahil pekçok kaçağın, daha doğrusu savaş karşıtının bataklıklarda saklandığı herkesin bilip de pek söylemediği bir gerçek. Hatta geceleri inzibat devriyeleri ile bu kaçaklar arasında sık sık çatışmalar çıkıyormuş. (Belki de bu nedenle izin vermek istememişlerdi.)

Bataklıklar ve Irak'ın Araplığı

Türkiye'nin güneydoğu sınırından, örneğin Hakkari'den itibaren İran sınırına paralel dümdüz bir çizgi izlenebilse, yaklaşık 600 kilometre güneye inince yavaş yavaş karşılaşmaya başlayabilirsiniz bataklıklarla.

Bataklıkların oluşumu için tarih belirlenemiyor. Ama kesinlikle 5 bin yıldan epeyce fazla. İlk insan yerleşmesi pek o kadar değil ama yine de beşbin yıldan fazla. İlk gelenler İran platolarından, doğudan. Daha ne Babil, ne Sümer, ne Asur, ne Pers, ne Urartu, ne Hitit, en önemlisi de Arap yok ortada. Tarihçiler ad bile koyamıyorlar bu gelenlere. Henüz bir devlet bile yok. Ama gelenler toplumsal ve kültürel olarak hayli ilerlemiş bir halk. Saz kulübeler, botlar, zıpkın ve ağla balık avı... Tıpkı bugünkü gibi.

Bunlardan epeyce bir süre sonra bu kez Kuzey'den, Anadolu'dan bir grup geldi. Yeniler eskileri ya sürer ya da asimile eder. Gelenler öküzlerini, maden bilgilerini ve yazma sanatlarını da birlikte getirdiler.

İşte ünlü Sümerler (ki Irak'ta sigaraların, sinemaların bile adı Sümer, Babil vb. dir.), bundan da sonra, Milattan Önce üçbin sıralarında Nuh tufanının çamurlarının her yeri kapladığı sıralarda doğdu. Çamurla kaplı eski köylerin yerine tufandan kurtulabilenler yavaş yavaş, suyu dizginleye dizginleye, suya söz geçire geçire, kendi kentlerini ve tarihe damga vuran Mezopotamya uygarlığını kurdular.

Sümerler yıkıldı, Babil kuruldu. Asurlular korkunç savaş arabaları ve demir silahları ile Amoritleri silip süpürdü, Babil'i yerle bir etti. Ama onlar da sonunda savaş ve fetihlerden yoruldu, Med'ler tarafından yıkıldı. M.Ö. 600'lere gelindiğinde Keldaniler tarafından yeniden kurulan Babil, Nabukadnezar'ın asma bahçelerini ateşe veren Pers

Kralı Cyrus tarafından yıkılıncaya kadar 70 yıldan çok yaşadı.

Kısaca, tarihin ağır akışı içinde aynı son, 2 bin yılda Sümerleri yıkan Guttilerin ondan sonra Kasitlerin, Hititlerin, Mittanilerin, Elamların da başına geldi.

M.Ö. 539'da Cyrus, Babil'i aldıktan sonra Irak bazan bir imparatorluğun önemli bir eyaleti, bazan da çatışan güçlerin savaş alanı olarak 1000 yıldan fazla bir süre, yani Millattan Sonra 500, 600'lere dek yabancıların yönetimi altında yaşadı. Persler, Yunanlılar, Partlar, Romalılar sonra yine Persler, sonra Selçuklular ülkeyi almak için ordular gönderdiler.

İşte bu tarihlere kadar ortalarda Arap'tan eser yok! Onlar daha çok Mekke ve Medine çevresinde yoğunlaşan, çöllerde dağınık, kendi halinde yaşayıp giden bir halk. Yukardaki kavgalar, uygarlıklar onlara pek uğramamış. Taa Muhammed'in gelişine dek. Ancak Muhammed'den sonradır ki, İslamiyet'ten sonradır ki Araplar bir ulus, bir devlet olarak ortaya çıkmaya başlamış. Irak'ta görünmeleri de yine bu yıllara, 600'lü yıllara rastlıyor. Yavaş yavaş kuzeye ilerlemeye başlıyorlar. Çölden kurtulur kurtulmaz ilk karşılaştıkları da bu bol sulu Fırat-Dicle havzası oluyor. Suya hasret çöl insanının bundan etkilenmemesi olanaksız. Irak bu kez Arap işgalinde. Bataklıklarda ve onun dışındaki Irak'ta yaşayan insanlar ilk kez o sırada tanışıyorlar İslamiyetle ve kabul ediyorlar.

Demek bugünkü Körfez ülkeleri dışında, Arap ülkesi olarak bilinen ülkelerin hemen hiçbirli etnik olarak, köken olarak Arap değil. Bu ulusların özgün geçmişleri beşbin yıllarla ancak anlatılabilirken, Araplıkları sadece binküsur yıldır söz konusu. Tarihi biz yazmadık. Irak, Suriye, Lübnan, Mısır, Sudan, Moritanya, Libya, Fas, Cezayir, Tunus, hatta belki Yemen hep sonradan olma Arap. O kadar ki, Araplar, Irak'ta yerli halkın, taa 4 bin yıllık bir geçmişten gelen Sümerlerin torunlarının müslümanlaşmasına bile lütfen izin vermişler. **Irak'ı ele geçiren Araplar, herhangi bir Arap kabilesi ile ilişkisi olmayan, veya bir Arap kabilesi ile akrabalasmayan hiç kimsenin din değiştirmesine izin vermemişler.** Akrabalık yoluyla müslümanlaşanlara bile "Mavali" yani "sözde Arap" demişler. Tıpkı eski Roma'daki "hürler-köleler" ayrımı gibi.

Çok açık olarak görülebileceği gibi burada asıl amaç İslamiyeti yaymak değil. Çünkü İslamiyet'i kabul için koşul Araplaşmaklı..

İşte tarih! Bir: İslamiyet Arap ulusçuluğunun çok önemli bir silahıdır sadece. İki: Cihad, öyle iddia edildiği gibi İslamiyet'i yaymak için değil, tıpkı başka emperyalist ülkelerin yaptığı gibi, emperyalist amaçlarla yapılır.

İspanya'ya kadar uzanan elin adı İslam İmparatorluğu değil, Arap İmparatorluğu'dur. İspanya'da Endülüs devletinden bugüne kalan Müslümanlık değil de Araplık izleridir sadece.

İngiliz araştırmacı, gazeteci, yazar Wilfred Thesiger, "The Marsh Arabs - Bataklik Arapları" (Birinci baskı: Longmans, Green 1964; ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci baskı - 1967, 76, 78, 80 Penguin Books) adlı çalışmasında ne Türk, ne Arap, ne Müslüman olmayan yansız bir kimlikle şunları yazıyor:

"Bundan sonraki yüzonaltı yıl (7-8.yy) Irak, Arap İmparatorluğu'nun bir eyaleti oldu. Önce Medine'ye, sonra Şam'a bağlandı. -Hz. Ali'nin yaşadığı Kufe hariç-.

Bu yıllarda sonradan gelen istilacı Araplar, kasaba ve kentlerde, çoğu hükümet memuru ve zalim olarak çalışan küçük bir savaşçı aristokrasi oluşturdu. Mağrur ve zalim Araplar yerli halkı hakir gördüler. 681 yılında Hz. Hüseyn'in katledilmesinden sonra Şizm doğduğu zaman birçok Irak'ın mevallilerini(sözde Arap) etkiledi (Bataklik ahalisi dahil Irak'ın yüzde 60'ı Şiidir). Çünkü kurulu düzenle ilgili derin hoşnutsuzluklar vardı.

750 yılında kurulan Abbasi Halifeliği ve Başkent Bağdat, Abbasi Halifeliği resmen Müslüman olmakla birlikte sözcüğün hiçbir anlamında Arap değildi. Harun Reşit'in çevresindeki debdebelli saray yaşamı, görkemli kaftanlar, incelikli nezaket, protokol ve diplomasi kuralları, törenler, hadım haremağaları vb., Hicaz'da yaşayan ilk halifelerin tamamen basit yaşamından kesinlikle farklıydı."

...

Bağdat'ın çeşitli yerlerinde, kentin kimi giriş noktalarında bir levha vardır: "Welcome to Baghdad, Capital of Arabs Saddam - Bağdat'a, Araplar'ın Saddam'ının Başkentine Hoşgeldiniz"....

Yani Saddam, bütün Araplar'ın Saddam'ıdır.

...

Emperyalistler, Çapkın Türk Valisi ve Saddam

Irak orduları, habire İran ordularının savaşmadan bırakıp gittiği yerleri geri alıyor. Başkan Saddam da durmadan madalya takıyor. Törenler, törenler, madalyalar, madalyalar... Generallerden başlayıp binbaşılara kadar inen... Ve her törende uzun uzun konuşuyor Başkan. Bunlardan birinde de şöyle diyor:

"Topraklarımızdan pekçok emperyalist geldi geçti. Pekçok istilâ, işgal, emperyalist gördük. Pekçok acı, eza, cefa çektik. Bütün bu gelip geçenler acıdan üzüntüden başka şey bırakmadılar bize. Bir daha hiçbir emperyalistin gelip bizi ezip geçmesine izin vermeyeceğiz. Hepsinin sonu İran gibi olacak!"

Başkan, Irak'ı ezen, sömüren emperyalistlere örnekler veriyor. İlk örnek doğal olarak İran. İkincisi de Osmanlılar.

Bu da yetmiyor. Savaşmakta olduğu, yendiği(!) için madalyalar dağıttığı İran'dan değil de Osmanlı'dan derinleştiriyor örnekleri.

Başkan, Osmanlı'nın emperyalizmine derinleşirken Bekir Subaşı adlı bir Osmanlı Valisi'nden söz ediyor. Bu Vali sert olduğu kadar çapkın imiş de. Bağdat çarşısında faytonuyla gezerken görüp beğendiği hanımlar için yaverlerine şöyle başını arkaya sallayarak bir işaret yaparmış. Bu, kadını akşam konağa getirin, demekmiş.

Bir devlet başkanının emperyalizme örnek verirken bula bula böyle bir örnek bulması gerçekten ilginçti.

Irak'ta kaç yerli uygarlığın kurulduğunu, Perslerden, Yunanlılardan, İskenderden İngilizlere kadar kaç istilacının gelip geçtiğini tarih yazıyor. Ondan da önemlisi Irak'ın en önemli, hâlâ söz sahibi, artık değişmez sözsahibi, mülk sahibi Arap'lar da bu istilacılar arasında. Çünkü Irak "orijinal" bir Arap ülkesi değil. Iraklı,

öteki istilaları, Osmanlı istilasını benimsememiş de Arap istilasını benimsemiş. Persler Irak'ı Persleştirmek, Yunanlılar Yunanlaştırmak, İngilizler İngilizleştirmek, Osmanlılar Türkleştirmek, Araplar Araplaştırmak istemişler de bunlardan yalnızca Araplar becerebilmiş bu işi. Bu, Arap istilasına uğrayan Sümer torunlarının seçimi.

Bugün, varolan koşullar altında kendisini, kendi soyunu Muhammed'e uzatan Saddam, Babil Festivalinde de kendisini Nabukadnezar'la Hammurabi ile özdeşleştiriyor.

Durmadan Arap birliğinden söz ediyor ama bugün artık Mısırlı var. Suriyeli var. Ürdünlü, Lübnanlı, Katarlı, Yemenli, Tunuslu, Cezayirli, Filistinli, Iraklı var. Hepsinin çıkarı ayrı. Çoğu zaman çatışabiliyor. İşte Kuveyt olayı!..

Her Eve Lâzım

Sheraton Oteli'nde bir Türk gecesinden sonra Türk Hava Yolları Bağdat Müdürü Bülent Günel, onun tanıştığı Kuveyt Havayolları Müdürü Abdurrahman Dubeibi ve Hindistan Havayolları Müdürü Vijay Beri ile birlikte çıktık. Gece araba ile yavaş yavaş Bağdat sokaklarında dolaşiyor hem de söyleşiyoruz. Laf dönüp dolaşıp, kaçınılmaz olarak savaşa, siyasete geldi. Tam bir yeri geldiğinde Kuveyt müdürüne yukarda sözünü ettiğimiz "Arapların Saddam'ın başkentine hoşgeldiniz"i sorduk. Bu, bir Kuveyt'li için yadırganacak birşey olsa gerek, diye düşünüyorduk. Irak'ın lideri Kuveyt'in de lideri olamazdı, hele bu böyle bağıra bağıra, yabancılara karşı İngilizce dikte edilmemeliydi. Bize öyle gelmiş. Ama Kuveyt'li dostumuz bir sürpriz yaptı. "Evet" dedi, "Saddam hepimizin lideridir!" Şaşırmıştık. "E, peki o Kuveyt'teki sarayda oturan muhterem Sabah neci oluyor?" diye sorduk. "Haa, o mu? O, eee.. canım o işte, her ülkeye bir devlet başkanı lazım." dedi çıktı işin içinden.

Şimdi ülkesi fiilen ortadan kalktıktan sonra ne düşünüyor acaba?

Ortadoğu sorunu bir Arap-İsrail sorunu mudur, yoksa Yahudi-Müslüman sorunu mudur? Eğer bir din sorunu idiyse niye başka

Müslümanların bulunduğı yere değil de Arap Müslümanların ortasına kurulmuştur İsrail? Hatta daha ileri giderek ve diğer Arapların tutumuna bakınca çok rahatça, bu bir Filistin-İsrail sorunudur demek bile olası! Değil mi?!

Artık "Yahudi-Müslüman" zaten çoktan aşılmıştır da, ırk da yani "Arap-İsrail" de aşılmıştır. Geriye ulus yani "Filistin-İsrail" kalmıştır. Tıpkı Filistin-İrak, İsrail-Mısır, İsrail-Suriye vb. gibi.

BÖLÜM 3

SAVAŞANLAR DİYARI IRAK

1. KÜRTLER

A) Irak'ın Kürtleri

Irak yalnızca İran'la savaşılan bir ülke değildir. Irak, herkesin mutlaka birileriyle savaştığı bir ülkedir. Yalnızca, İran'la savaşan Iraklılar değildir orada yaşayanlar.

...

Saddam ve Nabukadnezar

"Amerikalı Hiroşima'yı unutmal!"

"Arap, Kürt hepimiz Saddam'ın yanındayız!"

"Watergate, İrangate, No more Gate!"

"Kimyasal silahı ilk kullandığınız yer Vietnam'dı!"

"Arabs, Kurds one nation / No US Domination" (Arap Kürt bir ulus. Amerikan üstünlüğüne hayır!).

Örgütlü, düzenli ve güdümlü kalabalık tam ABD Büyükelçiliği'nin önüne gelince, Elçiliğin karşısındaki platformdan, megafonla yükselen sese uyarak sloganların tümü İngilizceleşiyor. Göstericilerde en ufak

taşkınlık yok. Ama heyecan da yok. Yine de Amerikalılar kabuklarına çekilmişler.

Kimyasal Silah mı!?...

Amerikan Senatosu, Kuzey Irak'taki Kürtlere kimyasal silah kullandığı gerekçesi ile Irak'a karşı ekonomik ambargo kararı alınca Bağdatlılar, yönetimin yönlendirmesiyle, hatta *yönetimin yönetiminde* sokaklara döküldüler.

İran topraklarında üslenmiş Iraklı ayrılıkçı Kürtler, Talabani ve Barzani peşmergeleri, İran'ın gizli açık desteğiyle Bağdat'a rahat vermiyordu. Yönetim de savaş yüzünden bunlarla fazla ilgilenemiyordu.

Ama savaşın sonuna doğru, özellikle Halepçe kıyımından sonra yoğun bir şekilde yüklenmeye başladı. Halepçe'de kimyasal silah kullandıklarını gizlemeye bile gerek duymamışlardı. Başbakan Birinci Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, Halepçe vahşetinden birkaç hafta sonra bunu TRT'ye şöyle anlatıyordu:

"Ben size sorayım. Başkalarının toprağını zorla işgal etmek mi (İran), kimyasal silah kullanmak mı? Hangisi daha yasal? Uluslararası kurallara göre başkalarının topraklarını işgal etmek de yasak. Biz işgale karşı elimizdeki silahları kullanıyoruz.

Düşman İran'a alışverişimiz nasılsa, bunlarla da öyle. Bunlar vatanlarına ihanet etmişlerdir. Biz İran'a karşı kullandığımız yöntemleri bunlara karşı da kullanıyoruz. Bunların kaderi İran'ın kaderine bağlıdır. Bunlar düşmana hizmet etmişlerdir. Ajanlık yapmışlardır. Bunlara karşı kendi yöntemlerimizle savaşıyoruz."

Ama aynı Irak, Kuzey Irak'ta kimyasal silah kullandığı iddiasına, hele Amerika'nın buna tepkisine karşı küplere biniyor. Derhal bütün dünyadan gazeteciler çağırılıyor. Önce Savunma Bakanı Adnan Hayrallah bir basın toplantısı düzenliyor, Kültür ve Enformasyon Bakanı, Latif Jassim Nsayyif ile birlikte. Ve konuşuyor:

"Cumhurbaşkanı yardımcılarından biri (Taha Muhiddin Maruf), Devrim Komuta Konseyi'nin bazı üyeleri Kürttür. Özerk Kürt Bölgesinin

yasama ve yürütme organları Kürtlere oluşturulur. Barzani ve Talabani bütün bunlarla yetinmeyip, silahlarını Kürt ve Iraklı kardeşlerine çeviriyor. Her ülkede rejim karşıtları ve yanlıları vardır. Ama ulusal bir tehdit varsa, bu ayrılıklar bir yana bırakılır, tehlike ile savaşılar, ortadan kalkınca (bizim sizinle bazı sorunlarımız vardı) denir. Oysa Talabani ve Barzani düşmanı desteklemiştir. Onlara, Irak içlerine girebilmeleri için yol göstermişlerdir. Yedirip içirmişlerdir. Askerlerimizin arkadan vurulmasına yardımcı olmuşlardır.

"Süleymaniye'ye üniversite yaptırdık; profesörlere suikast düzenlediler. Yol yaptık; tahribettiler, mühendisleri kaçırdılar. Elektrik sağladık; işçileri öldürdüler, tesisleri tahribettiler. En güç koşullarda örnek çiftlikler kurduk; malları çaldılar, tahribettiler.

"Bir yanda da dostluklar, yakın ilişkiler var. Bölge, Irak'ın ayrılmaz bir parçası. İki, ikibuçuk milyon Kürt var bölgede. Bu yıkıcılar, ülkelerini yıkmak için yabancılardan para alan bir avuç, beş on bin ajan. Silahlarımız konuşmaya başlayınca köylere, yaşlı erkeklerin, kadın ve çocukların arasına yerleştiler. Aynı giysileri giyiyorlar. Ellerinde silah olmayınca sivil ile peşmergeyi ayırmak çok güç.

"ABD Senatosu birdenbire Kürtlere neredeyse bizden fazla sempati duymaya başladı. Eminim, bu Senato üyeleri arasında Kürt bölgesindeki kentlerden ikisinin adını söyleyebilecek tek kişi çıkmaz. Kürtlerin nerede nasıl yaşadıklarını bilmezler.

"Böyle bir kurum bana da soru sormazlar.. Aynı Senato, ABD ordusu Vietnam'da kimyasal silah kullanırken neden kendi hükümetinden hesap sormadı?...

"Sınırdaki operasyon yaptığımız alan 10 kilometre derinlikte. O miktarda kimyasal silahın güvenli kullanım alanı ise en az 60 kilometre. Türk sınırına bu kadar yakinken nasıl kullanabilirsiniz bu silahı?"

Iraklılar kimyasal silah kullanmadıklarını (bu kez), kanıtlamaya azmetmişlerdi anlaşılan. Önce uçakla Kerkük'e gittik. Sonra helikopterlerle dağlar... Coğrafya giderek sarplıyor. İnsanlar da değişiyor. Entarili, kefyeli, agelli

Araplar kayboluyor. Şelişepikli Kürtler belirmeye başlıyor. Ve Erbil... Özerk Kürt Bölgesinin başkenti. Meclis binasına doluyoruz. Yepyeni, modern anlayışa göre yapılmış, belki projesi yarışmayla belirlenmiş.

Biz Türkiye'ye Giltmedik ki...

Soruları açık açık cevaplıyorlar. Kürt Meclis Başkanı, Yürütme Kurulu Başkanı (yani başbakan) ve Vali. Vali dışındakiler seçiliyor. Kısaca söylemek istedikleri şu: "Ayrılıkçılar hain. Yoksa biz vatanımıza, Irak'a ve Saddam'a bağlıyız. Hayatımızdan memnunuz. Devlet, merkezi hükümet bize herşeyi veriyor."

Sonra Irak'ın Türkiye'ye sınır komşusu ili Duhok'a gidiyoruz. Irak'ın kimyasal silah kullandığının iddia edilmesinden (!) sonra, sözde Türkiye'ye kaçan, "geri dönebilirsiniz" çağrısı üzerine de dönen Kürtleri çıkarıyorlar karşımıza. Yani resmi görevlinin yaptığı tanıtım öyle. Soru sormak serbest. Soruyoruz. "Sen Türkiye'nin neresine gittin? Gerçekten sağlık kontrolünden geçtin mi? Sana nasıl davrandılar Türkiye'de?"

Soru Kürtçeye çevriliyor. Adam şaşkın. "Ben Türkiye'ye gitmedim ki!..." diyor. Bu komedi birkaç kez yineleniyor, Erbil'de ve Duhok'ta. Ama ilginçtir, yetkililerden kimse üzerinde durmuyor. Soru ve yanıt yalnızca gazeteciler arasında yankı buluyor. Ama Duhok'ta, bir arkadaşla, "Postaneye gidebilir miyiz? Ankara'yı arayıp haber geçmek istiyoruz" dediğimizde, telaşlanıyor ve izin vermiyorlar doğal olarak.

Hakkâri yönünde biraz daha doğuya gidiyoruz. Bomboş, çırılçıplak tepeler ve aynen böyle bir vadi. "Aha", dediler, "İşte burası da kimyasal silah kullandığımızı ileri sürdükleri yer." Aşağıda biriki yıkılmış kulübe, irice yuvarlak, birkaç metre çapında yanık izleri görülüyor.

İndik. Sanki bir şey anlayacakmışız gibi. Gözalabildiğine ince uzun bir vadi. Helikopterlerden dışarı uğrayan biz ve bizimle gelen subaylardan başka birtek canlı yok. Derin derin burnumuzu çekiyoruz. Hani, "Hahl İşte gaz kokusu..." diyebileceğimiz birşeyler yakalamak amacıyla. Bizi, gazın öyle koku olarak bile duyulabileceği yere indirirler mi?..

Çelişkiler

Kesin olan noktalar var ama.

Birincisi daha önce değinildiği gibi Halepçe kıyımında Iraklılar neredeyse "kullandık, var mı diyeceğiniz!" havasındaydılar. Ve o ünlü Batı da, tam tersine alabildiğine sakindi. Bu kez Batı, Amerika alabildiğine heyecanlı. Ama Irak da heyecanlı. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin bile öfkelenip ekranda gerilmiş yüzüyle, "Doğru dürüst yemeyi içmeyi, oturup kalkmayı bizden öğrendiniz. Mağaralarda oturuyordunuz. Adam gibi yaşamayı bizden öğrendiniz. Şimdi kalkmış bize insanlık dersi veriyorsunuz. Sizden alacak dersimiz yok!" diyor.

İkincisi, kendileri onaylamadıkça kimyasal silah kullandıklarını kesin olarak kanıtlamak, hele bizim gibi gazeteciler için olanaksız. E, işin uzmanlarını da oralara götürmüyorlar. Ama şu kesin. Kimyasal silah kullanmasalar da o bölgeyi, o insanları, her zaman olduğu gibi, bunaltmaktan hiç çekindikleri yok. Bu kez de öyle olmuştur, demek, hiç de yanlış olmaz. Taa ellili yıllarda bile bomba bulamamışlar da ondan mıdır, petrol varilini uçaktan atmışlar, sonra varile ateş edip patlamasını sağlayarak, bir tür bomba yaratmışlar. Ya da varil, düşünce kendisi patlayıp alev almış.

Uygur dünyanın bu ilginç duyarlılığı ise, biraz garip. Yani, insanlar öldükten sonra, hem de alabildiğine masum insanlar... Sanki Irak kuvvetleri kimyasal silah yerine makinalı tüfeklerle öldürselerdi masum insanları, sorun yoktu; o zaman Amerikan Senatosu ayağa kalkıp ambargo mambargo lafı etmiyecekti!

Bir önemli saptama.

Bizim karşımıza çıkardıkları sade Kürtler'in hiçbirisi ülkenin resmi dili Arapça'yı konuşmadılar. Çevirmenler hep yanlarında. Üstelik bunu bir gösteri olarak yaptıklarını söylemek de güç.

Kürtçe yayın yapabiliyorlar. Üniversite kürsüleri var. Daha önemlisi Kürtçe eğitim yapabiliyorlar. Şöyle veya böyle elli kişilik bir meclisleri var. Milletvekillerini, özerk yönetim bakanlarını vb. kendileri seçiyorlar.

Ama çelişkiler de eksik değil. Siz hiçbirşey yapmadınızsa bu

insanlar alay alay neden Türkiye'ye geçti? Kadın, çocuk çocuk?.. Neden, "Türkiye'den döndü" dediğiniz insanlar şaşkın şaşkın, "yoo, biz Türkiye'ye filan gitmedik" dediler?

...

Parti'nin (Baas) gazetesi Al-Thawra (Devrim)'de bir ince, iğneli yazı. İmzasız. Iraklı meslekdaşlar arasında fısıldaşmalar: "Reis yazmış, Reis.." Diyor ki *imzasız Reis* yazısında:

"Madem böyle bir gücü vardı, ABD Knesset'i .... pardon ABD Senatosu sekiz yıldır nerelerdedeydi? Kimyasal silah kullandığımıza madem bu kadar inanıyorlardı, sanki görmüş gibi ileri sürdükleri Halepçe olayında ABD Senatosu neden böyle bir ambargo kararı ile çıkmadı karşımıza?

"ABD ile her türlü ilişkimizin 1967 Arap-İsrail savaşından 1982'ye kadar zaten kesik olduğunu kendileri de anımsayacaklardır. Demek biz 21 yıldır ABD'siz yaşadık. Dolayısıyla ABD'nin bir ambargo kararı bizim için bir koca adama batırılan bir toplu iğneden fazla etki yapmaz."

...

Başka sorular. Irak yönetimi Kürtlerin Türkiye'ye kaçmasına gerçekten engel *olamadı mı*? Yoksa bile bile mi göz yumdu? Engel olamadıysa... Buna inanmak çok güç. Bile bile göz yumduysa, sonradan neden "Irak Türkiye'den sıcak takip izni istedi" söylentileri çıktı?

Bu soruların bir kısmına Irak Dışişleri Müsteşarı Nizar Hamdoon'un verdiği karşılık şöyle:

"Kürtlerin Türkiye'ye geçişine bilerek gözyummuş değiliz. İki gün sonra af çıkardık. Türkiye'yi zor durumda bırakmak istediğimiz savını kesinlikle reddediyorum. Bilerek gözyummuş olsaydık iki gün sonra geri dönmek isteyenler için af çıkarmazdık."

Kapışmalar, Uzlaşmalar, Kürt Diasporasının Irak'ı

Bir akşam saat on, onbuçuk suları televizyonda haberler... Bir de görüntü... Ekranda elleri başlarının üzerinde bir takım insanlar silah,

cephane sandığı izlenimi veren birtakım sandıkların yanından, silahlarını onlara doğrultmuş askerlerin arasından geçiyorlar. Anlaşılan Kürtlerle ilgili birşeyler oluyor.

Ertesi gün ortaya çıkan durum şu:

"Irak Güvenlik Güçleri, Said Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtsever Birliği örgütüne bağlı savaşçıların Irak'ın kuzeyindeki tüm üslerini yokettiler. Londra'da bulunan Lider Celal Talabani'nin Sovyetler Birliği'nden siyasi sığınma istediği öğrenildi. Haberde, çok sayıda silahın da ele geçirildiği çarpışmalarda birçok savaşçının öldüğü, bir kısmının teslim olduğu, bir kısmının da İran'a kaçtığı belirtildi."

Tarih Nisan 1988. Oysa 1984'ten bu yana Irak yönetimi ile, özellikle Talabani güçleri arasında bir balayı yaşıyorlardı. İki taraf arasında yoğun görüşmeler vardı. Barzani ve Talabani örgütleri Ulusal Cephe'ye katılacaklardı. Ama İran'ın Halepçe saldırısı sırasında, Talabani güçleri İran'a yardım edip Irak birliklerini arkadan kuşatınca ipler koptu. Hesaplaşmanın, Irak'ın Fao yarımadasını İran'dan geri almasından hemen sonraya rastlaması da çok ilginç.

Yani İranla savaş yoğunlaşınca yönetimden bir yakınlaşma sözkonusu. Ama savaşın yönü birdenbire değişip İran şaşırtıcı bir geri çekilme uygulamaya başlayınca, bir de düşmanla işbirliği savı girince işin içine, bu hesaplaşma gündeme geliyor.

Bu gelişmeden hemen sonra, Talabani'nin, Londra'da yayınlanan *The Middle East* dergisinin Nisan 1988 sayısında yayınlanan açıklaması hayli ilginç:

"Irak ordusu, İran güçlerince Hürremşehr'den çıkarıldığı zaman, Basra da her an İran'ın eline geçecekmiş gibi görünüyordu. Saddam Hüseyin'in bize gereksinimi olabilir, daha akılcı da olabilir, diye düşündük. Bu gerekçeyle ben birçok kez Bağdat'a gidip kendisiyle görüştüm. Bize, Kerkük'ün Araplaştırılmasına son vereceğine ve Kürt özerkliği konusunda televizyonda benimle birlikte bir açıklama yapacağına söz verdi. Ama Irak ordusunun Basra'yı çok iyi savunabileceği ortaya çıkınca Saddam verdiği sözü unuttu. Kürt köylerini yıkarak halkını başka yerlere sürme politikasını yeniden

başlattı. Sivil soydaşlarımıza karşı da hemen hergün kimyasal silah kullanıyor. Eh, şimdi ya o, ya biz..."

Yani, Irak Hükümetinin, 11 Mart 1977'de isyancı Kürt gruplarla kuzeydeki dağlık bölgelerde yaşayan Kürtlere özerklik tanıyan bir anlaşma imzalamasından, Irak güçlerini, isyancı Kürtlerin üslerini yokettiği bir aşamaya gelindi.

Ama bu arada birbirine zıt birtakım gelişmeler de oldu. 1984 Mart'ında Baas Partisi önderliğinde çeşitli Kürt fraksiyonların da katıldığı bir birleşik cephe kuruldu. Bunun içinde tam Talabani ve Barzani gibi *asiler*, hem de *meşrular* vardı.

Başkan Babanın Bombalamadığı Kürtler

Bunun tam tersi bir gelişme ise 1988 başında yaşandı. Talabani peşmergeleri, dağlık kuzey bölgesindeki bir kasabada bulunan, Saddam Hüseyin'e ait yazlık saraya saldırıp yıktılar. Aynı kasabada, Dışişleri Bakanı Tarık Aziz ve Savunma Bakanı Adnan Hayrallah'a ait

yazlık köşkler de iki gün süren ve Irak'ın helikopterler de kullandığı çarpışmalarda, gerillaların eline geçti. Ayrılıkçı peşmergeler bunu, 27 yıllık savaşlarının en büyük utkusu olarak nitelediler. Bu utku ayrıca, Mustafa Barzani'nin genel karargâhının 1975 yılında Irak kuvvetlerince ele geçirilmesine de bir karşılık olarak değerlendirildi.

Nisan 88 hesaplaşmasından sonra Ortadoğu'daki altı Kürt örgütü arasında bir protokol imzalandığı, ya da uzlaşmaya varıldığı haberleri geldi.

Ama daha önemlisi, Talabani'nin Sovyetler Birliği'nden siyasi sığınma isteği idi. Sovyetler bu isteği geri çevirdi. Daha sonra ABD'ye giden Talabani, siyasi sığınma isteğini oraya yöneltti. Ancak ABD de, Kuzey Irak'taki eylemlerini durdurması ve Irak yönetimi ile görüşmelere başlaması koşulunu ileri sürdü. Bu arada Talabani'nin ABD'ye İran pasaportu ile girdiği de Bağdat'daki Batılı diplomatlarca kesin bir dille ileri sürüldü.

Bu gelişmeler Haziran 88'de sürerken Irak yönetimi Talabani'nin ABD Dışişleri yetkilileri ile görüşmesine karşı duyduğu tepkiyi önce diplomatik yollardan ilettili. Ama bununla da yetinmeyip Irak televizyonunda, Irak resmi haber ajanısının siyasi yorumcusuna atfen yayınlanan bir yorumda önce ABD yönetiminin, üst düzey bir yetkilisini Bağdat'a göndererek "Bu iş küçük yetkililerin işidir, yönetim bundan sorumlu değildir" diye özür dilediği de vurgulanmasına rağmen "Talabani ile yapılan görüşmeler de Irangate gibi sonradan özür dilenecek bir yanlış mıdır, yoksa ABD'nin bilinen Ortadoğu politikasının bir parçası mıdır?!" denildi. Ve bizi de ilgilendiren bir ilginç değerlendirme ya da değinme yapıldı:

"Ne İsrail'in, ne Amerika'nın, ne de İran'ın bizim 1971 Temmuz devrimi sırasında İran ve *Türkiye'deki Kürtlerin* iyiliğini düşünmediğini biliyorduk. Ve soruyorduk; öyleyse ABD niye sadece ayrılıkçı Irak \Kürtlerini destekliyor, İran (o tarihlerde) ve Türkiye ABD'nin bağlaşıkları olduğundan mı, diye..."

Birkaç gün sonra da Al-Thawra gazetesinde ABD-Talabani ilişkisi hakkında bir yazıda, bunun, Irak'ın içişlerine bir karışma olmasının yanı sıra, Rafsancani'nin tam İran başkomutanlığına atandığı bir sırada yaşanması da ABD'nin, bağlaşıklarına, İran'ı desteklemeleri için yaktığı bir yeşil ışık olarak değerlendirildi.

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra Talabani adeta ABD'nin yönlendirmeleri doğrultusunda Irak yönetimi ile görüşmelere başladı. Talabani, bu temasları, Devrim Komuta Konseyi'nde Saddam'ın yardımcısı sanını taşıyan İzzet İbrahim ile yapıyordu.

Irak da ABD gibi "Mücadeleni durdur" demişti. Talabani ise mücadelesini durdurmasına karşılık, varolan Özerk Kürt Bölgesi sınırlarının petrol zengini Kerkük ve Musul'u içine alacak biçimde genişletilmesini, böylece Kürt halkının kendi ekonomik kaynaklarına sahip olmasını, bu kaynağın doğrudan bölgenin ve Kürt halkının gereksinimlerine harcanmasını, ve en önemlisi de Özerk Bölgenin kendi kolluk güçlerini kurabilmesini istiyordu. Gerçi bu istemler Talabani'nin **özgürlükten vazgeçip özerklikle yetinmeye** de hazır olduğunu gösteriyordu. Ama sınırların genişletilmesi isteği, Özerk Bölgenin bütçesini ve ekonomik bağımsızlığını güvenceye almak; bir ordudan değil, kolluk güçlerini oluşturmaktan söz etmesi de buyruğu altındaki "törist, asi" diye nitelenen savaşıçılarını yasallaştırmak olarak yorumlandı.

Özgürlük yerine özerklik de getirse kuşkusuz Talabani'nin bütün bu istekleri derhal reddedildi. Çünkü ortam bunu gerektiriyordu. Savaşta İran susmuştu. Irak, rahatca yetebilecek bir gücü Kürtlerle uğraşmaya ayırabiliyordu. Bu arada İran da öteki anti-Irak Kürt örgütü olan Barzani peşmergelerine olan desteğini kesmişti. Irak bu çerçevede Barzani güçlerine de ağır darbeler vurdu. Zaten bu arada ateşkese de gelinmişti.

Irak'ın *asi olmayan* Kürtlerinin savaştaki durumu da epeyce ilginçti. Savaş sırasında Kürt soylu Iraklılar zorla cepheye gönderilmedi. Çünkü yönetim, istemezlerse Kürtlerin dağlık alanda kolayca tek tek izlerini kaybettirip, sorun da yaratabileceğini biliyordu. Demek aslında yönetim açısından bütün Kürtler birer potansiyel asi idi. Bu nedenle Kürtlerin kendi silahları ile kendi bölgelerini düşman İran'a karşı savunmalarına izin verilerek "Fürsan Alayları" kuruldu. Bu alayların başında biri düzenli genel ordudan bir subay, diğeri de Kürtler arasından görevlendirilen (ve Müsteşar denilen) iki komutan vardı.

Bütün bu gelişmeler arasında biraz değişik bir haber: "İsrail; Irak karşıtı Kürtlere askeri eğitim veriyor..." Sav, resmen olmasa da bizzat Irak yetkililerinden. Kaldı ki ille de açık açık doğrulanması gerekmiyor.

Çünkü ne İsrail yalanlıyor ne de mantığa aykırı.. Hatta İsrail radyosu Irak'ın Mısır Hükümeti aracılığıyla kendilerinden konuyu görüşme isteminde bulunduğunu bildiriyor.

Arap ülkelerinin en başta da Irak'ın silahlanması İsrail'i ürkütecek boyutta. Yeni bir Arap-İsrail savaşı önceliklere benzemiyebilir. Bunu önlemek üzere İran-Irak savaşı bir güvenlik subabı idi, ama ateşkes geldi. Filistin sorunu intifada'ya sıkışıp kaldı. Yeni sopa neden Kürt sorunu olmasın?

Ortadoğu Mozayığında Kürtler ve Irak

Ortadoğu tam anlamıyla bir dinler, mezhepler, halklar, ırklar mozayigi. Kürtler de bunların en büyüklerinden. Kürtlerin önemli bir bölümü, Ortadoğu mozayigi içinde Arapça konuşmayan Sünni Müslümanlar grubunu oluşturuyor. Bu demektir ki Sünni hatta Müslüman olmayan Kürtler de var. Ama az. Yani sadece diliyle Kürt olanlar. Bunların belli başlıları, Hristiyanlar olarak, Suriye Ortodoks Kürtleri ile yine Suriye Katolik Kürtleri. Bunlara bir de Musevi Kürtleri, sayılarının azlığına karşın mutlaka eklemek gerek. Bunların dışında Yazdi, Şabak ve Alevi(Şii değil) Kürtler de var.

Kürtçe kendi arasında birbirinden önemli farklılıkları olan diyalektlerden oluşan, ama daha çok Farsça'ya yakın bir dil. Bu diyalektler, bilinen en eski zamanlardan beri esas olarak Doğu Anadolu'nun dağlık kesimine yerleşmiş ve bir ulus olarak adlandırılmaya yetecek sayıda Müslüman kabilelerce konuşulur. Bugün Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Sovyetler Birliğine dağılmış olan Kürtlerin yazılı ulusal tarihleri ve edebiyatları çok az.

Dağıldıkları ülkelerde toplam sayıları 20-25 milyon olan Kürtlerin yaklaşık 3 milyonu Irak sınırları içinde.

Azınlıklar açısından, Lübnan'la birlikte Irak'ın yapısı, öteki bölge ülkelerinden biraz daha farklı. Yani her iki ülkede de azınlıklardan hiçbirisi diğeri üzerinde otorite sağlayacak kadar güçlü değil. Irak'taki ana gruplar olan Sünni Araplar, Şii Araplar ve Kürtler ile sayıca daha az diğer gruplar için de aynı durum söz konusu. Aralarında ilginç bağılıklar var. Sünni Araplar, Şiiler'e konuştukları dil açısından, Kürtler'e ise dini

açından daha yakınlar. Örneğin ırk olarak Kürtler, Türkler, Araplar var. Ama bunların herbiri kendi içinde yine rengârenk. Dili Arapça olup dini Hristiyan olanlar, diliyle diniyle farklı olanlar var. Sünni olmayan Müslümanlar yani Şiiler, Aleviler, Dürziler, İsmaililer... Hristiyanlar daha da renkli: Rum, Suriye ve Kıpti Ortodoksları; Keldani, Süriye, Kıpti, Rum, Roma Katolikleri; Maruniler, Nasturiler, Protestanlar... Museviler bile Rabbaniler, Karaitler, Samariler diye ayrılmışlar. Yazdılar, Şabaklar, Bahailer ise ne Müslüman, ne Hristiyan ne Museviler. Dil olarak Farsça, Kürtçe, Arapça, İbranice, Ermenice'nin yanında, bir de daha çok Suriye'de konuşulan ve Batılıların siryak (Siriace) dedikleri bir dil daha var.

Ortadoğu'nun bütününde görülen bu dil, din ve ırk zenginliğinin en iyi yansıdığı ülkelerden biri de kuşkusuz Irak.

Mozayiğe Nasıl Egemen Olunur?

Reis Gaid Saddam Hüseyin böyle çokrenkli bir toplumsal mozayiğe kolay kolay egemen olunamayacağını iyi bilir. Dolayısıyla kendi içinde bir denge kurmaya da çalışmıştır. Örneğin, devlet başkanı yardımcısı mutlaka bir Kürt'tür. Meclis Başkanı mutlaka bir Şii'dir. Hristiyanların itilip kakıldığına ilişkin çok çarpıcı örneklerle kolayca rastlayamazsınız.

Bugünkü Dışişleri Bakanı Tarık Aziz, Ramazan'da salt Arap ülkeleri Büyükelçileri için düzenlediği bir iftar yemeğine ağzında puro ile gelebilen bir Hristiyandır. Bu nedenle olacak savaş sırasında İran'ın en çok sinirlendiği devlet adamlarından biri de Aziz olmuştur. Hatta İran yanlısı yeraltı örgütü Hizbul Dava, Bağdat'ta Mustansiriye Üniversitesinde yaptığı bir konuşma sırasında kürsünün altına yerleştirdiği bir bomba ile Tarık Aziz'i yoketmeye bile çalışmıştır.

İran-İrak savaşının en önemli nedenlerinden biri olarak ortaya atılan ünlü 1975 Cezayir Anlaşması sırasında Irak Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan, yabancı diplomatlarca da çok iyi bir müzakereci olarak tanınan, şu andaki Başbakan yardımcılarında Sadun Hammadi, 1975 anlaşmasının hemen ardından geçirdiği bir ciddi rahatsızlık sonucu başladığı meclis başkanlığı görevini 1989'a kadar bir Şii olarak sürdürmüştür.

Saddam Hüseyin'in kendi öz oğulları kadar sevip güvendiği bazı korumaları Hristiyandır.

Zaten günlük yaşamda -da fazlaca bir ayrılık gayrılık göremezsiniz. Çünkü Irak, asıl vatandaşlarının tümü Arap ve Müslüman olan bir ülke değildir. Bu nedenle ırkçılık ve öyle koyu Müslümanlık sözkonusu olamaz. Çünkü "haydın cenge", dendiği zaman eline silah verilen insanlar tam anlamıyla yetmişiki buçuk millettendir.

Öyleyse neden birtakım azınlıklara baskılar vardır? Örneğin, resmi Irak deyimi ile Türkmenlere, örneğin Kürtlere?..

Yönetim ve Saddam açısından burada sorun kesinlikle Güney Afrika'daki gibi ırksal ayrılıklar değildir. Burada tek ölçü vardır: Saddam'a bağlılık... Kuşkusuz biraz da politik kaygılar. Saddam'ın tek istediği, Türkiye ile burun buruna yaşayan Türk azınlığın, kendisine yüzdeyüz bağlılığıdır. Kürtler için de aynı şey sözkonusudur.

Saddam'ın en güvendiği, aile dostu olarak gördüğü söylenen generallerden biri "Yalçın", evet Yalçın adlı bir Türktür. Yalçın Ömer Adil'in, hangi tümen hangi cephede sıkışmışsa onun başına gönderilecek kadar güvenilir ve hemen her seferisinde de kendisinden bekleneni yapacak kadar başarılı, parlak bir asker olduğu söylenir.

Demek önemli olan ne Kürtlük, ne Türklük, ne Araplık, hatta ne de akrabalıktır. Bağlılığından kuşkulanan, akraba bile olsa uygun görülen biçimde cezalandırılmaktan kurtulamaz. Mozayiğe de böyle egemen olunur.

...

İşte Irak'ın Kürtleri, Bağdat yönetimi ile ilişkilerini yukarda çizilen çerçeve içinde ama sürekli inişlerle çıkışlarla sürdürüp gelmişlerdir bugüne kadar. Osmanlı'dan koştukları 1921'den, İngilizlerden de kopup bağımsız bir krallık haline geldikleri 1932'den bu yana... kimi kez kıyasıya kapışmışlar Bağdat'la, kimi kez bir süre barışı denemişler. Sonra yeni sorunlar, yeni çatışmalar. Hatta bazan tam Bağdat'la uzlaşmaya varıldığı sırada kendi aralarında bölünmüşler. Bir kısmı Bağdat'la uzlaşmayı uygun, alınıp verilenleri yeterli bulmuş; bir başka grup ise bunları hainlikle, işbirlikçilikle suçlamış. Birbirlerine düşmüşler,

birbirleriyle çatışmışlar. Bugünkü Talabani-Barzani ikiliğinin kökü bu. Aynı şey İran Kürtleri için de sözkonusu. Böyle bir bölünme, yani hem belli bir ülkenin içinde hem de bölge çapında Kürtlerin bölünmesi, merkezi yönetimlerin çok hoşuna gitmiş.

Demek, Bağdat yönetimi Irak Kürt direniş hareketinin Kürdistan Yurtsever Birliği (Sait Celal Talabani) ve Kürdistan Demokratik Partisi (Mesut Barzani) olarak ikiye bölünmesinden; Tahran yönetimi de Abdurrahman Gassemlö diye, Komala diye bölünmelerinden hoşnut. Ama iş bu kadarla bitmez. Yani hoşnutluk yalnızca *İç siyaset* olmakla sınırlı değildir. Anti-İrak Kürt gruplar İran topraklarından Irak'a, anti-İran Kürt gruplar Irak topraklarından İran'a gerilla saldırıları düzenler. Demek, "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" ilkesi gereği, kendi ülkesindeki Kürtlerle kanlı bıçaklı olan merkezi yönetimler, düşman komşu ülkenin Kürtlere karşı nazik bir evsahibidirler.

İrak'ta 1925 Anayasası'ndan bu yana diğer azınlıklarla birlikte Kürtlerin sosyal, siyasal ve ekonomik hakları tüm pozitif hukuk metinlerinde ayrıntıları ile yer almış ve kısmen de olsa yaşama geçirilmiştir. O kadar ki, Birleşmiş Milletler'in babası diyebileceğimiz Milletler Cemiyeti, Irak'ı ancak "azınlıklara uluslararası hukuktaki haklarını tanımak koşuluyla" üyeliğe kabul etmiştir 1932'de. Bugün Kürtlerin eksik ya da yarım, ama bir özerklikleri vardır. Dillerini serbestçe konuşur, öğretir, öğrenirler.

Topraklarında yaşayan değişik halklarla yine tam bir mozayik özelliğinde olan İran'da resmi devlet haritalarında bile bu halkların yaşadıkları bölgeler o halkların adıyla Belücistan, Azerbaycan veya Kürdistan diye anılır. Öyle orta-batı İran diye değil.

Bütün bunlar böyledir ama başka şeyler de vardır.

Eylül 1985'te Irak'ın Kürt kenti Süleymaniye'de oniki-ondört yaşlarında dokuzyüz çocuk "Kürt direniş savaşçısı" oldukları gerekçesiyle tutuklanır. Üçünün de öldürüldüğü iddia edilmektedir.

Süleymaniye'yi otuzbin asker kuşatmış, üç günlük sokağa çıkma yasağı sırasında ev ev arama yapılmıştır. Yüzlerce Kürt tutuklanır, birçok ev yerle bir edilir. Büyük kentlerde bu olayın protestosu için düzenlenen gösteriler Irak ordusunca kanlı bir biçimde bastırılır. Asılan sekiz kişinin adı İnsan Hakları Örgütlerinde kayıtlıdır ama iki bin Kürt

bugün bile yitiktir. Bağdat yönetiminin Süleymaniye'de düzenlediği bir gösteri ise yönetime karşı açık bir protestoya dönüşür. 160 kişi daha asılır.

Geçelim İran'a.

1984 Ekim'inde İran Kürdistan'ının Irak sınır bölgesinde yaklaşık on bin Kürt'ün köylerinden çıkarılıp başka bir yere yerleştirilmesi için düzenlenen askeri harekât gizli tutulmaz. Kürtlerin direnişi yine şiddetle bastırılır. Sadece Serdaşt yakınlarındaki iki köy, boşaltma işleminden sonra karşı saldırıya geçmeyi başarır. Gerillalar araziye yabancı olan Devrim Muhafızlarını püskürtür.

Batılı Ortadoğu uzmanlarından Robin Schnider'in dediği gibi, "Kürt yerleşim alanlarının aşılmaz görünen parçalanmışlığı, Kürdistan'ın ikilemidir."

B) İran'ın Kürtleri - KOMALA

Uçakla Bağdat'tan Kerkük'e... Sonra helikopterle Süleymaniye'nin kuzeyindeki Dohan gölü ve yine gölün hemen kuzey kıyısındaki Riyan kasabasına... Sonra ciplerle...

Artık Araplar yine görünmüyor ortalarda. Yerine açık sütlü kahve ya da gri şalvar, uygun renkte gömlek, şalvarın kumaşı ve renginden monta benzer bir ceket, belde çok kalın bağlanmış genellikle siyah kuşak ile tipik Kürtler...

Jiple köylerden geçerken tipik Toros manzaraları... Kıl çadırlar. Önlerinde koyunlar, kuzular... İncecik incelik, sıra sıra örülmüş saçları ile kızlar. Yamaçlarda tütün tarlaları, otlayan hayvanlar, bazan toprak damlı evler.

Döne döne tırmanırken, bir derenin içinden geçip dik bir yokuşun ortasında duruyor jip. Artık İran Komünist Partisi'nin (Tudeh değil) Kürt kolu olan KOMALA'nın BOTAN adlı kamplarından birindeyiz. Yükseklik üçbinbeşyüz metre.

Karşımızda, birtek başınının sarığı eksi, komala nötetçisi. Bir elinde telsiz, diğerinde kalaşnikof, sırtı, belı, göğsü sıra sıra mermi dolu, hoşgeldiniz, diyor. Sonra çoğalıyorlar. Hoşgeldinizler de çoğalıyor, Kürtçe, Farsça ve Türkçe. Sağ tarafta bir uçaksavar.

Başında bir genç kız oturuyor. Elinde sigara. Hoşgeldiniz yerine gülümseyerek.

İki yandan dik yamaçlar yükseliyor. Ortada şırl şırl bir şirin dere... Çevresinde ceviz ağaçları...

Dereyi daracık bir ağaç köprüden geçiyor ve öte yakadaki "kamp tesislerine" ulaşıyoruz. Briketten, bitişik düzen yapılmış odalar. Önde, ağaç direklere oturtulmuş saçakların altında, üç beş basamak merdivenle çıkılan, birbirine yapışık odalar boyunca bir veranda. Yere battaniyeler, kilimler serilmiş.

Anadolu'nun her yerinde görebileceğimiz tanıdık, çekingenlikle karışık merak, sevecenlik, sıcaklık ve konukseverlikle çevremiz doluveriyor bir anda. Kadınlı erkekli gerillalar. Karşımızda Merkez Komite üyesi

Müderrişî. Herkes bağdaş kurmuş ya da diz çökmüş. Hal hatır sorarak başlıyoruz söyleşiye Müderrişî'nin İngilizcesi hiç de fena değil. Bu arada ikram da başlıyor. Önce meyve suyu, sonra çay.

Kampa zaten akşamüstü ulaşmıştık. Daha iki laf etmeden ortalık kararıyor. Yazdıklarımızı okumakta güçlük çekmeye başladığımız sırada elektrik yanıyor.

Sarp kayalar, yalçın dağlar. Yüz kilometre kuzeyde Türkiye var. 20 kilometre doğuda ise İran. İnsanı ürperten bir görüntü. Çaylar yudumlanırken bir kadın peşmerge silahını omuzuna alıp, fişekliklerini kuşanıp kayboluyor karanlığın içinde. Nöbete gidiyor. (Ne garip! Şimdi, şu anda evinde eşiyle olabilirdi. Bir düğünde eğleniyor ya da tiyatro seyrediyor olabilirdi. Babasına kahve sunuyor olabilirdi. Akşam yemeği sonrası... Oysa şimdi bunların hepsinden uzak, incelik bedeninden ağır, boyundan uzun silahlarla üçbin beşyüz metre yükseklikte bir kayanın başında, zifiri karanlık içinde nöbet tutuyor.

Yarın, İran'a "vurup kaçacak" operasyon timinde görevli. Sınır kadar olan yirmi kilometreyi belki yürüyerek aşacak, yanındaki erkek arkadaşları gibi. Saagkez kasabasında bir karakola saldıracaklar.. Sonra belki bunların hiçbirini yapamayacak. Hatta belki bir mezarı bile olmayacak.)

Rütbe yok. İşaret yok. Ayırıcı hiç bir özellik yok ama içlerinden birisi konuşuyor sürekli. Komala Merkez Komite üyesi Koorosh Moderrisi... İran Kürdistanı'nda en güçlü örgüt olduklarını söylüyor. Abdurrahman Gassemla'nun KDP'sinin de büyük bir örgüt olduğunu ancak bir bölünme yaşadığını belirtiyor.

Sanandaj ve Saagkez çevresinde faaliyet gösterdiklerini, hemen hergün İran içlerine, sözünü ettiği kentlere saldırılar düzenlediklerini anlatıyor. İran halkı arasındaki etkinlik ve güçlerini değerlendiriyor.

Sadece askeri değil geniş bir toplumsal hareket olduklarını vurguluyor.

Mesud Recevi'nin Halkın Mücahitleri örgütü ile kesin ayrılıkları var. Komala'nın din ile bir alıpvveremediği yok. Moderrisi halkın dini inançlarına karışmayı da düşünmediklerini söylüyor. Kuşkusuz, bir din devletini ise asla.

Moderrisi ve Moradbegi

Diıyor ki Moderrisi;

"Halkın Mücahitleri de İran yönetimini devirmek istiyor ama yerine kuracakları rejim yine bir İslam Cumhuriyeti. Biz ise din devletine kesinlikle karşıyız. Parti üyeleri olarak biz ateistiz. Ama dini tamamen özel hayat içinde bir konu olarak düşünüyoruz.

Gassemlö'nün KDP'si ise şu anda iç sürtüşmeler yüzünden ikiye bölünmüş durumda. Şu anda iki tane KDP var. Biri devrimci liderlik, diğeri de Gassemlö'nün grubu. Gassemlö'nün özerklikten başka talebi yok. O kadarı ile yetinmeye hazırlar. Geçen yıl Gassemlö'nün adamları bize saldırdı. Çatışmalar üç ay kadar sürdü. Sonra biz tek yanlı olarak ateşkes ilan ettik."

Ya topraklarında üslenme dışında "az miktarda destek de aldıklarını" söylediği Irak ile ilişkileri?..

"Irak hükümeti ile tamamen bağımsız ve koşullu ilişkilerimiz var. Kimse kimsenin işine karışmıyor. Ancak ateşkes ilanından sonra Irak'ın İran'a karşı ve çeşitli uluslararası sorumluluklar üslenmesi sözkonusu olabilir. O zaman bizim de durumumuzu gözden geçirmemiz ve belki tamamen kendi yağımızla kavrulmamız gerekebilir."

Irak Yönetimi konusunda olumlu olumsuz birşey söylememeye dikkat eden Komala MK üyesi Moderrisi, Irak Kürtlerinin özerkliği konusundaki kuşkusunu ise gizlemiyor: "Hele bir iyice işlesin, otursun, deneyimlerini bir görelim." demekle yetiniyor. Irak'ın, Kuzey Irak'ta, Halepçe'de kendi vatandaşı Kürtlere karşı giriştiği saldırılar konusunda susuyor. Ama acılı olduğu belli.

Bu arada yavaş yavaş başlayan yemek hazırlıkları hızlanıyor. Söyleşiye Merkez Komite'den iki üye daha katılıyor. Cevad Masuni ve Hoseyn Muradbegi.

"Hadi" diyorlar, "kalkın biraz gezelim." Ağaç köprüyü geçip bir ham yoldan tırmanmaya başlıyoruz. Yolumuz el fenerleri ile aydınlanıyor.

Biraz yukarda yine elektrik ışığı görünüyor. Küçük, taştan odalar.

Birinde radyo vericileri var. Hem içerdeki militanları ile haberleşiyorlar, hem de İran halkına propaganda ve müzik yayını yapıyorlar. Yan tarafta ise elektriklerini ürettikleri jeneratörleri var.

Türkiye'ye Kaşlar Çatık

Türkiye hakkındaki düşünceleri oldukça çatık kaşlı. Moderrisi "PKK ile ilişkimiz yok. Terörizm diye nitelediğimiz eylemlerini de onaylamıyoruz. Ama Türk Hükümetinin tavrını da pek içaçıcı bulmuyoruz. Hükümetinizin tavrı sadece PKK militanlarına değil. Türkiye Kürtlerinin geneline de PKK militanı gibi davranıyor." diyor.

Cevad Masuni ise Irak'ın kimyasal bomba kullandığı iddialarından sonra Türkiye'nin Irak'lı Kürtleri kabul edişini pek samimi bulmadığını belirtiyor. "PKK ile ilişkileri bir yana. Onları biz de onaylamıyoruz. Ama aynı Türkiye, Iraklı Kürtleri kabul eden Türkiye, yine kendilerine sığınan İranlı Kürtleri tutup anında Devrim Muhafızları'na geri veriyor. Bu kardeşlerimiz de daha Türk yetkililer uzaklaşmadan oracıkta öldürülüyor. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu, hangisi gerçek Türkiye?" diye soruyor.

Biz İşçiyiz

Kendilerinin bir işçi sınıfı örgütü olduğunu, tüm İran işçi sınıfı için çalıştıklarını, dertlerinin sadece İran Kürtleri olmadığını kaydettikten

sonra dile getirdikleri, özerklik ve bağımsızlık konusundaki düşünceleri ise hayli ilginç:

"Biz esas olarak tüm İran halkının demokratik hakları için savaşım veriyoruz. Örgüt olarak ne İranlıyız, ne de Kürt'üz. Biz işçiyiz. Karar günü gelince hangisi çıkarlarımıza daha uygunsa onu seçeriz. Ücretlerin artırılmasını, yaşam koşullarının düzeltilmesini, gelir dağılımının daha adil olmasını istemenin İranlı ya da Kürt olmakla ilgisi yok. Bunların hepsi genel demokratik haklar bütünü. Ama bunlardan birisi, en önemlilerinden birisi de ulus olma hakkı. Demek genelde bütün İran halklarının demokratik hakları için savaşırken İran'daki Kürtler için de ulus olma savaşımı verimiz. Ama yine de herşeye, o halk karar verecektir. Bizim asıl hedefimiz İran'daki yönetimi devirmek ve bir işçi sınıfı yönetimi kurmaktır. Bu arada bir halkoylamasıyla Kürtlere de, özerklik mi yoksa bağımsız devlet mi istediklerini sorarız. Ne isterlerse o olur."

Ütopya ve Örgütsel Blyografi

Bölgede Kürtlerin yaşadığı ülkelerden, özellikle Türkiye, İran ve Irak'tan ayrılacak topraklar üzerinde bir bağımsız Kürdistan kurulmasına ise "bir hayal" diyorlar. Evet, "bir hayal, bir ütopya..."

Hoseyn Moradbegi, "bizim savaşımımızın böyle bir amacı yok" diyor; *"Kürt sorunu, Kürt bulunan her ülkenin kendi içinde çözülecektir."*

...

Bugün İran ve Irak'ta ufak tefeklerin dışında dört büyük Kürt örgütü var. İran'da, İran Kürdistanı Demokrat Partisi ve KOMALA. Irak'ta, Irak Kürdistan'ı Demokrat Partisi ile Kürdistan Yurtseverler Birliği...

Kürt halkı arasında politik güç, aslında geleneksel olarak aşiret önderlerinin yani han, ağa ya da şeyhlerin elindedir. Tıpkı bunun gibi, Kürt örgütlerinin etkinlikleri de aşiret sınırında biter. Çoğu sosyalist eğilimli partilerdir. Sürgündeki örgütleri ile batılı partileri andıran bu örgütler, Kürdistan'da kitle hareketi ve gerilla birliği niteliğindedir.

Kürdistan dağlarındaki kurtarılmış bölgeleri savundukları için de bir anlamda devletin yerini tutarlar.

İran tarafındaki en güçlü Kürt örgütü olarak bilinen ve 1971'den beri (1989'da Viyana'da öldürülen) Abdurrahman Gassemla tarafından yönetilen İran KDP'si bugünkü saygınlığını, Şah yönetimine karşı verdiği savaşım ile kazanmıştır. Partinin 50 bin üyesi 10-12 bin kadar silahlı peşmergesi vardır. İran için demokrasi ve Kürdistan için özerk yönetim talep eder. Çeşitli ulusal-demokratik akımları kapsayan Parti, özellikle eski Mahabad Cumhuriyeti'nin kuzeyinde etkindir.

İran KDP'si 1980 güzünde altı maddelik bir programla, özerklik istemlerinin Tahran tarafından kabul edilmesi halinde Irak'la savaşıma hazır olduklarını açıklamıştır. Bu girişim sonuçsuz kalır. İran KDP'si 1981 yılında Halkın Mücahitleri ile birlikte o sırada İran Cumhurbaşkanı olan Abulhasan Benisadr tarafından kurulmuş olan ve ancak 1984 yılına dek yaşayabilen İran Direniş Konseyine katılır.

Bu işbirliği Komala tarafından ağır biçimde eleştirilir. İran Güney Kürdistan'ında etkili olan Komala'nın kendisi 1969 yılında kurulmuştur ama bugün Kürt kolunu oluşturduğu İran Komünist Partisi CPI (Tudeh değil, Tudeh pro-Sovyet, CPI anti-Sovyet) çok sonra 1983'te kurulmuştur. Yani Komala İran'ın en eski Kürt örgütüdür. Parti Genel Sekreteri, İbrahim Alizade'dir. Komala, İran-Irak savaşında tarafsız kalmış ve her iki yönetimi de gerek savaş gerek içteki baskıları nedeniyle kınamaktan geri kalmamıştır.

İki örgüt arasında görüş ayrılıklarından kaynaklanan silahlı çatışmalar her iki örgütün de saygı duyduğu Sünni bir din adamı ve önemli bir Kürt önderi olan Ayetullah İzzeddin Hüseyin'in arabuluculuğu ile durdurulabilmiştir.

İrak'ın Kürt örgütlerine gelince.

İrak KDP'sinin ülkede önemli bir yeri var. Ama Irak yönetimi ile ilişkisi ve İran Kürtleriyle sürtüşmesi de var. İran yönetimi İran-Irak savaşı sırasında Irak KDP'sinin bu özelliklerinden yararlanmayı bilmiştir. Mesud Barzani'nin yönettiği Irak KDP'sinin, kendi açıklamalarına göre sekiz ila 10 bin kadar silahlı gerillası vardır. Gerekirse bu sayıyı elli bine çıkaracak gücü de olduğu söylenir. Parti,

savaşın sonlarına kadar Türkiye-Irak sınırının hemen tamamını da 200 kilometre uzunluğunda 25-30 kilometre genişliğinde bir şeridi elinde tutmuştur.

Tahran'la işbirliğini "Beşbin yıldan beri Kürtler Araplara karşı hep Perslerle işbirliği yapmıştır" diye açıklamaya çalışan Barzani, babası Mustafa Barzani'nin tersine Kürtler için bağımsız bir devleti ya da buna eş "gerçek özerkliği" kabul etmez ve Tahran'a bu bağlılığı yüzünden kendi partisi dışında pek çözümler değildi.

Yetmişli yılların başında Irak KDP'si, ABD ve Tahran'la ittifakı sayesinde gücünü büyük ölçüde artırmıştır. Diğer Kürt çevreler yine böyle bir durumun yaşanmasından korkar. Barzani de partisinin, bu deneyimin ışığında diğer ortaklara güvenmediğini söyler.

Mesut Barzani'ye göre Şah'ın yıkılıştan sonra "Tahran'la yeniden ittifak aramaktan başka umar yoktur."

Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği ise Irak'ta 1975'te iki Kürt örgütünün Said Celal Talabani önderliğinde birleşmesi ile oluşmuştur. 1976'dan bu yana Irak yönetimine karşı savaşım veren KYB daha sonra savaş cephesi haline gelen güneydoğu Irak'daki (özet, sanıldığı kadar aksine kuzeydeki değil) küçük bir bölgeyi elinde tutmuştur, savaşın başlarında. Bu koşullarda Irak'a karşı savaşım İran birliklerini destekleyen KYB İran birliklerini de kendi Kürt bölgesine sokmamaya çalışmıştır. Ama bu arada İran yanında sadece Irak yönetimine karşı değil, kendi soydaşları olan İran Kürtlerine karşı da savaşır.

Mayıs 1983'te Türkiye, PKK'yı izlemek amacıyla Irak topraklarına girer. Bunu izleyen dönemde İran birlikleri de Irak Kürt bölgesini işgal edince, gerçi Irak Kürtleri güç durumda kalmıştır ama Bağdat yönetimi de Talabani' den ateşkes ve özerklik konusunda görüşme talep eder. Görüşmeler bir yıl sonra kesilir. KYB'nin önerdiği altı maddeden ikisi ki daha sonra da ortaya atılacaktır; Kürt savaşçıların özerk bölgenin yasal kolluk gücü olması ve Kerkük petrol bölgesinin özerk bölgeye katılması, Saddam Hüseyin tarafından kesinlikle reddedilir. Saddam, Körfez Savaşı sırasında bir de Kürtlerle uğraşmamak için, sadece sözde bir özerklikten yanadır.

Celal Talabani 1986 Ekim'inde Kuzey Irak'taki Kürtleri, Barzani'ye karşı çıkmaya çağırır. Çünkü, "Barzani'nin bağlaştığı İran,

Kürtlere özgürlük ve bağımsızlık vermek bir yana kardeş halkları birbirine düşürmek, Irak'ı parçalamak ve Kürt halkını yoketmek amacındaydı"(!). Bunu söyleyen, savaşın başında İran'la birlikte Irak'a ve İran Kürtlerine karşı savaşan Talabani'dir. Şaşmamalı. Çünkü aynı Talabani, Ekim'de "Kahrolsun Barzani ve Tahrân" diyen Talabani, bir ay sonra Barzani ve İran ile bir işbirliği anlaşması imzalar!

Başlangıçta bağımsız bir devlet kurmak dahil kendi geleceğini belirleme hakkını savunan ve uluslararası düzeyde Kürt direnişinin birliği için de çaba harcayan Talabani'nin KYB'si, yani Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği, bu amaçla 1988 yılında İran, Suriye ve Türkiye örgütleri ile FKÖ benzeri bir eşgüdüm anlaşması imzalamıştır.

Bunlar arasında PKK ile en yakın ilişkisi olan da Barzani'nin Irak KDP'sidir.

Düşmanımın Düşmanı

Yani Arap ve Türklerden sonra Orta Doğu'nun sayıca üçüncü büyük halkı olan Kürtler, bölgeyi karıştırıp duran bölge dışı güçler için yalnızca, "düşmanımın düşmanı" olduklarında dost sayılan, dosdoğrusu, *kullanılan birer kart* görünümündeler.

Burada bir başka noktaya değinmekte yarar var. Özerklik ve bağımsızlık konusunda gerek Bölge Kürtlerinin kendi aralarında, gerekse onlarla bölge dışı güçler arasındaki görüş farkı...

Komala Merkez Komitesi üyelerinin görüşleri anımsanacak olursa, Kürt bölgelerinden alınacak toprak parçalarını birleştiren bir Bağımsız Kürdistan, bir düştür, ütopyadır. Kürt sorunu her ülkenin kendi içinde çözülecektir. Onların hedefi doğrudan Tahrân'dır. Tüm İran halkları adına, bu arada İran Kürtleri adına da savaşmaktadırlar. Yani amaçları, ne bölgede Türkiye'li, Irak'lı, İran'lı Kürtlerden oluşacak bir Kürdistan, ne de İran'ın Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölümünde oluşturulacak bir özerk Kürt bölgesi değildir.

Büyük Kürdistan konusunda Gassemlö'nün İran, Barzani'nin Irak KDP'leri ile Talabani'nin Irak KYB'si benzer biçimde düşünür. Bunların Komala'dan ayrıldıkları nokta, Gassemlö için hedef Tahrân değildir. Barzani ve Talabani için de Bağdat. En azından, başlangıçta

böyle idiyse bile **artık** böyle değildir. Ya da taktik değiştirip şimdilik özerklikle yetinmekte, bağımsızlıktan söz etmemektedirler. Hiç değilse belli ölçüde ayakta duracak hale gelinceye kadar.

Bölge dışı güçlerin düşüncesine gelince.

Büyük Kürdistan düşüncesine en yakın olanlar, hatta bu formülün yaratıcısı ve görünürdeki tek sahibi onlardır. Tek tek İran'da, Irak'ta, Türkiye'de bağımsız Kürt devletleri, sonradan denetimi zorlaştırabilir, her ne kadar bu üç ülkeyi parçalamış, küçültmüş olsa da... Oysa tek bir Kürt devleti hem İran'ı, Irak'ı, Türkiye'yi küçültmüş olacaktır, hem de denetimi daha kolay olacaktır... Nasıl açıklanırsa açıklansın Ortadoğu'da tek bir Kürdistan, en çok Batı'nın işlediği, taa Osmanlı'nın çöküş günlerinden bu yana işlediği ve istediği bir durumdur. Ayrıca tek Kürdistan olmasa da olur. Nasıl ki Osmanlı'dan ayrılan Araplar tek bir devlet oluşturmadıysa.. Hatta bu, o zaman İngiltere ve Fransa tarafından özellikle istenmiştir, gerçekleştirilmiştir. Ama öyle bir noktaya gelinmiştir ki, tek Arap devleti olsa idi çıkarlar da tek olacağı için Irak'ın Kuveyt'e saldırısı da olmayacaktı. Tersisi olsaydı bu kez de onca petrolün üstüne oturmuş tek ve kocaman bir Arap devletine söz geçirmek, bugün Irak'a söz geçirmekten çok daha güç olacaktı. Yani iki ucu pis bir değnek...

...

Saat 03:00. Bizden ve nöbetçilerden başka hemen herkes uyumuş. Bizim de gözlerimiz yanmaya başlamış ama İran'da devrimin ilk günlerine ilişkin bir video kaseti izlemeden yatmıyoruz.

Odamızı gösteriyorlar. İki somya var. Birine hemen uzanıyorum. O ne?!. Üstüne yattığım taş gibi tahtal Tahtanın üstüne bir battaniye sermişler. Benim üstüme de bir battaniye.. Tam gerilla yatağı, deyince, gençliğini anımsamış, halinden çok memnun Yunanlı meslekdaşım Hristos cevap veriyor: "Oğlum ne bekliyordun başka? Kuş tüyü yatak mı sereceklerdi altına? Kendileri ne yiyorlarsa sana da onu sundular. Kendileri nerde yatıyorlarsa seni de orada yatırıyorlar."

Aralarında evliler var. Onlar ne yapıyor?.. Sabah öğreniyoruz. Evli çiftlere, karşı tepelerde özel çadırlar veriyorlarmış. Eee, demek mübarek evlilik kırk yılda bir de böyle işe yapıyor...

Evlilik ve kadınlar.

Kadınlar, İran muhalefet örgütlerinin hemen hepsinin ilginç özelliklerinden biri. Gassemlö'nün KDP'sinde de, Recevi'nin Halkın Mücahitlerinde de.. Elde silah erkeklerin yanındalar. Bir farkla. Kürt örgütlerindeki kadınlar Recevi'ninkiler gibi başörtülü değiller. Ayrıca çok daha rahatlar. Anlaşabildikleri kadarıyla söyleşiyor, tartışıyor, resim istiyor, resim çektiriyor hatta adres alıp veriyor. Erkeklerle ilişkilerini "tam bir eşitlik içinde düşmana karşı birlikte savaş" diye tanımlıyorlar. Komünist olduklarını da anımsatıp "Ya bulaşık, çamaşır, çocuk bezi, çocuk bakımı?.." diye sorunca, saçlarını şöyle bir savurup o bildiğimiz, biraz itici ama o ölçüde sevimli kadın kurumuyla "e tabii erkekler de yapar o işleri" diyorlar. "Doğru mu?" diye soran gözlerle Komite üyesi Müderrisi'ye yöneltince bakışlarımızı, başlıyor gülmeye. "Maalesef doğru. Maalesef ben de bulaşık yıkıyorum, çocuk bakıyorum. Humeyni il değil ama bu kadınlarla işimiz zor." diyor...

Merkez komite üyesi kadın yok. Ama birçok erkeğin komutanı durumunda kadınlar olduğunu söylüyorlar.

Burası bir gerilla kampı. Bütün işler hep birlikte görülüyor. Yemek yapmaktan savaşımaya kadar. Kendi motorlarında ürettikleri elektrikleri, Kürtçe, Farsça ve Türkçe yayın yaptıkları radyoları yanında, okulları, hemen her türlü ameliyatı yapabildikleri hastaneleri, İran içlerindeki gerillaları ile haberleştikleri telsiz istasyonları, üç tane otomobilleri var.

Kasetçalardan türküleri, şarkıları da birlikte dinlerken Şivan adlı bir sanatçı bizim türkülere benzeyen türküler, ya da bizim türkülerin Kürtçesini söylüyor. Ya da bize öyle geliyor. Fatmalar, Pervinler, Behiyeler, Süleymanlar, Aliler, bir savaşıyor, bir gülüyor, bir ölüyorlar, Orta Doğu'nun bitmez tükenmez çakal tuzağında, üçbinbeşyüz metredeki kayalar, dereler arasında...

2- HALKIN MÜCAHİTLERİ

Bağdat'ın 200 kilometre kadar güneydoğusu. İran sınırına onbeş kilometre var. Arazi Fao'dan biraz daha sevimli. Hiç değilse dikenler çalılar var. Ama yine öksüz ve çorak. Uğruna onca kan dökülen

topraklar...

Badre kasabası.

İran yönetimine karşı savaşılan tüm örgütler gibi üs olarak Irak topraklarını kullanan, Mesud Recevi liderliğindeki Halkın Mücahitleri örgütünün askeri kanadı Ulusal Kurtuluş Ordusu NLA'nın önemli karargâhlarından biri burada.

Karargâhta ilk göze çarpan yine elinde kalaşnikof'u, telsizi, kafasında kocaman miğferi, sütlü kahve giysili ve başörtülü kadın savaşçılar.

Kışladan çok bir yatılı okul havası var. Kışlanın disiplini ile yatılı okulun rahatlığı karışmış. Herkes gönüllü, kimse rütbe işareti taşımıyor. Hepsini buraya getiren en önemli, belki tek ortak nokta **Humeyni nefretli**.

Brifingler veriliyor, yemekler yeniyor, sonra Land Cruise'lerle NLA'nın İran'dan aldığı Mehran kasabasına doğru yola çıkıyoruz.

Onbeş kilometre sonra İran topraklarına giriyoruz pasaportsuz, vizesiz. Yol bir süre asfalt gidiyor. Sonra istihkam birliklerinin açtığı bildiğimiz ham toprak yol oluyor. Tek farkla. Yolun iki yanına belirli aralıklarla sopalar dikilmiş. Ve aralarına beyaz bezden ipler gerilmiş. Başında ve sonunda zırhlı personel taşıyıcıların eskort yaptıkları konvoy bir ara duruyor. Araçlardan fotoğraf çekmek üzere fırlıyoruz. Sivil ve üniformalı rehberlerimiz derhal uyarıyorlar. "Aman dikkat! Sopaların arasında gerili bezlerin ötesine geçmeyin. Her yer mayın döşeli." Önce bunun ne demek olduğunu pek anlayamıyoruz. Deklanşöre basa basa içerlere doğru ilerliyoruz. Arkamızdaki çıgıllıklar da artıyor. "Fotoğraf çekmemizi engellemek için her zaman yaptıkları şey." diye düşünürken bir NLA savaşçısı nefes nefese yetişip omuzumuzdan yakalıyor. Ciddi bir öfkeyle "Yahu kör müsün? İki saattir bağıyoruz arkandan. Neden hâlâ ilerliyorsun?!.." diye parmağıyla yerdeki birşeyleri gösteriyor. O anda bizim de gözlerimiz fal taşı gibi açılıyor. Tam önümüzde, bir adım ötede biri küçük biri büyük iki tane mayın, kuzu kuzu yatıyorlar. Sıcak savaşın içinde artık mayınları toprağa gömmeye gerek duymamışlar. Sonradan adlarını da öğreniyoruz. Küçük olan anti-personel, büyüğü anti-tank mayın...

(Aslında savaşı izleyen pekçok gazeteci, askerde görmediğimiz kadar çok silah ve mermi türü görüyor, silahlar hakkında başka türlü edinemiyeceğimiz bilgiler ediniyoruz. Oturup askeri ataşelerle tartışabiliyoruz artık. Onların Harbiye'den mesleki bilgileri var ama, çok yaşıyan mı bilir, çok gezip gören mi?.. Biz de onların kesinlikle göremeyecekleri şeyleri görüyoruz. Asker ve sivil yetkililer yazabildiklerimizi -bütün dünya gazetelecilerinin- okuyarak çok şey öğrendiler.)

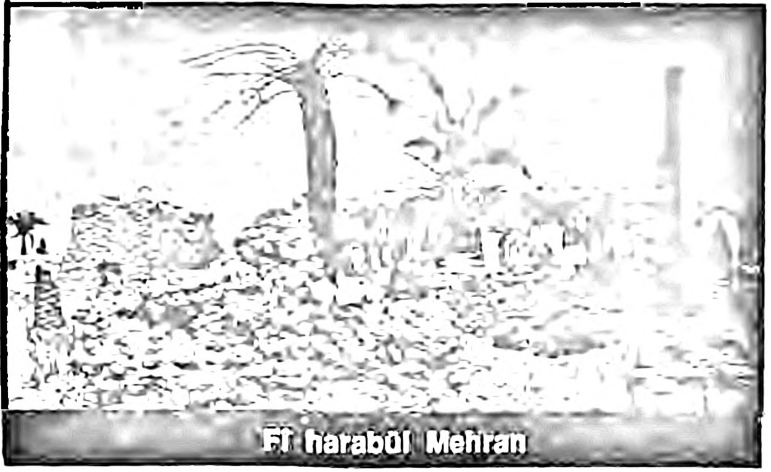
Savaşın yarattığı, çelişen çıkarların Makyavelistçe geliştirdiği çelişik görüntüler öfkelenendiriyor da, şaşırtıyor da, sevindiriyor da insanı..

İran'la Irak birbirleriyle savaşıyorlar, yani düşmanlar, değil mi? Ama burada manzara çok başka. Burada Iraklı gazeteci ile İranlı NLA askeri el sıkışıyor. Iraklı İranlıyı kutluyor. İranlıya karşı kazandığı zaferden dolayı... Çünkü burada Recevi'nin İranlısı, Humeyni'nin İranlısına karşı savaşıyor!

Bir kavşakta araçlar yine duruyor. Yine cesetler. Sırtüstü, yüzüstü. Suratları biraz da sinekten kararmış. Devrim Muhafızları bunlar. Yaşlarını çıkarmak zor. Elbiseleri de kurumuş kandan kararmış. Hiçbirinin üzerinde düzenli ordu üyesi asker üniforması yok. Genellikle bizim Adana ve Güneydoğu Anadolu'dakine benzer şalvar, var. Üstlerinde sadece birer gömlek.

Sonra reolar, kamyonlar dolusu tutsak. Onlar da öyle. Birisi çok daha fazla göstermesine karşın 47 diyor yaşı için. Bir başkası ise 16. Öyle, askerden çok, tarlada çalışırken pat diye kendilerini elde silah cepheye buluvermiş köylülere benziyorlar.

Ve Humeyni'ye karşı savaşan NLA birliklerinin ele geçirdiği İran kasabası Mehran'dayız. Merkezi 10, çevresi ile birlikte 35 bin nüfuslu kasabada şu anda askerler ve gazetecilerden başka kedi köpek bile yok. Ve tam anlamıyla "Fi harabül Mehran"!.. Damı, çatısı yerinde duran birtak bina yok. İran ordusu burada yerleşikken subay kulübü olarak kullanılan toprak damlı bir bina ile, tabur komutanının odası dışında. Beton elektrik direkleri bile ya delik deşik, ya da yediği tek bir havan mermisi ile ortadan ikiye katlanıvermiş. Ağaçlar var yarı yanık, tam

yanık. Ayakta kalabilmiş ama kavrulmuş ağaçların, çok garip, hüzün verici bir görüntüsü var.

Yerdeki kuru otlar da yer yer yanık. Yuvarlak yuvarlak yanıklar. Havan ateşinin etkisindenmiş. Sağda solda bir ağaç köküne, bir yıkık duvara dayanmış patlamamış roket mermileri.

İranlı tabur komutanının odası... Bir köşede bir bütangaz tüp. İçi tepелеme çay dolu bir kalaylı bakır kâse. Bir tahta sandık içinde traş takımı, yataklar yorganlar, yiyecekler, kalem, kağıt... Herşey darmadağın. Tanju Okan'ın şarkısındaki gibi.

Karşı tepelerde bulut bulut dumanlar. Recevi'nin İranlıları ile Humeyni'nin İranlıları hala çarpışıyor. Öyle diyorlar.

Humeyni Nefretli

Ve yine kadınlar...

Bej ya da sütlü kahve üniformalar... Eşarplar, başlarındaki miğferlerin üzerine sarılmış. Tank üstünde, siperde yatmış, kum torbalarının arkasında, ellerinde kocaman silahlar.

Genç, orta, yaşlı kadınlar. Tıpkı Komala'nın

kadın savaşçıları gibi, çok daha başka ortamlarda olabilecekken sekiz kiloyu bulan silah ve donanımları için "artık alıştık" diyorlar...

Ojeli tırnak, rimelli farlı koca siyah göz yok burada. Savaş yorgunu, ama kendilerinden büyük silahların, tankların arasında, hele hele erkeklerin arasında kaybolmamış kadınlar var.

Ama kimilerinin parmaklarında alyans da var. Yani ya çocuklar, ya eşler, sevgililer?!.. Ne işleri var burada? Nedir onları bu, neredeyse kurdun kuşun bile terkettiğı cayır cayır sıcağın ve silahın ve kurşunun altına çeken?

Onca erkek savaşçı için akla gelmeyen bu soruyu, Bağdat'a dönerken otobüste, halen Londra'da çalışan, bilgisayar mühendisi genç, yakışıklı bir erkek savaşçı yanıtlıyor:

"Gördüğünüz kadınlar arasında silah arkadaşlarından biriyle evlendikten sonra birtek kez bile sevdiğine dokunmadan iki yıl geçirmiş olanlar vardır. Yarım saatlik bir nikah töreninden sonra bir ayrılıp bir daha birleşememiş olanlar vardır. Çünkü birinden biri biryerlerde şehid olup gitmiştir.

Üstelik o kadınların çoğ u, isteseler yaşamlarını çok daha iyi koşullarda sürdürebilecek eğitim, mali olanak, çevre vb. ne de sahiptir. Yani biroğ u, (mutlu azınlık) denilebilecek gruptandır.

Ama onların arasında Evin hapishanesinde tutuklu iken akıllalmaz işkencelerden geçirilen, işkence sırasında ocuğ unu düşüren, ya da defalarca ırzına geçirilip hamile bırakılan ama kıyamadığı için ocuğ unu da hapishanenin o dayanılmaz koşullarında doğurmak zorunda kalan bir çok kadın da vardır.

İşte, bir yolunu bulup oradan kurtulmuş sa, gidip Londra'da ya da Paris'te sakın sakın yaşamak yerine neden gelip burada Humeyni'ye karşı savaşmasın? Onlarda Humeyni'ye karşı kadınlığın hıncı ve acısı var."...

"Bugün Mehran, yarın Tahran", "Humeyni'ye ölüm, çok yaşa Recevi" sloganları arasında "Huda Nigehbân-Allahaismarladik" deyip ayrılırken Recevi'nin askerlerinden, "Humeyni, Saddam'dan önce bu kadınların öfkesine karşı tedbir almak zorunda" demekten kendini alamıyor insan. Silahına, üniformasına, miğferine karşı kadınlığını

unutturamıyan hatta silahına, üniformasına, miğferine kadınlığı için, kadınlığı adına katlanan kadın askerler arkamızda, geçenin içinde kalırken...

Anayasaları Bile Hazır ama Demokratik İslâm!?

Aslında Halkın Mücahitleri, Ulusal Direniş Konseyi adlı sürgündeki bir üst örgütün bir üyesi. Recevi de aslında bu üst örgütün lideri. Yani Ulusal Direniş Konseyinin başka üyeleri de var.

İran toplumundaki değişik kesimlerin temsilcileri biraraya getirilmeye çalışılmış. Kuşkusuz en aktif grup Mücahitler ve Halkın Fedaileri... Mücahitlerin Konseydeki temsilcisi Mohaddesin, aynı zamanda Halkın Mücahitlerinin Siyasi Büro Şefi. Yani FKÖ'nün Faruk Kaddumi'si gibi, bir tür dışişleri bakanı.

Bütün kesimlerin temsilcilerinin bulunmasının bir de şu anlamı ve yararı var. İran içindeki eylemler bunlar aracılığıyla örgütleniyor. Ama silahlı eylem yapabilen, doğrudan İran ordusu ile karşı karşıya gelenler Halkın Mücahitleri.

Üst örgüt Ulusal Direniş Konseyi, Tahran'da yönetime el koydukları günler için bir Anayasa taslağı hazırlamış. Buna göre Ulusal Direniş Konseyi'nin kuruluş amacı Humeyni rejimini yıkmak ve bir Geçici Hükümet kurmak. Bir seçimle ulusal parlamentonun oluşmasına ve bu parlamentonun, sorumluluklarını yerine getirmeye hazır olduğunu resmen açıklamasına kadar devletin yasama ve yürütmeye ilgili görevlerini geçici olarak bu Konsey yürütecek.

Anayasaya göre günü geldiğinde Geçici Hükümetin kurulması ve Bakanlar Kurulu üyelerinin atanması, aynı zamanda Halkın Mücahitleri Örgütü'nün lideri olan Mesud Recevi'nin görevi. Yani Recevi'ye bir tür Cumhurbaşkanlığı rolü tanınıyor.

Kurucu meclisin oluşmasına kadar görev yapacak geçici hükümetin çok ivedi bazı görevleri olacak. Öncelikle şehit ailelerine yönelik çok özel programlar uygulayacak ve bütün siyasi tutukluları salıverecek. Humeyni yönetiminden kalan tüm baskıcı uygulamaları kaldıracak.

İran-İrak savaşına derhal son verilecek ve İran halkının meşru haklarının, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ilkesine dayalı olarak kalıcı bir barış anlaşması imzalayacak. Savaşın Kürdistan'da yarattığı sorunların çözümü doğrultusunda **girişimlerde bulunacak**. Kürdistan halkına karşı yürütülen kırım ve kıyım son verilecek ve **İran'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde** İran Kürdistanı'na özerklik tanınacak.

Humeyni dönemi yetkililerinden işkence, katliam ve diğer insan hakları ihlallerine katılan ya da emir verenlerin suçları soruşturulacak. Bu sorgulamalar açık mahkemelerde, jüri önünde yapılacak ve duruşmalara uluslararası gözlemciler de çağrılacak. Savunma hakkı ve avukatların faaliyetleri güvence altında olacak. Söz konusu yargılamalar Şah dönemi sorunluları için de yapılacak.

Ülkenin tüm bilim ve eğitim kurumları yeniden açılacak. Üniversite ve yüksek öğretim kurumlarının bağımsızlığı ve üniversite konseylerinin gözetiminde çalışması yeniden sağlanacak.

Halkın bireysel ve toplumsal hakları İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ışığında tanınacak. Radyo ve televizyon, demokrasi ve anlatım özgürlüğünün güçlenmesine, sanat ve ekinin gelişmesine yardımcı olacak.

Din ve Kadın

Kuracakları yeni yönetimin adını "İran Demokratik İslam Cumhuriyeti" koyan İran Ulusal Direniş Konseyi, kadınları o denli ezildikten ve dinsel motivli bir yönetimden o denli çektikten sonra kadınlar ve din ile ilişkiler konusunda ne düşünüyor acaba?

Bu konuda, anlaşılan sorular ve kuşkular olduğunu bilen Konsey'in, yayınlanmış iki bildirisi var. Bunlardan dinle ilgili olanda şöyle deniliyor:

"Çeşitli din ve mesheplere bağlı olanlara bireysel ve toplumsal haklarının uygulanmasında yöneltilecek her türlü engelleme yasaklanmıştır. Hiçbir vatandaş, belli bir dine veya mezhebe inandığı veya inanmadığı gerekçesi ile ne ayrıcalık sahibi olabilir ne de seçme

seçilme, iş edinme, yargıç olma vb. herhangi bir bireysel ya da toplumsal haktan yoksun bırakılamaz. Yargı organları yargılamalarını kendi dini ve siyasi inanç ve düşüncelerine dayandıramazlar. Meşru yasama organınca usulünce kabul edilmemiş yasaların hiçbir resmi gücü ve geçerliliği yoktur.

Kıyas, uzuv kesme, taşlama, idam, döverek, kırbaçlayarak cezalandırma, diyet gibi insanlık dışı ve Humeyni yönetimince yaratılan ceza uygulamalarının kaldırılmasının yanısıra, sözde devrim ve şeriat mahkemelerinin kaldırılması Geçici Hükümetin görevler arasındadır."

Kadınlarla ilgili bildiride İran kadınına verilen müjdelere de şunlar:

"Bütün seçimlerde seçme ve seçilme, serbestçe iş ve meslek seçme, kamu görevi alma (Cumhurbaşkanlığı ve yargıçlık dahil) hakkı. Örtünme ve giyimini serbestçe belirleme hakkı. Eğitim, öğretim, sanat ve ekin kaynaklarından serbestçe yararlanma, çeşitli toplumsal, yönetsel, ekinse alanlarda ve özellikle eğitim alanında eşitsizliğin ve kadının ikili sömürsünün ortadan kaldırılması için kadına özel ayrıcalıklar tanınması. İşe alma ve çalışma sırasında aşağılanmanın önlenmesi, eş seçimi ve evlilik konusunda tam bir özgürlük. Belirlenen yasal yaştan önce evlenmek yasağı. Eşit boşanma hakkı. Boşanma, özel nitelikli yargı kurumu önünde gerçekleşebilir. Boşanma gerekçesinin sunuluşunda kadın ve erkek eşittir. Boşanmış ve dul kalmış kadının ve çocuğunun korunması desteklenmesi. Çok eşlilik yasaktır. Yasa, özel durumlar için özel önlemler getirebilir. Kadının cinsel açıdan her türlü sömürsü yasaktır. Bir kız ya da kadının evlilik ya da başka bir gerekçeyle cinsel doyum ve sömürü amacıyla armağan edilmesi için annesini, babasını ya da başka herhangi birisini yetkili kılan tüm gelenek, yada ve düzenlemeler kaldırılmıştır, geçersizdir."

Bütün bunları çok önceden bütün dünyaya duyuran eden ve kendisini bunlarla bağlamayı göze alan birileri neden yönetimin adını İran Demokratik İslam Cumhuriyeti koyarlar? Erkeklerle yanyana savaştan, Humeyni kafasının onca ezasını cefasını çekmiş, ileride giyim özgürlüğü tanıdığını ilan ettiği kadınları neden ille de başörtü ile dolaştırır? Ve o kadınlar niçin buna razı olur?

İçerde de pekçok yandaşları bulunan Mücahitler, İran yönetimini

ençok uğraştıran muhalefet örgütü. Bilinçli bir biçimde çalışıyorlar. Bağdat'ın çeşitli yerlerinde binaları, birçok adamları, araçları, olağanüstü bir haberleşme ve halkla ilişkiler sistemleri var.

Gelgelelim erkekler boyunbağı ama kadınlar başörtülü.. Humeyni yandaşlarından çok daha çağdaş ve uygarlar ama, din tezinden de bir türlü kurtulmak istemiyorlar.

"On yıldır siz çekiyorsunuz dinsel bağınazlığın acısını. Neden hâlâ o tezi savunuyorsunuz? Neden laik bir ufkunuz yok?" sorularına yukardaki bildirimleri gösteriyorlar. Doğrusu bunlar gerçekten çok laik yaklaşımlar. Ama o zaman hem laik hem de "demokratik islam" nasıl olunacak?

Paris'ten Bağdat'a

Halkın Mücahitleri'nin kuruluşu 1966'lara dayanıyor. Ama ilginçtir, bütün anti-Şah gruplar gibi Recevi de Humeyni ile bağlantılıdır. (O sıralarda Humeyni ile bağlantı olmayan kim var ki? Sovyet yanlısı Komünist Parti-Tudeh bile!..)

Ama Humeyni Tahran'a yerleşip ipleri eline geçirir geçirmez gerçek yüzünü gösterir ve aradan daha bir yıl geçmeden, 1981'de Mesut Recevi ve yandaşları Fransa'ya kaçmak zorunda kalırlar.

Fransa'daki muhalefet, coğrafya izin vermediği için kuşkusuz sadece bir siyasal muhalefet idi. Bir de İran içindeki küçük protesto eylemlerinin, bazan sabotajların örgütlenmesi ile sınırlı kalıyordu.

Bu sırada Lübnan'daki İran yanlısı Hizbullah örgütünün kaçırdığı rehinelere de vatandaşı oldukları ülkelerle İran arasında çeşitli pazarlıklara yol açıyordu. ABD, Amerikalı rehinelere salıverilmesi için, hem de İsrail üzerinden açık, Türkiye üzerinden üstü örtülü (yükü -resmen- bilinmeyen(!) uçak yükleriyle) İran'a silah satmayı kabul ederek İrangate olayına göz yumarken Fransa, Fransız rehinelere kurtarmak için Mesud Recevi ve yandaşlarını sınır dışı ediyordu.

Bu durumda Recevi için en uygun ülke Irak'tı. O da öyle yaptı. 7 Haziran 1986 günü Bağdat'a geldiğinde kendisini havaalanında o sırada Başbakan Yardımcısı olan şimdiki Dışişleri Bakanı Tarık Aziz

karşıliyordu. Bir hafta sonra da Başkan Saddam Hüseyin tarafından kabul edildi.

Recevi bu coğrafya olanağını hemen değerlendirdi ve Ulusal Kurtuluş Ordusu-National Liberation Army-NLA'nın temelini o günlerde, kuşkusuz Bağdat'ın **olunu** ile atmaya başladı. Önceleri adeta deneme niteliğinde vur-kaç saldırıları düzenleyen gerilla birlikleri, 1987 yazında düzenli küçük bir ordu haline getirildi.

Oysa Recevi, Paris'teyken barış için çok yoğun girişimlerde bulunmuştu. Irak kuvvetleri 1982 ilkyazında Hürremşehir'den çekilip, Irak yönetimi barışa hazır olduğunu duyurur duyurmaz gerçekleşti Recevi ile Tarık Aziz'in ilk buluşması.

Irak kuvvetlerinin çekilmesini de zaten BM Güvenlik Konseyi'nin oy birliği ile aldığı ve savaşı tarafları düşmanlığa son vermeye çağıran bir kararı izlemişti. Ama çağrı Humeyni tarafından hemen reddedildi. Bundan birkaç ay sonra Ekim 1982'de bu kez BM Genel Kurulu'nun aldığı benzer bir karar da aynı akibete uğradı.

Bunun üzerine 9 Ocak 1983'te Recevi ve Tarık Aziz bir kez daha bir araya geldiler ve bir ortak bildiri imzaladılar. Ortak bildiri, aslında 1975 Cezayir Anlaşmasını barış görüşmelerinin başlangıcı için bir zemin kabul eden bir Barış Planı idi. Ama olmadı. Hiçbiri, öteki barış çağrıları gibi Tahran'da yankı bulmadı. Ya da daha doğrusu bulduğu tek yankı "savaşı devam" oldu.

Recevi'nin Askerleri

İşte NLA'nın kuruluşunun gerisinde yatan gelişmeler bunlar.

Komutanlar (ki başkomutan ya da genelkurmay başkanı 39 yaşında bir metalürji mühendisi, Mahmut Atai) toplam güçleri hakkında "askeri sır" diye sayı vermiyorlar. Ama tahminler onbinden başlayıp ender de olsa 25 bine kadar çıkıyor.

Bildiğimiz ordudaki gibi, bölükler, taburlar, alaylar, tugaylar halinde örgütlenmişler. Cepheyi de coğrafi olarak kuzeyden güneye bölmüşler. Herbirinin sorumluluğu, birkaç tugaydan oluşan birliklerde. Tıpkı Ulusal Direniş Konseyi gibi, tıpkı onun bir üyesi olan Halkın

Mücahitleri gibi NLA'yı oluşturan insanlar da İran'ın bütün bölgelerinden, bütün toplumsal ve etnik, hatta dini kesimlerinden geliyor. Siyasi bir ayırım da yok. Büyük bir çoğunluğu Amerikan, İngiliz, Avrupa üniversitelerinde okuyan ya da oralardan mezun 20 ila 35 yaşları arasında insanlar.

Onarım atelyesinin başında Amerika'da okumuş bir uçuş mühendisi var. Tam kuruluşlu hastaneleri, Tolstoy'un Savaş ve Barış'ından Şirazlı Sadi'nin kitaplarına kadar, İran gazetelerinden Newsweek'e kadar dergilerin bulunduğu kitaplıkları, sinemaları var.

Bütün savaşçıların üçte biri de kadın. Bazılarına kadınların komuta ettiği, topçu birlikleri dahil hemen bütün birlikler, kadın erkek karışık. Bütün üslerde kadın ve erkek savaşçıların yatakhaneleri altı üstlü iki koridorda.

Tümü de gönüllü. Dolayısıyla doğal olarak bir maaş, bir ücret söz konusu değil. Sadece ailesi paraya ihtiyacı olanlar ve bunu kanıtlayanlar bildiriyor. Aileye gereken yardım karınca karınca yapılıyor.

Silahlarını, çoğunlukla yaptıkları saldırılarda yine İran ordusunda ele geçiriyorlar.

Üslerde insan ilişkileri açısından rahat ve gayriresmi bir hava egemen. Botlar cilalı, silahlar ve araçlar tertemiz ama kesinlikle düzenli ordulardaki sert ve katı carcurt yok. Kuşkusuz subaylara belli ölçüde saygı gösteriliyor.

NLA, kendi saldırı planını mükemmel bir istihbarata dayalı olarak yine kendisi yapıyor.

Harekât genellikle geceleri başlatılıyor ve önce düşman kuşatılıyor. İlk anda şaşırان Devrim Muhafızları bundan sonra bir de yoğun tank ve topçu ateşi ile karşılaşılıyor. Bu sırada güçlü operatörlerle saldırının Irak kuvvetlerinden değil NLA'dan geldiği anons ediliyor düşmana. Ve teslim olmaları için süre tanınıyor. Olmazlarsa, ateş desteğinde piyade saldırısı başlıyor.

NLA'nın önemli özelliklerinden birisi, *asıl savaşan* Irak ve İran ordularının tersine küçük ve hareketli olması. Saldırıları, büyüklük ve

sıklık açısından geliyor. Kuzeyden güneye kadar her yerden saldırabiliyorlar.

NLA ele geçirdiği yerde kalmıyor. Tutsak alıyor, silah alıyor, düşmana gerekli darbeyi indiriyor, ki en önemlisi moral açısından oluyor, birkaç gün sonra da Irak sınırı gerisindeki üslerine dönüyorlar. Bunu hem Irak böyle istediği için yapıyorlar hem de kendileri. Çünkü zaten az olan insan gücünü böyle, bir yere bağlamak istemiyorlar.

Tahran, NLA saldırılarını uzun süre görmeyen geldi. Hatta hepsinin, aslında bizzat Irak ordusunca düzenlendiğini ileri sürdü. Ama sonunda NLA'yı düşman ilan ederek, "saldırdılar ama püskürttük" diyerek ve en önemlisi ülke içindeki Mücahid sempazitanlarına yönelik sert tavrını iyice vahşileştirerek bu küçük orduyu tanımak zorunda kaldı.

İran'ın savaşın sonuna doğru beliren yığınlığında NLA'nın payının büyük olduğunu söylemek hiç de abartma sayılmaz. Eylül 87'de zamanın İran Cumhurbaşkanı Ali Hamaney "1200 kişinin *karşı devrimciler* tarafından öldürüldüğünü" açıklamak zorunda kalıyor.

Her yerde, odalardan tankların altına kadar Mesud Recevi ve onunla eşit düzeyde lider sayılan üçüncü eşi Meryem Recevi'nin fotoğrafları asılı.

Şimdi Ne Olacak?

Şimdi savaş yok. Hatta Irak ve İran, savaş resmi, törensel değil ama fiilen bitirdiler. Irak işgal ettiği toprakları terketti. Tutsakları salıverdi. 1975 anlaşmasını da kabul etti yeniden. Bu arada dini lider Humeyni de doğal seleksiyona(l) uğradı. Nolacak şimdi?

Irak ve İran arasında ateşkesin yürürlüğe girmesinden birkaç gün sonra 29 Temmuz 1988 Cuma günü Halkın Mücahitleri örgütü Bağdat Karargâhının sözcüsü Ali Rıza Caferzade ile bunu konuşuyoruz.

"Önce Humeyni'nin barış konusunda içten olduğuna inanmadığımızı belirtmek isterim. Aslında barış, bizim yıllardan beri tek sloganımız. Barış, bizim işimizi kolaylaştırır. Çünkü biz yıllardır,

Humeyni'yi ayakta tutanın savaş olduğunu, barışın Humeyni'nin çöküşünü yaratacağını hep söyledik. Ama, Humeyni'nin yeni bir oyunu ile karşı karşıya olduğumuz kanısındaız. Dolayısıyla, bugüne kadar ne yaptıksa bundan sonra da onu yapacağız, sanıyorum. Taktiklerimizde, yöntemlerimizde bir değişikliğe gerek kalmayacak."

Ama İran yönetiminin bir oyun içinde olması, taktiklerden sadece biri. Ya gerçekten içtenseler, gerçekten barış anlaşmasına da evet der ve imzalarlarsa, siz yine de saldırılarınızı sürdürebilecek misiniz?

"Yineliyorum. Biz Humeyni'nin içten olduğuna inanmıyoruz. Barış anlaşmasını imzalasa bile bu ancak devrilmesinden bir gün önceye rastlayacaktır. Ama dediğim gibi, biz barıştan korkmuyoruz. Barış, tam tersine bizim işimizi kolaylaştırır. Biz bir direniş örgütüyüz. İran içinde de uzantılarımız, desteklerimiz, sempatizanlarımız var. Gerçekten barışa varılırsa, bizim de sınır ötesinden askeri eylemler düzenlemenin dışında başka yöntemlerimiz, her direniş örgütünün olduğu gibi vardır. Olacaktır."

Peki barış gerçekleşir, bir anlaşma ile somutlaşırsa, hukukileşirse, örgüt olarak Irak'ta kalmaya devam edecek misiniz?

"Öyle bir gün gelirse, önemli olan bizim nerede bulunacağımız değil, Humeyni'nin nerede olacağıdır. Barış gerçekleşirse Humeyni'nin yerinde kalacağından pek emin değilim. O zaman, bizim nerede olacağımız sorusuna da cevap bulunabilir. Hele önce o günü bir görelim."

Lider Mesud Recevi, Caferzade'den birkaç hafta sonra Mücahid'in Sesi Radyosu'nun sorduğu benzer sorulara hemen hemen aynı yanıtı veriyor:

"Barışın kendisidir, Humeyni'nin sonunu getirecek olan."

Hatta Mücahitlerin daha ileri savları var. Humeyni'nin ateşkesi kabul etmesinin neredeyse tümüyle NLA'nın düzenlediği saldırılar sayesinde gerçekleştiğini öne sürüyorlar.

Ama bu arada Humeyni kendiliğinden, vadesiyle öldü!.. Amaçları gerçekten İran' da yönetimi ele geçirmek idiyse sorunun Humeyni'nin kendisiyle sınırlı olmaması, hedefin onun kurduğu düzen ve rejim olması; öyleyse bir yolunu bulup bu noktaya yönelmeleri gerekir.

Yine İslam Cumhuriyeti. Ama demokrat Bu da siyasi ideolojilerinden kaynaklanıyor. Halkın Mücahitleri Örgütü'nün 1965'te Muhammed Hanif Nejad ve iki arkadaşı tarafından kurulmasından bu yana tezleri bu olmuş. "Öyle bağnaz, her türlü yeniliğe kapalı İslam değil. Demokrat, yenilikçi İslam..." Yani İslamiyet'in Humeyni ve ekibince yorumlanışına karşı çıkıyorlar. Örgütte kadınların onca etkinliği de bundan. Ama ne yazık ki aynı kadınlar yine başörtülü. Erkekler sarıklı değil. Birçoğu boyunbağı ama lider Mesut Recevi hep boyunbağısız. Bunlar kuşkusuz çok önemli şeyler değil. Ama onlar bu basit noktalarda bu denli ısrarlı görününce ister istemez başkalarının gözünde de önem kazanıyor. Ayrıca örneğin Meryem Recevi çok iyi yabancı dil bilen bir metalürji mühendisi. Örgüt içindeki kadınlar arasında Batı üniversitelerinde okumuş, yıllarını Batı'da, oraların koşulları altında geçirmiş birçok kadın var. Şimdi bunların, o başörtüyü NLA'ya katılmadan önce de taktıklarına, inanarak taktıklarına inanmak çok güç.

Ama şurası kesin. Türk kamuoyunda çok az tanınırlar da dünya kamuoyunda, demokrat odaklarda ciddi bir ağırlık ve saygınlıkları var. 1983'te yayınladıkları barış planı, başta Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal örgüt ve parlamento tarafından aynen benimsenmiş. İstedikleri an dünya kamuoyunu derhal harekete geçirebiliyorlar. Bu etkinliğin, özellikle İran'da ağır insan hakları ihlalleri konusunda çok önemli roller oynadığı da bir gerçek. Salt bu alandaki etkinlikleri bile dünyaya örnek olacak nitelikte.

Şu anda imzalanmış bir barış anlaşması yok ortada. Ama İran ve Irak, Irak'ın girişimiyle barış anlaşmasından bekleneni bir anda gerçekleştireverdiler. Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra.

Irak bugüne kadar topraklarında üslenmiş anti-İran örgütlerden hiçbirini çıkarmadı. Ama bu örgütlerin hiçbirisinin, hele bundan sonra İran'a Irak topraklarından saldırı düzenlemeyeceği de kesin. Öyleyse gerek İranlı Kürtler, gerekse Halkın Mücahitleri kendi başarılarının çaresine bakacak, yeni yöntemler geliştirecekler. Ya da yine bir uygun ortam doğuncaya dek Irak topraklarında, ama sessiz kalmayı yeğleyecekler.

3. SÜLEYMAN EFENDİ'NİN NASIRİVE FİLİSTİNLİLER

Bağdat'ın Jadriya semtinde içiçe üç güvenlik çemberinden sonra ancak ulaşılabilen, Iraklı ve Filistinli komandoların birlikte korudukları evler grubu.

Burası Filistin Kurtuluş Örgütü FKÖ'nün, *Munazzamat Tahrirül Filistiyn'in* lideri, Filistin Devleti'nin Başkanı Yasser Arafat'ın Bağdat'taki karargahı, özel konutu, makamı.

Bağdat aslında, kendi vatanından istemeye istemeye uzak kalan, ya da kendi istenciyle Irak'a gelen pekçok insana evsahipliği yapan bir kent.

İranlı KOMALA'ya, Halkın Mücahitlerine *biraz daha az saygın* konuklar demek olası. Bağdat'ın resmi olarak asıl saygın konukları, Kuveyt'in işgaline kadar Arap'lar. Diğer ülkelerin Arapları Irak'ta neredeyse vatandaş konumunda, devlet açısından. Bu, sokaktaki adam için de belli ölçüde söylenebilir. Bindiğiniz taksinin sürücüsü Mısırlı, Ürdünlü ya da Filistinli olabilir. Filistinliler genellikle Ürdün pasaportu taşıyor. Hoş, pasaportları olmasa da kabul ediliyorlar bu ülkeye ve eğer başka bir ülkeye gitmek istiyorlarsa Irak pasaportu alabiliyorlar.

Genel olarak bütün konukların, özel olarak bütün Arapların en saygını Filistinliler. Kuşkusuz onların en saygını da lider, chairman, reis, devlet başkanı, Yasser Arafat.

Ayrıca biraz yıllardır evsiz, vatansız, yıllardır hep biryerlerde konuk olduklarından, biraz kendilerine özgü niteliklilik ve ağırbaşlılıklarından olsa gerek Filistinliler, tüm tavır ve davranışları ile bu saygınlığı da hak ediyorlar zaten.

İsrail'in Lübnan'ı 1982'de kuşatmasından sonra karargâhını Tunus'a taşımıştı FKÖ ve Arafat. Ama İsrail, Tunus'taki karargâhı da ikibinbeşyüz kilometre öteden gönderdiği uçakları ile bombalayınca, o zamana dek biraz daha ikincil konumdaki Bağdat Karargâhı, güvenlik açısından FKÖ için öncelik kazandı. Yaser Arafat asıl üssü, hatta deyim yerindeyse evi olarak, hatta Başkenti olarak burayı kullanıyor. Gidiyor, oradan oraya mekik dokuyor. Birleşmiş Milletler Genel

Kurulunda konuşuyor. Batılı, Doğulu, Arap liderlerle görüşmeler yapıyor. Filistin halkının dağınık bulunduğu ülkelerdeki Filistinlileri ziyaret ediyor. Ama sonunda dönüp dolaşıp Bağdat'daki evine geliyor . Tunus ve diğer Arap ülkelerindeki üsler artık ikincil şimdilik.

Filistin Parleментосу sayılan Ulusal Meclis Bağdat'ta değil, genellikle hep Tunus veya Cezayir'de toplanıyor. Buna karşılık Merkez Komite ve Yürütme Kurulu hemen bütün toplantılarını Bağdat'da yapıyor. Yani Yürütme organı Bağdat'da, yasama organı Tunus ya da Cezayir'de.

Hani Benim Evim?

Irak'daki yabancı konuklar arasında insana en çok hüznü verenler, sahiboldukları tüm saygınlığa karşın, Filistinliler. Çünkü örneğin, Mısırlılar, Ürdünlüler, Yemenliler Irak'a ya tıpkı Almanya'ya giden Türkler gibi çalışmaya, yani kendi özgür istençleri ile ya da cephede Irak askerleri ile birlikte İran'a karşı savaşmaya gönüllü olarak gelmişler.

Anti-İran gruplar için de aynı şey sözkonusu bir anlamda. Bir ülkeleri, bir vatanları var resmen. Orada kendi vatandaşları, aileleri var. Yönetimle sürtüşmeleri olmasa orada kalabilirler. Yine kendi özgür istençleri ile yönetime karşı savaşımı seçtikleri, bu savaş da dışardan daha kolay ve en iyi Irak'da verilebilebileceği için buradalar.

Ama Filistinliler için aynı durumdan söz etmek güç.

Lider Arafat, Alman Der Spiegel dergisinin muhabiri ile yaptığı bir görüşmenin sonunda "Şimdi ben size bir soru soracağım. Bu görüşmeden sonra nereye gideceksiniz?" diyor. Muhabir, çok doğal biçimde "Eveee..." diyince Arafat "Benim nereye gideceğimi düşünmüyorsunuz. Benim gidecek bir evim yok. Pasaportum bile yok. Benim vatanımı çaldılar. Filistin halkının faciası budur işte." diyerek bitiyor görüşmeyi...

Arapların Filistinli'ye Ettikleri ve Biz

1929 Aralık, Kudüs doğumlu. Asıl adı Abdülrahman Abdülauf

Arafat el Kudvas el Hüseyini. Asıl mesleği mühendislik. Anne tarafından soyu Hüseynilere dayanıyor. Hüseyiniler, Kudüs'ün Sünni Müslüman topluluğunun ileri gelenlerinden. Kudüs Müftüsü dede, Hacı el Hüseyini, bu yüzyılın başlarından bu yana, 1948'lerden geçerek bugüne ulaşan Filistin ulusal savaşımının ilk önderlerinden. Böyle bir ailenin içinde çok doğal biçimde bir ulusal savaşçı haline gelen genç Abdülrahman Abdülauf Arafat, ilk takma adı olan Yasser'i aile içinde alıyor. Yasser, kavga da şehid olmuş bir savaşçının adı. Bugün sıkça kullanılan Abu Ammar takma adı ise daha sonraki yıllarda, El Fetih'i kurduktan sonra güvenlik ve gizlilik gerekçesi ile örgüt içinde veriliyor.

Dede Hacı Emin El Hüseyini, İsrail'in oluşumu sırasında Gazze'de bir Genel Filistin Hükümeti kuruyor. 1948 Eylül'ünde bu hükümet tarafından Filistin Ulusal Konseyi adı altında bir konferans toplanıyor. Ama Ürdün Kralı Abdullah, seçilmiş Filistin temsilcilerinin kendisinden "Bati yakasının Ürdün'e bağlanması için çalışmasını" isteyen bir konferans daha yapınca Kral, Filistin'in bu son bağımsızlık ışığının da üzerine sıfahla gidiyor. Mısır hükümeti de Hacı Hüseyin'i İskenderiye'de sıkı bir ev hepsine alıyor

Bütün bu gelişmelerden sonra bir de İsrail devleti resmen kurulunca genç Arafat Gazze'den ayrılarak Kahire'ye geliyor. Sonradan Kahire Üniversitesi olan Kral Fuad Üniversitesi'nde mühendislik okumak üzere.

1951 yılına gelindiğinde, ikisi de birer bakkalın çocukları olan Salah Halef ve Halil Vezir ile birlikte Arafat, Üniversite bünyesindeki Filistinli Öğrenciler Birliği'nin kurucusu ve ileri gelen önderlerindendir artık. Sonradan Arafat ve Halef ile birlikte FKÖ'nün en tepelerine tırmanacak ve bir anlamda askeri lideri haline gelecek olan Halil el Vezir, daha o sıralarda kendi çapında İsrail'e karşı direnişin dönemelerini yapmaktadır. Bir yandan üniversite öğrenimini sürdürürken bir yandan da Sina'dan İsrail hatlarının gerisine gerilla saldırıları düzenlemektedir. Böyle bir eylem sırasında Mısır istihbaratı tarafından yakalanınca 50'lerin ortalarında sınır dışı edilir.

...

Bunlar Arafat'ın biyografisini vermek için anlatılmadı. Asıl anlatılmak istenen, Arap ülkelerinin tutumu. Filistin sorunu karşısında genel Arap tavrını Filistin tarihi içinde görmek çok kolay.

Bütün bu tarihin özeti şu:

Orhan Veli'nin şiirindeki Süleyman Efendi ve nasırı örneği, "Filistinli çekmedi hiçbirşeyden, Arap'tan çektiği kadar!"

Hani zina yapmış bir kadını şeriat kuralları gereğince taşlamak (recmetmek) üzere boynuna kadar toprağa gömmüşler. Tam taşlama başlarken, oradan geçmekte olan peygamber olayı görmüş. Demiş ki "ilk taşı, içinde kim hiç günah işlememişine inanıyorsa o atсын". Kısa bir sessizliten sonra başını önüne eğen oradan ayrılmış; kadını taşılayacak kimse kalmamış.

Filistin sorunu ile ilgili olarak başkalarını eleştiren, Filistinliler dışındaki Araplara sormak gerekir, kendileri Filistinlilere, başkalarını taşılayacak kadar mı dostlar? Filistinliler gerçekten az mı çekmiş sözde Arap kardeşlerinden? Hatta belki eğer sevgili Arap kardeşleri(!) olmasaydı Filistinliler, İsrail ve ABD'ye karşı mücadelelerini çoktan kazanmış olacaktı. Arap ülkelerinin *ölmeyecek kadar* maddi yardımları, görünürdeki diplomatik destekleri tümüyle, *ele* güne karşı ayıp olmasın, diyedir, kerhendir. Her Arap ülkesi kendi politikasının, kendi çıkarlarının bir uzantısı destekleyicisi olduğu sürece, olursa destekliyor Filistinlileri. Yoksa onlar da bir ABD ya da İsrail olmakta tereddüt etmiyor. Filistin'in bir Suriye'den, bir Ürdün'den *FKÖ olduktan sonra* çektikleri, herkesin bildiği, gazete sütunlarına yansıyan gerçekler. Ama Filistinliler, daha ortada bir FKÖ, bir El Fetih dahi yokken de çekmişler Arap kardeşlerinden. Mısır'ın, Arafat'ın dedesi Hacı Hüseyin'i İskenderiye'de nasıl ev hapsine aldığı anlatıldı. İsrail'in 1988 Nisan'ında Tunus'taki karargahında şehid ettiği Halil El Vezir'i, 1950'lerin ortaların da yine aynı Mısır'ın, Sina'dan İsrail hatlarının gerisine saldırılar düzenliyor diye sınır dışı ettiği de.

Aynı sevgili Arap dostlar, 1948'de İsrail kurulduğunda, ABD'den sonra tanıyan ilk ülkelerden olduğu için Türkiye'yi kara listeye alırlar.

Kendileri de, hem de aynı soydan oldukları halde, Filistinlilere

etmediği bırakmayanların, kendileri nasıl Amerika'nın gözüne gireceğiz diye uykusuz kalanların bu eleştirilere hakkı olmasa gerek. **Türkiye'nin tutumu eleştirilmeyi hak etmediğinden değil.** Batının bu kadar, hele ABD'nin bu kadardan da öte dümen suyuna girmek, Türkiye'nin çıkarına olmak bir yana tam tersine, onun için bir tehlike olduğundan!

Yoksa bağımsızlık uğruna Osmanlı İmparatorluğuna karşı İngilizlerin, Fransızların dümen suyunda mücadele veren Araplardır. Ayıplanamazlar. Çıkarları öyle gerektirmiştir, öyle yapmışlardır.

Bundan çok daha önemlisi, Türkiye'nin çıkarları ifadesi ile asıl vurgulanmak istenen, Türkiye'nin destansı bir bağımsızlık savaşından sonra doğmuş olması! Kurtuluş Savaşı'nı kazanıp Cumhuriyet'i kuran Mustafa Kemal'in tam o sıralarda "mazlum ulusların birer birer doğrulduğunu görüyorum." dediğini anımsamak gerek.

Türkiye, Filistin'i bu anlamda desteklemeliydi. Türkiye bu anlamda Filistin'i hemen tanımalı (ki onu yaptı), ama İsrail'i hemen tanımamalıydı. Türkiye, bu anlamda Filistin temsilciliğini derhal Büyükelçilik düzeyine yükseltmeliydi. Hatta Afganistanlısından Mesketine, Mesketinden Bulgaristanlısına bir sürü mazlumu, salt siyasi çizgi ve çıkarlar öyle gerektirdiği için göçmen olarak Türkiye'ye çağırılar, evsiz barksız Filistinlilerden sembolik bir miktarını da çağırmalıydı. Hiç değilse... Çünkü Filistinliler de bir mazlum ulustur.

Yoksa Araplar Türkiye'yi ayıplayacak diye değil. Bir zamanlar, kutsal dedikleri toprakları koruyan Türk askerlerine karşı *İngiliz altınlarının hatırına* ve İngilizlerle birlikte savaşırken oraların kutsal toprak olduğunu anımsamadıkları halde, şimdi Irak'a karşı kutsal toprakları savunmak için Türk askeri çağırılarının ayıplamalarının ciddi bir değeri olamaz. Hatta denilebilir ki, Birinci Dünya Savaşında bağımsızlık adına Türk demiryolu işçisine hançer üşürüp altın dişini dahi sökenlerin aklına bağımsızlık bile ancak İngiliz altınlarını görünce gelmiştir.

İki Tür Arap Yönetimi

Bu düşüncelerin bir Filistin liderinin, *Halid el Hasan'ın*

ağızından ifadesi şöyle:

"İki tür Arap yönetimi vardır. Birincisi, kendilerinin bütün bireyleriyle, hatta bütün hayvanlar dahil tüm Arap dünyasının lideri olduğuna inananlar. Bu tekelci düşünce tipinde karar alma hak ve yetkisine sahip olanlar sadece kendileridir, başka hiç kimse değil. Bunlar El fetih ya da FKÖ'yü kendileri için gerçek bir rakip olarak gören rejimler ya da siyasi partilerdir. Ki bizim sıkıntımızın asıl kaynağı da bunlardır. Bunlar arasında iktidara gelmek için bizim yoğun desteğimizi aldığı halde, iktidara geldikten sonra bize sırt çevirenler bile vardır. **Irak Baasçıları gibi.** Arap Ulusal Hareketi gibi.

İkinci gruptakiler ise sadece kendi küçük ülkeleri ile ilgilidirler. Ne kimsenin işine karışır, ne de kimsenin kendilerinin işine karışmasını isterler. Faslılar, Tunuslular, Cezayirli, Sudanlılar, Körfezdekiler gibi..."

Filistin-Irak İlişkileri

Irak-FKÖ ilişkileri, Halid el Hasan'ın "iktidara geldikten sonra bize sırt çevirenler bile vardır. Irak Baasçıları gibi..." sözlerinde ifade etmek istediğinden, günün koşulları gereği epey uzak görünür. Aslında Hasan'ın değerlendirmesi temelde doğrudur. Yani Irak gerçekten tüm Arap dünyasının lideri olduğuna inanan, en azından inanmak isteyen bir ülkedir, hiç değilse lideri öyledir. Ama ilişkiler bugün biraz farklı.

Irak'ın FKO ve Filistin'e karşı resmi tavrı kısaca "Filistinliler kendileri için neyi uygun görüyorsa, biz hayırlı olsun der ve onu destekleriz." biçiminde.

Ama bir de güncel koşullar var. Irak'ın bu resmi tutumunun temelinde de bu koşulların etkisi...

Bu koşullardan ilki Irak'ın İranla ilişkisi. Bu ilişki iki yıl öncesine kadar savaş idi. Hatta Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiğı 2 Ağustos 1990 gecesine kadar... Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İran'la ilişkisi de savaşın başlamasından sonra İran ve FKÖ'nün politikalarındaki değışikliğe koşut olarak bozuldu. İran'daki Humeyni yönetimi, FKÖ'nün Arafat'a bağılı iktidar grubunu ödöncü, uzlaşmacı bulduğı için dışladı, suçladı, mahkum etti. Böylece FKÖ ve Irak'ın İran politikası çakışmış oldu.

İkinci önemli değışken, iki tarafın Suriye ile olan ilişkisi. Irak'ın, tıpkı kendisi gibi Baas partisi tarafından yönetilen Hafız Esad Suriyesi ile ilişkileri zaten Arap dünyasında lider olma kavgası yüzünden hep bozuktu. Buna bir de İran-Irak savaşı sırasında Suriye'nin çok açık biçimde İran'ı desteklemesi eklenince ilişkiler bile kesildi. FKÖ'nün de Arap ölkeleri içinde ençok Suriye'den çektiğı biliniyor.

Suriye hapishanelerinde bugün bile birçok Filistinli siyasi tutuklu ve hükümlü var. Tarih içinde Suriye hapishanelerinin *hiltonlarından* Arafat'tan tutun, FKÖ'nün bundan önceki ilk Ankara temsilcisi Abu Firas'a kadar birçok Filistin ileri geleni geçmiş.

Kısaca FKÖ ile Irak ilişkisini belirleyen, doğrudan ikili ilişkilerden çok hep diğeri Arap ve Arap olmayan unsurlarla olan ilişkileri. Ama kuşkusuz asıl belirleyici olan da Irak'ın ilişkileri. Yani en açık ifadeyle şu söylenebilir. Örneğın Suriye ile ya da İran ile Irak'ın ilişkileri iyi olsaydı da FKÖ'nün ilişkileri kötü olsaydı FKÖ-IRAK ilişkileri bundan pek etkilenmezdi. Ama Irak-İran, Irak-Suriye ilişkileri ortadayken (yani böyle kötüyken FKÖ bunlarla iyi ilişkiler içinde olsaydı Irak-FKÖ ilişkileri herhalde bugünkü gibi olmazdı. Dolayısıyla Kuveyt krizinden sonra Irak-İran ilişkilerinde başlayan değışim Irak-FKÖ ilişkilerini pek de etkilemez, demek yanlış olmaz.

Şimdi bu son noktadan ve yukarda "Filistinliler kendileri için neyi uygun görürlerse biz hayırlı olsun der ve onu destekleriz" biçiminde özetlediğimiz Irak resmi tutumundan hareketle bir vurgulama.

Yasser Arafat'ın sağ kolu ve FKÖ'ün askeri komutanı durumundaki Halil El Vezir 1988 Nisan'ında Tunus'taki evinde İsrail ajanlarınca öldüröldü. Vezir'in cenazesi Suriye'nin başkenti Şam'da toprağa verildi. Cenaze törenine, güvenlik nedeniyle katılmayan ve

ancak törenden birkaç gün sonra Şam'a giden lider Arafat dışında pek çok FKÖ önde geleni katılmıştı. Oysa FKÖ ve Suriye arasında zaten son derece tatsız olan ilişkiler Beyrut'un 1982'de İsrail tarafından işgali ve FKÖ'nün kanlı çarpışmalardan sonra Lübnan'dan ayrılmak zorunda kalmasıyla kopma noktasına gelmişti. Çünkü Suriye'nin tutumu bu işgal ve çarpışmalar sırasında hiç de dostça ve İsrail'inkinden pek farklı değildi. Siyasi merkezlerden birinin bulunduğu Şam'daki FKÖ karargâhı bu gelişmelerden sonra kapatılınca aralarında Halil el Vezir'in de bulunduğu birçok FKÖ ileri geleni Suriye'den ayrılmış ve bir daha ayak basmamıştı.

İşte Halil el Vezir'in öldürülmesi ve cenaze töreni dolayısıyla başta Arafat ve FKÖ Siyasi Büro Şefi, şimdi Filistin Devleti Dışişleri Bakanı Faruk Kaddumi olmak üzere yıllardır Şam'a adım atmamış bir çok Filistin şefinin Şam'a gelişi ardından bu ziyaret vesilesiyle FKÖ ve Suriye heyetleri arasında resmi görüşmelerin başlaması tüm Arap dünyasında olduğu gibi Irak'da da dikkatleri bu yakınlaşmaya çekti. Kuşkusuz Irak'ın tutumu, ilgisi başkalarından daha farklı bir ilgi ve meraka neden oldu. Irak, Suriye ile birlikte Baas partisinin resmen iktidarda olduğu sadece iki ülkeden biri idi. Ama Suriye ile suları hiç birarada ak mıyordu. İkincisi Irak, FKÖ'ye ve onun liderine yıllardır evsahipliği ediyordu.

Irak'ın, o günlerdeki FKÖ-Suriye yakınlaşması hakkındaki görüşünü, bizzat Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve Başbakan Birinci Yardımcısı Taha Yasin Ramazan yansıtarak, yoğunlaşan merakı bir ölçüde giderdiler. Başkan Hüseyin bir Mısırlı gazeteci ile yaptığı ve Al Thawra adlı resmi Irak gazetesinde de yayınlanan görüşmesinde şöyle diyordu:

"Araplar arasındaki yakınlaşmalardan ancak memnunluk duyarız. Bunun aksi düşünülemez. Ayrıca FKÖ'ye ve onun liderine, attığı her adımın Arap davasının yararına olacağı konusunda güvenimiz tamdır. Kaldı ki bu konu, eninde sonunda FKÖ'nün bileceği ve onun özgür iradesi ile belirleyeceği bir konudur. Doğrusuyla yanlışıyla bütün sonuçları onları etkileyecek. Biz sadece, hayırlı olsun, deriz."

Bu ifadelerdeki usta diplomatik dil aslında aba altından gösterilmek istenen sopayı gizlemeye yetmiyor. Belki zaten öyle bir amaç da yok.

Çünkü örneğin, ne demek "doğrusu ile yanlış ile bütün sonuçlarına onlar katlanacak?".. Yani, Suriye ile yakınlaşmaları demek bizimle uzaklaşmaları demek olur, ki bu da bir sonuçtur. Öyleyse buna da katlanırlar. Bu da hayırlı olsun. Ama biz Arafat'ın böyle bir yanlış yapmayacağına kesinlikle güveniyoruz...

Taha Yasin Ramazan ise yine aynı gazetede açık imzası ile yayınlanan yazısında Başkanı kadar diplomatik bir dil kullanmaya da gerek duymadan FKÖ-Suriye yakınlaşmasının daha çok olumsuz yanlarını vurguladı. Gerçi vurgulanan olumsuz yanlar görünürde asıl FKÖ-Suriye ilişkileri açısından beliren olumsuz yanlardı. Ama Irak'ın en tepedeki birkaç adamından birisinin bizzat kaleme sarılması bile yeterince anlamlıydı.

Bizl Araplara Muhtacedenlerin...

- Yani "Filistinliler kendileri için neyi hayırlı görüyorlarsa biz de onu destekleriz" politikası o kadar lastikli ki...

Kuşkusuz olaya çok iyiniyetli gözlüklerle bakıp "canım öküz altında buzağı aramanın anlamı yok. Adamlar, (FKÖ'nün filancayla ilişkisini bizim o filancayla ilişkimiz belirlemez. FKÖ o filancayla iyi ilişki kurmak istemişse, biz o filancayla kötü de olsak Filistinlilere hayırlı olsun deriz. Ve onlarla dostluğumuz da sürer, evsahipliğimiz de.) diyor olamazlar mı" demek de olası. Ama burası Orda Doğu. Kimin karnında kaç tilki gezdiği, kimsenin bileceği şey değildir.

Evet, özet, yinelenmek olacak. **Filistinli çekmemiştir hiçbirşeyden Arap'tan çıktığı kadar!..**

Aslında Filistinli de bunun bilincindedir.

Kendilerinden Arap diye sözedенlere karşı gözleri öfkeyle parlayıp "Hayır! Biz Arap değiliz. Kenaniyiz!" diye isyan eden Filistinlilerin sayısı hiç de az değildir. Ne ki, sade Filistinlilerin ancak bizim gibi yabancılara ifade edebildikleri bu öfkeyi, Filistinli yöneticiler hiç gösteremezler. Türkiye'de "Beni sosyal demokratlara muhtacedenlerin gözü kör olsun" diyen sosyalistler gibi, ne yazık ki onlar da "Bizi Araplara muhtacedenlerin gözü kör olsun" demekten başka şey yapamazlar...

Araplar Niye Korkar Filistin'den?

Arapların Filistinlilere karşı tutumu neden böyledir? Burada hemen şunu belirtmek gerek. Araplar'dan kasıt sokaktaki Iraklı, Ürdünlü, Mısırlı, Suriyeli, Suudi değildir kuşkusuz. Yönetimlerdir. Nasırlardır, Sedatlardır, Mübareklardır, Fahdlardır, Esatlardır, Hüseyinlerdir, Abdüsselam Ariflerdir, Saddamlardır...

Herkesin bildiği gibi, Arap dünyası hemen tümüyle demokrasinin hiç uğramadığı bir dünyadır. Biraz bugünkü Mısır, Tunus, Cezayir dışın da. O da sınırlı ölçüde. Bunun dışında halkların, muhalefetin, kamuoyunun, basın neredeyse adı yoktur.

Özellikle de Arap dünyasının liderliğine oynayanlarda. Çünkü birkaç yüz kişilik ailelerin yönetimindeki Körfez ülkelerinin zaten böyle bir iddiası yoktur. Demokrat olsalar da belirleyicilikleri yoktur, çünkü iddiaları yoktur. Vardır da...

Ama asıl Irak, Suriye, Mısır gibi ağabeylerin tutumudur önemli olan. Bunların derdi liderliktir, dedik. Ötekilerin derdinin küçük tahtlarını korumak olduğunu da buna ekleyelim. Ve bir Filistin Devletinin kurulup, gelip Ortadoğu'nun ortasına yerleştiğini düşünelim.

Bir Filistin devleti, ilgilenenlerin, meraklılarının çok iyi bildiği gibi şimdiki Arap yönetimlerin tam tersine, çok büyük bir olasılıkla tam anlamıyla demokrat, insan haklarına saygılı, 4-5 milyonluk nüfusunun çok büyük kısmı okumuş yazmış, aydın uzman kadrolarıyla çok gelişmiş, bomba gibi çağdaş bir devlet olacaktır.

Böyle bir Filistin Devleti de deyim yerindeyse "İsrail'in, Arap ve herhalde çoğunlukla Müslüman türdeşi" olur.

Hiç belli edilmemiştir. Tartışılmamıştır. Ama bugün hala süren çocuk generallerin intifadası bile bu Arap yönetimlerini derinden rahatsız etmiştir. Çünkü desteklemekten geri kalamamışlardır. İntifada görüntülerine televizyonlarında, haberlerine yayın organlarında sansür uygulayamamışlardır. Ve intifada, adıyla sanıyla dördörtlük bir halk hareketidir. O kadar ki, değil öteki Arap yönetimleri, FKÖ bile sonradan yetişip sahip çıkabilmiştir. Amerikasının da, Arabının da, Batısının da, Doğusunun da, hele hele İsrailinin de, hepsinin elini kolunu bağlamıştır. Çünkü bu bir Kara Eylül hareketi değildir. Kimse "terörist eylem"

diyememiştir. Tunus gibi, Mısır gibi bazı Arap ülkelerinde pahalılık yüzünden, ekmek fiyatları arttı diye halkın sokaklara döküldüğü de olmuştur. Ama bu, yani intifada, ekmek fiyatlarının düşürülmesiyle dönecek bir isyan dalgası değildir. Amerika ile İsrail'in arasını bile açmıştır.

Ve monarşik, diktatoryal Arap yönetimleri bütün bunları bile bile bağımsızlık, özgürlük, demokrasi, insan hakları nedir duyurmak istemedikleri kendi zavallı halklarına intifadayı, aynen yansıtmak zorunda kalmışlardır. Kimbilir, Arap olduklarına küfrede küfrede... Dünyanın başka yerindeki halk hareketlerini çok kolay vermeyebilen bu yönetimler, intifadayı yüreklerinin yağı eriyerek vermek zorunda kalmışlardır. Ve o zavallı halklar bundan çok şey öğrenmiş olabilirler.

İntifadayı gerçekleştiren o halk bir de tutar o topraklarda pasaportunu taşıyabildiği, bayrağının altında ulusal marşını dinleyebildiği, siyasi partilerini kurup, serbestçe seçimini yapıp parlamentosunu oluşturabildiği, rahatça yazısını yazıp dilediğini eleştirebildiği, dilediği gibi namazını kılıp, içkisini içebildiği bir devleti de kurarsaaaa?!...

Liderlik kavgasındakiler kuşkusuz küçücük bir Filistin devletinin askeriyle ordusuyla, parası pulu, ekonomisi, petrolüyle kendileriyle yarışamayacağını çok iyi bilirler. Ama yine de böyle bir devletin, kendi halkları için yaratacağı örneği, dünya kamuoyunda saydığımız özellikleri ile kazanacağı prestiji de çok iyi bilir. Öyle bir Filistin Devleti ordusuyla, askeriyle, diktatörüyle, kralıyla lider olmayacaktır ama, Ortadoğu'da büyük çalkantılar da yaratacaktır. Kimbilir, örneğin Avrupa Konseyi'ne, Avrupa Topluluğu'na kabul edilecek ilk ve uzun yıllar tek Arap ülkesi böyle bir Filistin olacaktır. Neden olmasın?

Öteki küçükler ise böyle bir Filistin dalgasının kendi tahtlarını da üfürüvereceğinden korkar.

Bu nedenle kimi kez yaptıkları maddi yardımı kesivererek ya da kısivererek, kimi kez üstüne toplu tankla yürüyüvererek, kimi kez sırtlarını dönüvererek Filistin sorununun 40 yıldır kan revan içinde sürüp gelmesinde en büyük vebal yine, Filistinlilerin sözde kardaşleri olan Arap Devletlerinin yönetimlerindedir.

Bakmayın siz onların İsrail'i tanıdı diye Türkiye'yi Birleşmiş Milletler'deki Kıbrıs oylamalarında yapayalnız bıraktıklarına... Bakmayın siz onların Filistin Temsilciliğini Büyükelçilik düzeyine yükseltmediniz diye KKTC'yi tanınamalarına.

Biz birbirimizi çok iyi biliriz! Yoksa aslında birbirimizden farkımız. Da... Halkları aldatmak, böyle daha kolay oluyor!..

4- SAVAŞANLAR DİYARININ ASIL SAVAŞI: İRAN-IRAK SAVAŞI

Gelelim evsahiplerinin savaşına.

Irak aslında tarih boyunca hem zengin uygarlıklara hem de bu uygarlıkları birbiri ardına yerle bir eden kanlı savaşlara sahne olmuştur.

Büyük İskender'den Pers kralı Cyrus'a, Timur'dan Yavuz'a, Batı'da güçlenip Doğu'ya göz diken, Doğu'da güçlenip Batı'ya göz diken pekçok ordunun atlarının nal izleri vardır bu topraklarda.

İranlılar ya da Persler de bu suvarilerdendir. Bağdat, Osmanlılarla İranlılar arasında kaç kez gidip gelmiştir. Irak'la İran arasında bugün de kavgası yapılan sınır anlaşmazlıkları, Şattülarap sorunu taa Osmanlı'dan kalıttır.

Kalıttır ama, 1953'de İngiliz mandasından da kurtulup tam bağımsızlaşan Irak Krallığı -daha sonra Irak Cumhuriyeti- ile İran Şahlığı arasındaki ilişkiler Humeyni-Saddam kasırgasına dek hiçbir zaman savaş boyutuna gelmemiştir. Sorun olmamış da ondan, herşey güllük gülistanlıktı da ondan mı? Hayır. Kuşkusuz en azından Türkiye ile Yunanistan ya da Bulgaristan arasında olduğu kadar huzursuz olmuştur ilişkiler, ama o kadar.

Ne zaman ki Şah devrilip İran'ı terketmiş, yerine Mollalar geçmiş, ilişkilerin rengi de değişmiştir. Aradan daha bir yıl geçmeden İran'ın yeni sahipleri, Irak'taki Şii'leri Saddam Hüseyin'i devirmeye ve bir Irak İslam Cumhuriyeti kurmaya çağırırlar açık açık. Oysa devrimden hemen sonra karşılıklı iyi niyet heyetleri gidip gelmiş, üst düzey ziyaretler de yapılmıştı.

Ama 1980 baharına gelindiğinde İran'ın kışkırttığı, desteklediği Şii militanlar (ki Hizb ül Dava-Dava Partisi diye bilinirler) Bağdat'da Baas partisinin ileri gelenlerine karşı arka arkaya saldırılar düzenler hale gelmişlerdir.

Kasr-ı Şirin kasabası yakınlarında iki ülkenin sınır birlikleri arasında küçük çarpışmalar meydana gelir. Ve 4 Eylül 1980'de İran birlikleri Irak'ın Mandali ve Hanaqin sınır kasabalarına saldırırlar. Savaşı kim, ne zaman başlattı tartışmasının önemli tarihlerinden biridir 4 Eylül. Bütün dünyada genel kabul gören tez, savaşın 22 Eylül'de Irak savaş uçaklarının İran'ın pek çok kentine ve hava alanına saldırmaları üzerine başladığıdır. Irak ise işte bu 4 Eylül Mandali ve Hanaqin çarpışmalarını esas alarak savaşı İran'ın başlattığını iddia eder.

Irak birlikleri İran'ın 4 Eylül saldırısına, 1975 Cezayir anlaşmasıyla Irak'a bırakılan ancak İran'ın henüz teslim etmediği, Musian yakınlarındaki 120 kilometre karelik bölgeyi işgal ederek karşılık verir. 17 Eylül 1980'de Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, İran-Irak sınırını zaten Irak çıkarlarına aykırı olarak saptadığını iddia ettiği 1975 Cezayir Anlaşmasını tek yanlı olarak feshettiğini televizyondan resmen ilan eder.

Ve nihayet 22 Eylül günü de Irak savaş uçakları, İran'ın başta Tahran olmak üzere pekçok kentinde özellikle havaalanları olmak

üzere önemli noktaları yoğun bir biçimde bombalar. Irak piyadeleri İran topraklarına girer.

İnsanlığın belleği zayıftır. Halklar, zaten kendi dertleriyle uğraşmakta olan halklar, öyle küçük sınır çatışmalarından, kolay kolay haberdar olamazlar. Ama biçimsel olarak, bir ülkenin savaş uçaklarının bir anda bir başka ülkenin başkentinin göklerinde belirip bombalar yağdırmaya başlaması çok daha etkileyicidir. Dünya kamuoyunun savaşın başlangıcı olarak Irak'ın bu hava saldırısını ve 22 Eylül tarihini esas alışının nedeni büyük olasılıkla budur. Haklıdırlar da. Ama İran'ın tutumunu da nur gibi, pirü pak olarak görmek olanaksız. Adeta "zorla aramış" dedirten bir tutumu var onun da.

Irak'ın İran'daki devrimi ve yukarda sözü edilen kışkırtmaları, İran'ın 22 Eylül'ü, "körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz" diye değerlendirmedeğini söylemek çok güç. Sadece İran ve Irak yönetimleri değil, savaşla uzaktan yakından ilgili herkes hep birlikte sürekli "körün gözü" hesabı içinde olmuşlardır; yüzbinlerce gariban İranlı ve Iraklının sırtından, canından, kanından.

Bu Savaşın Amacı Yoktur!

Neydi bu savaşın nedeni, amacı?

İranlı sosyalist Bahram Nirumand'ın çok güzel dile getirdiği gibi bu savaşın elle tutulur hiçbir akılcı, mantıklı amacı yoktu. Olamazdı. Olsa olsa savaşın bizzat kendisiydi amaç. Bir de zavallı halkların dikkatlerini, başka birçok ülkede olduğu gibi, sıkışıldığı zaman, iç sorunlardan başka bir noktaya, "birlik ve beraberliğe en çok muhtac olduğumuz bu günlerde"ye kaydırmak...

Kuşkusuz birtakım somut açıklamalar, daha doğrusu **soğuk açıklamalar** getirmek olası.

Bir kez Humeyni'nin, Irak nüfusunun yüzde 55'ini oluşturan Şii'leri ayaklandırarak devrim dışsattımının ilk teslim limanına ulaşmak biçimindeki amacı tartışılmaz.

Saddam Hüseyin'inse yıllardır bir türlü içine sindiremediği 1975 Ceyazir anlaşmasını rafa kaldırmak için bir fırsat kolladığı, bu fırsatın Humeyni'yi devirebilmeyi kapsamasını da istediği, Arap dünyasının ağababası olma düşleri de biliniyor.

Yukarda da değindiğimiz gibi aslında iki tarafın tüm uygulamaları birbirlerinin istediklerini birbirlerine gümüş tepside sunmaktan başka sonuç doğurmadı. Saddam, İran'ın kışkırtmalarını anlaşılmayı geçersiz kılmak için bahane saydı. İç karışıklıkların başgösterdiği İran'ı ani bir saldırıyla çökertmek için Şah'ın sürgündeki general ve politikacı eskilerini bile danışman olarak kullanıyordu.

Ama Irak'ın saldırısı da Tahran'a gümüş tepside sunulmuş paha biçilmez bir armağan oldu. İç sorunlarla, halkın talepleriyle halkın istediği kadar çabuk başa çıkamayacağını anlamanın huzursuzluğu içindeki Humeyni yönetimine savaş, denizdeki yılan gibi geldi.

Kaldı ki savaş Irak'da da aynı sonucu doğurdu. Devletin halk üzerindeki cenderesi daha da sıkıştı. Kitleleri iç sorunlardan uzaklaştırıp bir ortak düşmana karşı motive edebilmenin savaştan daha iyi bir yolu olamazdı.

Peki ya başkaları?..

İran ve Irak yönetimleri bu savaşa bal bıçağı gibi sarıldılar da başkaları sarılmadı mı?

Başta süperler olmak üzere uzak yakın pekçok ülke bu savaştan pekçok çıkar sağladılar. Savaşın sürmesine hiç seslerini çıkarmadılar. Çünkü kendi çıkarları tehlikede değildi.

Irak Kuveyt'e saldırınca böylesine ayaklananlar neden İran-Irak savaşında yan gelip yatmışlardı? Kara savaşı sürerken hiç seslerini çıkarmayanlar sadece neden Körfez'de petrol tankerleri bombalanmaya başlayınca, ya da böyle durumlarda ancak biraz kımıldadılar. Türk Hükümeti bile dünyanın bu eğilimini Dışişleri açıklamalarında "Uluslararası sularda seyrüsefer güvenliği haleldar edilmemelidir" diye seslendirdi.

Kısaca dünyanın ilkesi "savaş ne kurşunuyla, ne petROLSÜZLÜĞÜ ile, ne de satılamayan malları ile bize bulaşmamalıdır" oldu İran Irak savaşında. Bu nedenle de herkesin işine yaradı.

İşte "Neydi bu savaşın nedeni, amacı?" sorusunun soğuk yanıtı bu. Bu nedenle herkes, bitmesin, azıcık daha uzasın diye elinden geleni yaptı, adeta dualar etti.

Öyleyse bu savaş niye, nasıl bitti? Madem, insanları biner biner,

onbiner onbiner ölen ölkelerin liderleri, yönetimleri dahil; herkesin işine geliyordu?..

Savaşın çıkışı, gerekçeleri üzerinde çok yazıldı çizildi de, bitiş hiç de o kadar ayrıntıyla değerlendirilmedi.

Savaş Nasıl Bitti?

1988 yılının Ocak-Mart döneminde, iki tarafın birbirinin sivil yerleşim merkezlerine yönelttiği füze saldırıları yeniden ve iyice yoğunlaşmıştır. Mart sonunda İran birlikleri, cepheyi orta-kuzey bölgeden yarar, Irak'ın kimyasal silahlarla yokederek bir anda bütün dünyada hazin bir ün kazandırdığı kendi kasabası **Halepçe** ile birlikte **Dicce** ve **Inab** kasabalarını da ele geçirir ve **Derbendhan** gölü kıyılarına ulaşırlar.

Savaş Nisan'ın ortalarına kadar bilinen seyriyle ağır aksak, zaman zaman parlayarak sürüp gitmektedir. İran Bağdat'a günde bir, bazan iki, Irak Tahran ve bazan diğer İran kentlerine hergün ikişer üçer füze göndermeyi yine unutmuyor.

Yine Nisan'ın ilk günlerinde İran beş altı yıllık bir aradan sonra ilk kez Bağdat'a savaş uçaklarını gönderiyor.

(Sabahın altı buçuğunda zehir gibi siren sesleri. Ortalık ağarmış, sokaktaki insanlar, araçlar seçilebiliyor. Ama gökyüzünde sadece, yıldızlara eşlik edercesine ya da onların yerini alırcasına bir yanıp bir sönen kıvılcık, ince uzun kesik çizgiler biçiminde ışıklar görünüyor. Aşağıdan yukarı doğru yükselip yükselip sonra kaybolanlar, kalesnikof benzeri silahların ateşi. Bir anda parlayıp sönen beyazımsılar ise uçaksavar. Sirenler ve bu ateş, bir on dakika kadar sürüyor. Ama uçak muçak görünmüyor. Birkaç saat sonra Irak, düşman uçaklarının sınırda püskürtüldüğünü açıklıyor.)

Fao

Günler böyle, bugüne kadar kaç füze Tahran'a, kaç Bağdat'a düştü, bugünkü füze nereye düştü diye, geçip giderken, 17 Nisan akşamı saat dokuz sularında Enformasyon Bakanlığından Yabancı

Basın Şube Müdürü Hayri el Zübeydi arıyor. "Yarın sabah beşte Müsenna askeri havaalanına gel. Cepheye, Fao'ya gidiyoruz!"

Sabah beşte Müsenna Havaalanı. Birkaç saatlik bir bekleme. Irak Havayollarına ait, Sovyet Antonov tipi eski bir sivil yolcu uçağı ile bir buçuk saatlik bir yolculuktan sonra Basra askeri havaalanı. Sonra otobüsler.

Basra ve sonrası tam anlamıyla bir ordugâh görünümünde. Bağdat böyle değildi. Karavanlar, çadırlar, barakalar, eğitim yapan genç askerler, tel örgütelerin arkasında uslu uslu duran katyuşalar, tanklar. Tel örgülerin bu yakasında oğullarını ziyarete gelmiş bekleyen analar babalar ve yüzlerindeki sağ mı değil mi endişesi...

Arap çöllerinin tipik simgesi develer. Koyun sürüleri, tarlalarda çalışan köylü kadınlar. Bütün bunlar hep o ordugâh görünümü ile içiçe.

Dev fabrikalar. Bir yol ayrımında altalta üstüste levhalar: çimento fabrikası, demir çelik fabrikası, gübre fabrikası... Bunlar da o ordugah görünümünün bütünleyicileri.

İki saat sonra nihayet düşmandan geri alınan bölgeye adım, daha doğrusu teker atıyoruz. Yani *Fao yarımadasına*.

Toprak bir tür gri beyaz. Suyun göllenip kuruduğu yerlerde kirli lekeler oluşmuş. Hala çamur, hatta derin sulu kısımlar var. Fao, düşman saldırısı öncesinde bir bataklık. Sonra Irak birlikleri saldıracığında kurutuluyor.

Sonunda yarımadanın savunmasıyla görevli 7'nci kolordunun karargâhına ulaşıyoruz. Öbek öbek çadırlar. Yiğma toprakla yapılmış, çevresi kum torbaları ile kuşatılmış korunaklar. Bunlardan birine buyur ediliyoruz. Bir general brifing veriyor. Kim olduğunu soruyoruz, söylemiyor. Sadece "yüksek komutanlık temsilcisi, harekâtın sorumlusu" diye tanıtıyor kendisini. Engormasyon Bakanlığındakiler dil sorununu düşünememişler. Reuters'in Bağdat muhabiri Subhi Haddat nefis İngilizcesiyle çevirmenliği üstleniyor.

Ertesi günlerde gazetelerin satır aralarında 7'inci kolordu komutanı *Tümgeneral Mahir Abdülreşit* olduğuna dair izlere rastladığımız Paşa, özetle şunları söylüyor.

"Ben, İran Meclis Başkanı Rafsancani'nin bir ajansa verdiği bir demecini anımsıyorum. Eğer Iraklılar Fao'yu geri alabilirlerse ben derhal müzakere masasına oturmaya hazırım, demişti. Eh, aldık işte. O kadar övündüğü, asla başa çıkamıyacağımızı iddia ettiği Devrim Muhafızlarını yokettik. Harekât 34 saat gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Fao yarımadası artık yine bütünüyle elimizdedir. Şu anda yarımada da bir tek İran askeri kalmamıştır!"

General'in verdiği bilgiye göre harekâta Irak'tan 7'inci kolordu ile yine kolordu çapındaki Cumhurbaşkanlığı Muhafız birliği katılıyor. İran'ın ise bölgede 4 tümeni varmış. Irak kuvvetleri yarımada doğusundan ve batısından güneye doğru ilerleyerek İran birliklerini iki yanlı kuşatıyor. İran birliklerinin gerisi ise zaten deniz, Basra Körfezi.

İran birlikleri başlangıçta biraz direniyor. Ama Irak ordusu, "İran'ın alıştığı biçimde savaşmasını(!?) önleyerek onlara şans tanımıyor." Nehri geçip İran topraklarına girenlerin dışın da birtek İran askeri sağ kalmıyor.

General, Irak hava kuvvetlerinin, iki ülkeyi ayıran sınır olan Şattülrap üzerindeki, kendi kullanımları için ayırdıkları biri hariç tüm köprüleri havaya uçurduğunu, bu nedenle karşıya, İran tarafına geçebilenlerin sayısının çok olduğunu sanmadığını söylüyor. Saldırının İran için bir sürpriz olmadığını öne sürüyor. İranlıların saldırıyı haber aldıkları yolundaki Irak istihbaratından söz ediyor.

Saldırı sırasında Kuveyt'in de kendilerini desteklediği, Irak birliklerinin Basra Körfezi'ndeki, Kuveyt'e ait Bubiyan adasını kullandığı yolundaki iddiaları kesinlikle reddediyor.

Harekâtın bu kadar kısa sürede başarıyla tamamlanmasını ise biraz hamasetle karışık, çok önceden çok iyi planlamış ve hazırlanmış olmalarıyla açıklıyor. Irak askerinin ve yönetiminin üstünlüğüne değiniyor ve "zamanlamayı iyi yaptık" diyor.

Brifingten sonra araziye kurulmuş masalar üzerinde öğle yemeği sunuluyor. Etlî pilav, kuşbaşı et ve köfte. Çatal kaşık bulunmadığı için biz Arap olmayanlar epey sıkıntı çekiyoruz. Başta brifingi veren general olmak üzere gazeteci ve asker tüm Arapların pirinç pilavını

elleriyle sıkma yapıp yemelerini izlemekten çok, aç kalma tehlikesi yüzünden. Çaylar, sular, pepsilerden sonra Land Cruiselerle yeniden yola koyuluyoruz. Yol artık, yazının, yani çölün yüzü. Toz duman deryası. Hedef, yarımada adını veren Fao kasabası.

Karşımızdan tıpkı bizim gibi toza dumana bulanmış kaşları gözleri ile, toza bulanmış tanklar, zırhlı kariyerler, jipler, kamyonlarla "muzaffer" Irak askerleri geliyor durmadan. Kalaşnikoflar bir saniye dahi durmadan havaya utku atışı yapıyor. Herhalde çarpışmalar sırasında da ancak bu kadar mermi harcanmıştır. Biz böyle deyince bir Iraklı meslektaş biraz sitem edercesine silah sesleri için "utku senfonisi" diyor. Iraklı olmayan Arap meslektaşlar da göründüğü kadarıyla aynı içtenlikle paylaşıyorlar bu utku sevincini.

Savaş alanındayız. Yenilenlerden kalanlar... Oraya buraya devrilmiş tank cesetleri, dağılmış, saçılmış, postallar, çoraplar, miğferler, kitaplar, ilaç kutuları, şişeleri. Tank cesedinin namlusuna Irak askeri çorabını yıkayıp asmış. Toprak, çiçeği bozuğu insan suratı, mermi çukurlarından. Ve Irak topçusunun İran mevzilerini döven sesi sürekli kulağımızda.

Kimbilir kaç gündür su yüzü görmemiş, görse bile fırsat bulamamış Irak askerleri sürekli yıkıyorlar. Bulabildikleri her su başında.

Güneye indikçe sıcak, toz, top sesleri, tank kalıntıları, her türlü mermi kovani öbekleri artıyor.

İşte Fao...

Yer yer hala yoğun dumanların yükseldiği, savaş öreni, terk edilmiş bir küçük kasaba.

Bir siper... İçinde bir tüfek sandığı. Onun da içinde ambalajı açılmamış yepyeni bir asker postası. Onun yanında naylon torbalar içinde leblebi ve çekirdeksiz kuru üzüm. Havan ve top mermisi kovanları ile yanyana.

Arazi alabildiğine çorak. Ne bir bitki, ne bir böcek. Akşamın alacası da çökmüş. Yabancı Basın Şube Müdürü Hayri'ye "Yav bu Allah'ın belası toprak için mi ölüp ölüp diriliyorsunuz?" diye takılıyor. Önce çok güüyor. Sonra ciddileşip "Haklısın. Ama burası eninde sonunda bizim toprağımız. Çorak morak... Soruyu asıl Humeyni'ye

sormak gerekmez mi?" diyor. Gerekir kuşkusuz ama, soru bumerang gibi, Irak'ın elindeki İran toprakları için de Iraklılara sorulur! Sorulmaz mı?!

...

Önce tank, top ve uçaklarla yoğun bombardıman. Saatler süren. Sonra piyadeler. Bir tarafın iki kolordusu, diğer tarafın 4 tümeni. Türk Silahlı Kuvvetlerinde tümen mevcudu ortalama 10 bindir. İran'inki 6-7 bin olsa nihayet 50 kilometre karelik bir alanda sadece İran'a ait 25-30 bin asker var demektir. (Irak'inkileri zafer kazanan ve saldıran oldukları için saymayalım.)

Görebildiğimiz ceset sayısı iki. Sadece ikil Hadi en fazla beş on ceset olsun. Bize gösterdikleri tutsak sayısı ise kesinlikle beşyüzden fazla değil. E, hani İran yakasına kaçabilenlerin sayısı çok azdı, gerisi hep yokedilmişti?.. Hepsi öldürülse nerde bunların cesetleri? Tutsaksa nerde tutsaklar? Hepsini gömdüler desek; generalin verdiği bilgilerden bizim savaş alanına varışımız, çarpışmanın durmasından en çok 18-20 saat sonra. Bu kadar kısa bir süre içinde ne Irak'ın bütün dozerlerini Fao'ya taşımak olası, ne de taşınsa bile 25 bin cesedi o kadar kısa sürede gömmek.

Sonra 1986'da İran'ın Fao'yu nasıl aldığı biliniyor. 2 ayda 50 bin kişi feda etmişti bunun için. 2 ayda al, birbuçuk günde ver! Üstelik İran kayıpları konusunda her zamankinin tersine Irak bile bir sayı vermiyor.

Bağdat'a dönünce bu noktalara başkaları ekleniyor. Herşeyden önce İran'ın 4 tümen gibi büyük bir kuvveti 2 yıl gibi çok uzun bir süre hem de düşman toprağında tutmakta direnmesi büyük bir taktik hata olarak görülüyor.

İran iki yıl önce Fao'ya saldırırken Şattülarap'ı, botların dışında pantun denilen ve söylendiğine göre gündüzleri denizaltı gibi suya batan, geceleri ise safra atıp yüze çıkan köprülerle aşmış. Uçuca eklenebilen. Bu uçuca ekleme kuşkusuz nehrin genişliği ölçüsünde olmuş. Bu kez Irak uyanık davranmış. Nehre *med* uygulamış. Yani suyunu çoğaltarak genişlemesine yolaçmış. Böylece pantunların boyu kıyıya ulaşmadan biter hale gelmiş. İran askerleri de kaçarken kullanamamışlar. Gerçi bu köprülerin gündüz batar olması da Irak

pilotlarını çok zorlamış. Çünkü bir türlü gündüz gözüyle görüp de vuramamışlar.

Ama asıl önemlisi yine aynı soru. Öyleyse ne oldu bu dört tümen İran askeri?

Bu soruya o sıralarda Bağdat'ın askeri-dipolamatik tartışmalarında verilen yanıt, İran askerlerinin o anda Şattülarap'ın Irak kıyısında bulunan bin kadar lastik botu kullandıkları idi. Peki o zaman Irak topçusu, tankçısı, pilotu bunları, lastik botları ile Şattülarap'ın çamurlu sularına neden gömmemiş? Aynı şekilde İran topçusu, tankçısı neden hiç karşılık vermemiş? Yani İranlılar bota binip kaçtılar ya da Şattülarap'a gömüldülerse bile, bu kez onlar yüzünden Iraklıların epeyce kayıp vermeleri gerekirdi. Ve kuşkusuz öyle 34 saatte de bitemezdi çarpışmalar.

İşte asıl anlamlı değerlendirme bu noktada yapılıyordu. İran askeri Fao'yu şöyle veya böyle terketti. **Ama asıl amacı Fao kasabasına ve denize ulaşmak olan Irak birlikleri bu kaçıışı önlemeye çalışmadılar!** Hatta kimi yabancı istihbarat kaynaklarına göre İranlılara bir kurşun atımlık uzaklık kadar yaklaşan Irak birlikleri İranlıların kaçışını görünce, komutanlara kovalayıp kovalamayacaklarını sordular. Soru hiyerarşiyi izleyerek başkomutan Saddam Hüseyin'e kadar ulaştı. Yanıt; **"bırakın gitsinler!"...**

...

Fao, sonun garip bir başlangıcıydı adeta.

Irak, sekiz yıl içinde İran'a kaptırdığı yerlere teker teker geri almaya başladı. Hem de ateda elini kolunu sallaya sallaya. Güneyde Mecnun adaları, Şalemçe, Halkın Mücahitleri'nin aldığı Mehran, kuzeydeki birkaç küçük kasaba ve tepeler... Bir küçük fakat ilginç farkla.. Güneydeki her harekâta birkaç saat sonra biz de gidiyoruz. Kuzeydekileri ise radyodan, televizyondan okunan askeri bildirilerden dinliyoruz.

Mecnun Adaları

Hoveyze bataklıklarındaki ünlü, yapay Mecnun adaları, kuzey ve güney olmak üzere iki ada. Yapay olarak üzerinde oluşturuldukları,

İran sınırına üç kilometre uzaklıktaki Huveyze bataklıkları ise çok zengin petrol yataklarına sahip. Bölgede varlığı kesin olarak saptanmış 7 milyar, tahmin edilen 15 milyar varillik bir petrol rezervi bulunduğu, yeniden üretime açılması halinde Irak'ın günlük petrol üretiminin en az birkaç milyon varil artacağı ileri sürülüyor.

Hoveyze bataklıkları deniyor, ama öyle bilinen çamur değil. Saz bile yok. Göz alabildiğine uçsuz bucaksız su. Masmavi. Sanki deniz. Bu "deniz"in başladığı, karayla kesiştiği noktadan itibaren önce toprak dökülerek oluşturulmaya başlanan "yol", adalara yaklaşırken, çelik istihkam köprülerine dönüşüyor. Sonra yeniden kara... O da toprak dökülerek, ama bu kez daire şeklinde daha geniş bir alana yayıla yayıla dökülen topraktan oluşmuş. Hala dozerler, damperli kamyonlar çalışıyor. Çelik Köprü'nün iki yanında bağlı botlar. Hava rüzgârlı, su dalgalı. İstihkam Köprüsü'ne çarpan dalgalardan ıslanıyor fotoğraf makinaları. Böyle bir bataklık...

Görüntü yine aynı.

Bir noktaya sanki özellikle getirilip bırakılmış izlenimi veren cesetler. Oysa, eğer burası savaş alanı ise her noktada, her yerde, her an cesetlerle karşılaşmak gerekmez miydi? Ama öyle değil. Üstelik sayıları yine on kadar. Ayrıca İran, burayı da haftalarca süren

Bütün bunlara karşın kulağımız tetikte. Artık kuzeyde de kala kala bir Halepçe kaldı. Mart (1988) sonunda İran'ın eline geçmişti. Halepçe'nin önemi, Irak'ın kendine ait bir kasabaya ve kendi insanlarına karşı takındığı tutumdan kaynaklanıyor. Yoksa, Halepçe de kurtarılmış olsa, yine hala Irak'ın elinde kalan ufak tefek yerler var.

Halepçe'yi Boşalttık!

Ama beklediğimiz bir türlü gerçekleşmiyor. Tersine, Irak yetkilileri garip garip laflar ediyor. "Halepçe'nin zaten boş olduğu" yolundaki söylentileri biz de haftalardır duyuyorduk Bağdat'ta. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, o sıralarda çok iyi dost oldukları, sık sık Bağdat'a gelen Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'i bir ziyareti sonrasında uğurlarken bir Iraklı meslektaşın sorduğu soruya "İran'ın kuzeyde pek kuvveti kalmadı zaten" diye karşılık vermişti. Yani, yoksa Halepçe'nin kurtarılmasına gerek mi kalmamıştı?..

Derken İran, Temmuz'un 12'si gibi, Halepçe'yi boşalttığını açıklayıverdi! Eee, böyle birşey varsa neden Irak'tan hiç ses çıkmamıştı? Rahatça, "bizimle bir kez daha karşılaşmayı göze alamadılar" diyebilirdi. Savaş ortamında böyle şeyler çok doğal. Oysa, böyle durumlarda sokaklarda şenlikler yapan, zafer marşlar: çalan Iraklılar, generallerine subaylarına saatler boyu televizyondan verilen törenlerle madalyalar dağıtan Başkan Saddam bu kez duvar gibiydi.

Bir başka ilginç nokta. İran'ın "Halepçe'yi boşalttık" açıklamasından birkaç saat önce de Irak "İran, elinde kalan Irak topraklarından da çekilmelidir" biçiminde bir açıklama yaptı.

Sanki bir danışıklı dövüş. Sanki Irak, "Aziz kardeşim (!), bizi fazla uğraştırma. Nasıl olsa çekileceksin. Bizi, saldırıyor, kazanıyor, İran ordusunu püskürtüyor rolleri yapmak zorunda bırakma. Oraya gazetecileri götürüp getirmek, uygun mizansenı hazırlamak, bunun için askerlerimizi eğitmek gerçekten epeyce zor oluyor" diyor; İran da buna "peki aziz kardeşim" diye cevap veriyordu. Bu, kuşkusuz bir fantezi.

Ama durum gerçekten akla bundan başkasını getirecek bir durum değildi.

Esrarengiz...

Sonunda dayanamayıp, 25 Haziran 1988 Cumartesi günü, yani İran'ın 598 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını kabul edeceğini açıklamasından 23 gün önce, Ankara'ya geçtiğimiz haberin başlığı ve kısaca özeti şöyle oldu:

"ESRARENGİZ ORDULARIN ESRARENGİZ SAVAŞLARI"

(İran mevzileri şiddetle dövüldüğüne göre çok daha fazla tutsak ve ceset olması gerekmez miydi?) sorusunu değerlendiren bir batılı askeri ateşenin değerlendirmesi şöyle:

"İran Fao'da gerçekten dirense, hiç değilse, fazla değil 2-3 uçak gönderseydi, belki yine yenilirdi, Fao'yu terkederdi ama, çarpışmalar da en az on gün sürerdi. Oysa 36 saatte herşey bitti. Irak'ın 9 saatte kurtardığı Şalemçe'yi ben gördüm. İran'ın bir haftada alabildiği bu bölge savunmaya çok elverişli. Yani saldıranın işi çok zor. Ciddi savunulsaydı 9 saatte alınması olanaksızdı. Kuzey cepheleri için de aynı şey sözkonusu. Irak'ın son haftalarda kurtardığı tepeler, dağlar, dereler, nehirler, göller askerlikte doğal engel sayılır. Saldıran açısından birer felakettir. Zaten İran da buraları çok zor ve çok kayıp vererek almıştır. Çünkü savunan bu doğal engelin gerisindedir. Savunma için gerekli hertürlü önlemi almıştır. Saldıran ise ilerlemek

zorundadır. Savunma önlemi alamaz. Gizlenemez, saklanamaz. Çıplak hedef durumundadır düşman karşısında. Dolayısıyla Irak'ın geri alışlarının da en az İran'ın alışları kadar zor olması gerekirdi. Böyle olmuyorsa bunun tek açıklaması İran'ın savunma yapmamasıdır. Yani savaşmamasıdır!

"Üç ay önce Halepçe'yi alan, 300 T-72 tankı, 100'er adet Tow ve Howitzer füzesi ile çok sayıda kentler savaşına uygun füze satın aldığı söylenen İran bu kadar zayıf olamaz. Adeta savaşmıyorlar. Bence siyasi gelişmeler, askeri gelişmelerin önüne geçti. Bu savaşın sonu yakındır."

Savaş, İran Bile Bile Savaşmadığı İçin Bittii

Savaş bitiyor mu, yoksa yeniden mi hızlanacak? Irak 18 Nisan'dan beri Fao Yarımadası, Şalemçe, Mecnun adaları ve çevresi, kuzeyde Mawad kasabası ve Pencvin bölgesi, Zap suyu, birçok dağ ve tepe ve son olarak güneyde Zübeydat bölgesini kurtardı. Tarih 15 Temmuz. Yani bunların hepsi toplam üç ay içinde olup bitmiş. Oysa İran bunların herbirini haftalar, hatta iki ay süren çarpışmalardan sonra ve toplam 8 yılda alabilmişti. Son olarak da yine kanlı çarpışmalardan sonra ve ağır kayıplar pahasına aldığı Halepçe ve Hac Umran kasabalarını boşalttığını açıkladı. Irak'sa son harekatinde, Zübeydât bölgesini kurtardıktan başka İran topraklarında 40 kilometre kadar ilerleyerek Dehloran kasabasına girdi, bölgedeki bütün savunma hatlarını, mevzileri, depo ve karargâhları yokettiğini açıkladı. Ve sonra çekildi! Zaten bu üç ay içindeki bütün harekâtlarında öyle yaptı. Saldırdı, verdiğini geri aldı ve durdu. Bu kez içeri girmesinin nedenini de, İran'ı bir daha o bölgede saldıramaz hale getirmek, olarak açıklamıştı. Ama Irak'ın utku ilan ettiği öteki saldırılarda da İran'ın ciddi bir direniş göstermediği, doğru dürüst savaşmadığı kesin. Bu durumda Irak'ın bu taktiklerinin de bir anlamı kalmıyor. Üstelik şimdi buna bir de İran'ın kendiliğinden çekilmesi ekleniyor.

Yetmiyor...

17 Temmuz günü Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Devrim yıldönümü dolayısıyla yayınladığı mesajında İran'a bir yandan "barış içinde ve iki iyi komşu olarak birarada yaşamayı" öneriyor. Bir yandan

da 598 sayılı Güvenlik Konseyi kararı dışında Irak'ın başlangıçtak isteklerini yineliyor. "Barış'ın şerefli elini uzatıyor ve İran yönetimini yenilgilerini doğru değerlendirmeye çağırıyorum" diyor Başkan Saddam Hüseyin ve şöyle devam ediyor, sanki herşey bitmiş ve iş barışa, anlaşmaya kalmış gibi:

"Ülkemin, barışın sağlanması için gerekli gördüğü hususlar kayıtsız koşulsuz uluslararası sınırların geresine çekilmek. Kapsamlı ve tam bir tutsak değişimi, bir barış ve saldırmazlık anlaşması imzalaması, karşılıklı birbirinin içişlerine karışmama ve rejimlere saygı gösterme. Irak'ın Şattularap su yolundaki haklarının ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde tam olarak yararlanabilmesinin sağlanması..."

Sanki barış masasına oturulmuş da zafer kazanan komutan taleplerini, koşullarını dikte ediyor!

Ve Ateşkes!

Bu konuşmanın tam ertesi günü yani 18 Temmuz günü müthiş sürpriz gerçekleşiyor ve teleksler, fakslar, telefonlar bütün dünyaya İran'ın 598 sayılı Güvenlik Konseyi kararını, bir yıldır kesinlikle reddettiği kararı kabul ettiği yolundaki açıklamasını geçiriyor.

O sırada Bağdat'da bulunan Deutsche Press muhabiri Klaus Bering'le birlikte sokaktaki havayı koklamak üzere dışarı çıkıyoruz. Bir seyyar satıyıcı veriyoruz ilk selâm (barış) müjdesini. Ellerini ve başını havaya kaldırıp "Allahuekbêr" diyor. İnsanlar genellikle "inşaallah", "Allah Kerim", "Zaten gecikmişti, hele bir sonunu görelim" diyorlar, ihtiyatlı. Bir fotoğrafçı, haberi duyunca önce gözleri büyüyor. Sonra durgunlaşıp, tezgahın arkasından görülmeyen bacağını dışarı uzatıyor. Kesik... "Çok şükür... Ama biraz geç." diyor. İki oğlunu cephede yitirdiğini söyleyen bir kadın "Oğullarım yok ki, kiminle sevineyim ben? Ama artık oğullarını kaybetmeyecek olanlar sevinir. Buna da şükür..." diye mırıldanıyor.

Müjdeyi verene sarılıp öpme, taşkın sevinç, sokaklara dökülme yok o ilk gün.

Devletten resmi bir tepki almak için de çok uğraşıyoruz. Nihayet

akşamın sekizinde Enformasyon Bakanı Latif Nsayyif Cassim bir yazılı açıklama yapıyor. O da ihtiyatlı:

"Bize şu ana kadar BM Genel Sekreteri'nden herhangi bir resmi açıklama gelmedi. Bilgilerimiz sadece İran'ın basına yansıyan açıklamasından ibaret. Bir de İran Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'nın açıklaması var. Orada hala bize saldırgan diyorlar. Kendilerine karşı kurulan tuzaklardan söz ediyorlar. Ve en önemlisi, yeniden savaşçı toplayabilmek için genel seferberlikten söz ediyorlar.

Bütün bu verilerin ışığında barış fiilen gerçekleşinceye, resmi bir barış anlaşması imzalanıncaya dek son derece dikkatli, uyanık, ihtiyatlı olmak zorunda olduğumuzu belirtirim."

Daha sonraki günlerde en önemli konu barış görüşmelerinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin gözetiminde iki taraf temsilcileri arasında *doğrudan* yapılması yolundaki Irak talebi oluyor. Irak "İran görüşmeleri bizimle yapmayacaksa, barışı kiminle yapacak. Genel Sekreterle mi?" diyor. Çünkü İran ilk anda doğrudan görüşmelere yanaşmamıştı.

15 gün sonra 6 Ağustos günü de Irak, Başkan Saddam Hüseyin'in ağzından ateşkese hazır olduğunu ilan ediyor. Bağdat Radyosu'nda normal yayın kesilerek okunan açıklamasında Başkan Hüseyin, "İran'ın ateşkesten hemen sonra doğrudan görüşmelere başlamayı kabul etmesi halinde biz de ateşkese hazırız." diyor.

Bu kararı kendi arkadaşları ve "savaş süresince kendilerinden hiçbir desteği esirgememiş dost ve kardeş Arap ülkelerinin liderleri" ile yaptığı görüşmelerden sonra aldığını belirten Hüseyin, ayrıca Irak sınırlarında BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde bir barış gücünü de kabul edeceklerini söylüyor.

"İran ile ilişkilerimiz, değiştiremeyeceğimiz bir coğrafyanın gereği, tarihin bir sonucudur. Komşumuz İran ile birlikte yaşamak zorundayız. Çektiğimiz sıkıntı ve acıları da kuşkusuz unutmayacağız ama, herşeye rağmen İran halkına dostluk ve hoşgörü elimizi uzatıyoruz. Bugün, yarının tarihi olacaktır. İran halkının da artık iki ülke arasındaki ilişkilerde barışın zamanının geldiğine inandığını sanıyorum. Bunda herhalde Irak halkının da yardımı oldu.

İran yönetimi, 598 sayılı kararı, başka seçenekleri kalmadığı için kabul etmiştir. Oysa karar alındığı gün reddetmişler, kararı alan uluslararası organ hakkında çirkin sözler kullanmışlardı. Kararı kabul ettikleri yolundaki açıklamalarını, işte bu nedenle ilk anda inandırıcı bulamadık. Çünkü barışı kabul etmenin, kendisi için zehir içmekten de ağır olduğunu söyleyen Humeyni gibi, diğer tüm İran yöneticilerinin açıklamaları hep barışa karşı idi.

Doğrudan görüşmelerde ısrar ettiğimiz nedeni de, İran yöneticileri gerçekten iyi niyetli midir, gerçekten kalıcı ve kapsamlı bir barış mı istiyorlar yoksa, bütün bunlarla sadece yine kötü emellerini mi gizliyorlar, bunu anlamaya çalışmaktı.

İşte şimdi, bu iyiniyetli yaklaşımımızdan sonra, ateşkestən hemen sonra doğrudan görüşmelere razı olduklarını BM Genel Sekreterine resmen ve açıkça bildirirlerse sadece mutlu olacağız. Reddederler, ya da kabulettiklerini açıklamaktan kaçınırlarsa İran yönetimini bundan sonra dökülecek kanların sorumlusu kabul edeceğiz."

...

Gökyüzünde uçaksavar ateşi pırıltıları. Pencerenin hemen altından tabanca ve kallaşnikof sesleri. Kadınların "lu-lu-lu"ları, darbuka dümbelek seslerine karışıyor.

Zeytin pek yetişmediğinden olsa gerek, ne dalı bulurlarsa onu sallıyorlar taşıtların kapılarından, römorklarından çılgınca sarkmış Bağdatlılar.

Silah seslerine bakarsanız cephe sanırsınız. Ama değil. Hoş silah sesi Iraklının her anında, her nedenle var. Doğum diye var, ölüm diye var. Hatta bir maçta Suriye'yi yendikleri zaman da sabaha kadar balkonlardan, sokaklarda ateş edip durmuşlardı.

"Labbeyk ya Saddam"lara bakarsanız, bir siyasi gösteri sanırsınız. Ama o da değil.

Hiçbirisi değil. Genel Sekreter de Cuellar ateşkesin 20 Ağustos ta başlayacağını açıkladı o akşam! 8 Ağustos akşamı. Kararın Bağdat'a ulaşması, Devrim Komutanı Konseyi'nin değerlendirmesi ve televizyondan duyurulması, ardından da "kutlayabilirsiniz" diye resmen izin çıkması üzerine başlayan, Bağdatlıların utku şenliği bu. Ama bu

utku sadece bir Fao'yu kurtarma utkusu değil. Barışı, yaşamayı, eşini oğlunu kazanmanın mutluluğu, utkusu.

Yerlerde takla atanlar, araçların motor kapakları üzerinde, yolun ortasında göbek atanlar, onlara balkonlardan salkım saçak, göbekleri, silahları veya lu-lu-lu'ları ile eşlik edenler...

Sabahın saat dördünde hâlâ kulaklar silah sesleri ve lu-lu-lu'larla dolu. Bağdat'ın zaten ısıll ısıll ve en az 35 derece olan sıcak gecelerinden birinde gökyüzü de hertürlü hafif silahtan ve havai fişeklerden çıkan ışıklarla çakmak çakmak.

Herkes birbirine sıcak sıcak, sevgiyle bakıyor. Kimse yabancı değil, hele düşman hiç değil.

Bindiğimiz ilk taksinin şoförü, "bu gece bari biraz para kazanalım mister" deyip 2 dinarlık yere 10 dinar alıyor. Kızamayıp veriyoruz. Dönerken bindiğimiz taksinin sürücüsü ise "hem Türk'müşsün, hem gazeteciymişsin, hem de bugün barış geldi. Hadi bëndensin." deyip para almadan uğurluyor.

Eylül 1980 - Ağustos 1988. Tam sekiz yıll Çağın en uzun savaşı. Kolay değil. Boşuna değil coşku, heyecan, hoşgörü, müşteriden çok para almak ya da hiç almamak. Kaç göç, yabancı, erkek gibi kaygılar kalmamış. Saçları ağarmış, orta yaşlı hanımlar, iri kara gözlü kızlar elimizi sıkıyor, fotoğraflarını çekmemizi istiyorlar.

Başka zaman fotoğraf makinasından daima kuşkulanan devriye polisler bile bu gece poz vermeye, görüntüye girmeye çalışıyorlar.

Sadun, Karrada, Cumhuriyet, Endülüs, Filistin, Abu Nidal, Mansur caddelerinde trafik tıkanmış sabahın ikisinde. Olsun! Trafik açılır nasıl olsa. Ama Bağdatlı, barışı yaşamak ve bir daha kaçırmamak umuduyla, füze, hava saldırısı korkusundan değil ve bu korkulardan uzak, bir geceyi daha uykusuz geçirir, ne çıkar!

...

Ağustos başından bu yana zaten fiilen başlamış olan ateşkes, 20 Ağustos'ta resmen de yürürlüğe girdi. 350 askeri gözlemci ve destek görevlileri ile birlikte toplam sayıları 1300'e varan (İran ve Irak tarafında) ateşkes gözlem birlikleri de görevlerine başladılar.

Barışa ısınma turları da başladı. 8 yıldır trafiğe kapalı olan Basra

sivil havaalanı ve Irak'ın Basra Körfezi kıyısındaki limanları ulaşım açıldı. Bugüne kadar savaş nedeniyle, "kırk gün durak bir gün gerek" düşüncesiyle depolarda tutulan ve pek az satışa sunulan birçok mal piyasaya sürüldü. 20 Ağustos günü Devlet Mağazalarında yok yoktu.

Sabahın erken saatlerinden itibaren kiliselerin çanları ve ezan sesleri birbirine karıştı. Her ezandan sonra 101 pare top atıldı. Dünyanın her az gelişmiş ülkesinde olduğu gibi, hele savaştan çıkmış bir ülkenin insanları olarak sevimli Iraklılar, Devletin memur ve işçilere barış onuruna birar maaş ikramiye vermesini bile bekliyorlardı.

Irak Dışişleri Bakanlığı'nda yakında başlayacak barış görüşmeleri için takviyeli özel birimler oluşturuldu. Siyasi dairelerdeki yetenekli diplomatlar bu birimlere kaydırıldı. Hatta yurtdışı birimlerde görev yapan, müzakerelerde yararlı olabileceği düşünülen elemanlar da merkeze çağırıldı. Bakanlığın protokol, idari ve mali daireleri dışındaki tüm dairelerin telefonları duvar oldu.

Barış Görüşmeleri

Barış görüşmelerin başlamasından bir ay kadar sonra Dışişleri ikinci Müsteşarı Nizar Hamdun'la görüşüyoruz. Anlattığına göre durum şöyle:

Irak herşeyden önce Şattülarap'ın temizlenmesini istiyor. Çünkü bu nehir üzerindeki Basra, önemli bir dışsatım limanı. Basra ve Şattülarap işlemeye başlarsa petrol satılacak Irak para kazanacak. Yaralarını saracak. Bir de buna bağlı olarak Körfez'de seyir güvenliği. Irak bu iki konuda İran'dan yazılı güvence istiyor. Sonra diğer maddeleri görüşmeye hazırlar. İran ise buna yanaşmıyor. Herşey sırasıyla görüşülür, diyor.

Bu aşamada Şattülarap sorununu bir sınır sorunu, bir egemenlik sorunu, bir "kime ait olacak, ne kadarı kimin olacak" sorunu olarak görmüyorlar. Bu konunun yeri zaten 598 sayılı kararın dördüncü maddesi. Sırası gelince tartışılır diyorlar.

"Bizim üzerinde durduğumuz, ateşkesin oturtulması. 598'in birinci maddesi ateşkesi kara, hava ve deniz için öngörüyor. Bizim de istediğimiz bu. Yoksa sınır nereden geçecek konusu şu anın sorunu değil. Oysa İran gemilerimize ateşkestən sonra bile Körfez'de rahat

vermiyor. Ateş açıyor, arıyor... Bu konuda güvence, yani ateşkesin denizde de uygulanmasını istiyoruz.

Ayrıca kullanılabilmesi için Şattülarap'ın temizlenmesi gerekir. Gerekirse iki ülke birden yararlanacağına, hatta bütün dünyaya hizmet edeceğine göre... İran bu iki konuda yazılı güvence verirse bizim açımızdan yeterlidir. Hemen öteki maddelere geçebiliriz. Oysa İran ateşkesi sadece silahların susması olarak görüyor. O da sustu. Öyleyse öteki maddelere geçebiliriz. Şattülarap'ın temizlenmesi de daha sonra ele alınabilir, diyor. En önemli farklılık burada."

Irak'ın Kuveyt'i ele geçirmesine kadar geçen yaklaşık iki yıl içinde iki tarafın bu *müzakere pozisyonlarında* hemen hiçbir değişiklik olmadı. Tutsaklar alınıp verilmedi. Birlikler uluslararası sınırların gerisine çekilmedi. Şattülarap temizlenmedi. Silahların susması dışında 598 sayılı kararın birinci maddesinin dahi görüşülmesine geçilemedi.

14 Kasım 1988'de Başkan Hüseyin, İran halkına bir kez daha sesleniyor televizyondan, yıllardır ilk kez giydiği lacivert takım elbisesi ile, yani sivil! "İran halkına, kardeşlerim, diye seslenmek istiyorum" diyerek. Ve sürdürüyor:

"Artık yeni bir hayatımız olsun istiyoruz. İran halkı için de dileğimiz bu. Artık onlar da savaşın ne demek olduğunu biliyor. Onların da önünde bizimki gibi barıştan başka hiçbir uğraşı yok. Barışa hazırlanıyoruz. Kimsenin içişlerine karışmak istemiyoruz. Kimsenin bir karış toprağında gözümüz yok. Ama hala savaşın yeniden başlayabileceği bir hukuki ortamdayız. Gerçek, tam ve resmi bir ateşkeste bu nedenle ısrar ediyoruz.

İranlılar ise, petrolün varlı on dolara düşmüşken hala silah alma çabası içindeler. Cenevre'de bir sürü gevezelik edip duruyorlar. İran Dışişleri Bakanı Velayeti, bizim 1979'da sınırdışı ettiğimiz bir kısım İran asıllı Iraklıyı bile Cenevre masasına getirmek istiyor. Peki. Ona da peki. Bu insanlardan elinde yeterli belgesi olan herkesi kabule hazırız. Buradaki İranlıların gitmesine de...

Ama İran'ın asıl amacı konuyu dağıtıp, kaynağından uzaklaştırmak. Gerçekten barışı isteyen, sadece barışı araması gerekmez mi?..

Biz ise barış hazırlıklarımızı iki yıldır, evet iki yıldır yapıyorduk. Basra'yı nasıl yeniden imar edeceğimizi bile bir plana bağlamıştık. İşte dosyası. Ama eğer istiyorlarsa derhal 120 tümenle karşlarına yeniden çıkmaya da hazırız. Neyse ki inşaallah buna gerek kalmayacak. Ekonomik sorunlarımıza rağmen halkım kendine güveniyor. Bizim, kara sınırlarında da barış açısından hiçbir sorunumuz yok. Ama artık İranlıların da, önce birinci madde, yok onuncu madde, hayır ondan da önce üçüncü madde gibi boş konuşmalara bir son vermesi gerek."

İran'a Söz...

Bu savaş hiç bitmeyecekmiş gibi görünüyordu. Koşullar bitmesine değil, bitmemesine elverişli idi. Hele Humeyni, "son ev, son asker, son insan kalana dek savaş" diyordu. Ne oldu?

...

"İrak Meclis Başkanı Rafsancani'nin kardeşi, 12 Temmuz'da Batı Alman Dışişleri Bakanı ile görüşerek ABD'nin Körfez'deki varlığına son verilmesinin garanti edilmesi halinde İran'ın 598 sayılı kararı kabul edeceğini söyledi. Ancak bu talep reddedildi.

"İran'ın 598 sayılı kararı kabul süreci de şöyle gelişti.

"12 Temmuz'da Rafsancani, Humeyni'nin Yüksek Savunma Konseyi'ndeki temsilcisi General Zahir Nejad, Savunma Bakanı Tuğgeneral Celali, Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanları, Devrim Muhafızları Bakanı Muhsin Refikdost ve Cumhurbaşkanı Danışmanı Mustafa Mirselim ile bir toplantı yaptı.

"Rafsancani toplantıda komutanlardan, gerçekçi bir bakış açısıyla savaşın geleceği hakkındaki görüş ve tahminlerini sordu. Kara Kuvvetleri Komutanı Saadi dışında hepsi de İran'ın savaşa devamının olanaksız olduğunu söylediler. Ayrıca, füzeler savaşından sonra savaşın Irak lehine gelişmeye başladığını, İran askerinin moralinin bozulduğunu belirterek, savaş sürerse daha çok askerin Irak'a teslim olacağını vurguladılar.

"Rafsancani 14 Temmuz günü Cumhurbaşkanı Hameney, Başsavcı Musavi Erdebili ve Başbakan Hüseyin Musavi ile bir toplantı

yaparak, eğer dini lider Humeyni savaşa devamda ısrar ederse istifa edeceğini söyledi. Bu toplantıdan sonra Tahran'daki Alman Maslahatgüzarı ile görüşen Rafsancani ertesi gün de Cumhurbaşkanı Hameney, Başsavcı Erdebili ve Humeyni'nin oğlu Ahmet Humeyni ile birlikte Humeyni'nin evinde biraraya geldi. Rafsancani Humeyni'ye İran'ın savaşa devam edemeyeceğini, **598 sayılı kararı kabul ederlerse, süpergüçlerin İran'ı korumaya ve Irak'ın bir zafer kazanmasını önlemeye söz verdiklerini** söyledi. Humeyni böylece ikna edildi.

"Rafsancani'nin 16 Temmuz'da Hükümet yetkilileri ile yaptığı toplantı ise sert tartışmalara sahne oldu. Savunma Bakanı Muhteşemi ve Devrim Muhafızları Komutanı Rızai tartışmaya, savaşa devamdan yana katıldılar. Savaş yanlılarının gerekçesi, savaşa son verilmesinin rejime yönelik bir halk hareketine yolaçabileceği idi. Rafsancani ise (Savaşın bitmesi belki mevcut krizi de bitirebilir. Ama devam edersek asıl o zaman halk bizi meydanlarda asar) diye karşılık verdi.

"Toplantı sonunda yapılan oylamada 3 çekimser ve 6 muhalif oya karşılık 32 olumlu oyla 598 sayılı kararın kabul edilmesi onaylandı. Karar, Rafsancani'nin makamında yazılan ve Rafsancani, Hameney ve Erdebili'nin imzaladığı bir yazı ile BM Genel Sekreterine bildirildi."

...

Buna benzer bitiş öyküleri çok. Halkın Mücahitleri'nde daha ayrıntılılar, daha renkliler var. Bunların özetle söylemek istedikleri şu. İran'ın ekonomik açıdan da, siyasi ve sosyal açıdan da, halkın ve askerlerin morali açısından da, hevesi aç ısından da savaşacak hali kalmamıştı. İnsanlar orduya katılmak istemiyordu. Katılsa savaşmak istemiyordu. Ekonomi berbat. Sivil ve askeri yönetim kadroları arasında derin görüş ayrılıkları, kamplaşmalar vardı. Bütün bunları kapatmak için uygulanan keyfi baskılar doruğa çıkmıştı gibi...

Bütün bunlarda doğruluk payı yok değil. Başka şeyler, ağızdan kaçırılıveren başka sözler de var. Örneğin yukarda aktardığımız son konuşmasında Saddam Hüseyin de **biz iki yıldır barış hazırlığındaydık**, diyor.

İran askerinin gerçekten savaşmak istemeyişine biz de tanık olduk.

Ama şurası da var. İran Halepçe ve daha iki kasabayı Mart sonunda aldı. Bütün bu söylenenler Mart sonunda yok muydu? 18 gün sonra ise Fao'yu bırakıp gitti. Bütün bunlar bu 18 gün için de mi oluştu? Irak niye daha önce ya da sonra değil de 18 Nisan'da Fao'da karşı saldırıya geçmeye karar verdi? Sonra diğerlerinde?..

İran'ın savaş gücünün birden bire sıfıra indiğini kimse söyleyemez. Bir miktar direniş bile çarpışmaları günlerce uzatabilirdi. Belki İran yine yenilir ve geri çekilirdi. Ama böyle iki saatte, üç saatte, beş saatte olmazdı. Evet, asker savaşmak istemedi. Ama bütün ordularda her zaman görülebilecek bir durum bu. Kolay mı göz göre göre ölüme gitmek? Gidecekse bile birşeylere inanması gerek. Hadi İran askerinin bu motivasyonu bile kalmamıştı. Ama hiçbir orduda bu tür eğilimler öyle basitçe hoşgörülle karşılanmaz. Bunun derhal kurşuna dizilmesi vardır. Savaş mahkemesi vardır. Vatan haini suçlaması vardır. Birlik komutanları, vıdu komutanları, kuvvet komutanları da mı yıldı, sıra neferi kadar? Tarık bin Ziyad... Gemileri yakmak... Bunlar neden işlemedi İran ordusunda? Üstelik ortada gerçekten askeri açıdan, silah açısından, donanım açısından korkunç bir saldırı, korkunç bir yenilgi de yok. Hitler'in, Napolyon'un Moskova yenilgileri gibi. Öyleyse?!

İran ordusu düpedüz, bilinçli olarak savaşmadı, savaştırılmadı. Neredeyse, belki açık belki zımnî olarak askerlere "savaşmayabilirsiniz" denmiş gibi bir hava oluştu. Yani savaşı Irak ordusunun kanlı çarpışmalardan sonra kazanılan olaganüstü görkemli utkuları bitirmedi. Tersine İran ordusu savaşmayarak bitirdi savaşı!!!

O kadar ilginç noktalar var ki! Irak ordusu İran topraklarına giriyor. 40 kilometre ilerleyip bir kasabayı ele geçiriyor. Ama daha ilerlemiyor. Uslu uslu geri dönüp geliyor. Bütün bunları da beş on saatin içinde, hadi otuz kırk saat içinde yapıyor. Nerde görülmüş bir ordunun patır patır düşman arazisi ele geçirip dururken, birden durup geri dönmesi?..

Savaşın başında Abadan'ı, Hürremşehri ele geçiren kimdi? Ya Kuveyt?

Neden İran ordusu bilinçli olarak savaşmadı? İran yönetimi

savaşmak istemeyen askerini neden istemeye istemeye de olsa hoşgördü? Aynı yönetim 598'i kabul ettiği günlerde bile rejim karşıtı Halkın Mücahitleri üyelerini yakaladığı yerde yoketmekte biran bile tereddüt etmiyebiliyordu. Aynı tavrı isteseydi savaşmak istemeyen askerine gösteremez miydi?!

Özal da mı?

Bütün bu ilginç soruları, daha doğrusu cevapları ilginç olması gereken soruları geçen Nisan ayında bir gün Ankara'daki İran Büyükelçisi Muhammed Bageri'ye özel bir söyleşi sırasında sorduk. Gözlemlerimizi, saptamalarımızı anlattıktan sonra, "Ne oldu da, savaşmaktan vazgeçtiniz? Neden bıraktınız savaşmayı, hem de öylesine anı? Savaş gücünüzün öylesine aniden bittiverdiğine kimseyi inandıramazsınız." deyince şu yanıtı verdi:

"Bize söz verildi. Bütün dünya bize söz verdi. Ateşkesi kabul edersek Saddam'ın devrileceğine dair."!!!...

Saddam Hüseyin, *biz zaten iki yıldır barışa hazırlanıyorduk,* diyor.

Rafsanjani'nin kardeşi, Alman Dışişleri Bakanı Genscher ile görüşüp *ABD varlığı Körfez'den çekilirse biz de 598'i kabul ederiz,* diyor. ABD'nin körfezdeki varlığı ile İran'ın 598'i kabulü bağlantılandırılmak istenmiyor ama *başka bir garanti* veriliyor. Rafsanjani bu garantiyi İmam Humeyni'ye **"598'i kabul edersek süpergüçler bizi koruyacak ve Irak'ın bir zafer kazanmasını önleyecekler"** diye anlatıyor.

Yani bir söz var.

Ama Bageri bizi o gece asıl bir başka şeyle çok şaşırttı. Bize söz verildi, deyince doğal olarak arkasından ikinci soru geldi:

"Kimler?..."

"Aralarında Sayın Özal'ın da bulunduğu birçok önemli ülkenin lideri"!!!!

Savaşın son haftalarında Iraklı yetkililer de zaten "ABD şimdi de İran'ı destekliyor" gibi bazı şeyler mırıldanıyorlardı.

Bütün bunlardan o sırada İran'a bazı vaatlerde bulunulduğu anlaşılıyor. Bunun Saddam'ın devrilmesine kadar gidip gitmediği, buna Özal'ın da katılıp katılmadığı tartışılabilir.

Ama Irak Kuveyt'i işgal ettiği zaman Amerika'nın ilk tepkisi "bu Saddam'ın ortadan kalkması gerek" oldu. Özal ve kurmayları da politikalarını "Saddam'ın ortadan kalkması"na göre oluşturdular. İşte bu çok kesin, ortada!

...

İran ordusunun bilerek geri çekildiği kesin. Cephede savaşın kazasız belasız gazi olarak dönmüş bir Irak askerinin söylediğine bakın:

"Karşımızda hiç İran askeri görmedik ki biz. Adeta elimizi kolumuzu sallaya sallaya ilerledik."

İran, bütün sorunların ötesinde artık bu savaşın sonu olmadığını, bu savaşın kazanmanın mümkün olmadığını anlamış, bu tesbit en önce İran Dışişlerinde yapılmıştı. Yukarılara yansıtılmış, oralardaki bazı odaklarca, en başta Rafsancani tarafından benimsenmiştir. Ve Rafsancani o sırada artık bizzat Humeyni'nin imzası ile İran Silahlı Kuvvetler Başkomutan Vekilidir aynı zamanda.

İran Dışişlerinin yaptığı bir başka ilginç ve yukarılara benimsettiği saptama daha vardır. Saddam Hüseyin'in iktidarda fazla kalamıyacağı.. İşte bu noktada işe rufailer karışmaktadır. Belki bir vaad biçiminde, "tamam, Saddam'ı biz halledeceğiz" biçiminde değil ama, İran Dışişleri ve bazı ordu kurmaylarının tesbitini doğrular biçimde.

Artı, bazı Batılı büyükler ve Genel Sekreter Perez De Cuellar ile savaşan tarafların temsilcileri arasında gerçekleştirilen gizli görüşmelerde her iki tarafın da 598'i kabul doğrultusunda onayı alınmıştır. Irak zaten daha karar 1987'de alındığı anda kabule hazır olduğunu ilan etmişti. İran da bu gizli görüşmelerde, kendi yaptığı tesbitlerin doğrulanması üzerine 'evet' der.

Ve İran askeri adeta tatilden döner gibi boşaltır işgal ettiği toprakları.

...

Savaşın maliyeti konusunda yüzlerce tahmin yapıldı.

Amerikan Petrol Finans Kurumu'na göre savaşın İran ve Irak için toplam maliyeti 154-193 milyar dolar arasında. Bunun 39-56 milyarı İran'a, 115-137 milyarı da Irak'a ait. Toplam maliyet rakamına iki ülkenin fizik altyapılarında meydana gelen yıkım dahil değil.

Japon Ortadoğu Ekonomileri Enstitüsü JIME'nin sadece 1980-85 arası için yaptığı tahmin yukardakinin iki katından çok.

Petrol Finans'a göre İran doğrudan silah alımlarına 7-10 milyar, savaşta ölen ve yaralananların ailelerine 8-10 milyar, savaş riski sigortası olarak 1-2, petrol ürünleri dışalımını için de 4-6 milyar dolar harcadı. Buna ek olarak İran'ın bu dönemde elde edemediği petrol geliri 4-8 milyar, yine elde edemediği petrol dışı gelir de 15-20 milyar dolar tahmin ediliyor.

Aynı şekilde Irak'ın doğrudan silah alımları için 30-35, boru hattı finansmanı için 3-4 milyar harcadığı, elde edemediği petrol gelirlerinin 30-35, petrol dışı gelirlerin de 40-45 milyar dolar olduğu hesaplanıyor.

Petrol Finans'ın tahminlerine göre Irak, savaşta ölen her insan için 20, İran ise 12 bin dolar civarında tazminat türü ödemede bulundu. Irak'ın tahmini toplam insan kaybı 350-400 bin, İran'ınki ise 650-750 bin.

Bu rakamlar tartışma götürür rakamlardır. Çünkü bizzat İran ve Irak'ın bile elinde bu konularda kesin rakamlar olmadığı söyleniyor. Ama şurası az çok net ki, İran'ın üçte biri kadar olan nüfusuna karşın Irak, dengeyi sağlamak açısından kesenin ağzını daha çok açmıştır.

BÖLÜM 4

IRAK PERESTROİKASI

1 - Özelleştirme ve Pahalılık

Nisan 1988:

"Irak Hükümeti, ülkenin ikinci ticari bankasının kurulmasını kararlaştırdı. Ülkenin tek ticari bankası Rafideyn Bank artık yeterince verimli olamıyor. Maliye Bakanı Hikmet Ömer, bankacılığın, yetersiz performans dolayısıyla ticarettte olumsuz bir rol oynamaya başladığını söyledi. Ömer, Rafideyn Bank'ın kârlılık, cari işlem ve hizmet açısından yeterli olmadığını belirterek (yeni banka, Iraklı işadamlarına ve artık yetersiz kalan Rafideyn Bank tekelinde bulunan, sürekli genişlemekte olan piyasa faaliyetlerine yeni fırsatlar tanıyacak. Daha çok müşteri ve daha iyi bankacılık hizmetini birlikte getirecek olan *rekabet ortamının* yaratılmasına da katkıda bulunacak) dedi."

13 Haziran 1988:

"Irak'ta salça fiyatlarına yapılan yüksek zam, yeni zam zinciri beklentisi doğurdu.

Daha önce 200 fils olan salça fiyatları, geçen hafta yapılan bir zamlarla beş kat artarak 1 dinara yükseltildi. Yeni zamların gelip gelmeyeceği konusunda Ticaret Bakanı Mehdi Salih (Endişeye gerek yok) dedi.

Ülkede fiyat artışları, bu yıl(1988) başından itibaren özel sektöre dışalım izni verilmeye başlamasıyla dikkat çeken boyutlara ulaştı. Irak hükümeti bir yandan döviz tasarrufu, bir yandan yurt dışındaki yabancı bankalarda bulunduğu bilinen önemli miktardaki dövizin ülkeye gelmesini sağlamak, bu arada da halkın gereksinimlerini karşılamak amacıyla geçen Ocak ayında yayınlanan bir kararname ile özel sektöre de dışalım izni verdi. Bu süreçte dövizin kaynağı sorulmuyor.

Ancak bu liberasyon, fiyatlarda da liberasyon doğurdu.

Bu arada çok çeşitli mala uygulanan sübvansiyonların bütçe üzerindeki yükü, bundan kurtulmak isteyen hükümetin baskısıyla kamu işletmelerinin, salça örneğindeki gibi sık sık fiyat düzenlemeleri

yapmalarına yolaçıyor. Buna karşılık, fiyat artışlarını dengelemek üzere ücret ve maaşlarda yeni ayarlamalar ise uzun zamandır görülmüyor."

8 Ağustos 1988:

"Sosyalist Arap Baas Partisini iktidarda bulunduğu, Devlet Başkanı'nın (Sosyalist Toplumda Ekonomi ve Yönetim) adıyla kitap yazdığı bir ülke olan Irak da kendi perestroikasını uygulayarak liberalleşmeye çalışıyor.

Sanayi ve Askeri Üretim Bakanlığına bağlı 47 kamu işletmesinin özelleştirileceği açıklandı. Açıklamayı, Bakan Hüseyin Kamil yaptı. Devlet işletmelerinin özel sektöre satışının, Irak'ın ekonomik kalkınmasında bu sektöre daha geniş olanaklar sağlamak amacıyla kararlaştırıldığını kaydeden Bakan (Devlet, özel sektörün yapamayacağı büyük çaplı yatırımları gerçekleştirecek) dedi.

Bakan'ın verdiği bilgiye göre, satışa çıkarılan fabrika ve işletmeler özel sektörün ilgisini çekmezse Anonim Şirket haline dönüştürülecek ve payları öncelikle çalışanlara satılacak.

Hüseyin Kamil ayrıca, sanayici ve ihracatçıları, ülkede sanayii geliştirecek yeni alanlara yatırım yapılmasında, hükümetin uygulayacağı teşviklerden yararlanmaya çağırırdı."

15 Ağustos 1988:

"Irak Devrem Komuta Konseyi, kamu sektörüne ait turizm kuruluşlarının özel sektöre satılmasını kararlaştırdı.

Konsey, Devlete ait üst turizm kuruluşu olan State Tourism Organisation'ın da kaldırılmasına karar verdi.

Konseyin konuyla ilgili kararnamesine göre, bütün büyük otel ve tatil köyleri dahil State Tourism Organisation-STO bünyesindeki tüm mal varlığı satış kapsamına giriyor. Bunlardan satılamayanlar da 25 yıllığına kiraya verilecek.

Özel söktöre satılacak tesisler arasında Sheraton, Meridyen, Oberie gibi dünyaca ünlü oteller zincirlerine dahil 8 büyük otel bulunuyor.

Maliyeti yüksek bu tesisleri almak için Iraklılar, kendi aralarında anonim şirketler kuruyorlar.

Satışı Cazıpleştirmek ama...

28 Eylül 1988:

"Irak'ta liberalizasyon ve özelleştirme, kamu kuruluşlarını, satıştan önce çekici ve kârlı hale getirecek yönetsel reform ve diğer çalışmalarla sürüyor.

Planlama Bakanı Saamal Mecid, bu çerçevede yapılan son düzenlemelerle 629 kamu işletmesinin kaldırıldığını, 157'sinin de birleştirildiğini bildirdi.

Özellikle, Irak Havayolları gibi büyü ve pahalı kuruluşlar, gerekli kaynağa sahibolan çıkmadığı için alıcı bulamıyor. Bulunsa bile bu kadar büyük yatırım yapacağı için kâr edip etmeyeceğini düşünüyor, zarar edebileceği endişesini taşıyor.

Irak Havayolları başta olmak üzere birçok kamu kuruluşunda özel sektörün bu tür tereddütlerini giderecek yoğun çalışmalar yapılıyor."

16 Ekim 1988:

"Irak yönetimi ekonomik gelişmelerden tedirgin. Devrim Komuta Konseyi petrol fiyatlarındaki düşüşü ve ülkedeki aşırı pahalılığı görüştü. Çeşitli kararlar alındı.

Irak'da 1987 sonlarından buyana ekonomik liberalleşme uygulamasının başlamasıyla, sıkıntısı çekilen pekçok mal piyasaya girdi. Vitrinler (Imported by private sector-özel sektörce ithal edilmiştir) damgalı mallarla, manav tezgahları Türkiye'den gelen elmalar, Küba'dan gelen muzlarla doldu. Ancak devlet tarafından ithal edilip satışa sunulduğunda 2 dinar olan gömlekler özel sektör tarafından 12 dinara satılmaya başladı. Oysa uzun süredir hiç ücret artışı yapılmadığı söyleniyor.

Dünya petrol fiyatlarında görülen büyük düşüşler ise en büyük gelir kaynağı petrol olan, ateşkesle birlikte barış atmosferine giren Irak'ta, halkın savaş döneminde bastırdığı ama barış döneminde

sabırsızlanabileceği beklentilerini karşılamak, çeşitli kalkınma atılımları yapmak, borç ödemek durumunda olan yönetimi zor durumda bıraktı.

Irak, petrol fiyatlarındaki düşüşün, kendi aşırı üretiminden kaynaklandığı suçlamalarını reddederken, ad vermeden *başka üreticilerin aşırı üretimlerini* anımsatıyor ve 87 Ekiminden bu yana 2.6 milyon varil/gün olan üretiminin değişmediğini ileri sürüyor.

Ayrıca Irak yetkilileri, çeşitli açıklamalarında (en az İran kadar üretim) biçimindeki siyasetlerini değiştirip (yüksek fiyat, az üretim)e peki diyebilecekleri izlenimini veriyorlar."

Araplar: Eski Dostlar

2 Kasım 1988:

"Irak'ta savaş yıkımının onarılmasında Arap kuruluşlara öncelik tanınıyor.

(...)

Arap kuruluşlarının öncelikli yeri Irak'ta yasalara da yansımış durumda. Öteki Arap ülkeleri vatandaşlarının yabancı sayılmadığı, ülkeye izinsiz girip çıkabildiği Irak'ta, Arap girişimcilerin yapacakları yatırımları düzenleyip özendirilmesini öngören bir yasa, Devrim Komuta Konseyi'nce onaylandığı bu yılın Nisan ayı başından bu yana yürürlükte.

Arap İnşaat Mütahhitleri Birliği Başkanı önceki gün Bağdat'da yaptığı açıklamada (Irak'ın savaş yıkımına uğrayan kentlerinin onarılmasına katkıda bulunmayı bir tarihi sorumluluk olarak gördüklerini, bu bilinçle bu çalışmalarda görev almayı istediklerini) söyledi"

3 Kasım 1988:

"Irak'la, bir süre için ilkel ticarete dönüş mü?

Hemen bütün ülkelerle ticaretinde Irak'ın en büyük sorunu, birikmiş borçlar. Herkes, hiç değilse bir kısmını ödesin, diyor. Irak'ın ise çok büyük nakit sıkıntısı var. Geriye petrol alıp mal satmak kalıyor. Japon büyükelçisi (ne yapalım. gerekirse bir süre için ilkel takas ekonomisini döneriz) dedi."

6 Kasım 1988:

"Almanya'dan Irak'a koşullu destek: Barış sürecinin devamı, eski borçlara çözüm ve bu çözümden önce (yeni borç yok). Bu koşulların kabulü ve uygulanmasına koşut olara Almanya Şattülarap'ın temizlenmesin talip."

15 Aralık 1988:

"İngiltere'de yayınlanan Foreign Report dergisine göre Körfez Ülkeleri artık Irak'a daha fazla yardım etmek istemiyorlar. Dergi, Suudi Arabistan Enformasyon Bakanının bazı Arap dergi ve gazeteleri için bir dizi yazı hazırladığını öne sürdü. Bu yazıların ana teması (Savaşı başlatanlar-Irak-, yanlışlarının bedellini başkalarının ödemesini artık beklememelidir. Körfez Ülkeleri zaten yeterince ödemiştir.) olacak."

15 Aralık 1988:

"Bir yandan devletin aldığı özel önlemlerle, ekonomide etkin rol almaya yoğun biçimde özendirilen özel sektör, bir yandan da aşırı fiyat artışları yüzünden ağır eleştirilere hedef oluyor. Eleştirilerin en ağırı da özel sektörü özendiren devletten geliyor. Ticaret Bakanı Mehdi Salih, (keyfi fiyat artışları yaratan) özel sektörü (*kazandıkları aşırı serveti de kumar masalarının yeşil çuhalarında harcamak*)la suçladı. Bu çerçevede özel sektör mensupları sık sık ilgili bakanlıklara çağrılarak (*şahsen*) uyarılıyor."

29 Ocak 1989:

"Irak da sonunda karma ekonomiyi keşfetti. Ancak Irak'ta karma ekonomiden amaç, kamu ve özel sektörün ekonominin bütünü içinde fakat ayrı ayrı alanlarda yer alması değil, aynı kuruluşun ya da işletmenin devlet ve özel sektör tarafından birikte finanse edilmesi ve yönetilmesi. KİT'lerden alıcı bulanların satışı da sürüyor. Sheraton Oteli'ne 160 milyon dolar, Bağdat oteline 64,5 milyon dolar fiyat biçildi.

15 Mart 1989:

"Irak Devrim Komuta Konseyi, bir tek şirket ya da kişinin, birden çok kamu işletmesi satın almasını yasakladı.

Bu kararla, ekonomik tekelleşmelere ve siyasal güç odaklaşmalarına engel olunmak istendiği sanılıyor.

Bütün bu kararsızlık ortamında bir kısım özel sektör de ciddi sorunlarla karşı karşıya.

Savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü 1987 yılı başından bu yana alınan ve (Irak, kurmaya çalıştığı demokratik ortam için, o ortama uygun burjuva sınıfını da yaratmak istiyor) dedirtcek özendirici önlemlere bir de savaşın durmuş olmasının verdiği güven eklence birçok Iraklı birleşerek şirketler kurmaya başladı.

Ülkenin onarım gereksinimi dolayısıyla bu şirketler daha çok inşaat sektörünü seçti. Ancak Basra örneğinde, devlet Kuveyt'ten aldığı yurdımı da ekleyerek bütün olanaklarını Basra'nın onarımına yönlendirince, özellikle bu amaç için kurulan özel şirketler kendi ülekelerinin onarımından, yine kendilerini özendiren kendi devletleri yüzünden pay alamamanın düş kırıklığını ve ekonomik sıkıntısını yaşamaya başladılar.

Dolayısıyla Irak'ta ekonomik liberalleşme, özel sektörün kendi gücü ile yatırım yapması biçiminde beliriyor kaçınılmaz olarak. Oysa devletin liberalleşme politikasının temelinde özel sektörün ticaret ağırlıklı, hazır kurulu kamu işletmelerini satın alması yatıyordu."

16 Aralık 1988:

"Merkezi Bahreyn'de bulunan Uluslararası Körfez Bankası'nca yayınlanan bir rapora göre, 10 yıllık dönemde en kaba tahminlerle onarım maliyeti Irak için 30, İran için 70 milyar dolar olacak. Ancak bu ülkelerin en büyük gelir kaynağı petrol olduğundan, geleceğe yönelik büyüme hedefleri de dünya petrol piyasasındaki gelişmelere bağlı.

Dünya petrol fiyatlarındaki genel eğilim, petrol gelirlerini azaltıcı etkisini korurken, giderek artan dış borçlanma ile finanse edilen dışalımın da artması, negaif bir cari hesap ile birlikte düşük bir ticaret fazlası sonucunu doğuracak."

Genel Görünüm ve Hedefler

15 Aralık 1988:

"Uluslararası Körfez Banlası'nca yayınlanan aylık (Körfez Ekonomik ve Mali Raporu) adlı yayına göre *Irak*'ın sadece 1987 yılındaki *dış borçları* toplamı, 9.2 milyar kısa vadeli olmak üzere *20.7 milyar dolar*. Arap hükümetlerinden alınan borçlar bunun dışında.

Aynı yıl Irak'ın *ihracat geliri* 11.3'ü petrol olmak üzere *12 milyar dolar*. 1988 *enflasyon rakamı tahminen yüzde 30*.

1980'de 53.3 milyar dolar olan Gayrisafi Milli Hasıla 81'de birden 36.5 milyar dolara düşmüş, sonra yavaş yavaş tırmanmış. 1987'de 48 milyar dolar. *Büyüme hızı 1980'de % 20.5*, 1981 de (-)18.5. Ancak 1987'de pozitifleşip *% 1.7'ye çıkabiliyor*.

Petrol geliri 1980'de 26.7 milyar dolar. 1983'de 8.7 milyar. 1987'de ancak *11.3 milyar dolar* olabiliyor. Petrol fiyatlarının etkisi büyük. 1980'de 2.6 milyon varil/gün'lük üretimle 26.7 milyar dolar gelir. 1987'de 2 milyon varil/gün ile ancak 11.3 milyar dolar. Yani 8 yılda üretim sadece yüzde 21.8, gelir ise yüzde 57 buçuk azalmış.

1980'de *kişi başına ulusal gelir 4.032 dolar*. 1981'de 2673 dolara düşmüş. 1987'de ancak 2943 dolara çıkabilmiş.

1980'de sadece 2 milyar dolar dış borcu varmış. 1987'yi 20.7 milyar dolar dış borçla kapatmış."

25 Ağustos 1988:

"(...)

"Bağdat'daki petrol uzmanlarının değerlendirmesine göre Irak önce savaştan hasar gören tesislerini onararak petrol arıtma, pompalama ve yükleme kapasitesini artırmaya çalışacak. Varolan kuyuların kapasitesini artırarak yeni kuyular açacak. Irak'ın şu andaki

petrol üretim gücü 2.2 milyon varil/gün. Bunun 2 milyon varili satılıyor. Başkaca önemli dışsatım ürünü olmayan Irak bundan yaklaşık yılda 15 milyar dolar kazanıyor.

Irak ilk aşamada işte bu rakamı büyötmeye çalışacak. Aynı durum İran için de geçerli. Ancak petrolcüler iki ülkenin, daha çok kazanabilmek için petrol üretimlerini artırmalarının, genel petrol arzını artırarak fiyatların düşmesine yolaçacağını belirtiyorlar. İran ve Irak'ın tam kapasite ile en yüksek düzeyde üretmeleri halinde dünya petrol üretiminin yüzde 13 artacağı sanılıyor. Günlük üretimini 1 milyon varil artırdığı zaman Irak'ın yıllık petrol geliri, bugünkü fiyatlarla 22-23 milyar dolara çıkabilecek.

Öte yandan Arap Bankalar Birliği verilerine göre Irak'ın savaş döneminde bile bilinen en düşük ithalat düzeyi, örneğin 1987 yılının ilk altı ayında ortalama 5.2 milyar dolar oldu. Sonraki dönemde bazı alanlarda kendi kendine yeter hale gelerek bu rakamı bir miktar düşürse bile ateşkesten sonraki ilk yıllarda yine en az bu kadar dışalım yapacağı sanılıyor.

Irak'ın askeri harcamaları hemen büyükölçüde kısacağına ise kesinlikle olasılık verilmiyor. Bu harcamaların en azından barış görüşmeleri boyunca sürmesi bekleniyor.

Irak'ın bir başka gider kapısı ise dış borçlar. Bu konuda en düşük tahmin 60 milyar dolar.

Bir an önce sanayileşerek dışa bağımlılıktan kurtulmak isteyen, bu konudaki yatırım girişimlerin sürdürmekte olan Irak'ın bunun dışında bir de onarmak zorunda olduğu savaş yıkımları var.

(...)"

2- Saddam'ın '6 Kasım 83' (1) Planı ve Kuveyt

Yukarıda, ateşkesin yürürlüğe girdiği Ağustos 88 sonlarından Mart 89 başlarına kadar Bağdat'dan Ankara'ya geçtiğimiz bazı haberlerden kısa alıntılara yer verdik.

Ateşkes ilanından Kuveyt'in işgaline kadar geçen 2 yıl içinde İran ve Irak'ın genel durumuna bakınca...

İran'da Humeyni ölmüştür. Bizzat İranlı gözlemcilerin yerinde değerlendirmelerinde olduğu gibi bu ölümle birlikte İran'da "Ayetullahlar dönemi" en azından bir süre için kapanmıştır. Çünkü Ayettullahlık en yüksek dini rütbedir ve tıpkı ordulardaki hiyerarşi primamidinde orgenaral sayısı gibi, İran dini hiyerarşisi içinde de Ayettullahların sayısı en azdır. İran'ın, son dönemde Humeyni başta olmak üzere Şeriatmedari, Golpeyagani ve Muntazeri dahil 5 tane Ayetullah'ı vardı. Bunlardan Şeriatmedari ile birlikte ikisi öldü. Humeyni malum. Bir zamanlar onun halefi olan, halifelîği Humeyni'nin ölümünden önce ilan edilen Muntazeri ise egemen yönetime çok ters gelen aşırı laik ve demokrat görüşleri yüzünden hem çok büyük ölçüde itibar kaybetti, hem de yine resmen halifelikten azledildi. Şimdi bir kenara atılmış durumda.

Şu anda zaten 90'ının üzerinde olan Golpeyagani de artık ölüm döşğinde.

Humeyni'nin yerine seçilen eski Cumhurbaşkanı Seyyid Ali Hamaney ise, en başta rütbe olarak Ayetullah değil, Hüccetülislam. İkincisi kişiliği, biçimi Humeyni'ninkinden çok farklı. Kesinlikle kimseyi o kadar korkutmuyor, çok daha yumuşak. Rafsancani de bir Hüccetülislam. Ama olaylara çok daha pragmatik ve pratik bakabilecek bir zekaya, dengesi bir diplomasi yeteneğine sahip. Yani artık İran'da ne Amerika'ya Büyük Şeytan diyen var, ne de devrim ihracından sözeden var.

Gerçi bu kesinlikle Rafsancani ve Hamaney'in gerçekten böyle düşünmediğinin kanıtı değildir. Sadece, şimdi ne yapılması gerekiyorsa sakın sakın onu yapıyorlar.

Ama denebilir ki, bütün bunlar İran'ı özellikle Humeyni sonrasında artık korkulur bir ülke olmaktan çıkarmıştır. Hala sokaklarda saçır görünen kadın aramaya çıkan Devrim muhafızları vardır, onların iriceleri, ağababaları vardır. Ama artık bir Humeyni yoktur. Tehlike büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Bunun dışında İran şu anda yoğun biçimde savaşın ekonomik, sosyal yaralarını sarmaya uğraşmaktadır. Bunun için de ciddi biçimde zamana ihtiyacı vardır. Üstelik savaşın başlamasından bu yana

ekonomik açıdan en rahat dönemini yaşamaktadır. Rafineriler, dolum tesisleri, limanlar harıl harıl çalışmaktadır. Körfez açıktır. Tankerler vızır vızır işlemektedir. Eh, savaştan önceki durumu da bu değil miydi zaten?

İran Batı'yla kopardığı ipleri yavaş yavaş yeniden onarmaktadır. Ve hiç beklemediği bir anda, hiç beklemediği ölçüde Irak'la bile... Kaybettiği toprakları, çok daha önemlisi Şettül Arap'ın yarısını gene almıştır. Tutsaklarının önemli bir kısmını almıştır. Dolayısıyla kimseyle uğraşacak hali yoktur İran'ın; en azından uzunca süre. Tam böyle bir sırada Amerika'nın Irak'la kapışması çok da işine gelmiştir. Bir zamanlar "kediye kediye boğdururcasına" Irak'ı kışkırtanlar şimdi kendileri Irak'la kapışmışlardır. Şimdi İran, hem de parmağını bile kıpırdatmadan kediye kediye değil aslana boğdurtmanın keyfiyle izlemektedir olup biteni.

Irak'a gelince...

Saddam Hüseyin daha 1987'den itibaren kendine özgü bir perestroika başlatmıştı. Kendisine göre stratejik olan alanlar dışında ekonominin liberalizasyonuna, pek çok kamu işletmesinin özelleştirilmesi programını uygulamaya girmişti.

Bunları, ilk bölümlerde dile getirmeye çalıştığımız demokratikleşme eğilimleri, Başkan'ın, siyasi partiler ve seçim yasaları hazırlanacağı, Anayasa'nın değiştirileceği, Devlet başkanı için bile seçim yapılacak yolunda yaptığı açıklamalarla birleştirip 1990 sonbaharına geldiğimizde, Iraklı aydınlarca da paylaşılan sonucu şöyle özetlemek mümkün.

80'lere gelindiğinde, hem de savaşın ortasında, ekonomik liberalizasyon başlayınca devlet artık işadamlarının da görüşünü almakta, hatta bizzat Başkan Hüseyin ileri gelen işadamları ile danışma toplantıları yapmaktadır. "Hiç çekinmeyin, istediğiniz gibi konuşun. Yeter ki bize yardımcı olun. Ne yapmamız gerek? Ne yapmamızı istersiniz?" diyerek. İşte zaten söz konusu liberalizasyon programı da bu sorulara işadamlarının verdiği yanıtlar ışığında oluşuyor.

Kuşkusuz işin siyasi yanı da unutulmuyor. Dünyadaki glasnost akımının akla gelmedik ülkelerde, hatta Irak'a çok benzeyen sıkı rejimli

lkelerde bile yarattığı gelişmeler ortadayken, sadece ekonomik liberalizasyonun yetmeyeceğini biliyor Saddam Hüseyin. Ve daha ateşkes bile ilan edilmeden bir demokrasi programının ipuçlarını vermeye başlıyor. Televizyonda yaptığı açıklamalarla halka duyuruyor bunu.

Bu ekonomik ve siyasal liberalizasyon programının amacı şu. nce ülkede bir ulusal burjuvazi yaratmak. Bunları güçlendirip etkin kılmak. Sonra siyasi partiler ve siçimler...

Yani tabi belki bir miktar veto olacak. Ama yle bir parlamento oluşacak ki Saddam'a bağılılıkları, onu rahatsız etmelerini, hele hele ondan hesap sormalarını, onu sanık sandalyesine oturmalarını önleyecek. Tıpkı bizim ANAP ve Evren cuntası gibi.. Böylece sindire sindire bir **"Irak 6 Kasım 1983'"** yaratılacak.

Sonrası artık kolay. Anayasa ve Cumhurbaşkanının birlikte oylandığı bir referandum. Burada artık Cumhurbaşkanlığı bir ya da daha fazla dönem de olabilir, "bila kayd hayat" da olabilir. Eğer sınırlanırsa Saddam da Basra'daki yahut kuzey Irak dağlarının yaylalarındaki villasında emekli emekli, huzur içinde anılarını yazacak. Saddam Hüseyin'in planı buydu.

Ancak...

Bunların hepsi zaman istiyor. Saddam'ın acelesi yok. Ama halk ve ekonomi sabırsız. İki üç yılda seçimleri yapıp palamentoyu oluşturacak birikim ve demokrasi alışkanlığı yok Irak'ta. Bu proje şöyle bir sekiz on yıla yayılabilir.

Evdeki Hesap

Ekonomik açıdan düşünülenler için de aynı şey söz konusu. Hasarlar onarılacak. Yeni yatırımlar yapılacak. Bu hem kendine yeterliک açısından, biran önce kalkınma açısından, hem de, yeni istihdam olanakları yaratmak açısından gerekli. Yoksa bir milyon askeri bir anda terhis ederek 200-300 bine indirmek çok g. Bu insanlara iş gerek.

İnsanların yıllardır bastırılmış, savaş öncesi yüksek yaşam standartlarına olan özlemleri var. Aydınların,dünyadaki demokratik gelişmelerle desteklenen özlemleri var.

Yani özlemler, beklentiler, gereklilikler açısından da bir sabırsızlık, bir zaman darlığı var.

Bu ikilemin çözümü ise para. Borçlar ertelenmeli, gelir artmalı.

Oysa bu olmuyor. Alacaklılar, hiç de ğlise borcunun bir kısmını öde; yeni borcu ondan sonra iste, diyor. Irak ise hiçbirşey ödemededen yeni kredi açılmasını istiyor. Böyle olunca ticari alışveriş, yatırımlar aksıyor, istenen hızda yürümüyor. Bu arada ticari olmayan borçların alacaklıları Körfez ülkesi Arap dostlar bir yandan borç ödemesi istiyorlar, bir yandan durmadan petrol üretimini artırarak fiyat düşürüyor, Irak'ın gelirini azaltıyorlar.

Savaş içerisinde o denli desteklediği, oluk oluk para akıttığı Irak'ın zor durumda kalacağını bile bile barış zamanında Kuveyt'in birden bire üretim artırması nasıl açıklanabilir? Üretimin artıp, fiyatların düşmesinden Kuveyt ve Körfez ülkelerinin ne çıkarı olabilir?

Ekonomik anlamda bir çıkarları olacağını düşünmek güç. Ama bir siyasal çıkarları olabilir. Savaşın başlaması sırasında, kendileri için tehlike olarak gördükleri Irak ve İran'ı birbirlerine kırdırmak amacıyla Irak'a "sen merak etmez biz seni destekleriz" işareti verdiği ısrarla söyleniyor bu ülkelerin. Çünkü İran yönetiminin ilk hedefi Körfez'in bu, yapay, minik ülkeleridir. Irak'la savaşmaya başlayınca İran'ın bu yutma planı suya düşer. Irak ise lideri, gelişme potansiyeli, izlediği politikalar ile, zaman zaman Kuveyt sınırına asker yığan, ya da ikide bir, gel birleşelim, diyen ve bölge ülkelerine göre nüfusu ve askeri gücüyle İran'dan hiç de kalır yanı olmayan bir başka tehlikedir. Böylece tıpkı büyükler gibi, bu küçükler de bölgenin bu iki tehlikeli unsurunun birbirini yemesine, özellikle kışkırtmasalar da pek üzülmemişlerdir. Yani asıl amaç Irak'ın fazla güçlenmesini, kendine gelmesini önlemektir. Bu ister savaşta para vererek, savaşı sürdürmesine yardımcı olarak, isterse barışta para vermeyip, ya da kazanmasını önleyip, veya hadi arkadaş şu borucunu öde diye sık boğaz ederek olabilir.

...

Irak'ın Suriye'den geçip Akdeniz'e ulaşan petrol boru hattı savaşın başından beri kapalı. Suudi Arabistan ve Türkiye'den geçenler Kuveyt işgalinden sonra kapandı. Şattülarap İran'a bırakıldı.

Bırakılmasa bile temizlenmediği için henüz işe yaramıyordu. Körfez'de zaten 25 kilometre olan kıyı şeridinin önünde şimdi Amerikan gemileri nöbet bekliyor.

Korkutan Saddam

Ve dünya istiyor ki Irak Kuveyt'ten çekilsin. Bu, Saddam Hüseyin'in de ifade ettiği gibi gerçekten bir intihar olur. İran savaşı dolayısıyla ya da Şattülarap'ı İran'a bıraktığı için, "Kuveyt'e saldırıp biri bitmeden bizi yine savaşın içine soktu" diye ayağa kalkmayan Irak halkı işte asıl Kuveyt'ten çekilirse, "madem çekilecektin*bütün öncekileri niye yaptın da bizi onbiner onbiner ölüme gönderiydin" diye ayağa kalkabilir. Bunca verdiklerinden sonra Saddam'ın *hiçbirşey almadan* Kuveyt'ten çekilecek kadar aptal olduğu söylenemez.

Bir başka nokta, Irak'ın karşısına dikilenlerin hak hukuk iddialarının samimiyetsizliğidir. Bu sasimiyetsizlik Saddam'ın yarattığı güvensizlikle birleşmiştir. Gerekli gördüğü zaman kendi halkının üzerine bile kimyasal bomba atmaktan çekinmeyen bir lider olarak Saddam Hüseyin Batı'yı korkutmuştur. Doğrudur, yanlıştır, tartışılabilir, ama Saddam, bağlılığından kuşkulandığı zaman akrabasını bile yokedebilecek birisi izlenimini hemen bütün dünyaya yerleştirmiştir. Bu nedenle de ürkütücüdür. "Böyle birisi bir de onca petrolün tepesine oturursa yandık" diye düşünmüştür Batı ve ABD. Yoksa ABD açısından sorun ne Kuveyt'in egemenliğidir, ne bağımsızlığıdır, ne de uluslararası hukuktur. Petrolü düzenli olarak verebilecek olduktan sonra vanayı açan elin kime ait olduğu ABD'yi neden igilendirsin? Ha Saddam'ın eli, ha Emir Sabah'ın eli...

Amerika'ya reel-Politik, Irak'a moral-politik

* Dünyada reel-politik denilen bir kavram var. Allende, Şili'de bir darbe ile devrilip yerine Faşist Pinochet geldiği zaman, ki ABD bu darbeyi kendisinin tezgahladığını hiç gizlememiştir, zamanın ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, "Bu uygulamanız uluslararası hukuka, ahlaka uygun mu?" sorusuna "Valla başkalarının benim

hakkıda ne düşündüğü, başkalarının beni ayıplamasının önemi yok. Ben başkalarının değil kendi ülkemin çıkarını düşünürüm. Amerikan halkı alkışlasın yeter." demişti.

Irak'ın yaptığı da kendi çıkarlarını korumak!.. Amerika'nın Şili'de, Panama'da Grenada'da Küba'da yaptıklarından, yapmak istediklerinden hiç de farklı değil: Onun da düşündüğü kendi çıkarları. Neden Amerika sözkonusu olunca uluslararası hukuk akla gelmez? Panama'nın, Şili'nin egemenliği akla gelmez? Efendim ama o Amerika. Büyük suç işlerse kazadır, denecekse doğru, bu bir reel politiktir. Ama eğer reel-politik uygulanacaksa bu Irak'a karşı da uygulanmalıdır. **Amerika'ya reel-politik, Irak'a ideal ya da moral-politik...** Batı'nın samimiyetsizliği buradadır. Saddam ise gerekli güveni yaratamadığı için bu samimiyetsizliği desteklemiş olmaktadır.

Bu güveni diplomatik yollardan şimdi verebilse belki sorun yine de savaşız çözülebilir.

Demokrasi mi?!..

Saddam Hüseyin ile yaptığı görüşmede Bülent Ecevit'in önerdiği bir çözüm var:

"Batı, Sabah ailesinin yeniden yönetime geçmesinde ısrar etmekten vazgeçse, Kuveyt'te, orada yaşayanların tümünün katılımıyla demokratik bir yönetim oluşturulsa Kuveyt'ten çekilmeyi kabul eder misiniz?"

Saddam Hüseyin'in görüşmedeki en sıkıntılı yanıtı burada. Ülkesi ve bölgesi için demokrasi istediğini, hatta ülkesinde bir takım çalışmaların yapıldığını, ancak böyle savaş ortamında iken bunları yapmanın hiç de kolay olmadığını söylüyor.

Ecevit'in Kurtluş savaşı sırasında Mustafa Kemal'in Meclis'i nasıl çalıştırıp ondan nasıl güç aldığını hatırlatması da Saddam'ın bu yaklaşımını değiştirmiyor.

Değiştirmez.

Çünkü birincisi, artık bu koşullarda Kuveyt'ten, **hiçbir şey almadan** çekilmez. Mutlaka birşeyler almak isteyecektir. Bu genel,

yani örneğin Filistin sorunu ile ilgili olabilir. Ya da özel, yani örneğin Rumelia bölgesi ya da Bubiyan adası olabilir, vb. vb. Ama soruyla ilintisi açısından asıl önemlisi Saddam'ın, ülkesini ve kendisini demokrasi için henüz hazır hissetmemesidir. Demokrasi planını yukarda anlatmaya çalıştık. Oysa bu planın dışında, 19'ncu vilayet ilan ettiği bir yerde demokrasiyi yeşertmeye çalışması, asıl Irak için de demokrasiyi birden bire güncel bir talep haline getirecektir. Oysa Saddam henüz kendisini garantiye almış değil. Hal böyleyken hem Kuveyt'i feda edecek, hem de ülkesinde demokrasiyle, dolayısıyla kendi geleceği ve kendi "bekası" ile uğraşacak!.. Bu kadarı fazla onun için.

Aslında saptama müthiş önemli. Türkiye dahil bölgenin en büyük sorunu demokrasil.. Hiç olmaması ya da yetersiz olması. Türkiye dahil bölge ülkeleri yeterince demokrat olabilselerdi kimse onlarla böyle oynacak gibi oynayamazdı.

Amerika'nın etkileyip yönlendirebildiği, uluslararası hukukun dışına çıkabildiği, paldır küldür askeriyle girebildiği ülkeler hep demokrasisiz ülkeler. Amerika dahi olsa, ne kadar küçük ve güçsüz olursa olsun kolay mı örneğin bir Avusturya'ya böyle destursuz müdahale edebilmek?..

Öyleyse Ortadoğu ülkeleri başlarına gelenleri biraz da kendilerinde, demokrasiye sırt çevirışlerinde aramalıdır.

O kadar ki... Bir yandan demokrasinin kağıt üzerindeki güdük varlığı bile bazı şeyleri etkileyebiliyor. Öte yandan bu kağıt üzerindeki varlık, insanların beyinlerince özümsememişse bir işe yaramıyor.

Türkiye eğer bugün pat diye Kuzey'den Irak'a saldıramıyorsa, Musul'a, Kerkük'e yürüyemiyorsa bunu o kağıt üzerindeki, güdük, bize bile yetmeyecek demokrasisine, az gelişmiş demokrasisine borçlu. "Irak Kuveyt'i alırsa sonradan su yüzünden de bize yönelebilir" mantığı bu anlamda doğru. Çünkü pekçok bölge ülkesi gibi Irak da bir **tek adam** ülkesi. Ne muhalefet var. Ne siyasi partiler var, Ne basın var. Ne kamuoyu var... Bu nedenledir ki Saddam Hüseyin kafası bozulunca Kuveyt'e yürüyüverdi. Eğer Irak'ta çağdaş bir demokrasi olsaydı, bırakın çağdaş demokrasiyi bizdeki kadar bile olsaydı aynı tartışmalar

orada da çıkacaktı. Aynı muhalefet, kamuoyu ve basın orada da ayağa kalkacaktı ve Kuveyt işgali bu kadar kolay olmayacaktı.

Özal Irak Başkanı Olsaydı...

Demokrasinin beyinlerde özümsemesine gelince.

Bunun anlamı şu. *Demokrasî, insanlarca bir yaşam biçimli olarak benimsenmemişse, kağıt üzerindeki kurallardan ibaret güdük demokrasiler Turgut Özal'ların varlığına engel olamıyor.*

Hatta hadi biraz da fantezi yapalım. Turgut Özal aynı koşullarda bir Irak'ta olsaydı onun da bir Saddam Hüseyin olmayacağını, ya da Saddam Hüseyin bir Amerika'da, Bir Fransa'da, onlardan da vazgeçtik Türkiye'de olsaydı bir Bush, bir Mitterand ya da bir Özal olmayacağını kim garanti ederdi? Aynı şekilde Turgut Özal Fransa'da Cumhurbaşkanı olsaydı bugün Türkiye'de yaptıklarını yapabilir miydi?

Saddam'ın bir başka taktik hatası da Kuveyt'i işgalini savunurken, ikide birde Kuveyt'in vaktiyle, 70 yıl önce, Basra'nın bir ilçesi olduğundan söz etmesi. Şimdi bizim Kerkük, Musul sevdalıları çıksa da "Peki senin Basran, Bağdat'ın nerenin neslydi? Bağdat'ın, Basra'nın valisi, Kuveyt'in kaymakamı nereden atanıyordu?" deseler, ne yanıt verecek Başkan Hüseyin? Böyle diyerek özellikle Türkiye'deki, genel olarak da dünyadaki *Türkiye-Kerkük-Musul* düş ve senaryolarına zemin hazırlamış olmuyor mu?.. "Ülkemin çıkarları böyle gerektirdi, böyle oldu" dese yetmez miydi? Yani Kuveyt, Basra'nın vaktiyle kazası olmasaydı saldırmayacak mıydı?.. Yani Kuveyt, Rumelia bölgesinde hak iddia etmese, petrol üretimini yükseltmese, Irak'ın borçlarını silse vb., saldırmayacak mıydı? Hayırlı Bu coğrafya, bu lider onda olduktan sonra mutlaka bir fırsatını kollayacaktı.

Kuşkusuz uluslararası hukuka, egemenliğe, toprak bütünlüğüne saygılı olunmalıdır Bunun kesin önlemleri alınmalıdır. Yaptırımları oluşturmalıdır. Öyle kafası bozulan, *Ülkesinin çıkarları öyle gerektiren* herkes aklına estiği zaman önüne gelene kuşkusuz saldıramamalıdır. Ama bu kural, yaptırım, ayıplama vb. de herkes için geçerli olmalıdır. Büyük suç işleyince alkışlamalar, küçük suç işleyince

Bu arada olan, olanların farkında bile olmayan, olsa bile sesini çıkartmayan sade Iraklı'ya oluyor.

Tepki gösteremiyor. Çünkü korkuyor. Bir hanım gazeteci savaştan, sıkıntılardan yakınıp bir kocaman "oofff" çekmişti. "E tepki gösterin. Çıkın yürüyün. İstemiyoruz, diyin." dedik. Gözleri açıldı korkudan. Hanım meslektaş demokrasiden de korkuyor. Özgürlüklerin kaos yaratacağından endişe ediyor. "E, savaşta nasıl olsa ölüyorsunuz. Öyle öleceğinize, böyle savaşa hayır diyerek örneğin, ölün." diyorum. Yine açılıyor gözleri. Savaşta 1 milyon kişiden yaklaşık üçte biri öldü. Yani üçte bir yaşama şansları var. Oysa öyle bir gösteride, ölmeler bile yaşamları kararır. Öyleyse Saddam ne verirse o. Savaşsa savaş, özgürlükse özgürlük, baskıysa baskı. Neyin halka verileceğine o karar verir. Tıpkı, "Bu ülkeye komünizmin gelmesi gerekiyorsa onu da biz getiririz." diyen Ankara esi Valisi Nevzat Tandoğan gibi...

2

3

4

5

6

BÖLÜM 5

BAĞDAT'TA TÜRK OLMAK

1-Ente Türki? (Türk müsün?)

"Bağdat'ın, Irak'ın, Ortadoğu'nun, Araplar'ın bir de bu yanı var. Türklerle, Türkiye ile ilişkileri, bize bakışları. Bireysel boyutta, siyasi boyutta, resmi boyutta, duygusal boyutta... Daha önceki bölümde Saddam Hüseyin'in konuşmalarından alıntılarla bir parça değindik.

Rèsmi tutumun biraz siyasi, biraz da zoraki ve yapay soğukluğuna karşılık, Irak "Asimma"sı Bağdat'da sokaktaki sade insanlar arasında Türk olmanın, gerçekten keyifli yanları vardır.

Süt ürünleri satan bir dükkanın önünde yarım kilo, adıyla sanıyla "dondurma" istendiğini duyabilirsiniz. Sabun, baba, hala, bardak, sokak, somun, şişe, asker, kale, kışla, çatal, kaşık, bıçak hep duyabileceğiniz Türkçe sözcüklerdir.

Merhaba...

Türkçe'de günlük konuşma dilinin ayrılmaz parçası ama aslı Arapça olan bu sözcük, Badat'da bir Türk için bir kimlik kartı, bir pasaport işlevi görür. "Merhaba..." seslenişinin karşılığı, derhal sorulan bir "Ente Türki?..-Türk müsünüz?" sorusudur. Ardından, kısa taksit yolculuklarına, traş olmalara, ayaküstü alışverişlere sığın söyleşiler gelir.

Merhaba diyip bindiğiniz taksinin şoförü, gaza bastıktan sonra tek sözcük söylemeden torpido gözünden çıkardığı kaseti kasetçalara yerleştirir. Birden Zeki Müren'i dinlemeye başlarsınız. "Kimseden kimseye fayda yooook..." Yaptığı jestin,hiçbir şey sormadan Türk olduğunuzu bilmenin sizde yaptığı etkiyi görmek isteyen şoför, ancak ondan sonra tatlı tatlı gülümseyerek yüzünüze bakar. Ve yine söyleşi...

Bir başkası, yine merhaba'dan yakalayıp, "Türkiye'ye giden de bir kaç İbrahim Tatlıses getiresen?" diye sorar.

Yumurta almaya girdiğiniz bir dükkanda iki tazecik genç kız

herkesin koliyle aldığı yumurtayı taneyle almaya kalktığınızı görünce şaşırırlar .Yabancı, Türk ve yalnız olduğunuzu öğrenince, tanesinin kaç geldiğini söylemekten vazgeçer, kendilerinin babaannelerinin te Türk olduğunu söylerler. Elinizden kese kağıdını alır, siz dört istemişseniz içine 10 yumurta koyar, bütün ısrarlarınıza rağmen beş kuruş para da almadan sevimli sevimli gülümseyerek sizi uğurlarlar.

Girdiğiniz hamburgercinin fiyat listesinde ön tepede "Turkish Shavurma" görürsünüz. Bu, bizim dönerden başkası değildir.

Hiç Arapça bilmeden belki gazete okumak, radyo televizyon dinleyip anlamak zordur. Ama Türkçe'deki pekçok Arapça sözcüğü dikkatle kullanırsanız, şoförle, bakkalla, berberle, kapıcıyla anlaşmak hiç de zor olmaz.

Çok yakın yıllara kadar Irak kimlik belgelerinin, Osmanlı vatandaşlık belgeleri esas alınarak düzenlendiğini, şu anda yaşı otuzun, kırkın üstünde olanların elinde biri Irak kimlik, nüfus cüzdanı, diğeri ona dayanaklık eden Osmanlı vatandaşlık belgesi olmak üzere iki belge bulunduğunu, hatta savaşın başlarında güney Irak'ta yaşayan bir kısım İran asıllı Iraklı'nın, bu Osmanlı vatandaşlık belgesi esas alınarak sınır dışı edildiğini öğrenice şaşar kalırsınız. Sayıları kimilerine göre 15-20 bin, kimilerine göre 200 bin olan bu İran asıllıların elinde belki çok eski Irak nüfus cüzdanları vardır. Ama bu insanların elinde Osmanlı vatandaşlık belgesi bulunmadığını çok iyi bilen Hükümet, bir tür tuzak gibi, bu belgelerin gösterilmesini istemiş, göstermiyeni sınır dışı etmiştir.

Büyük, beş yıldızlı otellerin en gözde "spesiyal"i "dolma"dır. Kuzeyde birçok yer adı hâlâ Türkçe'dir. Eşraf diye bilinen Iraklılar, Osmanlıdan kalma Türk kökenli ailelerdir.

Ateşkesin 20 Ağustos'ta başlayacağını ilan edildiği 8 Ağustos gecesi sokakta, aralarında İstanbul'lu Ermenilerin de bulunduğu Iraklı gençlerle İbrahim Tatlıses'in türküleri, içli köfte ve rakı eşliğinde, allak bullak olup tıkanmış trafikte, arabalarından çıkıp elleriyle tempo tutan kadınlı erkekli Iraklıların önünde halay çekebilirsiniz.

Belgrad'la Bağdat'ın Ortası İstanbul

Bir akşam vakti, bir süre devam ettiğimiz Fransız Kültür Merkezi'nde iki ders arasında kafeterayda birşeyler içiyoruz. Bir kere biz Fransızca kursuna başladığımızdan bu yana, her zaman çay ya da neskafe içen kursiyerlerin arasında ciddi ciddi Türk Kahvesi moda oldu. Bizim, kahve ocağındaki yaşlı amcaya "Gahve Türki" ismarlamamızdan bu yana, amca habire gahve Türki satmaya başladı.

Kahvelerimizi aldık söyleşiyoruz. Bir yanımda sarışın maviz gözlü bir Yugoslav hanım var. Sol yanımda da çok hoş, beyaz tenli, simsiyah saçlı, gözleri ve kaşları kapkara, çok güzel bir Iraklı kız. Adı Baan. Baan, "Benim dedem de Türk. Bağdat'daki Türk subaylarındanmış. Babaannem onun üçüncü karısı." diyor. Bunları duyan Yugoslav, bir hayret çığlığı atıyor. Hayret edişi, bir adamın üç karısı olmasından çok, Baan'ın bunu doğal sayışından. Söylüyor da bunu. Bu kez hayret etmek sırası Baan'a geliyor. "Ama ne yapsın adam. İlk karısı İstanbul'da kalmış. Yıllardır ailesinden ayrı. Düzensiz, sıradan anlık ilişkilere gireceğine resmen evlenip düzeni, meşruiyeti seçiyor. Ne var bunda? Bir erkeğin dört yıl, beş yıl hatta daha fazla kadınsız yaşamasını bekleyemezsin ki!.." Ama Yugoslav'ı ikna etmesi olanaksız. Olan bize oluyor. Yugoslav'ın soğuk soğuk baktığını görüyoruz.

Bu bakışta kuşkusuz, Osmanlı'nın ayak bastığı yerlerden birinin de Yugoslavya olduğunu bilmek var. Düşünün, İstanbul öyle ortada bir yer ki; Bağdat'a da Belgrad'a da uçakla üç saat uzaklıkta. İkisini de yönetmiş, ikisine de vali atamış. Baan'ın Müslüman kültürü, doğu kültürü, dedesinin üçüncü karısından torunu olmayı yadırgamıyor. Bize yakınlığı da biraz bundan kaynaklanıyor belki.

Bütün Yugoslav kadınlar böyle değil kuşkusuz. Müslüman olanlar olaya Baan gibi bakmakta güçlük çekmiyor. Saraybosna radyosu muhabiri Sabiha bunlardan biri. Halkın Mücahitleri'nin İran'dan üç günlüğüne aldığı Mehran kasabasından tanışıyoruz. Adını öğrenince biraz merakla soruyoruz kökenini. Nefis bir karşılık veriyor, güzel yeşil gözleriyle tatlı tatlı gülerek: "Ah bu Türk erkekleri yok mu!.."

Iraklının Türklerle ilgili duygusal yaklaşımı çok doğal. Bağdat tıpkı Adana, Erzurum, Trabzon gibi bir yer Osmanlı devletinde. Yine tıpkı

insanların bugün de Adana'dan, Trabzon'dan, Kayseri'den kalkıp Ankara'ya, İstanbul'a üniversite öğrenimi görmek için gelmeleri gibi Bağdat'lı genç de Harbiye'de ya da Mülkiye'de okumak için kalkıp o günün başkenti İstanbul'a gitmiş. Bitirmiş okulunu, bu arada bir İstanbul'lu kızla evlenmiş sonra doğduğu yere dönmüş. Ya da Harbiye'den mezun olduktan sonra, örneğin Van'a, Diyarbakır'a, Edirne'ye atanan teğmenin orada beğendiği Edirneli, Vanlı bir kızla evlenmesi gibi Bağdat'a subay olarak gelen Türk genci de Bağdat'lı bir kızla evlenmiş. Ama birkaç yıl sonra savaşlar, bölünmelerle Irak, Bağdat artık Türkiye'den, İstanbul'dan başka bir ülke, başka bir kent olunca herkes bulunduğu yerde kalmış.

Dolayısıyla Iraklı'da bütün bunlardan kaynaklanan bir sıcaklık vardır Türklerle ilişkilerinde. Belli edilmez, sözü de edilmez ama Türk soyundan gelmek biraz övünme, biraz soyluluk işaretidir. Kuşkusuz kendi kişisel konumu ile de bağlı olarak, bir Türk'ün Bağdat'daki yeri, havası, Amerika'nın Türkiye'deki konumunu anımsatır.

Uzun yıllar Türkiye'de görev yapmış Iraklı bir diplomat "Ben Türkiye'de iken de farketmiştim. Belki yanılıyorum ama, Türklerin kafasında biryerlerde bizim kendilerini sevmediğimiz gibi bir düşünce var. Niye böyle düşünürsünüz, nereden çıkarırsınız bunu anlamıyorum." demişti.

Türkiye Büyükelçisinin protokoldeki yeri o günün(1988-89) koşullarında dost sayılan birkaç Arap ülkesinin hemen ardından gelir. Yani şöyle bir sıralama yapabiliriz o günlerin koşullarını dikkate alarak: Suudi Arabistan, Kuveyt, Sovyetler Birliği, Ürdün, Mısır, Türkiye...

Bir sohbet sırasında yüksek rütbeli bir yabancı diplomat "Dün Sadun Hammadî'nin toplantısında sizin Büyükelçi de vardı" dedi. Bize sorduğu bir soruyu anımsayarak "Hah, kendisine sorsaydınız." dedik. "Aman efendim, Türk Büyükelçisi kim, biz kim. Biz nasıl yaklaşalım Türk Büyükelçisinin yanına?" karşılığını verdi.

Türkiye: Bölgesel Mini Süper Güç

Sevgili dost, usta meslekdaş; dilini, yolunu sokağını bilmediğimiz, otobüslerinin, dolmuşlarının üzerindeki yazıyı okuyamadığımız Bağdat'da elimiz, kolumuz, dışarıya açılan

penceremiz olan, bir Irak'lı meslektaşın da ilginç değerlendirmeleri olmuştı:

"Türkiye, tıpkı Hindistan gibi, tıpkı Brezilya gibi bir **bölgesel mini süper güçtür**. Siz nasıl ABD ve Sovyetler'le iyi ilişkiler arıyorsanız biz onların yanında bir de sizinle iyi ilişkiler arıyoruz. Bunun en kolay yolu da ticarettir, ekonomidir. Siyaseten iyi ilişkiler her zaman kolay olmaz. Her konuda, her noktada uyuşamayabilirsiniz. Ama ticaretin siyaseti, ideolojisi olmaz. Bir kere ticarete gerçekten iyi ilişki kurarsanız, siyasi farklılıklar da en azından görmekten gelinebilir çok hayati değlise."

Türkiye, Irak'ta üçüncü ülkeler için de (Doğulu-Batılı) önemli.

Bunda sanıyoruz, Salah'ın "bölgesel mini süper güç" değerlendirmesinin rolü var. Diğer ülkeler de bunu, pek belli etmeseler de biliyorlar. Yabancı gazetelecilerin Bağdat'a geldiklerinde en çok ziyaret ettikleri, görüşlerini aldıkları Büyükelçilik, büyükelçi, diplomat bizimkilerdi.

Türkiye'nin eksiklerini gediklerini, yetersizliklerini kuşkusuz Iraklılar da, diğerleri de bilirlerdi. Bölgesel mini süpergüçlük tabii biraz nüfusundan, toprak büyüklüğünden, ekonomisinin göreceli olarak Ortadoğu ülkelerinin genelinden iyi olmasından kaynaklanır.

Asıl önemlisi Türkiye Nato üyesidir, orada Batılı sayılır;

Müslümandır ama batı'da olduğu kadar değilse de, doğuda olmadığı kadar demokrattır, laiktir, üstelik Arap değildir. İran ve Irak savaş içinde karşılıklı Büyükelçiliklerini kapattıkları zaman birbirleri nezdindeki çıkarlarının korunmasını, izlenmesini resmen Türkiye'den istemişlerdi.

İlle de Demokrasi

Bu konuda en güzel değerlendirmeyi yine bir Iraklı meslektaş yapmıştı. Türkiye'de ve Irak'da gazetecilikten, basın özgürlüğünden söz ediyorduk. Türkiye'de varolan demokrasi ve özgürlükleri ve bunların eksik yanlarını anlatırken sözümüzü kesti:

"Arkadaş demokrasinize sahip çıkın!"

"Yav, bizimki bize yetmiyor. Size ne faydası olacak ki?"

"E, bizde o da yok yal.. Şu Ortadoğu'ya bir bak. Eksik yüksek! Birtek siz varsınız. Biz hep mi böyle yaşayacağız? Belki sizden birazı da bize bulaşır"...

Evet. Bizim bize yetmeyen demokrasimiz bile oralarda özenilesidir. İkincisi Türkiye'yi oralarda bölgesel mini süper güç yapan, Türkiye'nin ekonomisi, toprağı, nüfusu, sanayisi vb. değildir. Onlar da çok iyi bilirler o konulardaki boyumuzu posumuzu. Matematiksel olarak onların ekonomik durumlarının bizden daha iyi olduğunu bile söylemek olası. Bizim üçte birimiz kadar nüfusu olan Irak'ın bizim kadar dış ticaret geliri var. Savaşın sözkonusu olmadığını, bir siyasi dengenin var olduğunu bir düşünün.

Türkiye'yi oralarda mini süpergüç yapan, bu bizim güdük, bize bile yetmeyen, bu yüzden Batı'da hep eleştirildiğimiz, beslenme yetersizliğinden cılız kalmış demokrasımız, özgürlüklerimizdir!..

Uçak Paralarını da Ödeseniz!..

Yalnız...

Biz, bizim Büyükelçilik her zaman bu kratta olamıyoruz. Gerek Irak'lılarla ve diğer yabancılarla ilişkilerde gerekse kendi vatandaşlarımızla ilişkilerde... Bunda en büyük etken Türk Hükümetinin, Dışişlerinin Bağdat'a tıpkı Türk basınının baktığı gibi bakmasıdır. Esas olarak Batı'ya yöneliktir. Washington büyükelçiliğinin sekiz on tane müteşarı, ondan da fazla katibi vb. vardır. Da Bağdat Büyükelçiliği, damı fazla yağmurdan akan bir binayı Büyükelçi Evi olarak kullanır yıllardır. Bir büyükelçi, bir müteşar, bir birinci yazman, bir ikinci yazman çok genç çok deneyimsiz bir konsolostur Bağdat'daki Dışişleri kadrosu. Gerisi yani Ticaret, Kültür Çalışma müşavirleri, askeri ataşeler zaten ilgili bakanlığın üyesidir. Burada ne yazık ki, "umamız, Dışişlerinin ve Hükümetin bakışının değişeceği, Türkiye için Bağdat'ın Washington'dan, Ortadoğu'nun Avrupa'dan daha az önemli olmadığını anlaşılabacağı günler uzak değildir", demek zorundayız. Çünkü büyükelçilikteki tek Arapça bilen bir idari memur olması, bunun dışında diplomatların hepsinin ancak The Baghdad Observer'i okuyabilmesi gerçekten üzücüdür.

Kendi vatandaşlarımıza yönelik tutum.

Biz gördük konsolosluktan ağlayarak çıkan Türk şoförlerini. Aracı kaza geçirmiştir. Irak makamları olaya müdahale etmiştir. Tek başına bunlarla uğraşması olanaksızdır. Çok doğal olarak kendi büyükelçiliğine başvurmuştur. Malı kokacak, bozulacak türdedir. Zaten günlerdir Iraklılarla uğraşmaktadır, parası vardır, yoktur. Ama konsolosluk öğlen 14'de biten mesaiyi anımsatarak "yarın gel" diyebilir. Adının Yunus olduğunu anımsadığım, çok yeni bir meslek memuru olduğu için konsolosluk görevini ancak "konsolosluğu tedvire görevli ataşe" ünvanıyla yürütebilen Bağdat Büyükelçiliği konsolosu, deneyimsizliği ve biraz da kişiliğinden gelen kaballığıyla üzücü durumlara neden olabilmıştır.

İrlanda kökenli et taşıyan Türk TIR'larının taşıdıkları etin bozuk olduğu gerekçesi ile 54 Türk şoförü aylarca Bağdat'da alıkonunca konuyu hem Büyükelçilikte hem Irak Ticaret Bakanlığında araştırmıştık. Büyükelçi Sönmez Köksal konuyla ilgilenmesini Konsolos'tan istemiş. Ertesi sabah Ticaret Bakanlığında karşılaştığımızda genç diplomattan baya azar işitmiştik. "Neden bizim işimize karışıyorsun, senin üstüne vazife mi?" türünden. Oysa Iraklılar bile böyle konuşamamıştı.

Büyükelçi işe...

Sönmez Köksal bizde, başarılı Büyükelçiliği kendi görev döneminde ciddi bir sorun çıkmaması ile sınırlandıran bir diplomat izlenimi uyandırdı.

Büyükelçiliğin haberleşme görevlisinin eşi grip benzeri bir halsizlik dolayısıyla Bağdat'daki özel bir Hastaneye (Müsteşfa Bağdat) başvurmuştu. Grip diye, halsizlikle gittikleri yerde, apandisit tanısıyla "derhal ameliyat" demişler, ama kadıncağız 15'inci dakikada ölmüştü. Ölüm raporunda ise açıkça "anestezi dolayısıyla, anestezi sırasında, anesteziden mütevellit" gibi şimdi net olarak anımsayamadığımız ama anestezi ilişkisi kesin bir ifade vardı. Eşi olan haberleşme görevlisine hem başsağlığı dilemiş hem de olayı haber yapmak için ölüm raporunun bir örneğini istemiştik. Adamcağız önce çok rahat "tabi" demiş ama sonra mırın kırın etmeye başlamış, sonra da Büyükelçi izin vermiyor,

demmişti. Büyükelçiye çıkıp sorduğumuzda, yazılmasını istemediğini büyük bir öfkeyle söylemişti.

Araştırmaya devam ettiğimizde sözkonusu hastanenin olayın hemen sonrasında hasta kabulünü durdurduğunu öğrenmiş, gidip başhekimiyile de konuşmuştuk. Başhekim, kuşkusuz kırk dereden kırk su getirerek kendilerinin bir yanlışı olmadığını, hasta kabulünü de bir takım iç sorunlar, ortaklar arasında bir anlaşmazlık dolayısıyla durdurduklarını söylemişti.

Aynı büyükelçi, Babil Festivali sırasında, Türkiye'yi temsil edecek Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun Bağdat'a gelişi ile ilgili olarak da çok ilginç bir girişimde bulunmuştu.

Topluluğun gelişinden önce o zamanki Kültür Bakanı Tınaz Titiz, bu gezi için para harcamak istemediğini, uçak parası ve konut fonu ödemeyeceğini söylemişti. Topluluğun geziye katılacak eleman sayısı düşürülmüş, Tınaz Bey bunun üzerine ancak konut fonunun ödenmesine izin vermişti. E, uçak paralarını kim ödeyecek? Davetli ekiplerin hepsi kendi olanakları ile gelip gidiyor; Irak Hükümeti sadece Bağdat'daki giderleri karşılıyordu. 70 kişiden 45 kişiye indirilen ekibin uçak gideri ise gidiş dönüş ençok 40 milyon lira tutuyordu(1988).

Bunun üzerine Bağdat'daki Türk Büyükelçisi, işi daha alt düzeyde bir görevliye bırakabileceği halde bizzat gidip konuyu Kültür ve Enformasyon Bakanlığı ilgili Daire Başkanı Münir Beşir ile görüştü ve uçak giderlerinin Irak Hükümeti tarafından karşılanmasını talep etti. Münir Beşir şaşırды, sonra ezile büzüle "Peki. Biliyorsunuz böyle bir uygulamamız yok aslında. Ama Türkiye için birşeyler yapalım. Ancak lütfen aramızda kalsın. Öteki ekipler de aynı biçimde başvurmaya kalkarlarsa sorun olur." demek zorunda kaldı.

Şoförler

12 Eylül'den özellikle Anap'tan sonra başlayan ihracat patlaması(!). İran, Irak ve işin bir de meçhul askerleri, tır şoförleri, kamyon şoförleri...

Bağdat'daki Muasker Reşit Tır kampı. Osmaniye'li Ali Yılmaz, Ceyhan'lı Nail Güven, Dörtayolu İbrahim Tekerek, Yunus Karatay,

Ahmet Aksel.... Türk Büyükelçiliği'nin Ticaret eski Müşavir yardımcısı Bekir Güneş, Türk şoförlerin babası adeta.

Bizi büyük bir sevinçle karşılıyorlar.

Sürücülerin Türk gümrüklerinden, Türk gümrük görevlilerinden dentleri de diz boyu. Ama asıl önemlisi Irak'ta ilgili sorunlar.

Iraklıların yük boşaltmalarda Arap ve Avrupa'lı sürücülere öncelik tanıdıklarını söylüyorlar. Irak içinde pek can güvenlikleri yok. Haklarını arayamıyorlar.

"Gecenin bir yarısında entarili bir adam, elinde silah, kamyonun kapısına yükleniyor. Para istiyor. Becerebilirsek gaza basıp kaçıyoruz. Beceremezsek çaresiz çıkarıp istediği parayı veriyoruz.

Sahip çıkamız yok. Trafik kazası oluyor. Suç bizde olsun olmasın, sorgusuz sualsiz, mahkemeye dahi çıkmadan bir yıl yatan arkadaşlarımız var. Birisine çarpmış. Çarptığı aracın sadece farı kırılmış. Haydi içeri. Bu gene iyi. Adam kendi arabasını kendi devirmiş yine içeri. 6 ay yatıyor. Mahkemede yüzde doksan da haksız çıkıyor. Kendimizi savunmamız mümkün değil. Canları isteyince çıkarıyorlar mahkemeye."

Yunus Karatay, Adapazarı'nın Akyazı ilçesinden Mustafa Kahveci adlı arkadaşının başına gelenleri anlatıyor:

"Muameleler sırasında Iraklı polis (sen filanca zaman bana hakaret ettiydin) diye gözaltına aldı. Meğer birisine benzetmiş. Yanlış yapıldığını, arkadaşın o tarih ve saatte başka yerde bulunduğunu kanıtlamaya çalıştık. Ama, oturma izni olmadan Irak'ta 15 günden fazla kalmak yasak. 15 gün sonra Türkiye'ye döndük. Mustafa ile ilgilenme görevini yeni gelen arkadaşlara devrettik. Sonradan öğrendik, aylar sonra serbest bırakmışlar."

Hacı İbrahim Tekerak ant alıyor:

"Ben kırmızı ışıkta beklerken gelip arkamdan vuruyor. Sonra yakama yapışıp ver beşyüz dinar, ver bin dinar... Başlıyoruz tartışmaya. Yahu sen gelip vurmadin mı, diyince (E, sen buraya gelmeseydin bu kaza da olmazdı) diyip çıkıyor işin içinden..."

Sorunların en ağırı ise araçlara el konması.

1988 Aralık sonlarında 50 kadar örneği vardı bu durumun.

Yukarda da belirtildiği gibi Irak'da kaza yapan şoförün yargılanması aylarca sürüyor. Ancak geçici ithal yasası gereğince Irak'a giren aracın en geç 15 gün içinde ülkeyi terk etmesi ya da şoförünün oturma izni alması gerekiyor.

Oysa Irak yasalarını bilmeyen, bilse de cezaevinde tutuklu bulunan şoför aylar sonra aracıyla Irak'tan çıkarken, bu kez gümrükçüler; araç 15 gün içinde çıkmadığı, şoför de oturma izni almadığı için 390 sayılı Devrim Komuta Konseyi Kararı uyarınca araca el koyuyor. Araç daha sonra satılıyor ya da kamu kuruluşlarına devrediliyor.

Aslında 390 sayılı kararın çıkarılışında bir kötü niyet yok. Büyükelçi Sönmez Köksal'ın anlattıklarına göre...

Savaşın başlangıcında, ticaretin henüz yoğun olduğu yıllarda konu biraz gevşek tutulmuş. Geçici ithal kapsamında Irak'a giren bir çok araç ülke içinde satılmış ve bir daha hiç çıkmamış. Bu durum ekonomik açıdan tehlikeli boyutlara ulaştınca Irak yönetimi, giren aracın en çok 15 gün içinde ülkeyi terk etmesi gerektiği, etmezse araca el konulmasının yanı sıra aracın piyasa değerinin 3 katı kadar da para cezası alınacağına ilişkin bir yasa çıkartmış. Yani başlangıçtaki yumuşaklık sonra bir başka aşırılıkla, çok katı bir uygulama ile giderilmeye çalışılmış. ❦

Sorun gerek Türk Büyükelçiliğinin girişimleri ile, gerekse iki ülke arasında yapılan üst düzey görüşmelerde hemen her seferinde gündeme getirilerek çözülmeye çalışılıyordu. Büyükelçi Köksal, el konan her kamyon ve şoförle ayrı ayrı ilgilendiğini söylemişti. Çözüm içinse Devrim Komuta Konseyi'nin, 390 sayılı kararı değiştiren ya da kaldıran yeni bir karar alması gerekiyordu.

Bir İlginç Rehinlik Öyküsü

Makina mühendisi Feridun Karcaçetin, ünlü Otomarsan firmasını Bağdat temsilcisi idi.

Alman Mercedes firmasının Türkiye kolu olan ve Irak'a da başta Mercedes araçlar olmak üzere çeşitli oto malzemeleri satan

Otomarsan hakkında, Irak'a kaçak malzeme soktuğu gereçesi ile 1987 sonbaharında dava açıldı.

Aslında ortada sadece Irak mevzuatını bilmemekten kaynaklanan bir "eksik evrak düzenlenmesi" vardı. Ayrıca bu durum Feridun Karaçetin'den önceki temsilcilerden bu yana sürüp geliyordu. Karaçetin de öncekiler gibi yapmış o güne kadar yapılan işlemleri aynen sürdürmüştü.

Ayrıca getirilen malzemeler de öyle piyasada gizli gizli, karaborsa fiyatıyla satılmış değildi. Doğrudan, alıcı durumundaki Irak Savunma Bakanlığı'na teslim ediliyordu.

Ancak yıllar sonra bir evrakın eksik düzenlendiğini farkedən Irak Gümrüğü, firmayı mahkemeye verdi. Açılan davada firmadan bir de teminat mektubu istendi.

Mahkeme teminat mektubu verilinceye, verilmezse dava sonuçlanıncaya kadar Karaçetin'in Irak'ı terketmesini yasakladı.

Ancak otomarsan firması, her an nakde çevrileverebilir endişesi ile teminat mektubunu vermedi.

Firma yetkilileri, dava açıldıktan ancak 10 ay sonra Bağdat'a geldiler. Bu ziyaret sırasında Bağdat'daki Türk Büyükelçiliği'nde yapılan bir toplantıda elçilik yetkilileri "teminat mektubunu verseniz iyi olur" dediler.

Irak makamları da, "olayda Karaçetin'in şahsına yüklenebilecek bir suç bulunmadığını" belirttiler. Ama Karaçetin'in rehineliği sürdü.

Aradan 15 ay geçti. Davanın ilk duruşması ancak 5 Aralık 1988'de yapılabildi. Yargıç, Savunma Bakanlığı'nın da görüşünü almak üzere duruşmayı 28 Aralık'a ertelerken Karaçetin'e de, "yerine başka birisinin gönderilmesi halinde kendisi ile ilgili çıkış yasağının kaldırılabileceğini" bildirdi.

Firma bu kez olumlu bir tavır takınarak Bağdat'a yedek rehine, yeni bir temsilci gönderdi. Halef selef rehineler olarak hemen mahkeye başvuran Karaçetin ve yeni temsilci, yargıçtan, "konu hakkında ancak savcı karar verebilir" yanıtını aldılar.

Aynı yargıç, 28 Aralık'ta yapılması gereken duruşmaya da gelmedi. Duruşma, mahkeme kalemince 18 Ocak 1989'a ertelendi. Çünkü Savcı da topu yine aynı yargıcı atmıştı.

Sonunda, evli, bir de çocuk babası olan Feridun Karaçetin çareyi Irak'tan kaçmakta buldu.

Halil Paşa(Reşid) Caddesi

Bağdat'da Türk olmanın başka boyutlarına dönersek karşımıza ünlü Reşid Caddesi çıkar.

"Reşid adıyla da bilinen Halil Paşa Caddesi, Bab Al Muazzam (Muazzam Kapı)dan başlar, Bab al Şark'da (Doğu Kapısı) biter. Bağdat'ın Kalbi Projesi adıyla bilinir. Vali Halil Paşa'nın emriyle 1916 Ramazan'ında açılmıştır. İngilizler 1917'de Bağdat'a girdiklerinde caddenin adını El Reşit olarak değiştirmişlerdir."

Cadde hakkındaki resmi bilgi bu kadar.

Vali Halil Paşa, İttihat ve Terakki'nin ünlü Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın amcası. O sıralarda hem Irak'daki Osmanlı orduları komutanlığı hem de Valilik görevini yürütmüş. Cadde'nin geçmişi bölge olara belki daha eskilere dayanıyor. Ama asıl biçimlenişi Osmanlı'nın son döneminde. İngilizler de yirmi otuz yıl içinde damgalarını vurabildikleri kadar derin vurmaya çalışmışlar. Cadde bugün, Osmanlı İngiliz ve Irak renklerini birlikte, bir mozaik biçiminde taşıyor. Yaklaşık beş kilometre boyunca kentin ortasından geçen Cadde şimdi tam anlamıyla bir iş ve ticaret merkezi. Ama Kızılay ya da Tunalı Hilmi'den çok Ulus'a, Anafartalar'a, Çıkırıkçılar yokuşuna benziyor. Aklınıza gelebilecek her türlü malı bulabilirsiniz. Satılan mallar kadar satınalanlar da bizim Ulus'takiler gibi hep ortadirek. Dairesel değil, ip gibi uzun bir mekan oluşu, Ulus'tan tek farkı.

Caddenin bir köşesinde Ankara'nın Hergale Meydanını, oündeki eski bir saati, paltoyu ya da üç beş iri taşlı yüzüğü satmaya çalışan garibanları (ya da uyanıkları) görünce anımsayıverirsiniz. Ara sokaklarda gezginci satıcılar yere serdikleri bezler üzerinde binbir çeşit malı, sonuna kadar açılmış kasetçi hoparlörlerinin bangır bangır feryatları arasında, tıpkı Ulusta'ki, Sirkeci'deki meslekdaşları gibi, yalnızca Arapça olmak gibi gerçekten küçük bir farkla, "Taaal, Taaal, Tenzilat taal! Gel gel, tenzilata geeeeel!" çığlıkları ile satmaya çalışırlar. Ortadirek Bağdatlılar Bayram öncesinde, belki biraz kalitesiz ama yine de insan sevindirebilecek malları dikkatle, özenle karıştırır, defo ararlar.

Başınızı hafif kaldırınca, tahta oyma ya da baklava dilimi, bombeli ya da düz pancurları, ahşap kaplıması ile kaldırıp Üsküdar Koşuyolu'na koyuverseniz kimsenin yadırgamayacağı bir İstanbul evidir göreceğiniz.

Bir başka boyutta Bab el Şorja çarşısı uzanır. Hık demiş Kapalı Çarşı'nın burnundan düşmüş. Biçimiyle, sattığı mallarla... Kuşkusuz özel farklar var. Bir değişik mal örneğin; kefiye, agel, diştase, hırka gibi otantik Arap giysileri. Bir başka köşede bunları ya da bunların kenarlarına sırma işleme dikenler. Eski kitaplar satan sahaflar, işlemeli pirinç sırt güğümleriyle şerbetçiler, üçlü askılarda çaylar, allı güllü, parlak renkli kumaşlar, bizim Ulus'takine nisbet yaparcasına Caddenin bir yerindeki Merkez Bankası. Nargilelerin fokurdadığı, tavlaların şakırdadığı peykeli kahvehaneler... Hepsi hepsi hiç yabancı değildir. Konuşulan dil dışında kendinizi İstanbul'da, Ankara'da sanmanız çok kolaydır.

...

Caddenin bir noktasında tam Irak'a özgü, çok önemli ama pek az farktan biri çarpar göze.

Bir heykel. Bir adam. Elindeki paltonun altında gizli, uzun namlulu bir silah açıkça bellidir. Altındaki kaidenin Caddeye bakan ön yüzünde

bir kabartma tablo vardır. Bir suikasti canladırır. Ortada eski model bir otomobil. Sağında solunda eli silahlı adamlar. Kaçanlar, kovalayanlar. Vurulmuş yerde yatanlar...

Devlet Başkana Saddam Hüseyin ve arkadaşları 30 yıl kadar önce zamanın devlet başkanına bu cadde üzerinde, bu heykelin bulunduğu yerde saldırıp öldürmek istemişler ancak başarılı olamamışlar, arkadaşlarından biri orada vurulup ölmüş, Saddam ise yaralı olarak kaçmıştır. Heykeldeki adam, ölümdür. Kendisi neredeyse hergün böyle suikast girişimleriyle karşılaşan, her an olabilecek bu tür saldırılara karşı daima tetikte gezen bir insanın, kendi suikastini böyle anıtlaraştırmasına şaşarsınız.

Bunun dışında şimdi artık işhanı, işyeri olmuş ahşap oyma cumbalı iki katlı binalar bir yana, hemen tüm Osmanlı yapıtları, camisinden kışlasına, hastanesinden vali konağına ya tam Cadde üzerinde ya da onu kuşatan sokak ve mahallelerdedir. Kışla, saray, Vali Konağı, Paşa Hamamı, Aliye medresesi, Haydarhane, Muradiye, Amediye, Asafiye, Hasan Paşa, Elvezir, Nazende Hatun camileri, Mecidiye Hastanesi hep bu yörededir.

KIŞLA

Onarılmakta olan Kışlayı, Vali Konağını görünce Osmanlı'nın Bağdat'a ne denli önem verdiğini anlarsınız. Konak, binayı yaptıran ya da onarımını sağlayan Vali Mithat Paşa'nın adıyla bilinir. Bu bina da onarılmaktadır. Burası da hüznün vericidir. Dicle kıyısında, *leb-l nehr* bir bahçenin dört bir yandan kuşattığı konak, ortası boş bir kare

biçimindedir ve ortada bir avlu vardır. Merdivenler ve çatı yer yer çökmüştür. Bahçede otlar ve ağaçlar kurumuş, kurumayanlar sararmıştır. Yabanileşmiştir. Sütunlu balkonlar, verandalar, terk edilmişliğin yalnızlığını bağıırır. Oysa daha altmış yıl önce kimbilir nasıl canlı, yaşayan, görkemli bir yerdi. Dadıları, uşakları, memurları, seyisleri, kâhyaları, kadın efendileri, zadeganları ve Paşası ile...

VALİ KONAGI

Halil Paşa Caddesi'nin Meydan alanına (Yanlış okumadınız. Meydanın ortasındaki levhada "Meydan Square" yazılıdır.) açılan ucuna yakın bir yerde El Ehli fotoğrafçısı, sahibi ve içindeki fotoğraflarla birlikte insanı garip bir biçimde uygulandıran bir hazine dir. Burada öyle günlük vırt zırt vesikalık fotoğraf, düğün fotoğrafı vb. çekilmez. Sahibi Abdülkadir Amca 70'ine yakındır. Dükkan ona da babasından kalmıştır. Ve Amca oldukça iyi Türkçe bilir, sizi "Hoşgelmişsiniz beyefendim, hoş gelmişsiniz" diye yumuşak yumuşak gülümseyerek karşılar. Dükkanın içi büyütölüp çerçeve lenmiş fotoğraf

doludur. İngilizlerin Bab el Muazzam'dan Bağdat'a girişinden(1917) tutunuz, ünlü Mısırlı şarkıcı Ümmü Gülsüm'ün, arkasında sazendeleri ile Bağdat'da 1930'larda verdiği bir konserde çekilmiş fotoğrafına kada.... Valilerin, Konak avlusunda İstanbul'dan gelmiş bir fermanı okurken fotoğrafları... Vali ve Irak orduları komutanı Halil Paşa'nın, Cemal Paşa ve tutsak ettikleri İngiliz general Thowsend ile çekilmiş fotoğrafları... Daha neler istersiniz!?. El Ehli fotoğrafçısı adeta bir görüntülü tarih müzesidir.

Hemen yanındaki berber dükkanının duvarında Saddam Hüseyin'in fotoğrafı, Küçük Emrah'ın, İbrahim Tatlıses'in, Orhan Gencebay'ın fotoğrafı altaltadır, yanyanadır.

Bağdat bir canlı varlıktır. Siz onu severseniz o da sizi kavrar, kucaklar sever. Bağdat sevilir!

Irak Basınının Babası: Mithat Paşa

Iraklı meslektaşlarımızın Basın Bayramı'nda da bizden esintiler vardır. 15 Haziran, aynı zamanda Osmanlı Valisi ünlü Mithat Paşa'nın Bağdat'da kurduğu Al Zavra gazetesinin yayınına başladığı gündür. 1990'da 121'nci kez kutladılar.

15 Haziran 1869'da Osmanlı Valisi Mithat Paşa tarafından kurularak yayına başlayan ilk Irak gazetesi Al-Zavra, adını Bağdat'ın birçok antik adı arasında almış. Daha çok kamu çalışmalarına, Bağdat'taki Osmanlı makamlarınca çıkarılan kararnamelere, yapılan

açıklamalara yer verilen gazetede, az sayıda yerel haber de yayınlanıyormuş.

Ondokuzuncu yüzyılın başlarında Irak'a da birkaç eski baskı makinası getirilmiş. Ama ilk basımevi de "Al vilaya" adıyla yine Vali Mithat Paşa tarafından kurulmuş. Al Zavra da burada basılıyormuş.

1908 Birinci Meşrutiyeti ile birlikte Irak'ta da tıpkı İstanbul'da olduğu gibi bir yayın patlaması olmuş ve Bağdat, Al Ragip (gözcü), Babil'in Sesi gibi birçok gazete yayına başlamış.

Şu anda ülkede Al Thawra, Al Cemahir, Al Hürriye, Dar el Mamoon, Kültür İşleri Genel Müdürlüğü, Kürt Kültür ve Yayın Dairesi, Çocuk Kültür Dairesi gibi birçok yayınevi bulunuyor.

Önde gelen gazetelerden, bazı legal Kürt siyaset organlarının ortaklaşa çıkardığı Al Irak, göreceli de olsa özerk bir nitelik taşıyor. Diğerleri yarı resmi hükümet ve parti organı durumunda. İngilizce The Baghdad Observer doğrudan Kültür ve Enformasyon Bakanlığı'na yayınlanıyor.

Tiraj konusunda pek bilgi yok. Ortalama 100-150 bin civarında olduğu sanılıyor. Sadece Al Cumhuriye zaman zaman 1 milyona tırmanıyor.

Al Baas, Al Riyazi, Al Şula, günlük spor gazeteleri. Genel haftalık politik bir dergi olan Elif Ba da Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılıyor. Türkmen Kültür Müdürlüğünce yönetilen ve Arap harfleri ile Türkçe çıkan Yurd dergisi de öyle. Bunun dışında çeşitli kurum ve derneklerin kendi yayın organları var.

Bilim, sanat edebiyat ekonomi ve benzeri alanlarda yayınlanan aylık, haftalık dergiler, çeşitli etnik ve dinsel grupların kendi dillerinde çıkardıkları yayınları da var.

Irak basınının 121'inci yaşının kutlandığı 1990, Kerkük'te yayınlanmış Havadis gazetesini de 77'inci yılına ulaştırdı. Havadis, 1911'de yayına başlamış. Ve Türkçe... Musul'da ilk gazete 1885, Basra'da ise 1889'da çıkmış.

Havadis, Kutsizade Ahmet Zeki Bey tarafından çıkarılmış. İlk yıllarda çok ilkel koşullarda hazırlanan gazetede bütün yazılar, Kerkük Türkmen Radyosunun deyişiyle "el hattı". Daha sonraki yıllarda

Belçika'dan baskı makinaları getirilmiş. Güzel bir Türkçe ile yayınlanan ve 4 sahife olan gazetenin, haberleri ve köşe yazıları ile zengin bir içeriğe sahibolduğu anımsanıyor.

İç ve dış haberlere, siyasi olaylara, dönemin Osmanlı memurları arasındaki atama ve yer değiştirme haberlerine ve bol miktarda yerel habere yer verilen gazetenin en büyük özelliğinin ise şiir ve yazına verdiği büyük önem olduğu söyleniyor ve o günleri anımsayan kıdemli gazeteciler Havadis için "bir tür şiir okulu, şiir antolojisi idi" diyorlar.

İngilizler 1919'da Kerkük'ü işgal edince gazeteyi de kapatmışlar.

Ortadoğu'da 37 Bin Şehit: Şehitlikler

Bağdat'da, Irak'ta rastlanabilecek Türk izlerinin en yenisi ise Şehitlikler.

Aslında Kore'den, Vladivostok'tan, Sibirya'dan Birmanya'ya, Hindistan'a, Londra'ya, Hicaz'a, Gazze'ye kadar dünyanın tam 41 yerinde Türk şehitlikleri, buralarda sadece varlığı tesbit edilebilen 47 bin 719 şehit mezarı var. Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı bir küçük kitapçığa bakıncı en çok Birinci Dünya Savaşı sırasında ve en çok Ortadoğu bölgesinde kan ve can verdiğimiz anlaşılıyor. Şehitliklerin dörtte biri bu bölgede. 47 bin şehidin ise 10 bini Filistin, 10 bini Kudüs ve 10 bini de Zahle'de (Lubnan) olmak üzere yaklaşık 37 bini, dörtte üçünden fazlası bu bölgedeki şehitliklerde.

Hicaz'dakiler dışında diğer hepsi hemen ya savaşırken ya da tutsak edildikleri kamplarda sonradan ölmüşler. Ama en acısı Hicaz'dakiler. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun, son dönemlerinde Suudi Arabistan'a yapmaya başladığı Hicaz Demiryolunun döşenmesinde çalışırken çevredeki Araplar tarafından öldürülen işçiler. Asker bile değil bu yüz şehit.

Irak'taki Tür şehitliklerine gelince...

...

Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 yıldır yönettiği Irak'taki son günleri...

6 Nisan 1916...

Şimdi Kut adıyla büyükçe bir kent görünümünde olan o zamanki Kutulamarra yakınlarındaki Felahiye cephesinde Birinci Dünya Savaş'ının en şiddetli çarpışmalarından biri, Osmanlı ve İngiliz orduları arasında sürmektedir.

6 Kasım 1914'te güneydeki Fao kasabasına giren İngilizler sürekli ilerleyerek Basra'yı, 28 Eylül 1915'te de Kutulamarra'yı ele geçirmişlerdir. Ama Türk ordusu yüklenince 21 Ocak 1916'da kasabayı kurtarır.

İşte şimdi de İngilizler geri almak için vargüçleriyle saldırmaktadır. Türkler, düşmanı püskürtememişlerdir ama bir adım da geri çekilmemişlerdir. Bu kilitlemeyi sağlayan da neredeyse tek başına bir bölüktür. Henüz bir haftalık evli iken genç eşini İstanbul'da bırakıp cepleye gelen Üsteğmen Muzaffer'in bölüğü.

Çarpışmaların en yoğun anında üsteğmen Muzaffer gırtlığını delen bir kurşunla vurulup düşer. Kendisine yardıma koşan ere, eliyle göğüs cebini işaret eder. Er, pullu boş bir zarf ile bir kurşun kalem çıkarır. Kalem gırtlığından akan kana batıran üsteğmen, zarfın üzerine, "Eşhedüenlailaheillallah ve muhammeden resulallah... Bölük intikamımı alsın!" diye yazar ve ölür.

Bölük borazancısı, Komutan'ın vasiyetini yüksek sesle ağlayarak bölüğe okur. Büyük bir acı ve yeni bir güçle düşmana yüklenen piyade bölüğü, Türk savaş tarihine "İkinci Felahiye Zaferi"

olarak geçen zaferi kazanır. Başkomutanlık, üsteğmenin kanla yazdığı zarfı hem eşine gönderir bir yazı ekinde, hem de çoğlatarak bütün birliklere ve askeri okullara dağıtır. Zarfın aslı da askeri müzededir. İlhan Selçuk, "Yüzbaşı Selahaddin'in Romanı"nda böyle anlatır.

İşte bu üsteğmen Muzaffer şimdi Kut kentinin dışında, Dicle kıyısındaki küçük, şirin Türk Şehitliği'nde 49 silah arkadaşı ile birlikte sonsuz uykusunu uyumaktadır. Yedisi subay, 43'ü er 50 adsız kahraman...

Şehitlik, Türk asıllı zengin bir kadının bağışladığı arsa üzerinde 1952'de kurulmuş. Daha sonra gördüğü onarımlardan birinde on metre yüksekliğinde, üzerinde "Türk şehitleri, Türk Milleti size minnettardır." yazılı bir prinç levha bulunan bir anıt-dikilmiş ortasına. Temiz ve bakımlı bahçe

içinde, yeşil çimenler üzerinde 50 beton taş var, üzerlerinde kırmızı ay yıldız bulunan.

Irak'taki öteki Türk şehitliği Bağdat'da. Şehitlikte, Dördüncü Murat'ın 1939 Bağdat seferi sırasında şehidolan Genç Osman'ın mezarı ve Türbesi ile birlikte, Birinci Dünya Savaşı sırasında Irak'daki çeşitli cephelerde şehit düşmüş bin kadar Türk askerinin mezarı bulunuyor. 204 adet de üzeri kırmızı ay yıldızlı taş.

Bağdat Türk şehitliği ilk olarak, Cafer Camii imamı Nəcəf'li Hacı Seyyid Muhammed adlı bir Iraklı tarafından kendi toprakları üzerinde

kurulmuş. Hacı Seyyid, bulabildiği Türk şehitlerinin kemiklerini biraraya getirerek 1923 yılında şehitliği oluşturmuş.

Bağdat Büyükelçiliğindeki kayıtlara göre, Irak'da 1958 ihtilali sırasında meydana gelen olaylarda Türk şehitliği de saldırıya uğramış ve zaten epeyce bakımsız olan şehitlik iyice tahribolmuş. Büyükelçilik ve Irak makamları arasındaki uzun yazışmalardan ve görüşmelerden sonra arsa Türk Hükümeti'ne devredilmiş ve şehitlik bugünkü bakımlı haline getirilebilmiş.

Yine Türk Büyükelçiliği'ndeki dosyalara göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Irak cephelerindeki kayıplarımız 10 bin civarında. Genelkurmay başkanlığının saptayabildiği adlar ise 227'si subay olmak üzere ancak 2370 adet.

İngiliz Savaş Mezarlığındaki Sürpriz

O zamanki düşmanımız İngilizlerin savaş mezarlığı ilginç bir rastlantı sonucu Bağdat'daki Türk Büyükelçiliği'nin tam karşısında.

Bütün alçak gönüllülüklerinin yanı sıra 480 metrekareslik alanıyla Kut, 360 metrekareslik alanıyla Bağdat Türk şehitliklerine karşılık, 64 bin metrekareslik İngiliz Savaş Mezarlığı gerek büyüklüğü, gerek bahçe ve mezar düzenlemesi açısından son derece farklı ve etkileyici.

İngiliz mezarlığında Araplar, Hindular, Sihler, Polonyalılar için ayrı ayrı toplu anıtlar var. Kimlikleri belirlenemiyenler toplu olarak bir anıt taşın altına gömülmüşler. Saptanabilenler için ise ayrı ayrı tek tek mezar taşları dikilmiş. Her taşın üzerine altında yatanın adı soyadı, sınıfı, sınıf işareti, birliği, birlik amblemi işlenmiş.

Ama bizim açımızdan çok etkileyici bir başka şey daha var.

Birbuçuk metre yükseklikte bir anıt taşın üzerinde İngilizce "Burada 1914-1918 arasında Büyük Savaş'ta, vatanları için kahramanca ölen onurlu Türk askerleri yatıyor." yazılı..

Sonra İngiliz Büyükelçiliğinin mezarlıkla ilgili dosyalarını karıştırırken öğrendik ki çeşitli İngiliz Tutsak Kamplarında iken ölen toplam 63 Türk askeri buraya getirip gömülmüş.

2 - Şattûlarap Sorunu: Bir Başka Türk Kalıtı

Osmanlılar Bağdat'ı 16'ncı yüzyıl başında İran'dan aldılar. O tarihten bu yana, zamanın iki Ortadoğu devî arasında savaşlar ve barışlar birbirini izledi.

Irak kaynaklarına göre İran ve Osmanlılar arasında imzalanan anlaşmaların sayısı tam 16. Bunlardan ilki, Bağdat'ı kaptırmış olmayı bir türlü içine sindiremeyen İran Şahı İsmail Safevi'nin, artık Osmanlı'ya ait kimi toprakları ele geçirmesi üzerine, Yavuz Sultan Selim ordularının düzenlediği karşı harekâttan sonra imzalandı. İran, Irak'ın Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olduğunu kabul etti.

Daha sonra Bağdat bir kez daha el değiştirip yine İranlılara geçti. Bu kez 4'üncü Murat'ın Bağdat'ı geri almasından sonra 1639'da ünlü Kasrı Şirin anlaşması imzalandı. İran yine aynı "kabulde" bulundu.

1746 Gordon Anlaşması 1639 sınırlarının, iki ülke arasındaki sınırları o tarihten bu yana aynen yansıttığını vurguluyordu.

1823 Birinci Erzurum anlaşması, 1746'yı yineledikten başka, İran'ın, Osmanlılara ait olduğu kabuledilen Bağdat ve Kürt eyaletlerine hiçbir şekilde müdahale etmemesini öngörüyordu.

Bundan sonraki anlaşmazlıklar, İngiltere ve Çarlık Rusyası'nın arabuluculuğuyla imzalanan 1847 İkinci Erzurum Anlaşması ile çözüldü. Bununla, İran'ın Süleymaniye ve çevresindeki iddialarından,

bu bölgenin içişlerine karışmaktan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölge üzerindeki egemenlik haklarını tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınması öngörülüyordu. Buna karşılı Muhammara (Hürremşehr) kenti ve Abadan adacığı ile önündeki liman ve Şattülarap'ın doğusunda (İran yakasında) İran'a bağılı kabilelerin denetimindeki topraklar İran'a bırakılıyordu. Şattülarap'ın kendisi ise tamamen Osmanlı topraklarında kalıyor, sınır böyle çiziliyordu. Buna karşılık İran gemilerine de Şattülarap üzerinde serbest seyir olanağı tanındı.

1914'de İngiltere ve Rusya'nın katılmasıyla imzalanan İstanbul Protokolü de İkinci Erzurum Anlaşmasının düzenlemelerini korudu. Sadece Şattülarap'ta, Muhammara kenti önünde sınır 4 mil daha nehrin ortasından geçiyor, bunun dışında Şattülarap yine Osmanlılarda kalıyordu.

Irak, 1921'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp İngiliz mandasına girdi; 1932'de bağımsızlığını kazandı. Ancak İran, Osmanlılarla daha önce imzaladığı anlaşmaların, Irak ile geçerli olamayacağını ileri sürüp yine ihlallere başlayınca, bu kez İran ile Irak arasında Temmuz 1937'de yeni bir anlaşma imzalandı. Anlaşma 1914 İstanbul Protokolünü resmi belge sayıyor, sadece İran'ın İstanbul Protokolü ile Muhammara önünde kazandığı 4 mile Abadan önünde bir 4 mil daha ekliyordu.

Ama İran 19 Nisan 1969'da, 1937 sınır anlaşmasını geçersiz saydığını tek yanlı olarak ilan etti.

1975'te imzalanan Cezayir anlaşmasında İran, Şattularap su yolunda sınırın, Fırat ile Dicle'nin birleştiğı noktadan denize dek bütünüyle tam ortadan geçmesini, yani Talveg Hattı uygulamasını ilk kez sağlayabildi. Ancak 1980'de de bu kez Irak anlaşmayı tek yanlı olarak feshetti.

Kısaca tüm uyuşmazlıklarda, tartışmalarda ve müzakerelerde Irak'ın tezleri Osmanlı tezlerinin aynısı. Yani eski anlaşma metinlerindeki, belgelerdeki Osmanlı, Türk, İstanbul vb. sözcükleri silip yerine Irak, Arap, Bağdat sözcüklerini koysanız yeter. Gerisi hep aynı.

Şattûlarap ve Politika

Şattûlarap'ın Irak için önemi belli ölçüde tarihi hak kuramından kaynaklanıyor. Kuveyt'te olduğu gibi. Üstelik burada bir kez Irak'ı kaybettikten sonra saldırgan olan hep İran olmuş.

Ama başka bir açıdan daha büyük önemi var Şat'ın.

Irak, kuzeyinde boydan boya Türkiye, doğusunda yine boydan boya İran, batısında Suriye ve Ürdün, güneyinde ise Suudi Arabistan ve Kuveyt'le çevrili, neredeyse tamamen kapalı bir kara ülkesi. Denize açılabilirdiği yer ise Basra körfezinin kuzey ucunu oluşturan, Irak'ın en güneyindeki Fao yarımadası kıyılarında 18-20 kilometreden ibaret. Üç milyon varile kadar çıkabilecek de petrol üretimi var.

Olağan koşullarda, yani savaş, çatışma yokken, Şattûlarap üzerindeki Basra'yı liman tesisleri açısından çok iyi donatmış. Nehrin derinliği de çok elverişli. Ele güne muhtac olmadan dışsatımını sürdürüyor.

Ne zaman ki savaş çıkıyor, daha ilk aylarda Şattûlarap ve Basra cehennem dönuveriyor. Hiçbir gemi giremez, girse de çıkamaz.

Petrol satmazsa boğulur Irak. Arap dostların yardımları ancak savaşı sürdürmesine yeter. Halkın günlük yaşamsal gereksinimleri için yine para gerek. Zaten sanayi çok güdük, birçok ürün dışardan geliyor. Tarım

alanında da öyle.

Savaş öncesi dönemde, dostluk yıllarında Suriye üzerinden Akdenize uzanan bir petrol boru hattı var. Ancak savaşta İran'ı destekleyen Suriye derhal bu hattı kapatmış.

Bunu üzerine gündeme gelmiş, Türkiye ve Suudi Arabistan'dan boru hatları ile denize ulaşmak.

Yani Irak'ın bütün derdi petolü denize ulaştırabilmek.

Şattülarap ve Basra kapalı. Başka ülkelerden geçen boru hatları ise her zaman riskli. Siyasal ilişkiler değiştiği anda hatlar da körleşiyor. Türkiye deneyimi ilk değil Irak için.

...

Irak'ın Şatülarap dışında da denize çıkma olanağı var. Hatta Bağdat'ın sık sık yinelenen bir esprisi ile; Bağdat'dan, hatta biz de ekleyelim, Diyarbakır'dan belki uygun araçlara atlayıp hiç Basra ya da Şat'a uğramadan Körfez'e ulaşabilmek olası.

Irak'ın, en güneyde, Kuveyt'e birkaç kilometre uzakta *Umm Kasr* diye garip bir limanı var. Deniz kıyısında değil, kara içinde!

Denizden ayrılıp karayoluyla kuzeye doğru çıkmaya başlayın. Bir an gelir serap gördüğümüzü sanabilirsiniz. Çölün, karanın ortasında ilerlerken doğuda biryerlerde bir geminin direklerini görebilirsiniz, sisler arasında sizin gibi kuzeye doğru ilerleyen.

Bu *Umm Kasr* limanı Irak-Kuveyt sınırının birkaç kilometre doğusundan geçip körfeze açılan *Hor al Zubeyr* adlı bir kanal üzerindedir. Denize 10 kilometre kala...

Böylece Şat'ın denize döküldüğü noktanın 60 kilometre batısında, Kuveyt sınırındaki Hor el Zubeyr kanalına denizden girilip 80 kilometre kuzeyde Şattülarap'a ulaşmak da mümkün, ona uğramadan onun batısında ayrı bir su yolu oluşturan kanalları izleyerek Dicle'ye ya da Fırat'a ulaşmak da... Sonra da Bağdat'a ya da Türkiye'ye hatta... Çünkü zaten iki ırmak da bir sürü kanalla birbirine bağlıdır.

Yani bu iki ırmak, Türkiye'de doğduktan sonra, Mezopotamya uygarlığının da geliştiği bu topraklarda yaşayan ve atalarının suyu denetleme yeteneğini hala ustalıklı kullanan Iraklılar için yaşamın her alanında en az petrol kadar önemli olanaklar sağlar.

Denize ulaşmak o denli önemlidir ki...

Barış görüşmelerinin Irak açısından en önemli noktası olan Şattülarap'ın temizlenmesi İran tarafından hep reddedilmiştir. Çünkü

İran, Şat üzerindeki Abadan ve Hürremşehr'i zaten savaş başladığında gözden çıkarmıştır. İran'ın Körfez kıyılarında petrol yükleme yapabileceği daha birçok sağlam limanı vardır. Şat'a ihtiyacı yoktur.

Şattülarap'ın Yatağını Değiştirsek...

Bu nedenle Devrim Komuta Konseyi Eylül 1988'deki bir toplantısında "Şattülarap'ın yatağının değiştirilmesini" ikinci kez görüştü. Şattülarap'ın yatağının değiştirilmesini ve ikinci kez...

Irak "kendi Şattülarap'ını kendin yap"ı ilk kez yine savaş sırasında 1986'da düşündü. Ancak yapılabilirlik çalışmaları 10 milyar dolarlık bir maliyet ortaya koyunca pahalı bulundu ve proje bir kenara bırakıldı. 1989'da yine ele alındığında ise bu maliyet 15 milyara çıkmıştı. (Şattülarap yüzünden çıkan savaşın Irak'a sadece dış kaynaklı maliyeti için dile getirilen en düşük rakam ise 50-60 milyar dolar.)

Projenin özü, Şattülarap'ı Fao yarımadasının ortasından akıtarak denize ulaştırmak. Ya, sıfırdan yepyeni bir yatak kazarak. Ya da yukarda sözünü ettiğimiz kanallar sistemini, biraz derinleştirip genişleterek Şattülarap'a yatak haline getirmek.

Yepyeni bir yatak, üzerine bir de yeni bir Basra kurmayı gerektireceği için güç ve pahalı.

Kanallar sistemine gelince. Bunlar gerçekten ençok 8 metrelik derinlikleriyle en küçüğü 150 bin tonluk petrol tankerleri için elverişli değil. Buralara ençok 80 bin tonluk girebiliyor. Dolayısıyla bunların derinleştirilip genişetilmesi gerekiyor. Ama bu kanalların da asıl kaynağı Dicle ve Fırat. Yani bunların da sürekli aynı derinlikte tutulması için, 24 saat kepçelerle taranıp durması gerek. Ama Şattülarap için de aynı uygulama sözkonusu idi. Orası da tam gün sürekli temizlenirdi. Savaşın başlamasıyla bu işlem sekiz yıldır yapılmıyor. Kaldı ki Şattülarap'ta şimdi yüz kadar batık geminin dışında yüzlerce patlamamış bomba ve mermi de var. Dolayısıyla buranın temizliği ile kanallar sisteminin temizliği ya da sürekli, 150 bin tondan ağır gemilerin girebileceği en az 12 metre derinlikte tutulabilmesi aşağı yukarı aynı masraf ve güçlük demek. Kanallar sistemini kullanmanın bir de umulan yararı var: Artık İran'la hiç değlise Şattülarap yüzünden kavga

çıkamayacağı varsayılabilir.

Ama burada, yepyeni yatak seçeneğine ağırlık kazandıran asıl önemli sorun doğuyor. Bu kanallar sisteminin en güneydeki, denize açılan ucu olan Hor el Zubeyr kanalının denize döküldüğü noktanın hemen iki mil açığında Kuveyt'e ait Werbah ve onun bağlı olduğu Bubiyan adası var. İki millik bu doğal boğaz da Hor Al Zubeyr kanalının Dicle'den getirdiği alüvyonlarla dolmuş. Açık denize bağlantısı olmasına karşın oranın da derinliği 5-6 metreye inmiş. Üstelik çok dar. O kadar ki, adeta bir süre sonra anakarayala ada birleşecek. Bu nedenle başka, daha ortadaki bir yatakla bu boğazdan açık denize doğru uzaklaşmak gerek.

Irak'ın bütün bunları düşünmeye başladığı 1988 sonlarında, Kuveyt ve Suudi Arabistan ile ilişkiler kesinlikle çok daha iyi idi. Ya da iyi sayılması gerekirdi. Yani işgal, olsa olsa çok çok gerilerde, sisler arasında bir düş idi.

Irak'la Kuveyt arasında bu iki ada konusunda görüşmeler yapıldı. Ancak Kuveyt ne kiralamaya, ne ortak kullanıma, ne de satmaya yanaşmadı.

Şattülarap ve Arap Kardeşler

Şattülarap'a yeni yatak projesi için de çok büyü kaynak gerekiyordu. 9 Mart 1989'da Bağdat'dan Ankara'ya geçtiğimiz haberde bu konuda şu bilgiler var:

"Irak'ın şu anda böyle bir projeye kaynak ayırabilmesi, ancak pek çok başka konuda ağır özveride bulunması ile olası.

Bu durumda başvurabileceği en ideal dış kaynak olan Suudi Arabistan ve Kuveyt ise, ateşkesin yedinci ayına girdiği bu günlerde genel olarak yardım taleplerine, özel olarak da bu yatak geliştirme projesine oldukça soğuk bakıyor.

Suudi Arabistan savaş boyunca yaptığı yardımı kesmiş durumda.

Kuveyt ise, savaş onarımı çalışmaları için birkaç milyar dolar dışında, Irak'a yardımdan önce Bubiyan adası ile ilgili sınır sorunun çözümünde direniyor. Yani Irak'ın adayla ilgili isteklerinden vazgeçmesini istiyor.

Saddam ve Kral Fahd

İki ülkenin, böyle büyük ve çok boyutlu siyasi sonuçları olabilecek bir projede daha da soğuklaşmalarında bir başka önemli etken, İran ile ilişkiler.

Savaş sırasında kesin Irak yanlısı tutumları ile İran'ın yoğun düşmanlığını kazanan bu iki ülke, şimdi İran'ın gönlünü almanın ya da onu daha fazla kızdırmamanın yolunu arıyorlar adeta.

Ayrıca Irak'ın, sınır sorunlarını, 1961 ve 1973'de olduğu gibi gerekirse güç kullanarak çözmeyi deneme eğilimini de iyi bilen Kuveyt, şu anda zafer sarhoşluğuna kapılmış, Ortadoğu'nun en büyük ve güçlü birkaç ordusundan birine sahip kuzey komşusunun bundan daha fazla

kendine güvenir hale gelmesini istemiyor.

Gözlemciler, (Körfez ülkeleri, savaşın bitmesini, bölgenin daha güvenli hale gelmesini istemişlerdir. Ama Şattülarap sorununun tümüyle çözülmesi de işlerine gelmez. Çünkü Şattülarap sayesinde İran ve Irak sürekli birbirini kollamak zorundadırlar. Bu sorun ortadan kalkarsa ikisi de kolayca başka hedeflere göz dikebilir ki en kolay ve yakın hedefler de Körfez ülkeleridir. Yardıma hevesli olmayışları bundan.) diyorlar."

Bir kere, körfez'in 1990 sonbaharındaki görünümünün ilk çizgilerinin taa 1988 sonbaharında ateşkesten hemen sonra çizilmeye başladığını söylemek olası.

İkincisi Irak, ele güne muhtaç olmadan, Türkiye'deki, Suriye'deki, Arabistan'daki boru hatlarına güvenmeden kendi göbeğini kendisi kesmek, bunun için de açık denize elini kolunu sallaya sallaya kendi topraklarından ulaşmak ister.

Bu durumda su, Dicle ve Fırat'ın suları çok önemlidir. Öncelikle denize ulaşma özleminin gerçekleşmesi açısından. İkincisi de tarım alanında kendi kendine yeterli olabilmek için. Denize dilediği gibi ulaşıp petrolünü satabilse, tarımda kendi kendine yetmese de basar parayı dışardan alır, denebilir. Ama son Kuveyt krizi ve ambargo göstermiştir ki, tek başına buna güvenilemez. Çünkü kendi petrolünü satamaz hale gelebilir, dolayısıyla parayı basamıyabilir, dolayısıyla et, süt alamıyabilir. Onun için de tarımda kendi kendine yetmesi kaçınılmazdır.

Oysa Irak'ın bir başka ilginç talihsizliği, su konusunda da dışa bağımlı olmasıdır. Fırat, Dicle ve İran'dan gelen Karun nehri...

Gerçi Türkiye henüz Dicle'yi dizginleyecek baraj sistemine sahip değildir. Dicle suları başıboş akıp durmaktadır Irak'a. Ama bu uzun sürmeyebilir. Süreç içinde bu da olacaktır.

Fırat'ın durumu ise malum. Türkiye verse bile Suriye söz konusudur. Nitekim Atatürk barajının su tutmaya başlamasından önceki iki aylık sürede Türkiye Fırat'tan tam 3,5 milyar metreküp su bırakmıştır. Ama Suriye bunun dörtte birinden de azını, 800 milyon metreküpünü Irak'a vermiştir. Bunda Suriye'nin ard niyeti kadar, sahibolduğu barajların teknolojisinin ülke koşullarına hiç uymayışının

ve aynı miktar elektriği üretebilmek için Türkiye'nin gereksindiğinin 5 katı suya geresinen barajlara sahibolmasının da rolü olabilir.

Ne 'olursa olsun. Irak kendisini hiç değlise sular açısından güvenceye almak istemektedir. Bunu da bölgedeki toplam su potansiyelinden her üç ülkenin alacağı payı matematiksel bölüşümle kesin olarak bir anlaşmaya bağlayarak sağlamaya çalışır.

Ancak burada Irak'ın haklılığının Türkiye'ninkinden az olduğunu vurgulamak gerek. Tabii teknik düzeyde. Yoksa siyasal açıdan, kendisinin ne zaman ne yapacağı belli olmayan ve çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi bir hak sayan bir ülke olara Irak da çok iyi bilmektedir ki, koşullar öyle gelişir, olaylar öyle akar ki bir su ambargosu ile bile karşılaşabilir. Bu nedenle de kimseye güvenmemekte, kendisini iyi tanıyan bir ülke olarak haklıdır.

Su konusunda bir de psikolojik unsura değinmekte yarar var.

Irak'ın da Suriye'nin de yarısından fazlası çöl. O kadar çöl ki, Dicle nehri kendi kıyılarını bile yeşertemiyor. Çöllük özelliği suyla toprağın kesiştiği yerde bile değişmiyor. Toprak o denli çorak. Verimli olabilmesi için çok uğraşılması, üzerinde çok çalışılması gerek.

O garipler çöl insanı. Yeşillikten vazgeçmişler, suyu *görseler* yeter. Su özlemi onlarda kalıtsal, biyolojik bir şey, Yani önce gözleri doymalı. Bataklıklar bölümünde anlatıldı. Taşkın onları yıldırınmamış. Suyun üstüne sazdan kulübe yapmış orada yaşıyor. Toprakta yaşasa ne olacak?!.. Ekemez biçemez. Burada hiç değilse balık tutup karnını doyuruyor.

KAYNAKÇA

- Bahman Nirumand, İRAN, Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında, Çeviren: Kemal Kurt, Belge Yayınları: 56, Mart 1988.
- Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması İsrail, İran ve Irak, Dünün ve Bugünün Defterleri, Dünya Sorunları 1988/1, Alan Yayıncılık, Haziran 1988.
- Hery Cattan, Palastine, The Arabs and Israel, The Search For Justice, Longman Group Limited, London 1969.
- Bernard Lewis, The Arabs in History, Hutchinson University Library, London, 1966.
- Saddam Hussein, On Iraq and Internatinal Politics, Translation and Foreign Languages Publishing House, Baghdad, 1981.
- Saddam Hussein, A Spotlight on Syrian-Iranian Collusion, Dal al-Ma'mun, Baghdad, 1982
- Saddam Hussein, Religious Poltical Movements and Those Disquised with Religion,
- Hassan Tawalba, The Ba'th and Palestine, Dar al-Ma'mun, Baghdad, 1982.
- Dr. Mousa Al-Mousawi, The Miserable Revolution, Dar al Ma'mun, Baghdad, 1987:
- İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, Cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
- Tareq Aziz, Iraq-Iran Conflict, Question and Discussions, Third World Centre, London-Baghdad, 1981.

- Dr. Khalid al-Izzi, *The Shatt al-Arab Dispute, A Legal Study*, Third World Centre, 1981.
- Helena Cobban, *The Palestinian Liberation Organisation; People, Power and Politics*, Cambridge University Press, 1987.
- Gulf Report, Ağustos, Ekim, Kasım 1988.
- Middle East-1987, Middle East-1988.
- NLA Quarterly, Autumn 1988, Public Relations Department of the National Liberation Army of Iran.
- NLA Quarterly, Spring 1988.
- Global Support For the Peace Plan of The National Council of Resistance of Iran, International Relations of the People's Mojahedin Organization of Iran, 1986.
- Declaration of the National Council of Resistance on the Freedoms and Rights of Iranian Women.
- Declarations of the National Council of resistance on the "Relations of the Provisional Government of the Democratic Islamic Republic of Iran with Religion and Denomination".
- Constitution of the National Council of resistance.
- The Immediate Tasks of the Provisional Government.
- Principal Tasks of the "Transitional Period" in the Programme of the Provisional Government of the Democratic Islamic Republic of Iran.
- Iran Liberation, News Bulletin of the People's Mojahedin of Iran, No 81 (July 18, 1988) - No 102 (March 6, 1989).
- La Stampa, 18 Agosto 1988.

- Ettelaat, 6 Ağustos 1988.
- Tahrir Radyosu 19 Ağustos, 1988, 7 Ağustos, 1988.
- BBC, Humeyni'nin 598 Sayılı BM Kararı ile ilgili Mesajı.
- NBC Evening News, 21 Haziran 1988.
- Khomeini's Successors? The Virginian-Pilot, 19 Ocak 1988.
- G. H. Jansen, Inside a Moujahedeen Camp: The Face of Iran-to-be? Los Angeles Times, 20 Aralık 1987.
- CNN, International Hour, 22 Haziran 1988,
- Ed Blanche, Former Khomeini Allies Return Fire, Associated Press, 11 Nisan 1988.
- Iran's Other War, Rebels with a Cause, The Ledger-Star, 11 Nisan 1988.
- Ending the Iran-Iraq Slaughter, The Boston Globe, 6 Mart 1988.
- Ronald Dellums, The Critical Choices Facing Iran's Mullahs, The Christian Science Monitor, 2 Haziran 1988.
- Charles Wallace, New Bolw for Iran, Town Lost to Rebels, Los Angeles Times, 21 Haziran 1988.
- Issam Abdul Rezzaq, Iran Rebels Plan New Offensive, The Philadelphia Inquirer, 21 Haziran 1988.
- G. H. Jansen, With the Mujahedin, Middle East International, 9 Ocak 1988.
- Fuad Matar, Saddam Hussein; The man, The Cause and the Future, Third World Centre, Beirut 1981.

"İran Ordusu düpedüz, bilinçli olarak savaşımadı, savaştırılmadı. Neredeyse, belki açık, belki zımmi olarak askerlere (Savaşmayabilirsiniz) denmiş gibi bir hava oluştu. Yani savaşı Irak Ordusunun kanlı çarpışmalardan sonra kazanılan olağan üstü görkemli utkuları bitirmedi. Tersine İran Ordusu (Savaşmayarak) bitirdi savaşı.

* * *

- Neden bıraktınız savaşmayı? Savaş gücünüz bu kadar mı aniden tükeniverdi?
- Bütün dünya bize söz verdi Ateşkesi kabul edersek Saddam'ın devrileceğine dair.
- Kimler?
- Aralarında Sayın Özal'ın da bulunduğu birçok önemli ülkenin lideri."

